

FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY KARLOVY
V PRAZE

ÚSTAV HOSPODÁŘSKÝCH A SOCIÁLNÍCH DĚJIN

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Jan Chadima

**Proměny kultu osobnosti: Rudolf Slánský a utváření
komunistické diktatury**

Personality Cult: Rudolf Slánský and Making of the Communist
Dictatorship

Praha 2010

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Michal Pullmann, PhD.

Poděkování

Děkuji vedoucímu diplomové práce PhDr. Michalu Pullmannovi, PhD. za trpělivé vedení, vstřícnost k mému bádání, čas a všechny cenné podněty, rady a připomínky.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 13. 12. 2010

Jan Chadima

Anotace

Tato práce pojednává o osobě Rudolfa Slánského, a to od roku 1945 až do jeho popravy na základě vykonstruovaného procesu ke konci roku 1952. Rudolf Slánský byl generálním tajemníkem Komunistické strany Československa a tato funkce mu zaručovala pozici druhého nejmocnějšího muže ve straně a později i ve státě. Postava Slánského je analyzována z několika úhlů pohledu. Klíčová je jeho aktivita při budování komunistické strany, kdy tato část práce vychází z toho, jak strana vypadala pod Slánského vedením, jak byla utvářena její organizační struktura a jaký byl vývoj její členské základny. V textu jsou také rozebrány další důležité aktivity Slánského týkající se let 1945-1948, průběhu Února a nakonec jeho podílu na poúnorových represích. Na základě analýzy této jeho politické aktivity jsou prozkoumány jeho postoje, myšlenky a ideje. Cílem tudíž je jeho sebe prezentace, jak Slánský společnosti představoval sám sebe.

Dalším pilířem práce je prezentace Slánského. Tato část textu pojednává o tom, jak byl Slánský oficiálně představován společnosti a jak byl na základě toho sám společností vnímán. Cílem zde je analýza prezentace Slánského během jeho padesátých narozenin v kontrastu s tím, jak byl společností představován v průběhu svého vlastního procesu. V souvislosti s tím se pak text zaměřuje na rozbor toho, jak byl Slánský společností přijímán, a to v době, kdy byl stále ještě druhým nejmocnějším mužem v zemi, a nakonec, jak lidé reagovali na jeho odvolání z funkce, zatčení a samotný proces s ním.

Klíčová slova: Rudolf Slánský, Klement Gottwald, KSČ, Únor 1948, represe, politické procesy, Informbyro

Summary

This thesis is on Rudolf Slánský and covers the years from 1945 until his execution at the end of 1952 following a show trial. Rudolf Slánský was General Secretary of the Communist Party of Czechoslovakia which made him the second most powerful man in the party and later in the country also. Slánský's character is analysed from several points of view. His activities in establishing the Communist Party are key and this part of the thesis deals with how the party looked under Slánský's leadership, how its organisational structure was shaped and how its membership base developed. Other important activities of Slánský concerning the years 1945-1948, February 1948 and finally his involvement in the post-February repressions are also examined in the text. Analysis of these political activities is used to explore his attitudes, thoughts and ideas. The aim is to present Slánský in the way he presented himself to society.

Another key part of the thesis is how Slánský was portrayed. This part of the text looks at how Slánský was officially presented to society and how on the basis of this he was viewed by society. The aim here is to analyse how Slánský was presented during his fiftieth birthday in contrast with how he was presented to society during his trial. The text then focuses on analysing how Slánský was accepted by society during the time when he was still the second most powerful man in the country and finally how people reacted to his removal from office, his arrest and trial.

Key words: Rudolf Slánský, Klement Gottwald, Communist Party of Czechoslovakia, February 1948, repression, political processes, Cominform

Obsah

1. Úvod.....	9
2. Cesta k postu generálního tajemníka	12
3. Budování strany	16
3.1 Vedení strany	19
3.2 Generální sekretariát	21
3.3 Situace po válce a VIII. sjezd	23
3.4 Organizační struktura.....	25
3.4.1 Základní organizace	26
3.4.2 Další organizační složky	29
3.5 Jiné organizační složky strany	30
3.5.1 Desítkoví důvěrníci.....	30
3.5.2 Instruktoři a újezdní tajemníci	32
3.6 Strana po Únoru	33
3.7 Členská základna	37
3.7.1 Ideologická výchova	37
3.7.2 Nová elita	42
3.7.3 Stranická kázeň	44
3.8 Vývoj členské základny	46
3.8.1 Získávací akce.....	47
3.8.2 Příčiny „revize“ členství	48
3.8.3 Přeregistrace.....	51
3.8.4 Prověřování	53
3.8.5 Kandidátství	57
3.9 Rudolf Slánský a KSČ – shrnutí.....	60
4. Slánský před Únorem.....	62
4.1 Evidenční odbor	62
4.2 Komise pro evidenci demokratických sil a sjezd sociální demokracie	64
4.3 Útvar pro NF	66
4.4 Moskevský vysílač.....	68
4.5 Informbyro I.....	69
5. Slánský a Únorové události	77
5.1 Hodnocení Února	85
6. Spolutvůrce represí	88

6.1 Ústřední akční výbor.....	88
6.2 Informbyro II.	90
6.3 Sokolský slet a pohřeb Beneše.....	92
6.4 Ostrý kurz v politice	94
6.5 StB, sovětsí poradci a politické procesy	98
7. Před procesem.....	101
7.1 Jugoslávie, Rajk a Informbyro III.	101
7.2 Izrael	103
7.3 Domácí scéna	104
7.4 Počátek pádu	106
7.5 Zatčení	113
8. Ve vězení	118
9. Poslední služba straně.....	125
9.1 Mezinárodní scéna - Západ vs. Východ.....	128
9.2 Tito.....	131
9.3 Izrael a antisemitismus.....	132
9.4 Kult Klementa Gottwalda	135
9.5 Vedení státu	138
9.6 Hospodářství a kritika režimu.....	140
9.7 Proces.....	142
9.8 Trest	146
9.9 Obětní beránek.....	148
10. Homo Slánský.....	150
10.1 Slánský a společnost	150
10.2 Narozeniny vs. proces.....	151
10.3 Mimo propagandu.....	157
10.4 Ohlas vedení	157
10.5 Ohlas procesu ve společnosti.....	163
10.6 Ohlas emigrace	168
10.7 Slánský a společnost – shrnutí.....	169
11. Konec Rudolfa Slánského.....	172
12. Závěr	173
Seznam pramenů a literatury	177
Přílohy.....	181

Seznam použitých zkratek

KSČ	Komunistická strana Československa
EKI	Exekutiva Komunistické internacionály
VKS _(b)	Všesvazová komunistická strana (bolševiků)
MO	Místní organizace
ZO	Základní organizace
OV	Okresní výbor
KV	Krajský výbor
NF	Národní fronta
RSŠ	Rok stranického školení
SD	Sociální demokracie
AV NF	Akční výbory Národní fronty
ÚAV NF	Ústřední akční výbor Národní fronty
StB	Státní bezpečnost
DKV	Dny komunistické výchovy
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa

1. Úvod

„Tím vřeleji projevuje soudruhu Slánskému svoji upřímnou lásku pracující lid Československa, který v něm vidí oddaného a věrného pomocníka soudruha Gottwalda v úsilí o blaho a štěstí naší vlasti.“

„Před soudem stojí Rudolf Slánský [...] Jeho ryšavá hlava se sveřepým zátylkem, kterou v tuto chvíli propalují stovky očí [...] do této ryšavé hlavy s jidášsky nasupeným obočím a uhýbavýma očima se sbíhají všechny nitky široce rozvětveného spiknutí [...] Ano to je on. To všechno je dohromady stvořa, jejíž jméno je Rudolf Slánský.“¹

Tyto přednesené teze se týkají Rudolfa Slánského, generálního tajemníka Komunistické strany Československa, později hlavy spikleneckého centra. První ze dvou tezí byla prezentována během pompézních oslav jeho padesátých narozenin a druhá pak o rok a čtvrt poté v průběhu rozsáhlé propagandistické kampaně během procesu s vedením údajně protistátního spikleneckého centra, v jehož čele měl stát Rudolf Slánský. Tyto propagandistické prvky, ať už z období narozenin nebo procesu, se týkají klíčových otázek této diplomové práce. Kdo byl Rudolf Slánský? Jaký význam měl pro komunistickou stranu a jakou v ní zastával pozici? Jaké používal strategie pro prosazení svých zájmů? Proč se nakonec sám dostal do pomyslné pasti, kterou předtím vytvářel?

Rudolf Slánský patří k nejvýznamnějším osobám KSČ i poválečného Československa, které svými činy zasáhly do osudů tehdejší společnosti. I jeho samotný osud je velmi zajímavý a významný. A proto jsem si vybral osobu Rudolfa Slánského jako téma své diplomové práce. O důležitých aspektech Slánského života byly již sepsány zajímavé práce, ale mnoho prvků jeho života stále postrádá svůj rozbor.

Osobnost Rudolfa Slánského je v této práci sledována ze dvou základních úhlů pohledu. Prvním hlediskem je sebezprezentace Rudolfa Slánského – analýza toho, jak se sám prezentoval svými názory a činy před veřejností. Cílem je analýza jeho hlavních myšlenek, cílů a postojů, kterými se Slánský snažil působit na společnost. Pro určení těchto aspektů je nezbytné důkladně zmapovat celkovou politickou aktivitu Slánského od skončení druhé světové války až do počátku jeho pádu. Díky rozboru jeho činnosti lze vytvořit velmi dobrý vhled do jeho postojů, názorů a záměrů a pomůže nám zodpovědět základní otázky této práce.

Klíčová aktivita Slánského souvisí s jeho poválečnou funkcí generálního tajemníka KSČ. Jeho úkolem bylo vybudovat poválečnou komunistickou stranu. Z analýzy podstatných

---

¹ Citováno dle Slánská, J: *Zpráva o mém muži*, Praha 1990, s. 16, 39-40. Jedná se o článek Václava Kopeckého ke Slánskému padesátinám a o článek s názvem Tři lavice z doby procesu se Slánským.

prvků struktury KSČ, stejně tak vývoje členské základy, se dovíme řadu podstatných momentů o jeho osobě.

Pochopit Slánského nám pomůže i rozbor jeho aktivit mimo oblast budování strany. Jeho úsilí se významně projevilo v letech 1945 až 1948, které vedlo k uchopení moci v únoru 1948 Komunistickou stranou Československa. Stejně tak důležitá je jeho samotná aktivita během únorových dní a zvláště pak jeho hodnocení únorových událostí. Nejpodstatnějším momentem Slánského života je pak vykonstruovaný monstrproces se spikleneckým centrem, ve kterém byl Slánský prezentován jako hlavní postava.

Další významnou činností Slánského následující po budování strany je jeho účast na poúnorových represích, kdy právě on měl významný díl viny na nezákonnostech doby. A právě represe a podíl Slánského na nich nám poskytnou zajímavé ukázky jeho postojů a hlavních myšlenek a pomůžou nám zodpovědět otázku, kdo to byl Rudolf Slánský. Toto je sice pouze jeden úhel pohledu, avšak ten nejdůležitější, a proto sebe prezentaci Slánského bude věnována většina práce.

Druhá část této práce, rozsahem menší, ale podstatná pro dokreslení osobnosti Slánského, je věnována oficiální prezentaci Slánského. Zajímám se o to, jak byl Slánský představován ve veřejném prostoru. Tato část práce primárně vychází z již představené propagandy během Slánského narozenin a následně z procesu s ním. Je zde vylíčen vývoj jeho obrazu od postavení druhého nejmocnějšího muže státu k pádu a roli vyvrhele národa.

Vnímání Slánského společností a jeho význam pro ni je dále spjat s jeho vlastní prezentací a sebe prezentací, A tento poslední aspekt nám rovněž pomůže dát odpověď na položenou otázku.

Práce je založena především na analýze klíčových okamžiků života a činnosti Slánského. Stejně tak se tu objeví rozbor toho, co znamenal pro širší veřejnost.

Rozbor pramenů a literatury

Mapování činnosti Slánského ohledně budování strany, a s tím spojené jeho postoje, názory na represe, tedy celková sebe prezentace této osoby, bude vycházet z archivních materiálů uložených v Národním archivu v Praze. V tomto směru se asi nejdůležitějším zdrojem jeví osobní fond Rudolfa Slánského skládající se především z projevů této osoby. Na základě analýzy těchto dokumentů lze získat přehled nejen o postojích a názorech Slánského, ale stejně tak o celkovém fungování KSČ. K organizaci strany pak poskytuje zajímavé informace fond Slánského úřadu, tedy Generálního sekretariátu nebo jiných stranických orgánů, kde Slánský působil, či též fond Organizačního oddělení Marie Švermové. Dále pak

fondy ze zasedání ústředního výboru a předsednictva ústředního výboru.² Ze zdrojů Národního archivu pocházejí též materiály k prezentaci Slánského a jeho vnímání společností. Jedná se především o fond Bulletiny či Oddělení stranických orgánů.³ Tato pasáž je analyzována a upřesňována na základě studia dalších materiálů uchovávaných v Archivu bezpečnostních složek.⁴

V případě rozboru aktivit Slánského v době před Únorem, v průběhu Února, jeho podílu na následných represích a především v rozboru procesu s tímto politikem se v práci opírám o existující literaturu, především o díla historika Karla Kaplana.⁵ Je to dáno několika důležitými faktory. Předně o Karlu Kaplanovi se dá říci, že se jedná o vynikajícího a patrně bezkonkurenčního znalce archivních dokumentů k poválečnému Československu. O rozsáhlém díle Karla Kaplana se dá v mnoha ohledech hovořit jako o průkopnických počinech.⁶ Tyto knihy tudíž poskytují podstatný informační rámec k dané problematice, o který lze opřít daný výzkum.

Pro tuto skutečnost hovoří i další aspekty. Některé vyjmenované aktivity Slánského byly totiž již dostatečně zpracovány v různých Kaplanových dílech a případný archivní výzkum by pravděpodobně nepřišel s novými významnými poznatky. Další prvky související s činností Slánského, například samotný proces s ním, byl rovněž důkladně zpracován. Případný podrobný archivní výzkum by však vydal na samostatné dílo přesahující rámec této diplomové práce. A nakonec, významné části života Slánského by si zasloužily archivní výzkum a mohly by přinést nové poznatky. Ale tyto případné materiály se nacházejí ve velmi rozsáhlé nezpracované části fondů v českých archivech. Stejně tak řada důležitých poznatků, zvláště k procesu, je zajisté uložena v ruských archivech, které jsou v tomto směru nepřístupné.

---

² Jedná se tedy o fond (f.) Rudolf Slánský (100/50); f. Generální sekretariát (100/1); f. Organizační sekretariát (02/3); f. Sekretariát 1945-1951 (02/4); f. Organizační oddělení Marie Švermové (100/4); f. zasedání ÚV KSČ (01) a f. Předsednictvo ÚV KSČ (02/1)

³ V tomto případě se jedná o f. Bulletiny (014); Oddělení stranických orgánů: I. oddělení 1945-1956 (05/1)

⁴ f. Velitelství StB (310)

⁵ Z rozsáhlého díla Karla Kaplana se jako nejdůležitější pro tuto práci jeví knihy pojednávající přímo o Rudolfovi Slánském. Tedy Kaplan, K.: *Gottwaldovi muži*, Praha 2004 a Týž: *Kronika Komunistického Československa: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009. Pro rekonstrukce Slánského činnosti během let 1945-1948 je důležitá kniha Týž: *Pět kapitol o Únoru*, Brno 1997 a nakonec pro poznání konce generálního tajemníka je zásadní Týž: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, Praha 1992. Podstatných knih Karla Kaplana je celá řada, zde jsem se pouze soustředil na ty nejdůležitější pro tuto práci. Kompletní Kaplanovu bibliografii lze nalézt v sbornících Jechová, K., Jech, K.: *Chronologická bibliografie díla Karla Kaplana*. In Jech, K. (eds): *Stránkami soudobých dějin: Sborník statí k pětadesátinám historika Karla Kaplana*. Praha 1993, s. 17-28; Břeňová, V.: *Chronologická bibliografie prací Karla Kaplana za období 1994-2003, s dodatky za rok 1993*. In Pernes, J. (eds): *Po stopách nedávné historie: Sborník k 75. narozeninám doc. Karla Kaplana*. Brno, s. 352-356

⁶ Viz Sommer, V.: *Kronikář komunistického Československa. Karel Kaplan a studium soudobých dějin*. Soudobé dějiny 15, 2008, č. 2

2. Cesta k postu generálního tajemníka

Ačkoliv se tato diplomová práce soustředí na činnost Rudolfa Slánského po druhé světové válce, je pochopitelně nezbytné zmínit životní dráhu Slánského do roku 1945. Rudolf Slánský se narodil podle vlastních slov do rodiny vesnického obchodníka, a to 31. července roku 1901 v obci Nezvěstice na Plzeňsku. Jak ve svém životopisu uvádí, nejdříve vystudoval čtyři roky gymnázia, poté obchodní akademii a nakonec vysokou školu obchodní.⁷ Před dokončením vysokoškolského studia dal přednost dráze „profesionálního revolucionáře“ a vstupuje do sociálně demokratické strany.⁸

V jeho příklonu k levicovým myšlenkám sehrál významnou roli jeho starší bratr Josef, který byl v kontaktu se sociálnědemokratickými funkcionáři, a dodával mladému Slánskému marxistickou literaturu. V sociální demokracii, k níž se Rudolf Slánský brzy přiklonil, začal Slánský navazovat kontakty s příslušníky levicověji orientovaných skupin. Právě zde se sblížil se svými vrstevníky Václavem Kopeckým, Janem Švermou a Marií Švábovou (Švermovou). Všichni později patřili k zakládajícím členům Komunistické strany Československa (dále KSČ) v roce 1921.⁹

V první polovině dvacátých let se z většiny těchto mladých komunistů zformovala radikální skupina, která se svými názory vystupovala na veřejnosti. Tato skupina začala vést boj s částí vedení strany, kterou považovala za příliš pasivní. Skupina tak útočila například na Bohumíra Šmerala ale i Antonína Zápotockého.¹⁰ Výsledkem bylo, že se tehdejší vedení KSČ rozhodlo toto seskupení mladých radikálů rozpustit. Slánský, který do té doby pracoval v redakci Rudého práva, byl poslán jako výpomocný redaktor do ostravského Dělnického deníku.¹¹ Jednalo se vlastně o jeho první stranický trest.

V Ostravě strávil tři roky. Dle Karla Kaplana zde Rudolf Slánský vystupoval aktivně. Účastnil se stranických sporů v krajské organizaci, kde vítězil, stejně tak se angažoval v místních sociálních konfliktech. V roce 1926 se stal šéfredaktorem Dělnických listů, též povýšil přímo ve straně, kdy se nejprve stal členem krajského vedení, posléze získal funkci tajemníka, což byla v krajské organizaci nejvyšší funkce. V době Slánského působení v

---

⁷ Národní archiv (NA), fond (f.) Ústředního výboru KSČ (ÚV KSČ), f. 100/50, svazek (sv.) 1, archivní jednotka (a.j.) 1, s. 15

⁸ Kaplan, K.: *Kronika Komunistického Československa: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. 207

⁹ Tamtéž, s. 208

¹⁰ Kaplan, K., Kosatík, P.: *Gottwaldovi muži*, Praha 2004, s. 80

¹¹ Tamtéž, s. 208

Ostravě, které skončilo v roce 1928, pracoval v tomtéž městě Klement Gottwald jako redaktor slovenského komunistického tisku.¹²

Slánský začíná posléze zasahovat do bojů o vedení strany. Tehdejší vedení KSČ se v červenci roku 1928 rozhodlo uspořádat tzv. Rudý den, který měl nahradit zakázanou spartakiádu. Cílem bylo ukázat sílu vedení strany. Rudý den se však nezdařil a krátce na to 10. července 1928 vystupuje Slánský s požadavkem na odstoupení stranického vedení.¹³ Tím však Slánského aktivita proti stranickému vedení nekončí. Pro další Slánského postup je důležitý V. sjezd KSČ z roku 1929, kde patřil ke Gottwaldovu směru. Jeho příslušnost ke Gottwaldově skupině byla dána předcházejícími Slánského postoji, kdy kritizoval tehdejší vedení strany, za což ho čekal zmíněný Ostravský „exil“. Na V. sjezdu skupina okolo Gottwalda ve vnitrostranických zápasech zvítězila a zahájila postupnou bolševizaci KSČ. Slánský se stává členem ústředního výboru, který jej volí do politického byra.¹⁴

Pro Slánského následující osud se možná stal klíčovým fakt, že ve třicátých letech získal funkci vedoucího organizačního oddělení. V této funkci působil do roku 1935. Podstatné je to, že jako vedoucí tohoto oddělení byl často v kontaktu s Komunistickou internacionálou (Kominternou),¹⁵ resp. s jejími instruktory. V jejich zprávách se pak mnohdy objevovaly výtky na adresu Slánského. Kritika vyvrcholila v roce 1935. Zatímco Gottwald a Kopecký se v této době ukrývali v Moskvě, vedení strany se dostalo do rukou Slánského a Švermy. Důležitou roli v následujících událostech sehrál též Stanislav Budín, od roku 1934 šéfredaktor Rudého práva, který v této době úzce spolupracoval jak se Švermou, tak se Slánským.¹⁶

Šverma a Slánský začali uplatňovat taktiku jednotné a lidové fronty,¹⁷ ovšem takovým způsobem,¹⁸ proti kterému vystoupila Kominternou. Slánský a Šverma odjeli do Moskvy, kde oba sebekriticky vystoupili 29. 12. 1935 na zasedání Exekutivy Komunistické internacionály

---

¹² Tamtéž, s. 208

¹³ Malíř, J., Marek, P.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004*, 1. díl, Brno 2005, s. 731

¹⁴ Tamtéž, s. 209

¹⁵ Komunistická internacionála. Vznikla v Moskvě roku 1919. Jejím úkolem byla koordinace revoluční činnosti komunistů v jednotlivých zemích. Moskva prostřednictvím Kominterny ovládala jednotlivé komunistické strany a využívala je k vlastním politickým cílům. Čínátl, K.: *Věčné časy. Československé totalitní roky*, Praha 2009, s. 150

¹⁶ Sommer, V.: Kampaň proti pravicovému oportunismu před VII. sjezdem KSČ. Případ Stanislava Budína. In Kárník, Z., Kopeček, M. (eds.): *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, 5. díl, Praha 2005, s. 81

¹⁷ Jednalo se o novou taktiku vyhlášenou Kominternou. Vycházelo se z toho, že silicímú tlaku pravicových elementů lze vzdorovat pouze ve spolupráci s dalšími levicovými stranami. Tamtéž, s. 81

¹⁸ Jednalo se o některá hlasování na půdě parlamentu, konkrétně o podporu dvou kapitol státního rozpočtu (rozpočet ministerstva zahraničí a ministerstva sociální péče) a také o odevzdání komunistických hlasů Edvardu Benešovi. Tamtéž, s. 83

(dále EKI), tj. řídicího orgánu Kominterny. Slánský přiznal kádrové chyby, kdy na vedoucích místech strany měla být stále řada trockistů¹⁹. V souvislosti s tím začal kritizovat Stanislava Budína. Považoval za velkou chybu, že vedení strany připustilo, aby byl stranický tisk v rukou intelektuálů s pochybnou minulostí, kteří se neúčastní stranického života. Na adresu Budína prohlásil, že je to žurnalistický šmok, prohnílý špatný element.²⁰

Dále Slánský hovořil o tom, že je důležité, aby ve straně byly přezkoušeny všechny vedoucí kádry a za tímto účelem byla zřízena kádrová komise.²¹ Při této části projevu měl prý Gottwald zvolat „*To je inkvizice.*“²²

Další zasedání EKI za přítomnosti Slánského se konalo 6. ledna 1936. Zde Gottwald kritizoval Budína, ovšem s tím, že hlavní odpovědnost za jeho činnost nese Šverma spolu se Slánským, kteří jsou si však svých chyb již vědomi. Odpovědnost za Budínovy kroky vzal skutečně na sebe Slánský ve své části projevu, kromě toho se sebekriticky vyjádřil o svých chybách při organizaci kádrové politiky. Na závěr svého projevu hovořil Slánský o tom, že je ochoten pracovat na nápravě svých chyb a že chce pomoci straně očistit ji od nepřátelských elementů.²³

Každopádně politika, kterou uplatňoval tandem Šverma a Slánský v součinnosti s Budínem, se odrazila na osudu všech tří jmenovaných. Přes svoji sebekritiku ztratili Slánský i Šverma svoje funkce v sekretariátě Ústředního výboru KSČ (dále ÚV KSČ) a Slánský navíc přišel o svoji pozici v organizačním oddělení. Oba ale zůstali členy ústředního výboru.²⁴ Slánský si tedy podruhé pohoršil. Stanislav Budín byl ovšem vyloučen ze strany. Vítězslav Sommer osud Budína interpretuje tak, že Slánský i Šverma byli příliš schopní a cenní pro Gottwalda, ale bylo zapotřebí poskytnout oběť pro Kominternu. Tou se stal právě Stanislav Budín.²⁵

---

¹⁹ Po trockismem lze vidět to, že to je „úchylka od politiky bolševické strany představovaná frakční činností Lva Davidoviče Trockého a jeho stoupenců; protileninsky orientovaný směr v mezinárodním dělnickém hnutí.“ Činát, K.: *Věčné časy. Československé totalitní roky*, Praha 2009, s. 167

²⁰ Sommer, V.: Kampaň proti pravicovému oportunismu před VII. sjezdem KSČ. Případ Stanislava Budína. In Kárník, Z., Kopeček, M. (eds.): *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, 5. díl, Praha 2005, s. 87-88

²¹ Sommer, V.: Kampaň proti pravicovému oportunismu před VII. sjezdem KSČ. Případ Stanislava Budína. In Kárník, Z., Kopeček, M. (eds.): *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, 5. díl, Praha 2005, s. 88

²² Citováno dle Rupnik, J.: *Dějiny komunistické strany Československa*, Praha 2002, s. 129

²³ Sommer, V.: Kampaň proti pravicovému oportunismu před VII. sjezdem KSČ. Případ Stanislava Budína. In Kárník, Z., Kopeček, M. (eds.): *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, 5. díl, Praha 2005, s. 89-90

²⁴ Kaplan, K.: *Kronika...: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. 210

²⁵ Sommer, V.: Kampaň proti pravicovému oportunismu před VII. sjezdem KSČ. Případ Stanislava Budína. In Kárník, Z., Kopeček, M. (eds.): *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, 5. díl, Praha 2005, s. 96

Do vyšších míst strany se Slánský vrátil na VII. sjezdu KSČ, kde mu byla vyjádřena důvěra a byl zároveň zvolen za člena ústředního výboru a kandidáta politbyra. V souvislosti s událostmi po uzavření Mnichovské dohody odešel Slánský roku 1938 do moskevského exilu. V Sovětském svazu se stal členem zahraničního vedení a posléze zahraničního byra KSČ. Nejprve řídil sovětský rozhlas pro středoevropský region a rovněž české a slovenské vysílání. Později se podílel na náboru lidí do rodících se československých vojenských jednotek. V Moskvě se účastnil všech důležitých jednání, které komunisté vedli v Moskvě, účastnil se například jednání s prezidentem Edwardem Benešem v prosinci 1943.²⁶

Významným momentem v jeho životě byla účast, společně s Janem Švermou, na Slovenském národním povstání (dále SNP). Po neúspěchu povstání během ústupu do hor při přechodu hory Chabenec Šverma zahynul.²⁷ Zdá se, že i Slánskému hrozila tehdy smrt. André Simone, komunistický novinář, ve stati o Slánském napsal: „*Mezi nimi šel, lezl, klouzal, šplhal, náměstek velitele všech partyzánských skupin slovenského povstání. Byl to Rudolf Slánský, štíhlý čtyřicátník mladistvého sevření [...] Slánský zapadl až po krk do sněžné laviny, ale po dlouhém volání ho náhodou jeden z kamarádů uslyšel a tak byl zachráněn.*“²⁸

Koncem února 1945 se skupina partyzánů, jejíž součástí byl Slánský, spojila s Rudou armádou. Slánský odcestoval do Moskvy, kde se zúčastnil jednání o programu a sestavení nové vlády. Chvíli se uvažovalo, že by Slánský mohl zajmout pozici ministra vnitra, ale nakonec mu byla určena „pouze“ stranická funkce. Došlo k rozdělení nejvyšší stranické funkce, kdy Gottwald zaujal post předsedy strany a Slánský funkci generálního tajemníka.²⁹

---

²⁶ Kaplan, K.: *Kronika...: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. 211

²⁷ Tamtéž, s. 213

²⁸ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 1, a.j. 1, s. 21

²⁹ Kaplan, K.: *Kronika...: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. s. 214

3. Budování strany

Rudolf Slánský měl z titulu své funkce lví podíl na budování KSČ po druhé světové válce, podílel se na všech aspektech její výstavby. Podívejme se tedy na to, jak vypadala KSČ v této době, jaká byla Slánského role v ní, jakou stranu chtěl Slánský mít, jak měla dle jeho představ vypadat. Jeho představy a ideje o fungování strany nám můžou říct mnohé o jeho osobě. Slánský se při budování strany inspiroval Všesvazovou komunistickou stranou (bolševiků) (dále VKS_(b)), čili sovětskou komunistickou stranou. Ale pro úspěch či neúspěch mu tato inspirace nestačila. Důležitým se ukázal sám tvůrce a jeho snahy, plány a konečný výsledek, což nám pomůže vystihnout i jeho osobnost a záměry. Největší pozornost je zde proto věnována řadě důležitých problémů či aspektů organizace KSČ, které Slánský osobně ve svých projevech reflektoval či na ně upozorňoval, nebo které vycházely přímo z činnosti jeho úřadu či alespoň jemu podřízených pododdělení, hlavně Organizačního oddělení Marie Švermové.

Analýza činnosti Marie Švermové je pro porozumění aktivitám Rudolfa Slánského v této době zcela klíčová. Marie Švermová byla přímou zástupkyní Slánského, byla jeho podřízenou, byli spolu v řídicích stranických orgánech, prováděla jeho nařízení. Výsledky práce vycházející z činnosti jejího úřadu byly prokonzultovány se Slánským a šly v jeho linii.

Po rekonstrukci spolupráce mezi Marií Švermovou a Rudolfem Slánským bude představena samotná organizační struktura KSČ, tedy od úřadu samotného Slánského, vedení strany, přes stranické organizace či důležité stranické funkce apod., po její členskou základnu. V mnoha ohledech jsou oba tyto aspekty pochopitelně provázané, tudíž některé podstatné prvky stranického života se budou v těchto kapitolách prolínat. Do těchto analyzovaných skutečností zasáhly únorové události. Vlivu Února na každý daný problém (tedy jednotlivé prvky organizační struktury či členské základny atd.) se práce věnuje v každé podkapitole zvlášť. Před analýzou budování KSČ je však třeba tuto stranu ve stručnosti zakotvit celkově do politického a také společenského systému Třetí republiky, který na ni měl nepochybně velký vliv, a tak částečně ukázat charakter této strany.

KSČ vstupovala do nových stranických poměrů odlišných od dob První republiky. Od května 1945 došlo k výrazné redukci stranického spektra, kdy existovaly pouze čtyři české strany.³⁰ Jednu z příčin lze hledat právě v První republice, která byla charakterizována roztržitostí politických stran, kdy se posléze objevily názory ohledně redukce stranického

---

³⁰ Kromě KSČ se jednalo o Československou stranu národně socialistickou, Československou stranu lidovou a Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou

spektra. Některé prvorepublikové strany (zejména agrárníci), pak nebyly obnoveny na základě tehdejšího argumentu, který hovořil o jejich problematické protektorátní minulosti. Roli tu pak sehrála i snaha získat voliče těchto neobnověných stran (opět hlavně agrárníků).³¹

Nejdůležitějším prvkem stranického systému byla v této době Národní fronta (dále NF). NF vznikla již během války jako základna ke spojení a spolupráci všech domácích i zahraničních sil v boji proti okupaci. Po válce se z ní stala svého druhu vládní koalice. Komunisté z ní posléze dokonce chtěli udělat organizačně ustálenou instituci za účasti masových organizací (odborů, Svazu partyzánů atd.), kde sami měli velký vliv, v čemž však do Února neuspěli.³²

Národní fronta rozhodovala o vzniku nových stran, kdy musela každou novou povolit. Podmínkou povolení byl souhlas s politickou linií a programem vlády. Tím pádem existence NF vylučovala možnost legální opozice. Podstatné také bylo to, že vláda se sice formálně zpovídala parlamentu, ale prakticky de facto NF, tím pádem sama sobě nebo vedoucím funkcionářům národních stran.³³

Nejdůležitější událostí, která podpírala popularitu levice ve společnosti, byl Mnichov a po něm následující okupace, od čehož se pak odvozovala řada dalších věcí a v konečném důsledku se v něm odrazila řada prvků v procesu se Slánským. Důsledek Mnichova charakterizuje ve stručnosti Bradley Abrahams: „*Zkušenosti z let 1938 až 1945 přetrhaly vazby meziválečné společnosti, pozměnily společenský systém, přeměnily ekonomiku, přeskupily politické vazby, způsobily přehodnocení jak zahraničních, tak domácích politických zájmů, zapříčinily přehodnocování smyslu národa.*“³⁴

Pokud bychom byli konkrétnější, tak nejprve šlo o zradu Západu, a tedy v mnoha ohledech ztrátu víry v jeho spojenectví, a naopak o růst aureoly osvoboditele Sovětského svazu. Změna orientace zahraniční politiky na Východ byla celkově vlastní i všem nekomunistickým stranám. Samy v Mnichovu viděly chybnou zahraniční orientaci První republiky.³⁵ A to vše představovalo pro KSČ výhodu. A pokud tedy primárně vděčíme za osvobození naší země SSSR, pak KSČ byla právě chápána jako spojnice mezi námi a touto

---

³¹ Balík, S. (a kol.): Politický systém českých zemí 1848-1989, Brno 2007, s. 128, 130

³² Malíř, J., Marek, P.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004*, 2. díl, Brno 2005, s. 1127

³³ Kaplan, K.: *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993, s. 46

³⁴ Bradley, A.: *The Struggle for the Soul of the Nation: Czech Culture and the Rise of Communism*, s.10, citováno dle Blumenthal, H.: *Communism on Trial: The Slansky Affair and Anti-Semitism in Post-WWII Europe* [on-line][cit. 19.09. 2009]. Dostupný z <http://iseees.berkeley.edu/sites/default/files/u4/bps_/publications_/2009-08-Blumenthal.pdf>

³⁵ Kaplan, K.: *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993, s. 20

velmocí. Celkově došlo k nárůstu autority KSČ právě v důsledku vojenských a mezinárodně politických úspěchů Sovětského svazu.

S tím souvisí i skutečnost, že rétorické vymezení se právě vůči První republice mělo ve společnosti tak velký vliv. Komunisté toho samozřejmě rádi a často využívali – stačilo jim připomínat, jak za časů První republiky varovali před Henleinem, mluvili o tom, že se západním spojencům nedá věřit, že jedinou nadějí je orientace právě na Sovětský svaz, jak usilovali o jednotnou lidovou frontu atd. Tím se KSČ dařilo stylizovat do role toho, kdo měl pravdu, a kdyby byla poslouchána, lid se mohl vyhnout útrapám okupace. Stejně tak se komunistům podařilo svézt se na vlně vzedmutého českého nacionalismu. Prezentovali se jako strana národní, stojící v čele těch, co bojují za národní zájmy a za demokracii.³⁶

Dalším významným faktorem, který působil ve prospěch KSČ a podpíral její popularitu po r. 1945, byla hospodářská krize z 30. let, s níž kontrastoval vývoj v SSSR. Jednalo se nejvíce o ztrátu víry v předcházející hospodářský systém a hledání cesty k novému hospodářskému systému. K takovému, který krize nepostihla a který dokázal porazit hitlerovské Německo. Vůle k socialismu byla tedy umocněna úspěchem SSSR, ale opět zde hrál roli Mnichov, který podpíral představu, že do budoucna se jedině socialismus stane zárukou národní a statní existence.³⁷

Potřeba vybudovat nový hospodářský systém byla tehdy navíc vlastní všem stranám i prezidentu Benešovi, všechny v jisté míře tíhly k socialismu. Rozdíl byl jen v tom, že každý měl trochu jiné představy o tom, co má být tímto socialismem myšleno. Dle Karla Kaplana se objevovalo mnoho pestrých a protichůdných názorů.³⁸

KSČ v tomto ohledu nezastávala právě radikální program a politiku. Dle Jacquesa Rupnika se KSČ po válce vydávala za duchovního dědice Masarykovské republiky.³⁹ Stejně tak KSČ hovořila o vlastní demokratické a československé cestě k socialismu.⁴⁰ Stranické vedení se po celé období Třetí republiky de facto vyhýbalo veřejným prohlášením o strategických cílech KSČ,⁴¹ což bylo také dáno její masovou členskou základnou, kdy bylo fakticky jedinou možností mít všeobecný program, který by spojoval širokou masu členstva s mnohdy rozdílnými názory. To byl pak také důvod, proč KSČ nikdy nevypracovala a

---

³⁶ Tamtéž, s. 52-53

³⁷ Tamtéž, s. 42

³⁸ Tamtéž, s. 41

³⁹ Rupnik, J.: *Dějiny komunistické strany Československa*, Praha 2002, s. 197

⁴⁰ Kaplan, K.: *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993, s. 26

⁴¹ Maňák, J.: *Komunisté na pochodu k moci. Vývoj početnosti a struktury KSČ v období 1945-1948*. Praha 1995, s. 35-36

nezveřejnila svůj vlastní program o konečné podobě socialismu.⁴² To pak vedlo k jistým problémům se členskou základnou, jak starými tak povalečnými členy, jejichž názory se často lišily od představ vedení strany, čemuž se budu věnovat na následujících stránkách.

3.1 Vedení strany

Pokud bychom měli tedy ve stručnosti začít vedením komunistické strany, již 8. 4. 1945 byl v Košicích, na osvobozeném území, ustanoven Prozatímní ústřední výbor, mající 17 členů⁴³ a skládající se převážně z představitelů zahraničního vedení. Ten byl posléze v květnu 1945 rozšířen kooptací představitelů domácího odboje na 26 členů. Počet se pak po odloučení KSS v létě 1945 snížil na 19 členů a nakonec byl ještě rozšířen o dalších 23 lidí zastupujících krajské organizace. Svou činnost pak výbor ukončil na VIII. sjezdu KSČ konaném ve dnech 28. – 31. 3. 1946.⁴⁴

Na VIII. sjezdu byl pak zvolen nový ÚV KSČ, skládající se ze 101 členů a 33 náhradníků. Pro bezprostřední řízení se však jednalo o příliš velké těleso, a tak ze svého středu volilo pak předsednictvo ÚV (dále PÚV).⁴⁵

Tento orgán se po VIII. sjezdu skládal ze 14 osob,⁴⁶ avšak většinou se sešlo vícero lidí (ministři, vedoucí aparátu ÚV atd.). PÚV mělo být pouze formálně nejvyšším orgánem strany jen mezi plenárními zasedáními ÚV. V konečném důsledku však získalo stálou rozhodující pozici. V rámci PÚV došlo časem k postupné diferenciaci. Vytvořila se zde neformální skupinka ve složení Gottwald, Slánský, Kopecký, Dolanský, Zápotocký a Široký (formálně jako představitel KSS nebyl člen předsednictva, ale byl do předsednictva kooptován). Tyto osoby pak určovaly směr, jímž se měla jednotlivá předsednictva ubírat. Později 24. 3. 1947 dostala tato skupinka institucionální podobu, kdy byl vytvořen užší politický sekretariát ÚV KSČ.⁴⁷

Toto seskupení bylo prakticky složeno z předválečných členů KSČ a většina z nich se k moci dostala v roce 1929 během bolševizace. Tyto faktory pak v mnoha ohledech zaručovaly názorovou shodu.⁴⁸ V rámci této skupinky se vytvořila praxe, kdy po skončení diskuze náleželo poslední slovo Klementu Gottwaldovi. Jeho názory ve stranických orgánech

⁴² Kaplan, K.: *Československo v letech 1945-1948*, Praha 1990, s. 42

⁴³ Kromě K. Gottwalda a R. Slánského to byli V. Kopecký, V. Nosek, M. Švermová, Krosnář, Laštovička, Procházka, Harus, Schmidtke, Široký, Husák, Novomeský, Ďuriš, Šoltézs, Bacílek, Friš. NA, f. ÚV KSČ, f. 01, sv. 1, a.j. 1, s. 1

⁴⁴ Malíř, J., Marek, P.: *Politické strany*, 2. díl, Brno 2005, s. 1134

⁴⁵ Malíř, J., Marek, P.: *Politické strany*, 2. díl, Brno 2005, s. s. 1134-1135

⁴⁶ Členové byli K. Gottwald, R. Slánský, V. David, J. Frank, G. Kliment, V. Kopecký, J. Dolanský, L. Kopřiva, J. Krosnář, Z. Nejedlý, V. Nosek, J. Smrkovský, M. Švermová a A. Zápotocký. Tamtéž s. 1135

⁴⁷ Malíř, J., Marek, P.: *Politické strany*, 2. díl, Brno 2005, s. 1135

⁴⁸ Maňák, J.: *Komunisté na pochodu k moci*. Praha 1995, s. 38-39

měly vyjadřovat směrnice strany.⁴⁹ Gottwald byl ve stranických orgánech respektován jako nejvyšší stranická autorita.⁵⁰ Někdy ovšem přišel Slánský s návrhem, a to za nepřítomnosti Gottwalda, s tím, že tlumočí Gottwaldovo stanovisko a návrhy Slánského byly schváleny.⁵¹ Slánský s Gottwaldem tyto návrhy zajisté předjednal a tlumočil stanovisko, na kterém se spolu shodli. Ale vzhledem k organizačním schopnostem Slánského a k jeho pozici hlavního tvůrce strany je pravděpodobné, že v mnoha případech přišel za Gottwaldem s již hotovým návrhem, se kterým pak Gottwald pouze vyjádřil souhlas nebo ho mírně upravil. Hlavní linie potencionálního návrhu byla tedy vlastně návrhem Slánského, a tak Slánský na předsednictvu předkládal svá vlastní stanoviska, podpořená souhlasem Gottwalda.

Je nezbytné se ve stručnosti podívat na další důležité organizační složky ve vedení strany, kde byl Slánský členem a hrál rozhodující roli. Již v roce 1945 byl pro řízení běžné stranické práce ustanoven sekretariát ÚV KSČ. Do struktur nejvyšších stranických orgánů byl však oficiálně zařazen až po IX. sjezdu KSČ v roce 1949. Náplní jeho činnosti bylo provádět či zabezpečovat uskutečňování rozhodnutí nejvyšších stranických orgánů a ve své pravomoci měl rovněž výběr a rozestavování stranických kádrů jak ve straně, tak i mimo ni.

Složení sekretariátu ÚV KSČ bylo nestálé, kdy rozhodování o změnách mělo v pravomoci PÚV, stejně tak i sekretariát samotný. Kromě Slánského byli členy tohoto orgánu ostatní tajemníci ÚV KSČ, odpovědní za hlavní oddělení ústředního aparátu. Postupně se sekretariát rozšířil o vedoucí ostatních oddělení aparátu ÚV, pak také o zástupce krajského výboru za Prahu a zástupce Rudého práva.⁵² Nakonec přibyli po roce 1948 zástupci KSS a předseda Komise stranické kontroly.⁵³

V lednu 1947 byl v rámci sekretariátu ÚV KSČ zřízen tzv. užší sekretariát, kde byl pouze Slánský se svými zástupci.⁵⁴ Širší sekretariát byl složen ze členů užšího sekretariátu a všech vedoucích oddělení ÚV KSČ, dále tam byli zástupci KV KSČ za Prahu a Rudého práva.⁵⁵ Poté byl v dubnu 1947 namísto užšího a širšího sekretariátu ustanoven pouze jeden orgán, nesoucí název organizační sekretariát ÚV KSČ.⁵⁶

Posléze byl po IX. sjezdu opět k běžné stranické práci zřízen sekretariát ÚV KSČ, s tím, že dále existoval organizační sekretariát ÚV KSČ. Ten měl v kompetenci významnější problémy stranické práce, činnost masových organizací atd. Mezi členy dále patřil Slánský a

⁴⁹ Kaplan, K.: *Utváření generální linie výstavby socialismu*, Praha 1966, s. 162

⁵⁰ Malíř, J., Marek, P.: *Politické strany*, 2. díl, Brno 2005, s. 1135

⁵¹ Kaplan, K.: *Utváření generální linie výstavby socialismu*, Praha 1966, s. 162

⁵² Maňák, J.: *Komunisté na pochodu k moci*. Praha 1995, s. 39

⁵³ NA, inventář k fondu 02/3

⁵⁴ Maňák, J.: *Komunisté na pochodu k moci*. Praha 1995, s. 39

⁵⁵ NA, inventář k fondu 02/3

⁵⁶ Maňák, J.: *Komunisté na pochodu k moci*. Praha 1995, s. 39

jeho zástupci. K poslední reorganizaci došlo v září 1951.⁵⁷ Ve všech těchto orgánech hrál důležitou, ne-li nejdůležitější, roli Slánský.

Zajímavá je též skutečnost, že mezi členy předsednictva ÚV, stejně tak sekretariátu, nebyl nikdo, kdo by byl zástupcem velké většiny členské základny, těch co vstoupili do strany po osvobození. Potencionální názory, námitky či postoje nových členů strany tak vlastně neměly žádného svého mluvčího. A demokratický centralismus (viz níže) pak de facto zajišťoval, že rozhodující slovo měli vždy ti, co stáli v čele strany.⁵⁸

Nejvyšším orgánem strany byl oficiálně sjezd. Zmíněný ÚV byl nejvyšším orgánem strany v období mezi sjezdy.⁵⁹ Sjezd se měl konat každé tři roky, pokud nebylo třeba svolat mimořádný sjezd. To měl v pravomoci ÚV KSČ na základě vlastní iniciativy nebo žádosti více jak jedné třetiny základních organizací.

K pravomocem sjezdu patřilo určování programu strany, schvalování organizačního řádu i taktické linie strany v základních politických otázkách. Sjezd také mohl vytyčovat směrnice a metody organizační práce. Dále měl v kompetenci volbu ÚV, předsedy a generálního tajemníka. Usnesení sjezdu měla být závazná pro všechny organizace a členy strany. ÚV byl pak odpovědný za její plnění.⁶⁰

Po IX. sjezdu KSČ pak byla ustanovena možnost svolání celostátní konference v období mezi sjezdy. Konference měla právo jednat o nově vzniklých otázkách politiky a taktiky strany, odvolávat členy ÚV, kteří nekonali svoje povinnosti.⁶¹

3.2 Generální sekretariát

Pokud mluvíme o vedení strany, nesmíme opomenout funkci a úřad, který Rudolf Slánský zastával od roku 1945 do 6. 9. 1951. Jednalo se o funkci generálního tajemníka ÚV KSČ. Zhodnotit úřad Slánského není úplně snadné. Jednak tu může být problém se samotným názvem úřadu i funkce, kdy se Slánského úřadovna nejprve jmenovala ústřední sekretariát a později generální sekretariát a funkce nesla název ústřední tajemník a generální tajemník. V práci se držím tedy jednoho názvu, a to generální sekretariát a generální tajemník.

Slánský byl dosazen do své funkce již za války, a to 8. 4. 1945 v Košicích, kdy jej do této funkce navrhl Václav Kopecký.⁶² Ten se později, po odvolání Slánského z funkce v září

---

⁵⁷ NA, inventář k fondu 02/3

⁵⁸ Maňák, J.: *Komunisté na pochodu k moci*. Praha 1995, s. 40

⁵⁹ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 1, a.j. 4, s. 8

⁶⁰ Tamtéž, s. 8

⁶¹ Tamtéž, s. 102

⁶² NA, f. ÚV KSČ, f. 01, sv. 1, a.j. 1, s. 1

1951, k tomu vyjádřil slovy: „v zájmu formálního přizpůsobování se druhým stranám představujícím naše partnery, zavedli jsme pro soudruha Gottwalda název předsedy strany a název ústředního tajemníka, jímž se stal soudruh Slánský. - My jsme přistoupili ke změně názvu generálního sekretáře na předsedu strany a k určení soudruha Slánského za generálního sekretáře po květnu 1945, a to v souvislosti s tím, že jsme se chtěli pojmenováním přizpůsobit druhým politickým stranám, s nimiž jsme dělali Národní frontu [...] proto bylo použito pojmenování soudruha Gottwalda předsedou strany, aby to odpovídalo funkci i titulům vedoucích stran, a když jsme funkci a titul generálního sekretáře, ústředního tajemníka, dávali soudruhu Slánskému, abychom také měli ústředního tajemníka jako druhé strany, tak jsme samozřejmě ani my nemysleli na to, že by postavení soudruha Slánského mělo být rovnocenné k postavení soudruha Gottwalda.⁶³

Dalším problémem byly kompetence úřadu, které se neustále měnily. V poválečné době byl generální sekretariát vlastně jen osobní kancelář Slánského. Postupně začíná rozšiřování kompetencí. Jednalo se o koordinaci a kontrolu činností oddělení a komisí ÚV KSČ, přípravu schůzí předsednictva a styk s předsedou strany. Sekretariát zaznamenal růst své agendy zejména po IX. sjezdu strany.⁶⁴

Stranický aparát, který podléhal Slánskému, začal pronikat do ministerských struktur, společenských organizací a hospodářských institucí prostřednictvím přidělených referentů. Pomocí těchto referentů mohl generální sekretariát usměrňovat a kontrolovat všechny státní a ekonomické instituce, stejně tak i společenské organizace. Do těchto institucí mohl Slánský dosazovat vedoucí funkcionáře buď z vlastní iniciativy, nebo alespoň po konzultaci s kádrovým oddělením strany. U Slánského se soustřeďovaly denní informace o všech více či méně důležitých událostech, jednáních či navrhovaných opatřeních. K mnohým těmto informacím přispěl svou radou, souhlasem, návrhem na řešení či přímo příkazem. Řada vysoce postavených komunistických funkcionářů ve státních úřadech se spíše obracela na něj, než na svého ministra a řídila se jeho pokyny.⁶⁵

Generální sekretariát se skládal z různých oddělení, kdy v čele v těch významných stáli vlastní tajemníci, v ostatních jen vedoucí. K těmto pracovníkům sekretariátu přibyl též zástupce krajského výboru za Prahu a zástupce Rudého práva. Všichni byli podřízeni Slánskému.⁶⁶ Po Únoru vznikla soustava zástupců generálního tajemníka skládající se z pěti

---

⁶³ Citováno dle Kaplan, K.: *Kronika...: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. 215-216

⁶⁴ NA, inventář k fondu 100/1

⁶⁵ Kaplan, K.: *Kronika...: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. 227-228

⁶⁶ Malíř, J., Marek, P.: *Politické strany*, 2. díl, Brno 2005, s. 1136

lidí. Jednalo se o Marii Švermovou, Josefa Franka, Gustava Bareše, Ladislava Kopřivu, Štefana Baš'ovanského.⁶⁷

Z výčtu kompetencí Slánského je zřejmé, že dosáhl velké moci. Nesmíme však zapomenout, že velký vliv měl v této době Gottwald. Karel Kaplan uvádí, že Slánský žádná významná rozhodnutí bez konzultace s Gottwaldem neprováděl. Dokonce měl Slánský podle Kaplana bezvýhradně plnit všechny Gottwaldovy pokyny, návrhy či požadavky.⁶⁸ Výstavba strany však byla ve Slánského kompetenci. Slánský šel za Gottwaldem konzultovat nějaký návrh, ale byl to plán, který Slánský sám vymyslel.

3.3 Situace po válce a VIII. sjezd

Komunisté začali s výstavbou strany již v průběhu osvobozování státu, kdy v Košicích připravili a vytiskli základní organizační směrnice pro výstavbu strany a vytiskli rovněž přihlášky pro vstup do strany. Ve zprávě o organizační výstavbě strany se k tomu později uvádělo: *„pro funkcionáře to byla velká pomůcka, neboť většina z nich neměla naprosto žádné zkušenosti o organisaci a struktuře strany. Většinou to byli mladí pracovníci, kteří vyrostli v podzemním hnutí, nebo přicházeli z partyzánských oddílů a neměli žádné představy o tom, jak stranu budovati.“*⁶⁹ Tím se dostáváme k dalšímu aspektu, který napomáhal budování KSČ, tedy k jejich silné ilegální síti, vybudované v období nacistické okupace – síti, kterou mohli po válce ihned mobilizovat a získat tak celkový náskok před ostatními stranami.⁷⁰

Sami totiž hodnotili jako velký klad pro úspěšný a rychlý růst strany právě tyto podzemní organizace, které disponovaly širokou sítí spolupracovníků, sympatizantů, kteří ihned vstupovali do strany a vytvářeli stranické organizace.⁷¹

Podstatným aspektem pro další budování KSČ byl již zmíněný VIII. sjezd, odehrávající se 28. - 31. března 1946. Pokud bychom se na něj měli hlouběji zaměřit, jeho přípravu objasňoval Slánský na zasedání ÚV KSČ 20. 12. 1945. Do tohoto zasedání již proběhly sjezdy sociálních demokratů i národních socialistů, a proč se měl sjezd KSČ odehrát až v březnu 1946, objasnil tudíž Slánský slovy: *„nespěchali jsme se svoláním sjezdu, má to*

---

⁶⁷ Kaplan, K.: *Kronika...: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. 227

⁶⁸ Tamtéž, s. 229

⁶⁹ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 1, a.j. 2, s. 52

⁷⁰ Vykoukal, J., Litera, B., Tejchman, M.: *Východ. Vznik a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha 2000, s. 134

⁷¹ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 1, a.j. 2, s. 51

své výhody, že teprve po určitém delším odstupu budeme posuzovat politiku strany nyní v období budování nové republiky, budeme mít určité zkušenosti a s větší jistotou budeme moci dělat závěry dnes, kdy už se více vykrystalizovaly politické poměry u nás. Nechceme svolat jen manifestační sjezd, jako svolala soc. demokracie, sjezd bez důležité přípravy, ani nechceme uzavřené zastupitelstvo, jako tomu bylo u nář. soc.“⁷²

Slánský pokračoval v tom smyslu, že je třeba uspořádat sjezd na veřejnosti za účasti celé strany s možností projednat všechny zásadní otázky pro nové poměry. Na zasedání se pak věnoval ryze organizačním přípravám, volbě delegátů, kdo bude na sjezdu mluvit, dále se věnoval rozeslání dopisů všem členům strany o přípravě sjezdu a problémům, o kterých se bude diskutovat. Vybídl členstvo, aby se účastnilo předsjezdové diskuze o budoucnosti politiky strany a neváhalo i kritizovat stranické poměry „budeme je přímo žádat, aby mluvili o nedostacích i chybách strany.“⁷³ Pomocí tohoto „průzkumu“, ke kterému vybídl, se tak Slánský mohl dozvědět, jaké je názorové ovzduší ve straně, z koho se strana zatím skládá, s kým a s čím může počítat. To pro něj mohly být důležité poznatky při organizaci strany.

Obsah zmíněné předsjezdové diskuze vcelku dobře objasňuje zmíněné názorové poměry uvnitř celé poválečné KSČ. Diskuze se zúčastnili „*odpůrci diktatury proletariátu, ale i radikální zastánci jejího rychlého nastolení, příznivci spolupráce v Národní frontě, ale i zastánci likvidace nekomunistických stran, obdivovatelé prezidenta Beneše, ale i jeho kritikové, nacionalisté, ale i důslední internacionalisté, zastánci kombinace křesťanství a komunismu, ale i zapřisáhlí ateisté apod.*“⁷⁴

V článku psaném pro Rudé právo 24. 1. 1946 Slánský dál rozváděl hlavní myšlenky tohoto sjezdu. Sjezd měl dle něj posoudit správnost politiky strany od VII. sjezdu z roku 1936. „*Správnost politiky strany bude sjezd posuzovat především podle toho, jak strana obstála v nejtěžší dějinné zkoušce, kterou v posledních letech prošel náš národ a v níž šlo o jeho bytí či nebytí. A právě v této zkoušce byla skvěle prověřena správnost naší politiky [...]* VIII. sjezd bude sněmem předních bojovníků národního odboje, organizátorů jednoty lidu a národa, budovatelů silné a šťastné republiky.“⁷⁵

Na sjezdu vystoupil Slánský s referátem „Komunistická strana v boji za svobodu národa“, kde zhodnotil jednání strany od posledního VII. sjezdu. Zazněla kritika poměrů První republiky a teze, že komunisté měli tehdy pravdu, a kdyby lidé KSČ tehdy poslouchali, bylo by vše jinak atd. Ve svém referátu celkově propagoval KSČ, což podpořil všemi

---

⁷² NA, f. ÚV KSČ, f. Rudolf Slánský (f. 100/50), sv. 2., a.j. 21

⁷³ Tamtéž

⁷⁴ Kaplan, K.: *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993, s. 53

⁷⁵ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 2., a.j. 23

dostupnými způsoby. „*Jak si vysvětlit, že to byla právě komunistická strana, která dovedla správně odhadovat situaci, předvídat události a volit nejsprávnější cestu? Je to snad tím, že si komunisté vybírají za své členy jen mimořádně chytré lidi z národa? Nikoli. Komunisté jsou prozíravější než druzí proto, že se opírají o nejpokrokovější učení světa, o učení Marxovo, Engelsovo, Leninovo a Stalinovo.*“⁷⁶ Slánský říkal, že jedině komunistická strana zastává ty správné názory. Jedině komunistická strana dovede společnost k lepším zítřkům.

Slánský se též věnoval členům vedení strany, kteří padli ve válce, i ztrátě 25 000 řadových členů a celkovému chování strany za okupace. „*Jak dále si vysvětlit, že komunisté se ukázali v boji za svobodu národa nejstatečnější? Je to snad tím, že komunisté si vybírali za své členy ty nejbojácnější lidi z národa? Nikoli [...]* Člověk se stane hrdinou tehdy, je-li vysoce uvědomělý, ví-li, zač bojuje, a má-li zač bojovat. A komunisté byli hrdiny proto, že mají vysoký a šlechetný cíl, ideu komunismu, proto, že věděli, že bojují za svatý ideál svobody lidu a národa. To jim dodávalo onu potřebnou mravní sílu, aby se nelekali žádných nebezpečství v boji s krutým a nelidským fašistickým nepřítelem.“⁷⁷ Podle Slánského měla komunistická strana nejsilnější ideály, pro které její členové neváhali položit život. Právě komunisté podle něj umírali pro ideál svobody národa.

Celkově se projev nesl v oslavném duchu pro KSČ. „*Jak si konečně vysvětlit, že komunisté byli tak skvělými organizátory jednoty národa, že mají lví podíl na tom, že se národ semkl v jednu frontu? To si můžeme vysvětlit jen tím, že komunista nesleduje nikdy jen úzce stranické zájmy, že mu leží na srdci vždy zájmy všeho pracujícího lidu a celého národa, že se proto dívá na všechny otázky z vyššího hlediska a dovede nalézt to, co lid a národ sbližuje, co vede lid a národ k lepšímu životu a vyšší, dokonalejší svobodě.*“⁷⁸ Komunisté jsou ti, kterým jde o blaho národa, Slánský je ten, komu jde o blaho národa. V prosazení ideálů prezentovaných KSČ zajisté viděl to, a věřil tomu, že se tak dosáhne lepší společnosti, a tím pádem prospěchu lidu. VIII. sjezd KSČ je však důležitý také tím, že na něm byl vydán nový organizační řád strany, který nám dá jasný přehled o fungování poválečné KSČ.

3.4 Organizační struktura

V úvodu k organizačnímu řádu KSČ z roku 1946 definovala KSČ sebe sama jako stranu „*co sdružuje nejuvědomělejší a nejpokrokovější příslušníky pracujícího lidu měst i venkova, je vůdčí silou národa při budování silného, lidově demokratického Československa.*

⁷⁶ Komunistická strana v boji za svobodu národa. In Slánský, R.: *Za vítězství socialismu II. Stati a projevy*, Praha 1951, s. 96

⁷⁷ Tamtéž, s. 96

⁷⁸ Tamtéž, s. 97

Opírajíc se o vůli miliónu lidí, kteří mají bezprostřední zájem na tom, aby se nemohly opakovat hrůzy fašismu a národní poroby. Komunistická strana Československa [...] směřuje k vytvoření socialistického společenského řádu, ve kterém by člověk nevykořisťoval člověka [...], směřuje k takovému řádu, v němž by nebyly možné hospodářské krise a otřesy, v němž by práce byla ctí a zahálka potupou.

*Strana [...] opírá se o vědecké poznání zákonů společenského vývoje, o učení Marxe, Engelse, Lenina a Stalina. [...] aby strana mohla splnit své velké poslání, musí býti ideově jednotná organizačně semknutá a spjata s pevnou disciplínou.*⁷⁹

3.4.1 Základní organizace

Při popisu organizace KSČ za působnosti Slánského ve funkci generálního tajemníka začneme zdola. Jakýmsi pilířem KSČ byly její základní organizace (dále ZO). Slánský k tomu později poznamenal: „Každý komunista musí být členem základní organizace a musí v ní aktivně pracovat [...] strana, která by nebyla přísně organizovaným oddílem, byla by ochromena ve své činnosti.“⁸⁰ Slánského cílem bylo co nejefektivněji proniknout i do těch nejnižších úrovní.

ZO se pak dle organizačního řádu dělily na místní organizace (dále MO) a závodní organizace⁸¹, přičemž člen závodní organizace měl být registrován také ve své místní organizaci, aby „spolupůsobil při řešení otázek místního rázu“.⁸² Činnost těchto organizací začala samozřejmě již krátce po válce, kdy byla vedením strany vydána směrnice k jejich zakládání v každé obci.⁸³ Z hlediska statistiky tak v červnu 1947 bylo 1095 obcí bez MO KSČ, v prosinci téhož roku jen 532 a v únoru 1948 měla již každá obec svoji MO KSČ.⁸⁴ V tomto směru organizační úsilí Slánského o proniknutí strany do nejnižších úrovní bylo úspěšné.

Stejně tak k zakládání zmíněných závodních organizací vyzval sám Slánský s argumentem, že na „závodech je soustředěna největší masa pracujícího lidu.“⁸⁵ Pokud bychom se opět podívali na jejich počet, tak v březnu 1946 bylo na závodech s více než 50 zaměstnanci 3 459 organizací KSČ a v únoru 1948 asi 5 000.⁸⁶ V rámci některých podniků

⁷⁹ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 1, a.j. 4, s. 15

⁸⁰ Nástin článku v souvislosti s přípravou prověrek. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 7., a.j. 104, s. 3

⁸¹ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 1, a.j. 4, s. 6

⁸² NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 1, a.j. 2, s. 63

⁸³ Malíř, J., Marek, P.: *Politické strany*, 2. díl, Brno 2005, s. 1133

⁸⁴ Tamtéž, s. 1133-34

⁸⁵ Tamtéž, s. 1134 – NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 1., a.j. 11, s. 17

⁸⁶ Tamtéž, s. 1134

byl pak také zřízen podnikový výbor, který měl za úkol sjednocovat činnost závodních organizací.⁸⁷

O činnost a růst této páteře strany se pak pochopitelně staral Slánský či jeho úřadu podřízená oddělení. Nejdříve bylo třeba určit velikost ZO a k tomu Slánský poznamenal: „*Je nesprávné, jestliže se setkáváme s organizacemi, které mají tři sta, čtyři sta až pět set členů. Takové organizace mohou se scházeti jednou za měsíc na všeplenárních schůzích, kde členové vyslechnou referát a jdou domů. Několik jednotlivců, deset, dvacet až třicet členů zúčastňují se denní práce, ale ostatní členové jsou papírovými členy. Proto doporučujeme, aby naše základní organizace neměla více než padesát, osmdesát, nejvýše sto členů, tak aby bylo možno každému členu ukládati úkoly a kontrolovati, co dělá.*“⁸⁸ Slánskému šlo o to, mít i na té nejnižší úrovni co nejvíce akceschopnou stranu, kde každý člen uvědoměle plní své povinnosti. Dle Švermové bylo v případě budování ZO nutné dbát o to, aby bylo zabezpečeno permanentní a rychlé spojení se všemi členy strany.⁸⁹ K čemuž se budoval patřičný funkcionářský sbor (viz níže).

Dle organizačního řádu byl okruh pravomocí ZO vymezen následovně: měly uskutečňovat politiku strany v okruhu své působnosti, plnit usnesení strany, přesvědčovat o jejich správnosti všechny vrstvy národa. Dále měly zajistit, aby se každý příslušník strany podílel na plnění daných úkolů a také pomocí své činnosti a agitace získával nové členy a vychovával je v politicky vyspělé a oddané pracovníky strany.⁹⁰ - Důležitý prvek stranického života, který Slánský sám často reflektoval. Vychovat straníka, vychovat nového člověka, který bude působit na zbytek společnosti.

ZO měly být uspořádány následovně. Nejvyšší instancí byla členská schůze. Ta se měla konat nejméně jednou měsíčně a účast na ní měla být základní povinností člena strany. Smyslem členské schůze měla být politická výchova členů. Šlo o to, představit členům stranické úkoly a přesvědčit je o jejich správnosti.⁹¹

Samotné schůze nefungovaly vždy podle Slánského představ. „*Nedostatkem je, že na členských schůzích, aby netrvaly dlouho, se obyčejně jen referuje o úkolech, nebývá na nich vedena debata, neprodiskutovávají se politické problémy. To vede k tomu, že členové strany nežijí dostatečným politickým životem, nejsou dostatečně přibíráni k účasti na rozhodování [...], že se vše rozhoduje jen ve výboru organizace, že rozhoduje jen několik funkcionářů.*

⁸⁷ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 8, a.j. 67 s. 8

⁸⁸ Co je komunistická strana. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 1., a.j. 13, s. 17

⁸⁹ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 8, a.j. 67 s. 7

⁹⁰ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 1, a.j. 40

⁹¹ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/4, sv. 3, a.j. 18, s. 34,40

*Musíme docílit, aby členské schůze závodních organizací se scházely pravidelně.*⁹² Tento problém nízké aktivity se snažil Slánský často řešit. Pomocí schůzí se měla zvyšovat akceschopnost členů a schůze měly sloužit jako jeden z nástrojů „vštěpování“ komunistické ideologie. Prostřednictvím schůzí mohl Slánský předávat do nejnižších složek strany nejen své směrnice, ale i názory a vytvářet tak stranu podle svých představ.

Členská schůze volila na jeden rok výbor ZO skládající se z předsedy, místopředsedy, pokladníka a jednatele. Výbor měl na starosti plnění usnesení členských schůzí i vyšších stranických orgánů. Výbor měl také správně sledovat činnost každého člena, jeho práci v rámci KSČ, veřejném životě a dbát, aby pečlivě plnil jemu svěřené funkce.⁹³ ZO nefungovaly bezchybně. Stížnosti byly na administrativní nepořádek, kritizováni byli předsedové, že neznají přesný stav svých členů aj.⁹⁴

Z ryze organizačního hlediska neprošly ZO po Únoru příliš zásadní změnou, přesto nový organizační řád některé prvky v jejich fungování revidoval. Jednalo se často o reakce na špatné fungování některých věcí, nebo byly členům ukládány nové povinnosti. To svědčí o Slánského aktivitě, o snaze napravit nedostatky a rozvíjet nejnižší složky strany v nových poměrech, a dosáhnout co největší efektivity.

Tak například, členům ZO se ukládalo účastnit se jak schůzí MO, tak závodních organizací, protože dřívější organizační řád umožňoval členovi závodní organizace nezúčastňovat se schůzí MO.⁹⁵ Členům ZO pak přibyla povinnost bojovat proti všemu, co by poškozovalo republiku.⁹⁶

Vyskytly se však problémy jiného rázu, spíše v pojetí fungování ZO, na které se snažil Slánský upozorňovat. „*V některých závodech naši komunisté nesprávně pochopili svůj úkol a domnívají se, že uplatňovat vedoucí úlohu strany znamená diktovat závodnímu řediteli, vměšovat se do jeho pravomoci, chtít nahrazovat jeho funkci. To je nesprávné a takové případy stíháme a budeme stíhat. Závodní organizace nemá právo nařizovat řediteli závodu, dávat místo něho příkazy [...] závodní organizace má ovšem právo zvat ředitele do schůzí výboru, upozorňovat ho na všechny závady, doporučovat mu opatření, kritizovat i jeho práci.*“⁹⁷ Tudíž Slánský při organizaci strany odmítal jistou míru svévole, snažil se dát straně jisté hranice jednání. Chtěl organizačně pevnou stranu, kde však stranické organizace nesmějí překročit okruh svých pravomocí.

⁹² Jak zajistit budování socialismu v naší vlasti. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 11, a.j. 116, s. 30

⁹³ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/4, sv. 3, a.j. 18, s. 13, 42

⁹⁴ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 8, a.j. 67 s. 32

⁹⁵ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 1, a.j. 4, s. 68

⁹⁶ Tamtéž, s. 81

⁹⁷ O vedoucí úloze KSČ v našem hospodářství. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 9., a.j. 112, s. 20

3.4.2 Další organizační složky

Ve stranické struktuře existovaly okresní a krajské organizace strany. Jak již název napovídá, jednalo se o vyšší složky strany, které byly opětovně budovány již po válce.

Dle organizačního řádu se okresní organizace skládala ze všech ZO a MO v oblasti působení okresního národního výboru. Nejvyšším orgánem byla okresní konference, svolávaná jednou do roka. Nejvyšším orgánem v období mezi konferencemi byl okresní výbor (dále OV). Ten měl za úkol z pověření okresní konference realizovat politiku strany a řídit politickou a organizační činnost strany v rozsahu celého politického okresu. V rámci okresní organizace pak fungovaly různé komise: kulturně propagační, družstevní, komise pro mládež, kádrová atd.⁹⁸ Stranické komise neměly být samostatnými orgány, nemohly vydávat stranickou linii nebo dávat úkoly dané organizaci. Měly vypracovávat materiál pro různé speciální práce a pomáhat vnášet určitá usnesení do stranické organizace. Komise byly podřízeny výboru té či oné organizace.⁹⁹

V případě okresních organizací se vyskytovaly na jejich činnost stížnosti, kdy vedení strany vytýkalo špatný styk a práci se ZO. Tento styk představoval pouze občasné návštěvy okresního funkcionáře, kdy se občas kritizovala jeho nízká politická „vyspělost“, kdy instruktáž vůči ZO byla „mechanická a nemobilizující.“¹⁰⁰ Zde je patrna další snaha Slánského zvýšit akceschopnost strany, vybudovat struktury strany s vysokou aktivitou, která se však částečně nedařila. Okresní organizace také měla ve své pravomoci možnost kontrolovat a potvrzovat každou přihlášku do strany podanou v rámci ZO. Tato kontrola se děla často liknavě a stala se cílem kritiky generálního sekretariátu.¹⁰¹

Dále existovaly krajské organizace složené z okresních organizací. Opět nejvyšším orgánem byla krajská konference svolávaná jednou za rok, kdy nejvyšší instancí mezi konferencemi byl krajský výbor (dále KV). Ten měl v rámci svého kraje na starost organizaci a kontrolu politické a organizační práce všech členů. Také mohl provádět samostatnou politiku v rámci usnesení sjezdu a ústředního výboru. Obdobně jako ZO či OV disponoval vlastními komisemi, tedy kulturně propagační, kádrovou aj.¹⁰²

---

⁹⁸ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 1, a.j. 4, s. 7

⁹⁹ Hora, O.: Otázky organizační výstavby strany. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/4, sv. 2, a.j. 9, s. 28

¹⁰⁰ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 8, a.j. 67 s. 38

¹⁰¹ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 9, a.j. 70 s. 16

¹⁰² NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 1, a.j. 4, s. 7-8

3.5 Jiné organizační složky strany

Slánský měl během svého působení ve funkci generálního tajemníka výrazný podíl na budování i dalších organizačních struktur KSČ. Ty výrazně přispívaly k akceschopnosti strany. V následující části se je pokusím rozebrat.

3.5.1 Desítkoví důvěrníci

Jedním z pilířů strany byl tzv. desítkový systém, složený z desítkových důvěrníků, zkráceně někdy desítkářů, jednalo se o nejnižší funkcionáře strany. Základní myšlenku rozváděl Rudolf Slánský takto: *„pro každých 8 – 12 členů v závodní i místní organizaci určíme soudruha /desítkáře/, jehož úkolem je navštěvovat přidělené mu členy, vybírat od nich příspěvky, kontrolovat, zda odebírají tisk strany, rozmlouvat s nimi a uvědomovat je o jejich úkolech.*“¹⁰³

Desítkový důvěrník tak měl být dle stranických materiálů jakýmsi spojovacím článkem mezi členstvem a ZO, který upevní a ideově prohloubí stranu.¹⁰⁴ Desítkový systém tak mohl též sloužit jako důležitý mobilizační nástroj stranických mas při různých politických akcích.¹⁰⁵

Je důležité se na tento systém podívat trochu hlouběji. Desítkáře měl nejprve na starosti místopředseda ZO, který na to však podle všeho příliš nedbal, a tak dle nového organizačního řádu z roku 1949 měla ZO zřídit vedoucího desítkových důvěrníků, který je měl mít na starosti.¹⁰⁶

Co se týče úkolů a pravomocí desítkářů, kromě těch pravomocí, které zmínil Slánský, je třeba zmínit i jiné, které v průběhu času přibývaly. Úkoly se též lišily podle toho, jestli desítkář působil ve vesnické, městské či závodní organizaci.¹⁰⁷ Mezi nejdůležitější úkoly lze zařadit například to, že desítkový důvěrník měl svým členům vysvětlovat nejasné politické otázky, *„učit je, jak vyvracet a potírat rozšiřované lži a pomluvy reakce proti straně, vládě a republice,*“¹⁰⁸ podstatným úkolem bylo zajistit, aby členové studovali stranickou literaturu a ta s nimi byla probírána, dále učít své členy správně agitovat nestraníky a celkově budovat politické uvědomění u svých členů.¹⁰⁹ Desítkáři měli též upozorňovat své členy na důležité články v tisku a projednávat s nimi jejich obsah. Důležité též bylo, aby desítkář osobně zajišťoval, aby se členové desítky

¹⁰³ Projev na poradě krajských tajemníků, listopad 1945. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 2, a.j. 20, s. 5

¹⁰⁴ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/4, sv. 3, a.j. 18, s. 2

¹⁰⁵ Kaplan, K.: *Kronika...: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. 218

¹⁰⁶ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 1, a.j. 4, s. 83

¹⁰⁷ NA, f. ÚV KSČ, f. 02/4, sv. 11., a.j. 116/2, s. 3

¹⁰⁸ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/4, sv. 3, a.j. 19, s. 1

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 1, 13

zúčastňovali stranických schůzí, takže desítkáři si měli např. zjistit, kdy bývají jejich členové doma, aby je mohli zastihnout. A pokud je nezastihli, tak měli zjistit, proč se schůze nezúčastnili a vyložit jim obsah jednání.¹¹⁰

Desítkář měl v rámci závodních organizací dbát na kvalitu práce svých členů a její včasné plnění, později pak měl svým členům vysvětlovat, co znamená údernictví¹¹¹ a socialistické soutěžení. Desítkář se měl starat o to, který jeho člen podepsal socialistický závazek, zda je plně využit pro práci strany, jaké je jeho chování v občanském životě, zda byl někdy stranicky trestán.¹¹² Zkrátka desítkář byl pro své členy něco jako „Velký bratr“. Další pravomoci desítkářů budou probrány v souvislosti s následujícími kapitolami. Každopádně Slánský vytvořil funkci desítkáře též jako nástroj, který mu měl pomoci naplnit jeho vize strany. Smyslem práce desítkového důvěrníka bylo jednak upevnit stranu z organizačního hlediska, a také, což je možná podstatnější, měl sloužit jako výchovný nástroj straníků.

S růstem požadavků kladených na desítkové důvěrníky bylo později rozhodnuto, aby jim výbor ZO přidělil dva pomocníky, a to pro organizační práci, jejíž činnost je vcelku jasná, a pro agitační práci. Agitační pomocník měl být hlavně nápomocen při vysvětlování politiky a opatření strany a sledování stížností členů desítky, měl být nápomocen při „*vymýcení všech špatných zjevů*“.¹¹³

Činnost desítkářů mělo též usnadnit zavedení tzv. zápisníku desítkového důvěrníka. Těch vyšlo postupně několik. Zápisník obvykle připomínal desítkáři jeho povinnosti vůči členům, či upozorňoval na to, jak jej správně vyplňovat. Zápisník obsahoval kolonky pro vyplnění seznamu členů, placení jejich členských příspěvků, účast na schůzích atd.,¹¹⁴ tedy sloužil pro zaznamenávání plnění stranických úkolů.

Pro lepší práci desítkářů byl později stanoven „Den desítkových důvěrníků“, kdy se desítkoví důvěrníci měli scházet každé úterý ve svých základních organizacích, kde měli pod vedením člena výboru projednávat úlohu strany na celý měsíc.¹¹⁵

Práce desítkářů se neobešla bez problémů či kritiky. Často šlo to, že desítkový důvěrník pouze vybíral příspěvky a příliš nesvolával schůze. Proto byl posléze zaveden tzv. „Den desítek“,

---

¹¹⁰ Co má vědět desítkový důvěrník, s. 12-13. Tamtéž

¹¹¹ Údernictví, úderník. Dobový pojem pro pracovníky zavazující se k překračování plánem stanovených pracovních norem. Šlo de facto o důraz kladený na kvantitu produkce a ne na kvalitu, a to i někdy za cenu bezpečnosti práce. Činát, K.: *Věčné časy. Československé totalitní roky*, Praha 2009, s. 167

¹¹² NA, f. ÚV KSČ, f. 100/4, sv. 3, a.j. 19, s. 22,42,78

¹¹³ Tamtéž, s. 44-45

¹¹⁴ Tamtéž, s. 70-78

¹¹⁵ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 8, a.j. 67, s. 47

kdy se členové své desítky měli scházet pravidelně jednou za měsíc,¹¹⁶ což vyjadřovalo snahu zajistit alespoň nějakou schůzi, kde by desítkář působil na své členy.

3.5.2 Instruktoři a újezdni tajemníci

Dalším pilířem strany byl instruktorský sbor. Byl to další mobilizační nástroj strany. V rámci stranické struktury fungovali v ústředí instruktoři pro kraje, v krajích pro okresy a nakonec v okresech pro základní organizace. Náplní jejich činnosti bylo starat se o přidělené organizace, navštěvovat jejich schůze, přinášet stranické úkoly atd.

V zimě roku 1947 přibyl do sítě instruktorů další článek. Jednalo se o tzv. újezdni tajemníky, jež měli v náplni práce péči o několik jim přidělených ZO, obvykle působících mimo město, a to jako placení straničtí funkcionáři.¹¹⁷ Pro městské MO a závodní organizace byla zřízena funkce okrskového tajemníka s obdobnými pravomocemi.¹¹⁸ Původně byla tato funkce patrně myšlena jako dočasná. Slánský o potřebě této funkce (tehdy jako o újezdním sekretáři) hovořil na zasedání ÚV slovy: „*Chceme [...] v předvolebních měsících zavést na přechodnou dobu nový článek mezi okresním výborem a místní organizací. Naše okresy mají 70 až 100 i více organizací. Okresní sekretariát nestačí zvládnout spojení s tolika organizacemi a část našich organizací [...] bývá několik měsíců pasivní. Doporučujeme rozdělit okresy na úseky po 10-15 organizacích a zařídit újezdni sekretariáty s újezdním sekretářem, který by byl placen z části finančních prostředků organizací, a také okresů a krajů.*“¹¹⁹ Tedy opět je zřejmá snaha Slánského zvýšit akceschopnost KSČ.

To, že se mělo jednat o placené funkce, se nesetkalo vždy s kladným ohlasem. Objevovaly se výtky typu „*na tohle platíme příspěvky – takto se hospodaří s našimi penězi,*“¹²⁰ nebo též, že újezdni tajemníci si vybrali tuto práci, aby nemuseli pracovat manuálně.

Újezdni tajemník si měl vytvořit vlastní malý funkcionářský sbor v každé organizaci, který měl pravidelně svolávat, školit a plánovat s ním práci v ZO. Stejně tak měl mít v péči desítkové důvěrníky. Hlavně v tom smyslu, že měl zjistit, zda příslušná ZO disponuje dostatečným počtem desítkářů a pokud ne, tak je zajistit. Stejně tak měl újezdni tajemník dbát o stranické vzdělávání desítkářů a dohlížet, jak desítkáři kontrolují placení členských

---

¹¹⁶ Tamtéž, s. 45

¹¹⁷ Kaplan, K.: *Kronika...: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. 218

¹¹⁸ Újezdni tajemník. Zprávy a pokyny 1, s. 6. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/4, sv. 3, a.j. 15

¹¹⁹ NA, f. ÚV KSČ, f. 01, sv. 4, a.j. 16, s. 82-83

¹²⁰ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/4, sv. 3, a.j. 15, s. 2

příspěvků.¹²¹ Desítkáři pak měli být spolu se zmíněným sborem nespolehlivějšími pomocníky újezdního tajemníka.¹²² Újezdní tajemník byl tedy něco jako „Velký bratr Velkého bratra“.

V rámci ZO měl újezdní tajemník dbát na administrativní činnost příslušné organizace, naučit ji řádně pracovat, tedy aby členové pravidelně schůzovali, správně vyplňovali měsíční hlášení atd. Obdobně jako desítkáři měli újezdní tajemníci v rámci ZO učit správné agitaci či dbát o odběr stranických tiskovin.¹²³ Funkcionářům v rámci ZO měli pochopitelně především pouze pomáhat a radit jim, ne vykonávat práci za ně,¹²⁴ zkrátka dle stranických materiálů to měl být jakýsi mentor. O své činnosti pak měl podávat pravidelná měsíční hlášení okresu a kraji.¹²⁵

Celkově se tak dá říci, že potřeba vytvoření takové funkce svědčí o ne zcela správném fungování ZO, ale svědčí o úsilí Slánského vše napravit a fungování strany vylepšit. A podle všeho újezdní tajemník měl činnosti fungování KSČ zlepšit.¹²⁶

Co je však u těchto všech složek nejdůležitější, je to, že všechny byly mobilizačními nástroji strany, jejichž prostřednictvím se mohly aktivizovat široké stranické masy. Pomocí těchto složek se též mohly členům strany podávat základy stranické ideologie.

3.6 Strana po Únoru

Je nezbytné podívat se na celkový charakter strany po Únoru 1948. Většinu podstatných aspektů týkajících se povahy KSČ po únorových událostech jsem již uvedl v předcházejících podkapitolách a budu o nich pojednávat i v části o členské základně. Zde se na tento problém zaměřím globálněji, především na Slánského představu jaká má být strana po „vítězství pracujícího lidu“. Důležitým mezníkem zde byl IX. sjezd strany, který probíhal ve dnech 25. - 29. května 1949.

Na sjezdu byl též Gottwaldem na základě desetibodového postupu vytyčen program generální výstavby socialismu. Základem bylo odhalení opravdového ideového a praktického směřování strany.¹²⁷ Na sjezdu pochopitelně přednesl důležitý referát „Jak zajistit budování socialismu v naší vlasti“ i Slánský. Podstatné je, že zde byl přijat nový organizační řád přinášející některé nové prvky uvádějící stranu do nových poměrů.

---

¹²¹ Tamtéž, s. 15-16

¹²² Tamtéž, s. 3,4

¹²³ Újezdní tajemník. Zprávy a pokyny 1., s. 2. Tamtéž

¹²⁴ Újezdní tajemník. Zprávy a pokyny 1., s. 3. Tamtéž

¹²⁵ Újezdní tajemník. Zprávy a pokyny 2., s. 13. Tamtéž

¹²⁶ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/4, sv. 3, a.j. 15, s. 11

¹²⁷ Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999, s. 47

V úvodu k novému organizačnímu řádu přijatému na IX. sjezdu strana vyhlášovala za svůj hlavní cíl nastolení komunismu, pro nějž měl socialistický společenský řád vytvořit všechny podmínky. KSČ byla vyhlášena za srdce a mozek dělnické třídy, které náleží vedoucí úloha. Strana měla sdružovat nejuvědomělejší syny a dcery dělnické třídy, být jejím organizovaným předvojem. KSČ měla ve svém úsilí vyjadřovat nejpokrokovější snahy českého a slovenského národa, s hrdostí navazovat na nejslavnější národní tradice a uskutečňovat dávné tužby a sny o pravdě a spravedlnosti.¹²⁸ A také v rámci vymezení povinností členů KSČ definovala svůj zájem tak, že je totožný se zájmem lidu a republiky.¹²⁹

Podívejme se také celkově na činnost Slánského v rámci organizace strany po Únoru. Jeho posláním - poté co se strana chopila moci - byla její přeměna do nových politických poměrů, kdy se měla stát pilířem komunistické moci. Smyslem této činnosti bylo připravit stranu k tomu, aby byla schopna vykonávat a zajišťovat mocenský monopol.¹³⁰

Komunistická strana se snažila v jistém smyslu přebírat mnohé funkce orgánů státu i hospodářského zřízení. Pokoušela se některé tyto instituce nahrazovat. Stávalo se, že se v důsledku všemocné pozice strany začaly někdy stírat rozdíly mezi ní a státem. Docházelo tedy k jistému přímému stranickému řízení, jež Slánský v jistém ohledu prosazoval¹³¹ (bližší podkapitola „Nová elita“). Jak již bylo řečeno, roli KSČ v nových poměrech se Slánský věnoval na IX. sjezdu, ale pro poznání jeho myšlenek a záměrů nám v obdobné míře může posloužit další jeho projev „Vedoucí úloha strany při budování socialismu“, přednesený na škole pro krajské a ústřední pracovníky. Oba tyto projevy nám dobře určí, jakým směrem chtěl Slánský stranu vést, jaké byly jeho myšlenky a představy.

Vedoucí úloha se měla realizovat ve dvou liniích: „*dodáváním politické linie a vůdčích pokynů a výběrem kádrů, které mají zajistit organizační plnění politické linie.*“¹³² Strana měla tedy zajistit správné řešení různých problémů v důležitých otázkách, usměrňovat ráz práce a pomocí správných kádrů kontrolovat, zda jsou plněna usnesení strany.

Plněna ve smyslu, že strana „*musí v první řadě pomáhat těm orgánům – krajským národním výborům, generálním ředitelstvím, průmyslu, hospodářským družstvům – [...], pomoci jim, ujasnit jim věci, přesvědčovat je. Strana jim dále pomáhá tím, že mobilizuje na závodech dělníky, na vesnici rolníky za provedení usnesení vlády. A konečně strana zajišťuje plnění tím, že upozorňuje na závady, které se při plnění vyskytují [...] upozorňuje na špatné*

¹²⁸ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 1, a.j.4, s. 126-127

¹²⁹ Tamtéž, s. 71

¹³⁰ Kaplan, K.: *Kronika...: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. 226

¹³¹ Kaplan, K.: *Československo v letech 1948-1953*, Praha 1991, s. 64-65

¹³² Vedoucí úloha strany při budování socialismu. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 12., a.j. 126, s. 20.

lidi, žádá výměnu lidí, navrhuje jiné, lepší lidi místo špatných.“¹³³ Podstatné je tu ale to, že strana stvořená Slánským má sloužit jako aktivní nástroj při formování nové společnosti. Správně vychovaní straníci mají svými správnými pokyny zlepšit práci státních orgánů i podniků.

Na druhé straně upozornil Slánský, obdobně jako v kritice fungování ZO (viz výše), na problémy spojené se špatným chápáním vedoucí úlohy strany. Strana usilovala o mocenský monopol, a jak již bylo řečeno, snažila se nahrazovat instituce státu nebo hospodářské orgány či jim alespoň diktovat, ale jen do určité míry, a tak se některé chování straníků setkávalo u Slánského ne vždy s pochopením. *„Strana opět nemá právo sama odvolat státního úředníka, ředitele národního podniku, ředitele hospodářského družstva, ale okres nebo kraj strany má právo říci: v tom národním podniku je špatný ředitel, není schopen plnit úkoly pětiletého plánu. Může se obrátit na ústředí [...] a žádat: vyměňte toho ředitele. Ale je nesprávné a mnohdy se komunisté té chyby dopouštějí, že čteme, že krajský výbor se usnesl suspendovat ředitele národního podniku pro neschopnost. [...Krajský výbor] má však právo navrhnout a žádat o to všemi prostředky, které má k ruce.*“¹³⁴ Myšleno tedy, že strana by měla dávat pouze vůdčí pokyny, motivovat aktéry, aby je na místě dobrovolně prováděli, ujistit se, jestli jsou plněny, avšak nikoliv prostě sama autokraticky rozhodovat.¹³⁵ Vedoucí úloha strany se měla uskutečňovat tedy jen v omezené míře, spíše v takovém rozsahu, aby se zabránilo chaosu. Dobře vychovaný straník může dát správně uvědomělý pokyn, jak zlepšit práci. Ale nesmí svévolně, z titulu člena KSČ, odvolat ředitele podniku, může dát ale doporučení k jeho odvolání.

Vedoucí úloha strany se měla dle něj uskutečňovat *„ne přímo stranou, ale prostřednictvím různých pák a převodů, přes různé masové organizace. Strana dává vůdčí pokyny ve všech závažných otázkách politických i organizačních. V každé důležité politické a organizační otázce, kterou řeší státní nebo hospodářské orgány, mají tyto orgány dostávat vůdčí pokyny strany.*“¹³⁶ Tedy znovu je zde záměr prostřednictvím dobře zorganizované a správně vychované strany působit na společnost s cílem vytvořit ji novou a lepší. Slánský budoval stranu jako nástroj, s jehož pomocí přetvoří společnost.

V obdobném smyslu pak Slánský kritizoval řadové straníky, protože *„jsou v našich řadách ještě někteří soudruzi, kteří nechápou, že uplatňovat vedoucí úlohu strany neznamena, že komunisté mají sami o všem rozhodovat, že mají sami vládnout, že mohou ostatním*

---

¹³³ Tamtéž, s. 20

¹³⁴ Tamtéž, s. 21

¹³⁵ Tamtéž, s. 19

¹³⁶ Tamtéž, s. 21

diktovat, ¹³⁷ nebo „mnozí komunisté se rádi chvástají tím, že naše strana je vedoucí stranou, že je povolána vést ty druhé, nekomunisty, a představují si, že vedoucí úloha komunistické strany spočívá v tom, že strana prostě ostatním poroučí, nařizuje, dekretuje, a že toho, kdo se jejím příkazům nechce podřídít, odstraňuje, stíhá a trestá.“ ¹³⁸

Tento problém „diktátorství“, ať již vyšších stranických celků (viz výše) nebo jednotlivých funkcionářů Slánský vcelku často reflektoval ve svých projevech a nejednou jej kritizoval. Tak třeba na IX. sjezdu strany mluvil o tom, jak strana „vyhlásí boj všem takovým mocipánům, kteří k naší hanbě jsou funkcionáři strany a osobují si právo sami a nespravedlivě o všem rozhodovat, svévolně si počínat, zastrašovat ty, kteří jsou s jejich diktátorským řáděním nespokojeni.“ ¹³⁹ Stejně tak si členové strany měli dát pozor na to, aby neupadli „do veliké chyby: mohli by si zvyknout chlubit se tím, čeho strana dosáhla. To by vedlo k tomu, že by se komunisté stali pyšnými, zamilovali by se sami do sebe, do své moudrosti a neviděli by své chyby a dokonce by mohli ze samolibosti odmítat i spravedlivou kritiku členů strany.“ ¹⁴⁰ Strana má být nástroj k přetvoření společnosti, ale podle Slánského to musí být správně fungující nástroj. Aby nástroj mohl dobře fungovat, nesmí jednat svévolně. Strana si musí uvědomit, jaké je její poslání.

A tak se dle Slánského měli členové strany po Únoru naučit místo diktování vést, přesvědčovat a získávat. „Komunisté nejsou sektou, jejíž členové se scházejí jen mezi sebou a na devět zámků se uzavírají vůči ostatním [...] mají-li být vůdci, musí mimo své řady ještě někoho jiného vést, musí vést milióny nekomunistů, všechen pracující lid, celý národ.“ ¹⁴¹ Opět je zde patrna Slánského vize, že pomocí strany, kterou buduje, může vytvořit novou společnost.

Vedoucí úloha strany se tak měla získat důvěrou, s pomocí dobré a správné politiky, o jejíž prospěšnosti se měl přesvědčit pracující lid. „Jen tehdy, soudruzi, jestliže strana dělá takovouto politiku, stane se blízkou, rodnou stranou dělnické třídy a bude mít dost důvěry a dost autority, aby mohla být vedoucí silou a vést pracující lid k výstavbě socialismu.“ ¹⁴² Opět tedy prostřednictvím strany působit na společnost. Pro přesvědčování o správnosti politiky strany měl pak být zřízen ve všech organizacích široký sbor agitátorů. Náplní jejich činnosti

¹³⁷ Projev na slavnostním zasedání UV KSČ, 24. 2. 1949. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 8., a.j. 106, s. 25

¹³⁸ Vedoucí úloha strany při budování socialismu. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 12., a.j. 126, s. 5

¹³⁹ Jak zajistit budování socialismu v naší vlasti. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 11, a.j. 116, s. 78

¹⁴⁰ Referát na krajské konferenci v Ostravě 21. 3. 1948. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 6., a.j. 89, s. 6

¹⁴¹ Jak zajistit budování socialismu v naší vlasti. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 11, a.j. 116, s. 81-82

¹⁴² Vedoucí úloha strany při budování socialismu. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 12., a.j. 126, s. 31

mělo být to, aby přímo na pracovištích objasňovali politiku strany, vedli diskuze o problémech atd.¹⁴³

3.7 Členská základna

V případě vývoje členské základny je důležité se nejprve podívat na některé číselné údaje o počtech členů strany. K 5. květnu 1945 měla KSČ 247 325 členů. Tento počet měl víc jak trojnásobně převyšovat nejvyšší počty členů KSČ v éře meziválečného Československa. Prakticky za rok vzrostl počet skoro o milión, tedy na 1 158 193.¹⁴⁴ Následovně se můžeme o poválečném vývoji počtu členů do Února a masovém náboru po něm rozepsat podrobněji:¹⁴⁵

ke dni	3. 07. 1945	vzrostl počet členů KSČ na	475 304
	4. 09. 1945		712 776
	31. 10. 1945		784 748
	31. 12. 1945		965 616
	15. 03. 1946		1 007 834
	30. 05. 1946		1 158 193
	25. 02. 1948		1 409 661
	31. 12. 1948		2 332 084

3.7.1 Ideologická výchova

Jako správný generální tajemník dbal Rudolf Slánský také o charakter členské základny, o její stranickou výchovu, čímž pomáhal utvářet její ideologický a politický profil. Stranická výchova po ideologické stránce pak měla dvě podobné základní příčiny, které vycházely ze společenské situace po válce a vlivu Února 1948. Hlavní cíl však byl pro Slánského stejný. Ideologicky stmelit členskou základnu, dát ji správnou ideovou výchovu, de facto vytvořit nového člověka (zde zvláště po Únoru). Zjednodušeně řečeno tu šlo o to, jací tedy mají členové strany být, či spíše jací nemají být, co činí špatně - s tím vším souvisela řada věcí stranického života, které Slánský reflektoval. Pojďme se tedy podívat, jakou chtěl mít Slánský dle svých představ členskou základnu a proč.

¹⁴³ O organizačně politickém upevnění KSČ. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 13., a.j. 130, s. 9

¹⁴⁴ Maňák, J.: *Komunisté na pochodu k moci*. Praha 1995, s. 18

¹⁴⁵ Převzato z Tamtéž s. 18,53 a Malíš, J., Marek, P.: *Politické strany*, 2. díl, Brno 2005, s. 1138

Prvním faktorem pro ideologické vzdělávání členstva v poválečném období bylo to, že Slánský musel v mnoha ohledech začít od píky. „Staré“ gardy¹⁴⁶ bylo opravdu poskrovnu. V období VIII. sjezdu strany tvořili předváleční členové jen 2,8 % členské základny.¹⁴⁷ V pracovní verzi jednoho svého projevu k tomu sám říká, že je třeba si uvědomit „že vlastně budujeme novou stranu [...], že statisíce našich členů je nových, kteří dříve nebyli v naší straně [...] Jaký úkol z toho vyplývá? Vychovat z těchto lidí [...] skutečné komunisty.“¹⁴⁸ A jak se tedy snažil Slánský pracovat s tímto novým „materiálem“?

Problémem pro Slánského bylo to, že noví členové „neznali bolševickou historii a tradici naší strany, neznají učení marxismu-leninismu. Znají jen vládní program a dnešní politiku strany.“¹⁴⁹ Šlo o to ukázat novým straníkům, na čem strana staví, z čeho vychází. Ale v případě ideové výchovy byla pro Slánského důležitá jedna věc: „my nechceme jen mít papírové členy, my chceme mít ideové členy uvědoměle bojující za komunismus.“¹⁵⁰ Snažil se tedy, aby školení bylo důkladné, aby to nebylo bezobsažné memorování, snažil se od počátku vést členskou základnu k správnému „uvědomění“. Vychovat správně přesvědčeného straníka.

Teoretické školení se nemělo týkat pouze nových členů, to neminulo ani staré straníky. „Abychom stmelili staré a nové členy na podkladě ideové jednoty, která se opírá o učení marxismu a leninismu.“¹⁵¹ Šlo tu tedy o již zmíněný problém představ o poválečném upřádání republiky.

Svoji roli sehrála i válka, kdy dle Slánského „staří členové strany téměř 6 let neměli možnost číst naši literaturu. Mnozí naši dobří staří soudruzi si musí osvěžit principy marxismu a pochopit, že naše učení není dogmatem, nějakou biblí hotových, věčně platných formulek.“¹⁵² Kromě úsilí prohloubit ideové vzdělání u starých členů tedy sehrála primární roli snaha obhájit před „starou gardou“ (ale i před některými novými radikálnější smýšlejícími členy) novou politiku KSČ, která se zpočátku nesnažila o radikální politiku. Na druhé straně pak bylo třeba se v tomto smyslu věnovat i jiným členům strany. Do řad KSČ vstoupila totiž významná řada lidí, kteří v minulosti k levici netíhli nebo ji ani nepodporovali.¹⁵³ Tudíž i jim

---

¹⁴⁶ Koneckonců v roce 1945 mělo být předválečné členství KSČ přiznáno jen těm, kteří ho nikdy nepřerušili, za okupace byli zapojeni do nelegální činnosti nebo byli za své členství ve straně vězněni. Těm, co nesplňovali tyto podmínky, bylo členství ve straně počítáno nově. Maňák, J.: *Komunisté na pochodu k moci*, Praha 1995, s. 18-19

¹⁴⁷ Maňák, J.: *Komunisté na pochodu k moci*, Praha 1995, s. 18

¹⁴⁸ Projev na krajské konferenci ve Zlíně 8. 7. 1945. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 1., a.j. 11, s. 15

¹⁴⁹ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 1, a.j. 2, s. 120

¹⁵⁰ Projev na krajské konferenci ve Zlíně 8. 7. 1945. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 1., a.j. 11, s. 16

¹⁵¹ Co je komunistická strana. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 1., a.j. 13, s. 15

¹⁵² Tamtéž, s. 14

¹⁵³ Vykoukal, J., Litera, B., Tejchman, M.: *Východ. Vznik a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha 2000, s. 126

se měla ideologická výchova věnovat. Slánského cílem bylo vytvořit po ideové stránce jednotnou sílu a homogenizovat členskou základnu tak, aby všichni komunisté – ať už byly jejich motivace pro vstup do strany jakékoliv – jednali podle jednoho vzorce, podle jedné nadiktované šablony.

Ideologické vzdělávání mělo být tedy nedílnou součástí života členů strany, mělo být jedním ze stavebních prvků KSČ. Dle Slánského „*Nikdy se ještě žádná politická strana nevěnovala tolik výchově svých členů, jako se jí věnují komunisté. Druhé politické strany se zajímaly o své členy a přívržence většinou jen proto, aby je získaly jako volební materiál. Proto je živily planými sliby, nejpustší demagogií, korumpovaly je i terorizovaly [...] avšak aby jejich členové četli, aby se vzdělávali, aby vědecky poznávali svět kolem sebe, o to neměly nejmenší zájem.*“¹⁵⁴

Pokud bychom se měli podívat na praktickou stránku stranické výchovy, tak ta měla několik rovin. V situaci krátce po válce začaly být především houfně vydávány texty a brožury (včetně Slánského projevů) a též se již objevily různé stranické školy. K tomu Slánský říká: „*bude vycházet celá řada knih, brožur, a my budeme žádat, aby tyto knihy [noví členové] studovali, aby je četli, aby každý náš člen prošel nějakým kursem, školením, aby se z něho stal uvědomělý komunista,*“ který by byl schopen „*pro naši myšlenku přinášet oběti.*“¹⁵⁵ Znovu se tedy projevuje Slánského snaha vychovat uvědomělého straníka. V souvislosti se správnou výchovou straníků se Slánský rovněž snažil zavést podmínku, aby se každý nový člen stal odběratelem Rudého práva či alespoň krajského deníku.¹⁵⁶

Kromě různých textů a brožur pak byly dalším prostředkem stranické výchovy politické školy zřizované na okresní, krajské a celostátní úrovni. Tyto školy byly určeny hlavně k výchově budoucích stranických funkcionářů. Ústřední politická škola byla zřízena již v říjnu 1945. Dále pak od stejného roku existovaly krajské politické školy a od roku 1946 okresní politické školy. Nejnižší možný stupeň stranického školení se odehrával v ZO a závodních organizacích. Školení funkcionářů na této úrovni začalo již na podzim 1945.¹⁵⁷

O charakteru těchto škol, různých kurzů atd. se posléze vyjádřil Slánský tak, že „*naše školy nám musí vychovávat nikoliv scholastiky a talmudisty, ale bojovníky za socialismus [...] naše školy musí vést k tvůrčímu studiu marxismu-leninismu. Z našich škol nemají vycházet knihomolové, kteří budou omračovat znalostí knižních vědomostí. Naše školy mají nám*

¹⁵⁴ Projev při zahájení nového školního roku ústřední školy KSČ, 5. 9. 1949. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 12, a.j. 121, s. 4-5

¹⁵⁵ Projev na krajské konferenci ve Zlíně 8. 7. 1945. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 1., a.j. 11, s. 16

¹⁵⁶ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 9, a.j. 70, s. 8

¹⁵⁷ Pavka, M.: Proces se Slánským – konec jedné éry kádrové politiky KSČ. In Pernes, J., Foitzik, J. (eds): *Politické procesy v Československu po roce 1945 a "případ Slánský"*, Brno 2005, s. 349

vychovávat soudruhy, kteří dovedou ne sypat citáty z rukávu, ale samostatně se orientovat v situaci.“¹⁵⁸ Bez správně vzdělaného straníka, který daným věcem rozumí, nelze pak působit na zbytek strany a především na zbytek společnosti. Ideologické vzdělání pak mělo zasáhnout celou členskou základnu, školení měli být jak obyčejní členové, tak i funkcionáři. Řadoví straníci se tudíž měli dostat do kontaktu s ideologií prostřednictvím četby základních brožur nebo alespoň stranického tisku, za kontroly desítkového důvěrníka, nebo na vyšší úrovni pomocí stranických škol. Vlastně se měla eliminovat možnost pro vyjádření odchylného názoru, kritických diskusí atd. Komunistické vzdělání si kladlo za cíl vychovat uniformní bojovníky za komunistickou stranu a její program. Potřeba ideologického vzdělání byla též zdůrazněna v organizačních řadech¹⁵⁹, vydaných za Slánského působení.

Rovněž do stranických škol a celkově do stranického vzdělávání a výchovy členské základny zasáhly únorové události. Dostáváme se k druhému faktoru potřeby ideově stmelit stranu, který však byl téměř stejný jako ten první. Stejně jako po válce musela strana řešit masový příliv nových členů, obdobný problém nastal i po Únoru. To vyvolalo několik protipatření (blíže kapitola o Revizi členství). Masovým přílivem došlo k „narušení“ ideové čistoty strany, stranické vedení nyní cítilo jako svou povinnost zintenzivnit ideologickou výchovu, aby nedošlo k rozpadu ideové jednoty a disciplíny ve straně. Noví straníci museli být znovu proškoleni, co znamená být komunistou. Ale opět tu byla potřeba obhájit novou politiku strany, tedy opouštění koncepce vlastní cesty k socialismu. Stejně tak tu byla potřeba naučit členy chránit nové uspořádání. Ideové vzdělání mělo dle Slánského připravit člena strany na to, aby mohl úspěšně „vést boj s reakcí, úspěšně budovat socialismus.“¹⁶⁰ Ale stále zde zůstával Slánského hlavní záměr – vychovat uvědomělého straníka, nového člověka.

Zintenzivňování výuky mělo několik rovin. Podstatným prvkem byly stranické prověrky (viz níže), kde jedním z jejich dílčích aspektů bylo zjišťování, jak jsou na tom členové po ideologické stránce, co četli a jakým školením prošli. To bylo základním předpokladem udělení stranické prověrky.¹⁶¹ Prověrky však zároveň byly možností se špatných členů zbavit.

Dále se po Únoru rozrostla paleta různých přednášek a kurzů, ovšem většinou jako jednorázové nebo dobrovolné akce. V generálním sekretariátě se však zrodila myšlenka na

¹⁵⁸ Projev při zahájení Ústřední politické školy KSČ. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 14., a.j. 132, s. 5

¹⁵⁹ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 1, a.j. 4, s. 5,71

¹⁶⁰ Projev při zahájení nového školního roku ústřední školy KSČ, 5. 9. 1949. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 12, a.j. 121, s. 12

¹⁶¹ Kaška, V.: *Indoktrinace členů KSČ během tzv. dnů komunistické výchovy 1948-1949: organizace, ideologické zázemí, lokální průběh*, In *Dějiny-teorie-kritika*, 1/2008, s. 46

systematizaci výuky. Na přelomu let 1948-1949 se tak objevily tzv. Dny komunistické výchovy (dále DKV). V rámci nich generální sekretariát vydal směrnici, jež prohlašovala pravidelnou a soustavnou výchovu straníků za jeden z hlavních úkolů strany. Jednalo se o první poúnorový pokus o systematickou, plošnou a intenzivní ideovou výchovu. Základním prvkem DKV byly přednášky pronesené v rámci ZO. Generální sekretariát v rámci toho vydal instrukci, aby se sledovala účast na těchto přednáškách, která podle všeho byla nedostatečná. V jiném usnesení generálního sekretariátu měly být v každé ZO založeny tzv. Gottwaldovy knihovny, četbou knih z jejich fondu si straníci měli doplňovat znalosti získané na přednáškách.¹⁶²

Dny komunistické výchovy se však pro stranické vedení ukázaly být jako nedostatečné, neplnily svůj účel, a proto se mělo přijít s novým a důkladnějším školením členstva.¹⁶³ A tak v září 1948 vyhlásil Slánský spolu s Kopeckým tzv. Rok stranického školení (dále RSS). V jeho rámci se měli ve večerních kurzech vzdělávat všichni aktivní členové strany a posléze od roku 1951 i bezpartijní.¹⁶⁴

V říjnu 1949 byly po schválení sekretariátem ÚV KSČ zřízeny tzv. Ústřední dělnické školy. Ty měly školit kádry pocházející z dělnické třídy pro výkony ve vedoucích funkcích.

Jak politika zacílená na výchovu členů prakticky fungovala? Nejzákladnější výchova probíhala v rámci závodních organizací, kdy se týkala lidí mnohdy se základním vzděláním. Představa, že si dělník po celodenní práci přečte Marxe a hlavně ho pochopí, nebyla úplně reálná. To vysvětluje Slánského zdůrazňování, aby se četlo alespoň Rudé právo. Ke čtení měl dělníky vést desítkový důvěrník, ale opět neměl postupovat diktátorsky. Nemluvě o tom, že to v mnoha ohledech byl též dělník s obdobným vzděláním. Jako nejnižší funkcionář prošel patrně nějakým kurzem, často si však z těchto kurzů mnoho neodnesl, jak se později ukázalo během prověrek (viz níže). Potřeba dvou stranických prověrek také svědčí o ne zcela stoprocentní úspěšnosti působení stranické výchovy.

Bez vlivu však vzdělávací kampaň jistě nebyla. Určitě úspěšnější roli sehrálo vydávání textů tehdejších představitelů (včetně Slánského), kdy se mnohdy jednalo nanejvýš o několik desítek stran. Ty dobře sloužily jako propagační nástroj. Bylo zde důležité i to, že vzdělání straníci měli své „vzdělání“ dál rozšiřovat mezi bezpartijní, měli mezi nimi agitovat a šířit tak žádoucí interpretace dále.¹⁶⁵ Opět vidíme, že Slánskému nešlo pouze o to, vychovat po

---

¹⁶² Tamtéž, s. 42-43, 48-50

¹⁶³ Tamtéž, s. 76

¹⁶⁴ Pavka, M.: Proces se Slánským – konec jedné éry kádrové politiky KSČ. In Pernes, J., Foitzik, J. (eds): *Politické procesy v Československu po roce 1945 a "případ Slánský"*, Brno 2005, s. 350

¹⁶⁵ Kaška, V.: *Indoktrinace členů KSČ během tzv. dnů komunistické výchovy 1948-1949: organizace, ideologické zázemí, lokální průběh*, In *Dějiny-teorie-kritika*, 1/2008, s. 42

ideologické stránce jen stranu, nýbrž pomoci ní, pomoci správně vyškolených a uvědomělých straníků působit na zbytek společnosti. A Slánského úsilí o ideologickou výchovu potvrzuje rovněž jeho organizační píli.

3.7.2 Nová elita

V souvislosti s působením Rudolfa Slánského ve funkci generálního tajemníka došlo k důležitému pokusu ve spojitosti s členskou základnou. Pod jeho vedením došlo ke snaze o stvoření nové elity, která měla vzejít z dělnické třídy.¹⁶⁶ Pod označením elita se měl obvykle skrývat termín „kádr“, „vedoucí kádr“.¹⁶⁷

Nová elita měla být vytvořena během krátkého časového úseku prostřednictvím přímého stranického dosazování dělníků z výroby do vedoucích funkcí v rámci KSČ, či ve státním aparátu, hospodářství, stranických škol a ústředních dělnických škol.¹⁶⁸ Důležitou roli zde měly též zmíněné stranické školy, jejichž absolventi právě postupně nahrazovali dosavadní funkcionáře v odpovědných pozicích se sociálním a politicky „nevhodným“ původem.¹⁶⁹

Hlavním cílem bylo vychovat novou politicky a hlavně sociálně spolehlivou elitu, kdy nositelem této myšlenky se měl stát právě Slánský, jenž tento záměr vytyčil na zasedání ÚV KSČ 17. - 18. 11. 1948.¹⁷⁰ Své představy a cíle shrnul slovy, že „*prvním úkolem na tomto [kádrovém] úseku je vytvořit si vlastní, z dělnické třídy vzešlé a straně oddané kádry vedoucích pracovníků ve státním i hospodářském aparátě, důstojníky v armádě i v SNB.*“¹⁷¹

Myšlenku potřeby nových a lepších kádrů též rozvedl slovy: „*Otázka kádrů stojí tu nyní jinak nežli do února. Do února jsme bojovali v první řadě o posice, o to, aby zvláště na důležité a klíčové funkce se nedostali zjevní reakcionáři, abychom tam dostali komunistu, nebo lidově demokratickému režimu oddaného člověka. Dnes už nám toto měřítko na kádry nestačí. Nestačí nám, aby místo [...] ředitele závodu, předsedy okresního národního výboru zastával jakýkoliv člen strany, jakákoliv s námi sympatizující osoba [...] dnes, kdy na nás komunistech leží plná zodpovědnost za všechno dění ve státě [...] tu třeba podle jiných,*

¹⁶⁶ Pavka, M.: Proces se Slánským – konec jedné éry kádrové politiky KSČ. In Pernes, J., Foitzik, J. (eds): *Politické procesy v Československu po roce 1945 a "případ Slánský"*, Brno 2005, s. 346

¹⁶⁷ Pavka, M.: *Kádry rozhodují vše! Kádrová politika z hlediska teorie elit*. Brno 2003, s. 28

¹⁶⁸ Nutno ve stručnosti připomenout, že až do počátku roku 1949 si KSČ pohrávala ještě s jinou myšlenkou, a to ve smyslu politické a ideologické konverze staré elity, od čehož však bylo tedy upuštěno. Tamtéž s. 39, 41

¹⁶⁹ Pernes, J., Pospíšil, J., Lukáš, A.: *Alexej Čepička: šedá eminence rudého režimu*, Praha 2008, s. 157

¹⁷⁰ Pavka, M.: Proces se Slánským – konec jedné éry kádrové politiky KSČ. In *Politické procesy v Československu po roce 1945 a "případ Slánský"*, Brno 2005, s. 346

¹⁷¹ Citováno dle Pavka, M.: *Kádry rozhodují vše!*, Brno 2003, s. 42

*daleko přísnějších norem měřítek vybírat a rozestavovat kádry.*¹⁷² Nebo také dříve v souvislosti se stupňováním represí: „*do února [...] mohli jsme snést, když v čele okresu byl např. pan pošt mistr, pan učitel, pan profesor [...] nyní jdeme do období zostřujícího třídního boje a nemáme záruku, jak se zachová takový soudruh profesor [...] je nebezpečí, když nyní by měl jít proti kulakům, že bude kolísat [...] na co stačili takoví funkcionáři do února, na to často nestačí nyní.*“¹⁷³ Do odpovědných funkcí měli být postaveni jen ti nejuvědomělejší, a ti mohli pocházet jen z dělnické třídy. Konečné rozhodnutí k této politice pak vzešlo od Gottwalda na IX. sjezdu,¹⁷⁴ Slánský byl však i zde iniciátorem této myšlenky.

Důležitou roli v plnění Slánského představ a jejich realizace v praxi měl Ladislav Kopřiva, tajemník Ústředního kádrového oddělení při sekretariátu ÚV KSČ. Kvůli tomu budoval kádrová oddělení strany od okresní po ústřední úroveň. Těm pak výrazně vzrostly kompetence.¹⁷⁵ V období dvou let přešlo do všech složek státního i hospodářského aparátu přibližně čtvrt miliónu dělníků.¹⁷⁶

Rovněž v rámci této politiky se objevila řada problémů. Provádění zadaných úkolů totiž komplikovala skutečnost, že nebyly prováděny systematicky.¹⁷⁷ Dále tu byl problém s náhradami za povýšené dělníky. Nové elita se měla primárně skládat z těch nejlepších, tedy z úderníků, jenže ti pak právě chyběli na svých závodech. To vedlo k jakési válce o kádry, kdy dané závody nechtěly uvolňovat kádry, jež byly vyhlédnuty pro ústřední orgány. Docházelo někdy až k jejich skrývání nebo pak někdy k opačným příkladům, kdy podniky navrhly do vedoucích pozic ne ty nejlepší, ale ty, které mohly postrádat. Jistý problém pak rovněž vytvořil komunistické upřednostňování manuální práce před nemanuální. Takže posléze se objevovaly zprávy o tom, že dělníci odmítají nastoupit do vedoucích funkcí právě kvůli averzi k úřednické práci.¹⁷⁸

Důležitou roli tu sehrály i finance, kdy si mnozí dělníci v továrnách vydělali víc, než v jejich případném dosazení do placené funkce ve stranickém aparátu. Podstatný problémem bylo též to, že se řada absolventů stranických škol po dosazení na vedoucí místa „neosvědčila“.¹⁷⁹

¹⁷² Nové úkoly. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 7-8., a.j. 105, s. 65-66

¹⁷³ Referát na poradě krajských sekretářů 22. 9. 1948. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 6., a.j. 100, s. 16

¹⁷⁴ Pavka, M.: *Kádry rozhodují vše!*, Brno 2003, s. 42

¹⁷⁵ Pavka, M.: Proces se Slánským – konec jedné éry kádrové politiky KSČ. In Pernes, J., Foitzik, J. (eds): *Politické procesy v Československu po roce 1945 a "případ Slánský"*, Brno 2005, s. 346

¹⁷⁶ Pernes, J., Pospíšil, J., Lukáš, A.: *Alexej Čepička: šedá eminence rudého režimu*, Praha 2008, s. 156

¹⁷⁷ Pavka, M.: *Kádry rozhodují vše!*, Brno 2003, s. 59

¹⁷⁸ Pavka, M.: Proces se Slánským – konec jedné éry kádrové politiky KSČ. In Pernes, J., Foitzik, J. (eds): *Politické procesy v Československu po roce 1945 a "případ Slánský"*, Brno 2005, s. 348

¹⁷⁹ Pavka, M.: *Kádry rozhodují vše!*, Brno 2003, s. 58, 61

Politika přímého dosazování dělníků do vedoucích pozic pak skončila s pádem Slánského. V čase, kdy byl Slánský ve vězení ale i po procesu, mu toto jeho úsilí bylo dáváno za vinu jako příklad jeho záškodnické činnosti. Tedy, že se snažil dosazovat na vedoucí místa lidi dělnického původu, jež však nebyli k výkonu své funkce schopni a tím škodili státu.¹⁸⁰ Došlo pak k návratu ke kombinaci politicko-ideologických a výkonnostních kritérií.¹⁸¹ Na zasedání předsednictva ÚV 1. října 1951 bylo pak nakonec zrušeno Ústřední kádrové oddělení.¹⁸² Každopádně tato snaha vykresluje jeden ze záměrů, který měl Slánský se stranou, který se mu však nepovedl. Ne přímo jeho vinou, ale spíše tím, že tato myšlenka byla ve svém jádru v konečném důsledku neproveditelná.

3.7.3 Stranická kázeň

Ideologická výchova nebyla jediná, kterou se snažil Rudolf Slánský vychovávat členskou základnu. Jak již bylo zmíněno, snažil se vytvořit jednotnou stranu, kdy ideologický tmel byl pouze jedním z prvků, i když největším, kterým se toho snažil dosáhnout. Kromě ideologické výchovy členů, lze hovořit o dvou prvcích, které upevňovaly stranu, nebo spíše takový měl být jejich záměr. Byly to prvky typické pro všechny komunistické strany té doby.

Prvním byla tzv. kritika a sebekritika, pojem, který se stál nedílnou součástí života strany, a který Slánský též často reflektoval, a který ho sám osobně zasáhl na počátku jeho pádu.

Ve Slánského textech zní: „kritika je důležitou zbraní proti všem tendencím zneužívat té veliké moci, kterou náš funkcionář má, protože jsme vládnoucí stranou. Je důležitou zbraní proti diktátorským nařizovacím metodám“¹⁸³ nebo „musíme vytvořit takové ovzduší, aby se nikdo ve straně nebál spravedlivě kritizovat,“¹⁸⁴ protože „kritiku a sebekritiku potřebujeme jako vzduch a vodu.“¹⁸⁵ Pak se však vyskytovaly problémy, kdy v případě kritiky a sebekritiky docházelo k obyčejnému vyřizování osobních účtů.¹⁸⁶ Podstatný je tu ale Slánského záměr správně vychovat straníky.

A smyslem kritiky mělo být dle Slánského, že „kritizujeme-li někoho, neznamená to, že už lámeme nad ním kříž, že po kritice ho musíme vždy odstranit z jeho funkce. Každý se může dopustit chyby, kritika mu má právě pomáhat ji odstraňovat. Není možné, aby proti

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 58-59

¹⁸¹ Pavka, M.: Proces se Slánským – konec jedné éry kádrové politiky KSČ. In Pernes, J., Foitzik, J. (eds): *Politické procesy v Československu po roce 1945 a "případ Slánský"*, Brno 2005, s. 348

¹⁸² Pavka, M.: *Kádry rozhodují vše!*, Brno 2003, s. 47

¹⁸³ Závěrečné slovo na poradě krajských sekretářů 18. 5. 1951. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 14., a.j. 135, s. 1

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 2

¹⁸⁵ Referát na zasedání UV KSS v Bratislavě, 22. 4. 1951. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 14., a.j. 136, s. 28

¹⁸⁶ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 8, a.j. 67 s. 292

každému, kdo je z něčeho obviněn, bylo hned zavedeno disciplinární šetření, aby byl hned odstraněn. Musíme rozeznávat, kde je člověk natolik vinen, že ho skutečně musíme odstranit a vyloučit ze strany a kde je třeba kritizovat jen proto, abychom kritizovanému ukázali nedostatky a pomohli.“¹⁸⁷ Jestli pak si na tato svá vlastní slova vzpomenu při své vlastní sebekritice a následující kritice od ostatních? Každopádně tyto jeho předcházející charakteristiky kritiky a sebekritiky, částečně objasňují jeho ideální představy, jaká by měla být členská základna. Člen KSČ musí být správně uvědomělý, a pokud není a to pouze kvůli své neznalosti či neúmyslným chybám, strana se musí snažit o to, aby jím byl. Pomocí strany je třeba dosáhnout toho, aby se člověk poučil ze svých chyb a byl vychován v nového člověka.

Druhým prvkem typickým pro komunistické strany byla snaha o pevnou kázeň. Krom ideologického uvědomění musel člen strany dojít k uvědomění si poslušnosti jednotlivce vůči celku. A to z důvodu, že dle Slánského *„naše strana je dále stranou jednotné vůle, železné disciplíny a kázně. Jednotu vůle, železnou vůli nedocílujeme v naší straně nějakým komandováním shora, nějakým „führerovským“ principem. Naopak, docíliti jednotu vůle předpokládá uvědoměle a dobrovolné podřizování se.*“¹⁸⁸

Člen strany měl mít právo vyslovit kritický názor, kritizovat politiku strany, ale jelikož KSČ neměla být dle Slánského *„stranou věčně diskutujících členů“*, mohl straník diskutovat, jen dokud nebylo přijato stranické usnesení, protože pak *„jsou všichni členové povinni disciplinovaně se mu podříditi a disciplinovaně usnesení provádět.*“¹⁸⁹ To nejvíce platilo pro straníky v odpovědných funkcích, např. Národních výborech. *„Naši soudruzi si musejí uvědomit, že svoji funkci dostávají z pověření strany, že funkci mohou přijmout jen za souhlasu strany, že jsou odpovědni za svou práci straně, že jsou povinni straně podávati účty ze své činnosti, že strana má právo dávat jim příkazy, jak ve své funkci postupovati.*“¹⁹⁰

Celkově tedy v KSČ panoval, jako v dalších komunistických stranách, tzv. demokratický centralismus. Dle Slánského šlo tedy o to, že strana musí být budována *„jako systém organizace s vyššími a nižšími stranickými orgány [...] s povinnostmi platnými pro všechny členy strany.*“¹⁹¹ Demokratický centralismus byl myšlen tak, že demokracie se uplatňuje v tom smyslu, že na každém stupni strany se může svobodně diskutovat a mohou se vyšším složkám strany předkládat doporučení. Centralismus pak znamenal, že se menšina

¹⁸⁷ Závěrečné slovo na poradě krajských sekretářů 18. 5. 1951. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 14, a.j. 135, s. 3

¹⁸⁸ Co je komunistická strana. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 1., a.j. 13, s. 15

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 15

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 15

¹⁹¹ Nástin článku v souvislosti s přípravou prověrek. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 7, a.j. 104, s. 3-4

musí podřídit názoru většiny, tedy především to, že nižší orgány musejí plnit rozhodnutí přijaté vyššími orgány strany.¹⁹² Demokratický centralismus v praxi znamenal podřízenost nižších stranických orgánů vyšším, umožňoval úzkému kruhu vedoucích funkcionářů ovládat celou stranu, tedy všechny její organizační složky, tedy i členy. Na druhé straně však demokratický centralismus zvyšoval výrazně akceschopnost strany.¹⁹³

3.8 Vývoj členské základny

Členská základna prodělala za působení Rudolfa Slánského několik změn. A to takových, které se týkaly počtu členů strany a s tím pak souvisí charakter KSČ. Vývoj členství, o kterém bude primárně tato kapitola, by šel zjednodušeně rozdělit zhruba do dvou etap. První by se týkala situace po válce až do uchopení moci, kdy se komunisté při náboru řídili heslem nabírat, nabírat a nabírat, kdy jim pochopitelně mohutná členská základna měla usnadnit uchopení moci.

Druhá etapa se týkala situace po získání monopolu moci, kdy došlo k utlumení náboru členů a kde se soustředím především na následné prověrky a zavedení kandidátství ve straně. Velká členská základna byla pochopitelně zapotřebí nadále, ale po uchopení moci si KSČ mohla dovolit dbát o „hodnotnější“ členskou základnu. Tudíž revize členství pak také částečně souvisí s předcházející kapitolou, kdy mělo přezkoumávání členů posílit také výchovu straníků.

Důležité je taky nejprve ukázat podmínky samotného členství ve straně, které se též vyvíjely. Slánský uvedl tři podmínky nutné k tomu, aby mohl být člověk členem strany. Musel souhlasit s programem a politikou KŠC, platit členské příspěvky a zúčastňovat se denní práce ve své základní organizaci.¹⁹⁴

Poslední podmínka měla být pro členy nejzásadnější. K tomu Slánský zdůrazňuje: *„opakuji a podškrtavám, že členem strany může se státi a může zůstat jen ten, kdo se zúčastňuje denní práce strany ve své základní organizaci. To znamená, že členem strany nemůže býti někdo, kdo jenom souhlasí s naším programem, kdo jenom platí své příspěvky a kdo nevykonává hlavní svoji členskou povinnost, kdo se stále nezúčastňuje práce v základní organizaci.“*¹⁹⁵ Opět je zde jasná snaha budovat stranu jako mobilizační nástroj.

Otázkou je, jak pak to v praxi vypadalo. Karel Kaplan uvádí, že se KSČ v průběhu času rozdělila na pasivní většinu a aktivní menšinu tvořenou převážně funkcionáři. Dle zpráv

¹⁹² Heywood, A.: Politické ideologie, Praha 1994, s. 115-116

¹⁹³ Malíř, J., Marek, P.: *Politické strany*, 2. díl, Brno 2005, s. 1138

¹⁹⁴ Co je komunistická strana. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 1., a.j. 13, s. 16

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 16

okresů z roku 1948 pro ustředí, mělo být 40-60 % členů pasivních.¹⁹⁶ Na druhé straně lze souhlasit s Jiřím Maňákem, a to sice na základě jiného dřívějšího průzkumu ohledně aktivity členů, ale s obdobným výsledkem, že vzhledem k početnosti členské základny disponovala KSČ pro uskutečňování své stranické politiky velkou silou aktivních členů, patrně vyšších než v ostatních nekomunistických stranách.¹⁹⁷

3.8.1 Získávací akce

Strana nabírala velké počty již krátce po válce (viz výše). KSČ v získávání členů nezastávala pouze pasivní roli, ale naopak pořádala různé získávací kampaně. Tak například v kampani před VIII. sjezdem, od poloviny prosince 1945 do poloviny března, získala strana 217 546 nových členů.¹⁹⁸ V srpnu 1947 se pak na plné obrátky rozjela tzv. Gottwaldova výzva, kdy se jednalo o získání většiny národa. V rámci toho se objevila veliká náborová kampaň s cílem získat co nejvíce členů.

Slánský k této akci vydal všem MO KSČ instruuující oběžník. Dle něj „*nejlepší cestou k získání většiny národa je, aby každý člen strany svou vzornou prací a osobním, soustavným a každodenním přesvědčováním svých spoluobčanů získával další přívržence pro naši politiku. [...] Každý komunista již od nynějška si musí vzít na starost aspoň dva voliče, soustavně se s nimi stýkati, vysvětlovati jim, oč strana usiluje, musí získat jejich důvěru pro naši politiku a docílit, aby se stali členy strany a odběrateli Rudého práva.*“¹⁹⁹

Důležitou roli zde pak sehráli desítkoví důvěrníci. Desítkář obdržel seznam všech voličů, kteří bydleli v okruhu jeho desítky. Posléze svolal svoji desítku, kde měl svým podřízeným členům určit potencionální členy, které se měl snažit získat do řad KSČ. Hlavní pozornost měla být věnována těm, co ještě nebyli v žádné straně. Desítkový důvěrník měl svolávat svoji desítku každých 14 dní a se svými členy hodnotit dosavadní průběh akce.²⁰⁰

Průběh akce nebyl dokonalý. Zapojovala se jen část organizací a v jejich rámci se pak též účastnila jen část jejich členů. Navíc získávací kampaň nebyla vždy prováděna systematicky.²⁰¹ Objevily se rovněž zprávy o použití fyzického násilí na lidech, kteří se vzpírali náboru.²⁰²

¹⁹⁶ Kaplan, K.: *Československo v letech 1948-1953*, Praha 1991, s. 65-66

¹⁹⁷ Maňák, J.: *Komunisté na pochodu k moci*, Praha 1995, s. 37

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 19

¹⁹⁹ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 9, a.j. 71, s. 6

²⁰⁰ Tamtéž, s. 6-7

²⁰¹ Tamtéž, s. 25

²⁰² Tamtéž, s. 90

Pro tuto akci byly též připraveny dopisy členům strany podepsané Slánským. Dopisů bylo vždy několik verzí, podle toho, kdo byl adresát, a to dle typu jeho povolání a tím pádem částečně jeho okruh lidí pro získání členů. „*Tvoje povolání požívá ve veřejnosti velké vážnosti [...] zdraví celého národa i zájem Tvého povolání vyžaduje, aby co nejvíce lidí vědělo, co komunisté navrhuji a jak prosazují všechny požadavky moderního zdravotnictví [...] ústřední výbor se nyní obrací na Tebe a žádá Tě o osobní příspěvek v zápase o získání většiny národa*“²⁰³ nebo „*jako vychovatel mládeže zaujímáš v národě význačné postavení. Svou prací si získáváš nejen důvěru dětí, ale též důvěru a sympatie rodičů [...] máš možnost dokázat, že učitel – komunista je vzorem obětavého a nadšeného národního pracovníka. Lépe než kdo jiný máš možnost přesvědčovat Tvé okolí o správnosti politiky naší strany a přivádět je do našich řad.*“²⁰⁴ A obdobně zněly další dopisy.

Co se týče výsledku akce, tak od počátku září 1947 do konce roku 1947 se řady KSČ rozšířily o 142 986 komunistů v českých zemích a 7 283 na Slovensku. K 1. lednu 1948 disponovala strana 1 266 140 členy a se započítáním Slovenska skoro 1,5 milionu.

Avšak výsledek náboru v konečném důsledku neukazoval nové rozložení politických sil. Skoro všichni noví členové patřili k dřívějším komunistickým voličům či sympatizantům a navíc většina pocházela z komunistických rodin. Přisun nových členů z ostatních stran byl nepatrný, jednalo se o několik set osob.²⁰⁵

V jedné ze zpráv k průběhu náborových akcí se objevila přímo prorocká věta, která je svým způsobem úvodem k další kapitole. „*Brzy přijde doba, kdy potom se k nám budou mnozí hrnout, až to vyhraje. Členství za zpáteční dobu nebude však nikomu přiznáno a legitimace před vítězstvím a po vítězství, budou mít rozdílnou cenu.*“²⁰⁶

3.8.2 Příčiny „revize“ členství

Komunisté se v rámci úsilí získat monopol moci snažili co nejvíce navýšit počet své členské základny a byli v tom úspěšní. Ale i v situaci po válce, přes kampaně snažící se o masový nábor (viz výše) a zvláště po roce 1948 jim nešlo pouze o „kvantitu ale i o kvalitu“.

Zde se jednalo o různé prověřování, přeregistraci členů a zavedení kandidátství, na čemž se Slánský z pozice své funkce podílel. Šlo tu tedy o řešení problému případného „kariérismu“, i když cílem bylo rovněž organizační upevnění strany, zlepšení její práce i další

---

²⁰³ Tamtéž, s. 27

²⁰⁴ Tamtéž, s. 28

²⁰⁵ Kaplan, K.: *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993, s. 96-97

²⁰⁶ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 9, a.j. 71, s. 74

výchova členské základny. O těchto věcech pak bude pojednávat z valné většiny následující kapitola.

Nejprve je však třeba uvést, z čeho vycházela potřeba překontrolovat členskou základnu KSČ v průběhu poválečných let i po Únoru. Příčiny revize členství byly vcelku pochopitelné. Již krátce po válce Slánský hovořil o jistých obavách ohledně „čistoty“ strany. *„Víme, soudruzi, že dneska, kdy jsme se stali velikou a vlivnou stranou, že vedle převážně drtivé většiny dobrých, čestných oddaných lidí se k nám vetřou i lidé špatní, i kariéristé, lidé, kteří chtějí mít z členství nějaké ziskové cíle [...] i my musíme stále čistit svoje řady, nesmíme strpět, aby kdokoliv mohl ve straně sledovat kariéristické cíle. Takové lidi budeme nemilosrdně z naší strany vyhazovat. /bouřlivý potlesk/“*²⁰⁷ Slánský dle svých představ chtěl masovou stranu, ale co „nejčistější“. Přijímání do strany již od konce války tak bylo trochu ztíženo. Tak například, po válce obdržel nově se přihlásivší člen pouze prozatímní členské průkazy platné na půl roku a až po patřičném potvrzení byly prozatímní legitimace vyměněny za řádné.²⁰⁸

Problém kvantity vůči kvalitě pak vyvstal především v pozdějším období. Roli zde pochopitelně sehrály politické změny v podobě únorových událostí, kdy nastal masový nárůst členské základny.²⁰⁹ Dle Karla Kaplana se řady KSČ rozrostly od února 1948 do srpna 1948 o 856 657 členů.²¹⁰ Problémem bylo již zmíněné vstupování do strany většinou pouze z čirého kariérismu,²¹¹ které si vedení strany uvědomovalo. K tomu sám Slánský uvádí: *„Čeho musíme dbát, aby naše strana i při statistickém přílivu nezbahněla? Musíme v první řadě vědět, koho do strany můžeme brát a koho nesmíme. Musíme vědět, že můžeme dveře do strany široce otevřít pro všechny poctivě pracující lidi, pro dělníky na závodech, malé a střední rolníky, drobné živnostníky, pokrokovou inteligenci. Musíme však odmítat ty, kteří by do strany chtěli jen proto, že dnes, kdy komunistická strana má rozhodující vliv, hledají v naší straně osobní výhody [...] ale současně naši soudruzi nesmějí upadat do extrémů – a oni do nich někdy*

---

²⁰⁷ Co je komunistická strana. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 1., a.j. 13, s. 18

²⁰⁸ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 1, a.j. 2, s. 61

²⁰⁹ Je třeba mít též na paměti, že početní nárůst členů KSČ po Únoru byl ovlivněn ještě dvěma faktory. Šlo tu o sloučení KSČ s Komunistickou stranou Slovenska (ta měla před sloučením 407 150 členů) a sloučení či spíše pohlčení Sociální demokracie (jednalo se 123,6 tisíc). Maňák, J.: *Komunisté na pochodu k moci*, Praha 1995, s. 49-50

²¹⁰ Kaplan, K.: *Utváření generální linie výstavby socialismu*, Praha 1966, s. 99

²¹¹ Na druhé straně bylo někdy zvyšování počtu členů umocněno ne kariérismem, ale nuceným vstupováním do strany. Tyto praktiky Slánský odmítal. Pochopitelně ne z důvodů obav o svobodu jednotlivce, ale o „čistotu“ strany. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 9, a.j. 70, s. 19. Také lze však předpokládat, že do KSČ vstupovali i lidé s nezištnými cíli

upadají – že ze starosti o čistotu strany odmítají přijmout ty, které by přijmout měli.“²¹² Ale masový nábor pokračoval dál.

V souvislosti tím vznesl zajímavou otázku historik Jiří Maňák. Pokud si tedy strana byla tohoto problému vědoma, proč nezasáhla proti tomu ihned po Únoru a nezastavila přijímání členů? Částečně to lze vysvětlit snahou KSČ dosáhnout dvou miliónů členů do květnových voleb 1948, což byla tzv. druhá Gottwaldova výzva z 29. 2. 1948.

Patrně se tu jednalo o to, že vedení strany nějaký čas zvažovalo myšlenku, že strana bude kandidovat samostatně v soutěži s ostatními stranami zdecimovanými únorovými událostmi a dosáhne drtivého vítězství, o čemž jednalo PÚV 22. 3. 1948²¹³ a na druhý den na poradě tajemníků krajských výborů toto stanovisko tlumočil Slánský: „*My potřebujeme takový úspěch ve volbách. Potřebujeme ho pro budoucnost. Dnešní stav, kdy všichni partneři schvalují naše návrhy, by se mohl změnit, kdyby naše vítězství nebylo potvrzeno těmito volbami. Ve volbách musíme našim protivníkům zasadit ránu z milosti a dosáhnout, že zůstanou jednou provždy na dně, že jednoduše zmizí.*“ V následujících Slánského pokynech se pravilo „*musíme se vrátit ke staré metodě, vzít si voličské seznamy a v nich vyznačit lidi, kteří patří k rodinám našich přívrženců a dále vytrdit ty, o nichž nevíme, zda nás budou volit. Těmto lidem je třeba [...] přidělit agitační dvojice, aby se o ně postaraly. To zůstává nyní našim hlavním úkolem.*“²¹⁴

Od myšlenky samostatné kandidátky se však ustoupilo, a to na zasedání ÚV KSČ 5. dubna.²¹⁵ Tuto změnu odůvodnil později Slánský na poradě krajských politických tajemníků. „*Jedním z hlavních důvodů proč jsme upustili od samostatné kandidátky a proč jsme se rozhodli pro jednotnou kandidátku, jest [...], že samostatná kandidátka by mohla vést a vedla by k tomu, že druhé politické strany, které jsme po únoru organizačně, politicky a mocensky do značné míry pošramotili, by se průběhem volebního boje mohly zvednout.*“²¹⁶ Zásadní příčina pak také byla v odhadu, že samostatná kandidátka KSČ by získala okolo 58-59 %.²¹⁷ Proč se pak ale s nábořem pokračovalo dále?

I když nemůžeme soudit s úplnou jistotou, tak dle Jiřího Maňáka tu mohlo sehrát roli několik důvodů. Jednak se mohlo stát to, že pokračování v náboru bylo vyhlášeno Gottwaldem, jehož kult měl již dosahovat sovětského vzoru. Dalším důvodem mohlo být to,

²¹² Referát na krajské konferenci v Ostravě 21. 3. 1948. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 6., a.j. 89, s. 6

²¹³ Maňák, J.: *Komunisté na pochodu k moci*, Praha 1995, s. 47, 49

²¹⁴ Citováno dle Sláma, J., Kaplan, K.: *Parlamentní volby v Československu v letech 1935, 1946 a 1948*, Praha 1991, s. 67

²¹⁵ Kaplan, K.: *Československo v letech 1948-1953*, Praha 1990, s. 41

²¹⁶ Porada krajských politických tajemníků, 15. 4. 1948. NA, f. Celostátní porady a konference 1945-1990 (KSČ-CK 1945-1990), sv. 2, a.j. 2., s. 1

²¹⁷ Kaplan, K.: *Československo v letech 1948-1953*, Praha 1990, s. 41

že poté, co byla vydána výzva k dalšímu náboru členů, se mohutné stranické soukolí rozeběhlo do té míry, že bylo obtížné ho zastavit ihned,²¹⁸ s čímž lze souhlasit. Ovšem vzhledem ke Slánského postojům během prověrek, kdy se několikrát vyjádřil, že nemá jít o čistky, stejně tak jeho poúnorové vyjádření, že se členové mají nabírat s rozmyslem, ale nesmí se jít do extrémů, tu svědčí pro možnost, že po celou dobu mohla též působit Slánského snaha mít co nejmasovější stranu. Ideově čistou ji chtěl mít za všech okolností, a to především na vedoucích místech. Žádal však postupovat s mírou, nezbavovat se členů bezdůvodně (kromě těch, kteří byli podle jeho názoru ryzí nepřátelé, „třídně“ nevhodní lidé, kariéristé apod.), nýbrž vychovávat a vychovat nového člověka. Podle Slánského neměla strana zbytečně riskovat to, že potencionálního straníka teď nepřijme, nebo že ho vyloučí, když zatím ne zcela splňuje stranické požadavky, ale v budoucnosti je splňovat může. Každopádně právě v této době začalo omezování vstupu do strany.

Pokud bychom si měli rozebrat zastavování růstu členské základny chronologicky, tak začneme létem roku 1948. Předsednictvo ÚV KSČ se 11. 7. 1948 rozhodlo o zastavení hromadného náboru členů.²¹⁹ Hromadný nábor byl kritizován pro svou nedůslednost. Proto se tedy přijímání nových členů mohlo konat pouze za přísnějších podmínek, kdy se měl každý člen individuálně prověřovat, důkladně se mělo dbát na ustanovení organizačního řádu, tedy nový uchazeč měl napsat podrobný životopis, mít podpisy dvou ručitelů na přihlášce, kterou měl důkladně prozkoumat výbor ZO.²²⁰ Zdůrazňování těchto podmínek tedy moc nesvědčí o dodržování řádu. Nakonec pak došlo ke striktnímu zákazu přijímání členů, a to v prosinci 1948. Tento zákaz platil až do IX. sjezdu KSČ, kdy mohli být přijímáni pouze přední úderníci a podobní vynikající pracovníci. Zákaz byl pak úplně odvolán 25. 2. 1951.²²¹

Revidování členství souvisí též s kapitolou o Nové elitě (viz výše). Šlo tedy o snahu dosadit novou dělnickou elitu na úkor staré. Prověrky pak umožňovaly nalézt starou elitu, která vstoupila do KSČ (předúnorová úředníci apod.) a snáz ji nahradit novými kádry.²²² Nejprve však začneme revizí členství ještě v čase Třetí republiky.

3.8.3 Přeregistrace

Přeregistrace členů byla zahájena v polovině roku 1946 a byla nařízena ústředním výborem. Smyslem bylo především zavést pořádek a jednotný systém evidence členů a zjistit

---

²¹⁸ Maňák, J.: *Komunisté na pochodu k moci*, s. 49

²¹⁹ Tamtéž, s. 47

²²⁰ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 9, a.j. 70, s. 15

²²¹ Maňák, J.: *Proměny strany moci*, 1. díl, Praha 1995, s. 15

²²² Pavka, M.: *Kádry rozhodují vše!*, Brno 2003, s. 38

skutečný stav. Šlo hlavně o odstranění všech duplicit a nepřesností v evidenci členů a zároveň promítnout do ní všechny skutečné úbytky členů, ať již v důsledku úmrtí, vystoupení či vyloučení.²²³

Přeregistrace byla prezentována jako velká vnitrostranická kampaň. V jejím průběhu se mělo s každým členem jednat o jeho práci a chování individuálně. Každý člen měl znovu vyplnit členský list, který byl přezkoumán vedením organizace.²²⁴ Poté byly členské listy zkontrolovány okresními a krajskými sekretariáty a na závěr podstoupeny ústřednímu sekretariátu. Ten pak měl vystavit nové řádné legitimace strany.²²⁵

Nová legitimace byla vystavena na 4 roky a obsahovala podpis jak předsedy Gottwalda, tak i Slánského.²²⁶ Každý člen strany se tak mohl na vlastní oči přesvědčit, jak velkou roli Slánský ve straně hraje.

Přeregistrace byla však také vlastně první stranickou „čistkou“. Úkolem bylo zbavit se těch členů, kteří stranu svým jednáním a chováním poškozovali, což bylo ve stranických organizacích přijato kladně, ale bylo prováděno již hůře. Vylučováni byli hlavně lidé s pobouřlivým způsobem života, dopouštějící se trestné činnosti, opilství apod. Členové strany, kteří se dopouštěli zneužívání svých veřejných funkcí či využívání samotného členství k osobnímu prospěchu, byli vylučováni zcela sporadicky.²²⁷ Objevily se rovněž problémy mechanického provádění akce, a sice bez řádného individuálního jednání se členy.²²⁸

Pomocí přeregistrace si vedení strany zajistilo relativně úplnou evidenci týkající se změn v početnosti a struktuře členské základny. Stejně tak, což bylo asi důležitější, byly vypracovány kartotéky členů pro ZO, stejně tak pro OV a KV, a též byl zaveden systém pravidelných hlášení, a to každý měsíc. Podařilo se tak zavést stále písemné spojení mezi ZO a jim nadřazenými stranickými orgány. Ty pak získávaly přehled jak o pohybu členské základny, tak i o činnosti samotných základních organizací.²²⁹ To zajisté zvyšovalo akceschopnost strany. Co se týče samotného výsledku, tak před přeregistrací 1. 8. 1946 měla strana 1 216 938 členů a po ní byl k 1. 5. 1947 výsledek 1 043 593 členů.²³⁰

---

²²³ Maňák, J.: *Komunisté na pochodu k moci*, Praha 1995, s. 21

²²⁴ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 1, a.j. 2, s. 64

²²⁵ Maňák, J.: *Komunisté na pochodu k moci*, Praha 1995, s. 21

²²⁶ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/4, sv. 6, a.j. 29, s. 37

²²⁷ Maňák, J.: *Komunisté na pochodu k moci*, Praha 1995, s. 21

²²⁸ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/4, sv. 6, a.j. 29, s. 91

²²⁹ Maňák, J.: *Komunisté na pochodu k moci*, Praha 1995 s. 22

²³⁰ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 1, a.j. 2, s. 62

3.8.4 Prověřování

Jednou z metod jak zajistit „čistotu“ strany byly prověřovací akce. Stranické prověrky měly dvě fáze. První probíhala na přelomu let 1948 a 1949. Její začátek byl konkrétně projednán organizačním sekretariátem ÚV KSČ 2. a 9. 7. 1948 a posléze schválen předsednictvem ÚV KSČ 19. 7. Samotná prověrka pak byla zahájena 1. října 1948.²³¹

Pokud jde o její smysl a obsah, Slánský sám prověrku rozváděl ve významu, že se nemá jednat o stranické čistky „*když už je ve straně máme, nemůžeme zmenšit počet členů tím, že řekneme, že jsou pasivní a prostě je vyhodíme [...] my nemůžeme vyházovat z malicherných příčin, to však neznamena, že nebudeme vylučovat.*“²³² Smyslem prověrek dle něj mělo být znesnadnění a zabrzdění vstupování do strany, tehdy měl mít i obavy, aby nedošlo k celkovému zastavení přílivu nových členů, což byla i příčina zavedení kandidátsví, jež nastalo v době prvních prověrek (viz níže).²³³ Slánský chtěl zkrátka masovou stranu.

Ale jak sám zmínil ve svém projevu, během prověrek se mělo též i vylučovat. A to tehdy, když se chceme „*zbavit špatných živlů.*“²³⁴ Krom kariéristů tím myslel na zmíněných jednáních organizačního sekretariátu „nepřátelské kapitalistické živly“. S tímto názorem pak organizační sekretariát vyjádřil souhlas.²³⁵

Na toto téma pak pokračovala diskuze během jednání na předsednictvu ÚV KSČ dne 19. 7. 1948, kdy padalo několik návrhů. Slánský se zde k tomu vyjádřil, že ve straně by tedy neměly být osoby zaměstnávající 20 – 30 zaměstnanců. Diskuzi pak uzavřel Gottwald s tím, že rozhodující má být subjektivní posuzování členů, sledování jejich postojů ke straně a plnění stranických povinností s tím, že „kapitalistické živly“ tedy samy odpadnou, až po nich bude KSČ žádat právě splnění nějaké stranické povinnosti.²³⁶

Tímto se dostáváme částečně k dalšímu významnému smyslu prověrek, o kterém již byla řeč, kdy dle Slánského šlo během prověřování o snahu „*zvýšit ideologickou úroveň, aktivitu členů strany.*“²³⁷ Šlo tedy o jakousi mobilizaci strany, o další vychovávání straníků, jak po ideologické, tak i po organizační stránce. Pak však vyčítal, že během prověrek je funkcionář strany posuzován pouze podle svých „*osobních vlastností než hodnocení politické činnosti. Při prověřování má každá organizace hledět, aby se příliš nezabývala osobním*

²³¹ Kaplan, K.: *Utváření generální linie výstavby socialismu*, Praha 1966, s. 146-147

²³² Referát na poradě krajských sekretářů 22. 9. 1948. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 6., a.j. 100, s. 16-17

²³³ Kaplan, K.: *Utváření generální linie výstavby socialismu*, Praha 1966, s. 149

²³⁴ Citováno dle Tamtěž, s. 147

²³⁵ Kaplan, K.: *Utváření generální linie výstavby socialismu*, Praha 1966, s. 147-148

²³⁶ Tamtěž, Praha 1966, s. 148

²³⁷ Referát na poradě krajských sekretářů 22. 9. 1948. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 6., a.j. 100, s. 16-17

*životem soudruhů a nezasahovala do rodinných věcí, mají sklony sbírat zprávy a klepy.*²³⁸ Prověřování měli dle něj být především „*podle toho, jak jsou politicky vyspělí a jak plní své stranické povinnosti.*“²³⁹ Čili jak byli vychováni dle komunistické ideologie. A při prověřování si měl člen strany dle Slánského též uvědomit, že strana je „*tím nejvyšším a spravedlivým soudcem, kterému jsme povinni skládat účty ze všeho svého jednání a konání*“,²⁴⁰ což Slánský časem sám udělal.

Člen strany měl být pochopitelně dle Slánského charakterově a morálně na výši, osobní vlastnosti byly též důležité „*ale každého člena strany posuzujeme celkově podle toho, jak odpovídá třídním měřítkům a požadavkům našeho hnutí, jakou má důvěru mas, jak plní usnesení strany, jak se osvědčuje při budovatelských povinnostech.*“²⁴¹

Pokud bychom první prověrku měli rozebrat podrobněji, tedy alespoň prověrku řadových straníků v rámci ZO, tak akce vypadala následovně. Členové KSČ byli o prověrkách nejprve upozorněni tiskem, kdy noviny 15. 8. 1948 otiskly prohlášení PÚV o prověrkách a posléze každý člen strany obdržel informující dopis, který je měl na prověrky připravit.²⁴²

Hlavním prověřovacím nástrojem měli být desítkoví důvěrníci (akce měla též sloužit jako prostředek k dobudování jejich sítě), podle jejich posudku měl pak o členech rozhodnout výbor ZO. Nejdříve se však měly prověřit tyto stranické složky samy, a to pod dohledem okresního instruktora. Předseda ZO měl sebekriticky zhodnotit práci organizace jako celku, tak i jeho jednotlivých členů.²⁴³ Měřítkem činnosti mělo být např. to, jak plní usnesení strany, jak pomáhají odhalovat a zneškodňovat reakci atd. Co přesně hodnotit, pak určovalo též to, jestli se jedná o organizaci závodní, vesnickou či městskou.²⁴⁴ Po této prověrce pak desítkáři hodnotili zbývající členy.

Základním hlediskem při prověřování mělo být dle stranických instrukcí to, jak člen chápe, provádí a obhazuje politiku strany, jak navštěvuje členské schůze, jak platí členské příspěvky, jak se snaží prohloubit své politické vědomosti a jak odebírá a čte denní tisk. Pro zjištění těchto okolností pak byla vypracována série různých otázek, které měli desítkáři pokládat, a to dle místa působení člena. Jednalo se tedy o různé otázky pro dělníka, rolníka,

---

²³⁸ Porada krajských politických tajemníků, 19. 10. 1948. NA, f. KSČ-CK 1945-1990, sv. 2, a.j. 28., s. 4

²³⁹ Nové úkoly. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 7-8., a.j. 105, s. 62

²⁴⁰ Tamtéž, s. 62

²⁴¹ Tamtéž, s. 62

²⁴² NA, f. ÚV KSČ, f. 100/4, sv. 6, a.j. 31, s. 123-124

²⁴³ Tamtéž, s. 54-55

²⁴⁴ Tamtéž, s. 58

atd.²⁴⁵ Vůči kladení otázek se pak posléze objevila kritika ve smyslu toho, že prověřování probíhá pouze mechanicky.²⁴⁶

Stejně tak obdrželi desítkáři podrobné instrukce, co mají pod povinnostmi členů rozumět, jak je hodnotit a vykládat.²⁴⁷ Slánský pak kladl též důraz, aby se během prověřování členů dbalo na to, jak kdo plní výrobní úkoly.²⁴⁸

V případě, že prověřovaný člen nevyhovoval daným požadavkům, mohl být na základě stranických instrukcí poslán na stranické školení, aby u něj došlo k lepšímu „stranickému uvědomění“, a ti, co byli stranicky pasivní či nedbali svých povinností, měli dostat lhůtu tři až šest měsíců, aby začali vyvíjet stranickou činnost, jinak jim hrozilo vyloučení. A ty členy, jež se dopustili chyb, porušovali kázeň, nedbali vnitrostranické demokracie, čekala sebekritika. V této fázi se tedy již jednalo o čistky, v nichž „špatní“ členové již neměli mnoho možností nápravy. A jen pro ty nejhorší případy tu nakonec byla možnost vyloučení. To vše pak mělo být uvedeno ve stranické evidenci, a to pomocí vylepení známky označující příslušný stranický trest, nebo že člen prošel stranickou prověrkou, tedy vylepením známky „Prověřen 1948“.²⁴⁹

Na konci první prověrky došlo ke zmenšení členské základny o 107 tisíc.²⁵⁰ K první prověrce se pak Slánský vyjádřil slovy: „*za dva roky budeme muset prověřovací kampaň opakovat [...] bude to muset být ostřejší prověřovací kampaň. Budeme muset více lidí zbavit členství*“²⁵¹ Celkově svými názory během prověrek působil trochu rozpolceně. Masové čistky odmítal, ale zároveň nechtěl mít ve straně „nepřátelské živly“ či kariéristy²⁵². Tudíž byl pro další prověrku, kde by se napravily chyby té první, a potencionální kariéristé by byli vyloučeni. Ovšem druhá prověrka neměla sloužit jen k nápravě chyb té první, ale opět měla být mobilizačním a dalším prostředkem, pomocí něhož by se měla komunistická ideologie vštěpovat straníkům.

Druhá fáze prověrek souvisela s výměnou stranických legitimací. Probíhala na přelomu let 1950 a 1951. Tuto druhou prověrku vysvětloval Slánský v tom smyslu, že půjde o to, jak členové strany „*plní svou vedoucí úlohu při budování socialismu, jak hájí politiku*

---

²⁴⁵ Tamtéž s. 48-50, 60-62

²⁴⁶ Tamtéž, s. 170

²⁴⁷ Tamtéž, s. 48-50, 66-73

²⁴⁸ Referát na poradě krajských sekretářů 22. 9. 1948. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 6., a.j. 100, s. 16-17

²⁴⁹ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/4, sv. 6, a.j. 31, s. 50, 52

²⁵⁰ Maňák, J.: *Proměny strany moci*, 1. díl, Praha 1995, s. 15

²⁵¹ Citováno dle Kaplan, K.: *Utváření generální linie výstavby socialismu*, Praha 1966, s. 146

²⁵² Slánský znovu například na jednání Organizačního sekretariátu 19. 1. 1949: „*Varovali jsme před hromadnou čistkou, ale to je příliš málo vyloučených a kandidátů na naší masovou stranu.*“ Citováno dle Kaplan, K.: *Utváření generální linie výstavby socialismu*, Praha 1966, s. 150

strany vůči všem nepřátelům, jak ji v praxi uskutečňují. Prověrka je daleko přísnější [...] povede k dalšímu aktivisování vnitrostranického života, zvýšení bdělosti a k větší rozhodnosti v boji proti třídnímu nepříteli.“²⁵³

Prověřovací kampaň měla být tvrdší, protože dle usnesení PÚV z 26. 6. 1950 k druhým prověrkám „zůstalo ve straně mnoho lidí, kteří nepatří do jejich řad. Ještě dnes jsou ve straně lidé, kteří se ženou jen za osobním prospěchem, zneužívají svého postavení a potlačují kritiku, škodí straně.“²⁵⁴ Dle stejného dokumentu pak měli být členové KSČ prověřováni od data skončení první prověrky, tedy šlo o to, co za tu dobu dělali či též nedělali. Ale opět Slánský upozorňoval, že se nemá jednat o rozsáhle čistky „[...] když jsme ho brali, tak jsme si to měli rozmyslet, a když už jsme ho vzali, tak se musíme starat.“²⁵⁵ Tedy pokud to není nepřítel, dejme mu šanci a převychovejme ho.

Pokud bychom prověrku rozebrali opět podrobněji, tak pro tuto akci byla vydána instruující brožura s názvem „Jak prověřovat“. Dle jejího obsahu probíhalo prověřování v obdobném duchu jako první prověrka. Hlavní práce opět ležela primárně na bedrech desítkových důvěrníků a výborech ZO, kteří se znovu měli prověřit jako první za přítomnosti instruktora okresního výboru. Přibyla ovšem povinnost OV zřídit tříčlennou pomocnou komisi, pro 3 - 5 základních organizací, které měly kontrolovat prověřování a informovat OV o případných nedostatecích.

Jistým měřítkem mělo být i to, jak vedení ZO plní úkoly IX. sjezdu, a to opět podle toho, o jakou organizaci se jedná, tedy jestli závodní, vesnickou, městskou atd. Měli tudíž jednat o tom, jak plní plán, zajišťují rozvoj socialistické soutěže či zpevňují normy, nebo vysvětlují myšlenku JZD atd. Před výborem ZO měl tedy být kontrolován i desítkář, než sám přistoupil ke kontrole své desítky.

Teprve pak na řadové straníky nastoupil desítkář a hodnotil obdobným metrem jako při první prověrce – zda daný člen navštěvuje členské schůze, čte stranický tisk apod. Desítkář byl též instruován, aby se prověřování nedělo cestou bezduchého zkoušení z citátů nazpaměť, otázek týkajících se různých dat, což trochu svědčí též o úrovni předcházejících prověrek a částečném neúspěchu ideologické výchovy členů.

Výsledek prověrek měl též několik podob. Od kladného prověření k převedení do stavu kandidátů, prodloužení čekatelské kandidátské doby (viz níže), či vyloučení. Člen, který „prošel“, měl pak správně přijít s nějakým stranickým závazkem.²⁵⁶

²⁵³ O organizačně politickém upevnění KSČ. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 13., a.j. 130, s. 12

²⁵⁴ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 11, a.j. 80, s. 3

²⁵⁵ Porada vedoucích tajemníků 28. 9. 1950. NA, f. KSČ-CK 1945-1990, sv. 6, a.j. 57., s. 1

²⁵⁶ Jak prověřovat, s. 9-18. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/4, sv. 7, a.j. 34

Průběh druhé prověrky se někdy dostal opět do problémů. Slánský spolu s Švermovou rozeslali 15. 11. 1950 dálnopis s kritikou některých nedostatků. Obsahem kritiky bylo příliš povrchní hodnocení členů. Slánský tak upozorňoval na riziko, že ve straně zůstávají „nepřátelské živly“, že jsou nanejvýše převáděni do stavu kandidátů.²⁵⁷ To pak tedy znovu svědčí o „kvalitě“ předešlé prověrky, ale též o úsilí Slánského mít v tomto směru „čistou“ stranu a celkově i o jeho organizační aktivitě.

Ve stranických materiálech určených Slánskému se později hovořilo o některých nedostacích během prověrek. Často se například psalo o tom, že se lidem říká, že kladně může být prověřen pouze ten zemědělec, který vstoupí do JZD. Objevovala se též kritika mechanického vylučování nebo kritika desítkářů, že členové desítek se navzájem dobře znají a nechtějí si dělat problémy apod.²⁵⁸ Nebo se též objevily zprávy, že prověrky sice odhalily řadu nedostatků, ale nedokázaly je vyřešit, např. nedostatečný styk OV se základními organizacemi. Stejně tak byly kritizovány závazky prověřených členů, například, že závazky byly mnohdy pouze formální.²⁵⁹ Takže ani druhá prověrka neproběhla zcela hladce. Dvumilionový kolos, který komunistická strana představovala, hladký průběh snad ani neumožňoval. Výsledkem druhé prověrky bylo opět pouze to, že se členská základna zmenšila, tentokrát zhruba o 170 tisíc členů.²⁶⁰

3.8.5 Kandidátství

Dalším důležitým momentem pro členy strany bylo zavedení tzv. kandidátství, jakési čekatelské doby na řádné členství, kdy šlo opět především o snahu přibrzdit příliv kariéristů do strany. Proč se kandidátství nezavedlo již dříve, bylo ve stranických směrnících vysvětleno následovně: *„Za první republiky, kdy strana byla pronásledována, byl revoluční boj, nebezpečí a nevýhody, které sebou přinášelo členství ve straně, nejlepší prověření členů strany. Také po květnu 1945, kdy jsme ještě museli svádět boj s reakcí, nebylo tu tak velkého nebezpečí, že do strany proniknou kariéristické živly, jako je to mu dnes, po únorovém vítězství.“*²⁶¹ O jeho zavedení jednal PÚV 11. října 1948 a posléze se 3. listopadu 1948 usnesl na jeho zavedení.²⁶²

Význam zavedení kandidátství pro nově se hlásící členy vysvětloval Slánský tak, že jde o to, aby byl vstup do strany přísnější. *„Nyní bude vůbec třeba zabrzdit co nejvíce další*

²⁵⁷ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 11, a.j. 80, s. 147

²⁵⁸ Tamtéž, s. 223-230

²⁵⁹ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/4, sv. 7, a.j. 34, s. 374, 377

²⁶⁰ Maňák, J.: *Proměny strany moci*, 1. díl, Praha 1995, s. 15

²⁶¹ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 9, a.j. 70, s. 98

²⁶² Tamtéž

příliv do strany a přijímat nově se hlásící lidi do strany jen ve výjimečných případech“²⁶³ a druhým často zmiňovaným smyslem bylo „řídít růst strany také z hlediska sociálního složení, aby v ní hlavním jádrem byli vždy příslušníci dělnické třídy.“²⁶⁴ Kandidátství bylo tedy prostředkem při nedostatečném účinku prověrek, kterým si chtěl Slánský zajistit „čistotu“ strany, ale zároveň udržet její masový charakter. Kandidátství mu dávalo nástroj, jak ne zcela špatného, ale zatím „neuvědomělého“ člena převychovat dle komunistických představ. Je to nástroj, pomocí něhož můžeme dále nabírat členy, ale s rozvahou, když uděláme chybu, máme přijatého pouze kandidáta a ne řádného člena.

O kandidátství se také hovořilo ve stranických dokumentech dále tak, že „*nesmí být považováno za hanbu či ponížení nebo dokonce vyřazení ze strany. Kandidáti nestojí mimo komunistickou stranu, patří do naší komunistické rodiny, jsou součástí komunistické strany [...] členové strany se nesmějí ke kandidátům chovat povýšenecky a přezíravě. Aktivní kandidát čestně plnící své povinnosti bude v organizaci výše ceněn než ten člen strany, který špatně plní své povinnosti.*“²⁶⁵

Kandidátství bylo určeno pro nově hlásící se uchazeče o členství v KSČ. Kandidátem se však mohl stát i stávající člen strany, kdy tím byli primárně myšleni poúnoroví členové, i když ve výjimečných případech mohlo kandidátství postihnout i členy KSČ z doby před převratem.²⁶⁶

Šlo zde hlavně o to, napravit chyby způsobené předcházející masovým nábořem členů, kdy k dostatečné kontrole členů nestačila již zmíněná prověřovací akce probíhající v době zavádění kandidátství. V instrukcích ke kandidátství „*vidíme, že nám nestačí žádný z těch prostředků, kterých můžeme při prověřování použít k tomu, abychom napravili chyby, jichž se po únoru dopustily naše organizace při hromadném přijímání členů.*“²⁶⁷ KSČ opět nechtěla na druhé straně tyto nové členy hromadně vylučovat, a tak zde mělo být nápomocné právě převedení těchto členů do stavu kandidátů. Opět se tedy jednalo o snahu mít „čistou“ stranu. Tuto změnu mohla provést členská schůze ZO za potvrzení OV.²⁶⁸

Na druhé straně pak zavedení kandidátství neznamenal konec možnosti špatného člena vyloučit. Na to se také snažil Slánský upozorňovat. Hovořil o tom, aby nedocházelo

²⁶³ Nové úkoly. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 7-8., a.j. 105, s. 65

²⁶⁴ Projev na slavnostním zasedání ÚV KSČ, 24. 2. 1949. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 8., a.j. 106, s. 14

²⁶⁵ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 9, a.j. 70, s. 108

²⁶⁶ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/4, sv. 2, a.j. 9, s. 41

²⁶⁷ Tamtéž 9, s. 40

²⁶⁸ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 1, a.j. 4, s. 76

k tomu, že nadmíru chybující člen strany byl místo vyloučení převeden pouze do pozice kandidáta,²⁶⁹ což se ale někdy stávalo.

Převádění poúnorových členů do stavu kandidátů se dělo ve dvou rovinách, a to v rozlišování dělníků a nedělníků. To byl v konečném důsledku i jeden z hlavních smyslů zavedení kandidátství. Tedy snaha o jakési regulování sociálního složení strany, snaha posílit dělnický charakter komunistické strany.²⁷⁰

V návrzích pokynů k převádění daných stranickým organizacím k posouzení bylo stanoveno, že dělníci by se měli stávat kandidáty jen v omezených případech, kdy byli na mysli ti dělníci, „kteří hrubě zanedbávají své povinnosti, jsou lajdáky v práci a u nichž je však naděje, že v době, kdy budou kandidáty, se napraví.“²⁷¹ Obdobně kandidátství hrozilo těm dělníkům, kteří před Únorem byli členy nekomunistických stran.²⁷²

Zato u nedělnických osob (myšleni primárně úředníci a živnostníci) se mělo postupovat přísně a navrhovalo se, že až 80% z nich by se mělo stát kandidáty.²⁷³ Vůči tomu se někdy objevovaly námitky, že v případě přesně stanoveného čísla, se bude převáděcí akce uskutečňovat mechanicky.²⁷⁴

Samotné principy fungování kandidátství pak vymezoval hlavně nový organizační řád z roku 1949. Ten hovořil o kandidátství takto: každý, kdo by chtěl být členem strany, musí být nejprve přijat jako kandidát. Kandidátská přihláška odevzdávána výboru ZO musela být podepsána dvěma ručiteli, kteří museli být členy KSČ nejméně dva roky a dobře znát uchazeče.²⁷⁵

Tedy v tomto případě se jednalo o obdobný princip jako dříve u přijímání členů. Ručitelé se pak správně měli dále věnovat kandidátovi, pomáhat mu, aby se stal dobrým členem strany, nesli za něj zodpovědnost.²⁷⁶ Obdobně i ZO by měla kandidátovi pomáhat. Jejím úkolem bylo přitáhnout kandidáty k práci a dávat jim takové úkoly, aby se seznámili s prací a životem strany.²⁷⁷ Kandidáti měli pak tytéž povinnosti jako řádní členové strany.²⁷⁸

Výbor ZO měl správně projednat přihlášku každého kandidáta zvlášť a schválit na členské schůzi. Poté mělo následovat odsouhlasení OV, dále také KV a následně předloženo

²⁶⁹ Nové úkoly. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 7-8., a.j. 105, s. 66

²⁷⁰ Maňák, J.: *Proměny strany moci*, 1. díl, Praha 1995, s. 67

²⁷¹ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 9, a.j. 70, s. 56

²⁷² Tamtéž, s. 105

²⁷³ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/4, sv. 2, a.j. 9, s. 40

²⁷⁴ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 9, a.j. 70, s. 57

²⁷⁵ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 1, a.j. 4, s. 73

²⁷⁶ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/4, sv. 2, a.j. 9, s. 52

²⁷⁷ Tamtéž s. 57

²⁷⁸ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 1, a.j. 4, s. 74

ústřednímu výboru.²⁷⁹ Dle kritiky generálního sekretariátu to ne vždy fungovalo, kraje příliš nedbaly na obsahy přihlášek, jež někdy neobsahovaly ani základní data,²⁸⁰ což v konečném důsledku svědčí o „důkladné“ činnosti jak okresních organizací, tak i ZO.

Po přijetí do stavu kandidátů pak začala běžet čekatelská doba na řádné členství. Zde byly opět odlišovány dělnické a nedělnické profese. Čekatelská doba byla stanovena u dělníka na jeden rok a u ostatních nedělnických profesí na dva roky. Na nedělnické profese měly být kladeny mnohem větší nároky. Čekatelská doba mohla být za předpokladu, že kandidát nevyhověl daným podmínkám, prodloužena.²⁸¹ Čekatelská doba se měla započítávat od doby vstupu do strany.²⁸²

Smyslem čekatelské doby bylo seznámení kandidáta se zásadami strany, její politikou a organizačním řádem. Stejně tak měla čekatelská doba umožnit ZO si kandidáta prověřit, zjistit jeho politickou vyspělost, oddanost straně, osobní vlastnosti atd.²⁸³ Čekatelská doba mohla být v případě jak dělníků, tak i nedělníků v ojedinělých případech zkrácena, obvykle byly myšleny nějaké výjimečné pracovní výkony. Návrh na zkrácení podávala členská schůze a platný byl pouze po souhlasu OV i KV strany. ÚV měl též právo čekatelskou dobu zcela prominout.²⁸⁴

V průběhu zavádění kandidátů bylo často zdůrazňováno, že vše má probíhat důkladně a svědomitě, což se dělo ne vždy. Kritizována byla někdy skutečnost, že se příliš nedbá na to, zda kandidáti po uplynutí čekatelské doby vyhovují podmínkám o převádění do stavu členů. Stejně tak ZO neměly dostatečně dbát o politickou výchovu kandidátů.²⁸⁵ Každopádně celkovým výsledkem bylo to, že do stavu kandidátů bylo převedeno 21,7% členů.²⁸⁶

3.9 Rudolf Slánský a KSČ – shrnutí

Shrnutí toho, zda Rudolf Slánský uspěl jako generální tajemník během budování KSČ, bude mít několik rovin. Pokud bychom měli hodnotit to, že jeho záměrem bylo vybudovat KSČ jako akceschopnou stranu se silným mobilizačním nábojem, využitelnou v kritických momentech, tak v tomto směru se dá říct, že úspěšný byl. Svědčí o tom už jen rozsah základních organizací, které byly prakticky v každé obci a strana tak mohla de facto operovat

---

²⁷⁹ Tamtéž, s. 75

²⁸⁰ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 9, a.j. 70, s. 187

²⁸¹ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 1, a.j. 4, s. 74

²⁸² NA, f. ÚV KSČ, f. 100/4, sv. 2, a.j. 9, s. 41

²⁸³ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 9, a.j. 70, s. 168

²⁸⁴ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 9, a.j. 70

²⁸⁵ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 9, a.j. 70, s. 169-170

²⁸⁶ Kaplan, K.: *Utváření generální linie výstavby socialismu*, Praha 1966, s. 151

po celé republice. Dále to asi nejvíce dosvědčují únorové dny, kdy se podařilo ve velkém zmobilizovat členskou základnu a ukázat akceschopnost strany (viz níže). Totiž celková struktura KSČ jakou Slánský budoval - instruktoři, újezdni tajemníci a desítkáři - umožňovala rychle předávat směrnice z ústředí až do té nejvzdálenější základní organizace.

Na druhé straně byly uvedeny případy, kdy se stranické soukolí zadržovalo, což zase svědčí o tom, že akceschopnost KSČ nebyla absolutní. Ať už se jednalo o nedostatečné členské schůze, „mechančnost“ desítkových důvěrníků, či o výraznou pasivitu části členské základny, ale i průběh stranické výchovy a prověrek atd. A psalo se též o velké akceschopnosti strany během Února, ale v pohybu nebyla zdaleka celá strana, pouze výrazně převyšovala možnosti všech ostatních nekomunistických stran.

Dalo by se tedy říct, že celkově s maximalistickým plánem mít z KSČ jednolitý monolit Slánský úspěšný nebyl. Pod jeho vedením se KSČ nestala, jak říká Václav Kaška „mocenským monolitem s perfektně působícím příkazovým systémem směřujícím z centra do regionů.“²⁸⁷ Zároveň však určitě nelze hovořit o neúspěchu Slánského. Je třeba si uvědomit jednu věc: před Únorem byla KSČ jednomilionový a po Únoru dvoumilionový kolos. Udělat tudíž ze dvou milionové masy během krátkého časového úseku, kdy Slánský měl pouze šest let, aby zpracoval heterogenní masu lidí, jednolitý stoprocentně akceschopný a poslušný nástroj, se jeví jako nemožné. Dá se říct, že Slánský z dané situace vytěžil maximum. Opravdu aktivní a akceschopná byla jen část, ale právě vzhledem k celkové velikosti KSČ, i s pouze aktivní menšinou, disponovalo stranické vedení ohromným mobilizačním nástrojem.

Zajímavá je však situace okolo členské základny. Ta nám může pomoci vykreslit myšlení Slánského. Pokud bychom totiž měli shrnout jeho postoje k členské mase, tak se zdá, že se nacházel poněkud v schizofrenní situaci, obzvláště v situaci okolo prověrek. Mluvil mnohdy silně o tom, jak je třeba se zbavit kariéristů a kapitalistických živlů, ale zase nechtěl žádné rozsáhlé čistky, vyloučit se měli pouze ryzí nepřátele, bez toho to zase nejde. Slánský nejspíše chtěl a věřil v možnost vychování, vytvoření nového člověka pomocí strany, od které se to ponese dál do celé společnosti. Proto si nepřál, aby byli hromadně vylučováni ti, co v jeho očích zatím nesplňují požadavky na ideálního člena KSČ, i proto bylo zavedeno kandidátství, a také proto silně dbal na možnosti ideologického vzdělání. Z toho můžeme vyvodit tezi, že Slánský nebyl pouze chladný byrokrat, který by usiloval pouze o vybudování perfektně působícího stroje na ovládání, nýbrž chtěl dát možnost lidem se v „lůně“ strany přerodit a vytvořit tak předpoklady pro „novou společnost“.

---

²⁸⁷ Kaška, V.: *Indoktrinace členů KSČ během tzv. dnů komunistické výchovy 1948-1949: organizace, ideologické zázemí, lokální průběh*, In *Dějiny-teorie-kritika*, 1/2008, s. 77

4. Slánský před Únorem

Rudolf Slánský sehrál významnou roli při budování KSČ jako síly, která usnadnila uchopení moci. Na cestě komunistů k Únoru se však jeho činnost neomezovala pouze na výstavbu organizační struktury KSČ. Slánský sehrál v letech 1945-1948 významnou roli v několika momentech důležitých na cestě k monopolu moci. Ty budou obsahem následujících kapitol. Nepůjde tu o chronologický popis činnosti Slánského, ale výklad jeho činnosti v důležitých událostech tehdejší doby.

4.1 Evidenční odbor

Zůstaňme však ještě na chvíli u stranických orgánů. Slánský budoval organizační strukturu KSČ pro volební boj, ve straně ale byly také orgány pro neparlamentní střetnutí. Jedním z důležitých prvků, který pomáhal komunistům ve snaze získat monopol moci, byl evidenční odbor, který plnil funkci zpravodajské služby KSČ vůči nekomunistickým stranám.

Tento orgán vznikl v roce 1946 v sekretariátě ÚV KSČ, a to právě z podnětu Slánského, který do jeho čela postavil Karla Švába, svého budoucího „spiklence“ a bratra Marie Švermové. Šváb podléhal ve své činnosti přímo Slánskému, jednal přímo s ním nebo alespoň prostřednictvím Bedřicha Gemindera.²⁸⁸ Samotnou činnost evidenčního odboru lze rozdělit na dva základní úkoly.

První činností odboru bylo získávat informace o poměrech v nekomunistických stranách, o jejich cílech a o lidech stojících v jejich čele. Aby toho evidenční odbor dosáhl, vytvářel si síť informátorů a spolupracovníků, kteří působili v nekomunistických stranách.²⁸⁹ Jací byli lidé vykonávající tuto službu?

Lze je rozdělit do několika skupin. Jednak se jednalo o lidi, kteří ve svých stranách zastávali nižší funkce, neměli možnost proniknout do vyšších míst, či byli z různých důvodů v rozporu s vedením strany nebo byla jejich činnost za protektorátu problematická.²⁹⁰ V evidenčním odboru lze též nalézt lidi, starší členy nekomunistických stran, kteří se s politikou svých stran rozešli již za války a chtěli vstoupit do KSČ. Byli však přesvědčeni, aby zůstali ve svých stranách a vykonávali zpravodajskou činnost. Dále to pak byli mladí či noví členové těchto stran, kteří byli právě evidenčním odborem záměrně do těchto stran vysláni či byli komunistickou stranou brzy získáni.²⁹¹ Poslední skupinku lze označit za lidi,

---

²⁸⁸ Kaplan, K.: *Kronika....: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. 221-222

²⁸⁹ Tamtéž, s. 221

²⁹⁰ Tamtéž, s. 221-222

²⁹¹ Kaplan, K.: *Pět kapitol o Únoru*, Brno 1997, s. 13

kterí upřímně věřili komunistům a jejím ideálům a spolupráci s nimi považovali za správnou a prospěšnou.²⁹²

Pokud bychom ke členům evidenčního odboru měli uvést příklad, tak jeden ze členů sociální demokracie k tomu vzpomínal: „*Za několik dní po mém příjezdu dostal jsem se dohromady s dr. Vojtěchem Erbanem a soudruhem Otou Frantou, kteří se mě snažili přemluvit, abych změnil své rozhodnutí. S. Franta soukromě mi sdělil, že za války v emigraci vstoupil do strany a že byl pověřen, aby se nyní vrátil do sociální demokracie. Slánský nám všem doporučoval, abychom zůstali v sociální demokracii a tam pracovali pro jednotu [...]* vyzval mne, abych si to rozmyslel a abych přišel o několik dní později. Když jsem podruhé opakoval, že se cítím naprosto cizí sociální demokracii a žádal jsem, abych byl přijat do strany, vyzval mne k napsání životopisu. Při rozhovoru, který jsem měl se Slánským po předání tohoto životopisu, mi Slánský slíbil, že budu považován za člena strany, a sdělil mi, že strana vyžaduje, abych pracoval ve straně sociálně demokratické.“²⁹³

Podle Karla Kaplana nelze přesně zjistit skutečný počet informátorů evidenčního odboru. V roce 1951 měl evidenční odbor předat do úschovy kádrové materiály 38 informátorů pracujících pro odbor. Ovšem mezi těmito materiály měla chybět rozsáhlá síť informátorů v sociální demokracii, či informátorů působících na jiných místech.²⁹⁴

Druhou činností evidenčního odboru bylo to, že vlastně plnil úlohu ústředny zpravodajské služby. V tehdejší Československu působilo několik útvarů vnitropolitického zpravodajství, v jejichž čele stáli komunisté. Ti pak předávali výsledky své činnosti právě evidenčnímu odboru. Stejně tak některé zpravodajské útvary posílaly přímo své agenty do nekomunistických stran, aby tito rovněž posílali získané informace do evidenčního odboru, či přímo Slánskému. Ten pak někdy vydával pokyny k dalšímu postupu či opatření.²⁹⁵

Evidenční odbor měl o své činnosti vydávat téměř obden informační bulletin. Ten pak dostával pouze Gottwald, Slánský a pak ještě další dva komunisté.²⁹⁶ Totožnost těchto dvou komunistů je neznámá, historik Václav Veber se domnívá, že by se mohlo jednat o osoby zahraniční provenience.²⁹⁷ Co se týče zpráv, které Gottwald a Slánský obdrželi, se sice dle Karla Kaplana nelze na hodnověrnost informací tohoto oddělení stoprocentně spoléhat, důležité však je, že jejich obsah ovlivňoval rozhodnutí jak Gottwalda, tak Slánského.²⁹⁸

²⁹² Kaplan, K.: *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993, s. 98

²⁹³ Citováno dle Kaplan, K.: *Pět kapitol o Únoru*, Brno 1997, s. 13

²⁹⁴ Tamtéž, s. 14

²⁹⁵ Kaplan, K.: *Kronika...: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. 222

²⁹⁶ Kaplan, K.: *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993, s. 100

²⁹⁷ Veber, V.: *Osudové únorové dny*, Praha 2008, s. 198

²⁹⁸ Kaplan, K.: *Pět kapitol o Únoru*, Brno 1997, s. 7

Zjednodušeně se dá říct, že hlavní činnost evidenčního odboru byla pouze pasivní, tedy získávat informace. To dle Karla Kaplana odpovídá politice KSČ od skončení války do roku 1947.²⁹⁹ Následující období však přineslo jisté změny.

4.2 Komise pro evidenci demokratických sil a sjezd sociální demokracie

Dalším důležitým stranickým orgánem byla komise pro evidenci demokratických sil, jejímž členem byl přímo Rudolf Slánský. Činnost této komise, stejně tak aktivita Slánského, souvisí se sjezdem sociální demokracie odehrávajícím se v období 14. - 16. listopadu 1947, který byl pro KSČ důležitý. Na komisi a na sjezd se zaměřím v následující podkapitole.

Nejprve však ve stručnosti připomeňme vztah mezi KSČ a sociální demokracií (dále SD) a tím pádem, o co na sjezdu šlo. Postoj SD vůči komunistům nebyl jednoznačný a měl svůj průběh. Někteří sociálnědemokratičtí funkcionáři měli po válce částečně problém s existencí vlastní strany. V jejich představách existovaly názory neobnovovat stranu a utvořit rovnou sjednocenou socialistickou stranu spolu s KSČ a Národními socialisty, proti čemuž však byli právě komunisté.³⁰⁰ Bylo pro ně patrně výhodnější mít sociální demokraty jako koaličního partnera.

Dle svědectví funkcionáře SD Evžena Erban, krátce po příchodu Košické vlády do Prahy, on a jiní představitelé SD jednali spolu s Zdeňkem Fierlingem o možnosti obnovení SD. Zde podle všeho padl názor stranu neobnovovat s tím, že není s kým. Na druhý den však měl volat Erbanovi právě Slánský, který mu měl vysvětlit, že SD se musí obnovit. Když už však SD vznikla, bylo pro její existenci problematické to, že se KSČ v období Třetí republiky podařilo de facto převzít sociálnědemokratický program.³⁰¹ To pak vedlo k tomu, že SD obtížně hledala svou cestu.

Dle Karla Kaplana se pak v poválečné SD začaly formovat dva protichůdné proudy, zjednodušeně se jednalo o levicové vedení a pravicové členstvo. Vedoucí funkcionáři SD (zejména předseda Fierlinger) byli tedy pro úzkou spolupráci s KSČ. Pomalý obrat začal pak po neúspěchu v květnových volbách 1946, kdy se v rámci strany objevily požadavky na revizi spolupráce s KSČ. Nešlo o odmítání spolupráce s KSČ, ale o snahu provádět samostatnou politiku.³⁰²

---

²⁹⁹ Tamtéž, s. 26-27

³⁰⁰ Veber, V.: Sociální demokracie v letech 1945-1948. In Fajmon, H., Balík, S., Hloušková, K. (eds.): *Dusivé objekty*, Brno 2008, s. 145

³⁰¹ Tamtéž, s. 145-146

³⁰² Kaplan, K.: *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993, s. 114-115

Toto úsilí začalo nabírat obrátky, když 12. září 1947 byla v tisku uveřejněna tzv. zářijová dohoda o spolupráci mezi sociální demokracií a komunistickou stranou. Šlo o společný postup v případě milionářské daně³⁰³ a platových úprav státních zaměstnanců. Dohoda také obsahovala obecné prohlášení o oboustranné snaze udržet Národní frontu. Za komunistické vedení byli pod touto dohodou podepsáni Gottwald, Slánský a Kopecký. Ovšem tato dohoda se setkala s nevolí členské základny SD, a tudíž bylo toto ujednání pak nakonec přijato jen malou částí SD. Dohodě totiž právě předcházela kampaň o tzv. milionářské dani, kdy členové SD spolu s ostatními nekomunistickými stranami stáli právě proti komunistům. Objevovalo se volání po odchodu prokomunistického vedení,³⁰⁴ čemuž měl právě napomoci sjezd SD.

Tedy tedy k Rudolfu Slánskému. O přípravu sjezdu sociální demokracie se zajímala komise ÚV KSČ pro evidenci demokratických sil, k jejímž členům Slánský patřil.³⁰⁵ Komise byla ustanovena krátce po zářijové dohodě, která si na své ustavující schůzi 17. 9. 1947 vytyčila jako hlavní úkol podporu levice v rámci SD.³⁰⁶

Záměrem komise byla koordinace předsjezdové tiskové kampaně levých členů SD vůči představitelům pravice. V tom však byla málo úspěšná.³⁰⁷ Slánský též ještě v srpnu 1947 vyzval straníky, aby věnovali pozornost volbám delegátů SD na sjezd. Dle Slánského měli straníci ovlivňovat okresní konference SD, na kterých byli voleni delegáti na sjezd, tím, že měli kontaktovat a podporovat levici v rámci SD.³⁰⁸ To se však nesetkalo s příliš kladným výsledkem.³⁰⁹ Komise se snažila též zasahovat do projevů delegátů, kdy např. připravila po dohodě se Slánským „bojovný“ projev pro sociálnědemokratického funkcionáře Erban, který měl přednést na sjezdu vůči reakci.³¹⁰ Celkově tedy vzhledem k nízké úspěšnosti práce komise padl návrh pokusit se sjezd odložit. Tuto možnost konzultoval Gustav Bareš se Slánským, ale tento návrh byl potom zamítnut. Kromě zmíněné komise se v přípravě na sjezd SD angažoval i zmíněný Švábův evidenční odbor.³¹¹

Role Rudolfa Slánského v aktivitách vůči SD nebyla omezena pouze na komisi pro evidenci demokratických sil. Angažoval se přímo na sjezdu, který neprobíhal podle

³⁰³ Cílem milionářské dávky bylo přinést finanční prostředky pro řešení následků sucha. Došlo ke střetu mezi nekomunistickými stranami a komunisty, kteří využili „mobilizaci mas“. Nakonec bylo přijato kompromisní řešení. Čapka, F.: *Dějiny země Koruny české v datech*, Praha 2010, s. 732

³⁰⁴ Kaplan, K.: *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993, s. 81

³⁰⁵ Kromě R. Slánského se v Komisi angažovali dále G. Bareš, B. Geminder, J. Taussigová a K. Vorlas. Kaplan, K.: *Pět kapitol o Únoru*, Brno 1997, s. 30

³⁰⁶ Tamtéž, s. 30

³⁰⁷ Kaplan, K.: *Pět kapitol o Únoru*, Brno 1997, s. 39-40

³⁰⁸ Porada krajských a organizačních tajemníků 28. 8. 1947. NA, f. KSČ-CK 1945-1990, sv. 1, a.j. 11., s. 11

³⁰⁹ Kaplan, K.: *Pět kapitol o Únoru*, Brno 1997, s. 39-40

³¹⁰ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 18, a.j. 109, s. 8

³¹¹ Kaplan, K.: *Pět kapitol o Únoru*, Brno 1997, s. 40

komunistického plánu, levice zde ztrácela. Slánský se snažil o zákulisní jednání. Pokoušel se přemluvit Fierlingerova protikandidáta, Bohumila Laušmana, aby se vzdal své nominace. V tom nebyl úspěšný, ale podařilo se mu, aby neodstoupil z kandidatury ani Fierlinger, čímž alespoň dosáhl toho, že na sjezdu došlo k bojovému hlasování. Slánský měl též prsty ve vzniku Prohlášení šestnácti delegátů. Toto prohlášení, poté co Laušman nakonec získal post předsedy SD, vyjadřovalo nesouhlas se změnou vedení a varovalo před zvratem dosavadní politické linie strany. Slánský se ale rovněž postavil proti snahám radikální části levých na rozštěpení strany,³¹² což zase nebylo přímo záměrem KSČ.

K možnosti rozkolu SD se pak později vyjádřil Z. Fierlinger, ovšem jak podotkl Karel Kaplan, až v době po zatčení Slánského. *„Před brněnským sjezdem v září 1947 tlumočil mi Slánský přání KSČ nenechat na sjezdu dojít k rozkolu, což by mohlo znamenat parlamentní krizi. Chápal jsem tento přirozený požadavek KSČ, i když nám tím situace byla ztížena. Rozhod s reakční pravicí mohl nám být jenom vítaný, neboť byli bychom se zbavili balastu, kterým strana s ohledem na tehdejší Národní frontu byla od počátku zatížena.“*³¹³

4.3 Útvar pro NF

Dalším významným orgánem ve stranické struktuře, který měl být nápomocen uchopení moci, byl útvar pro Národní frontu. Vznikl v listopadu 1947 opět z podnětu Rudolfa Slánského a jeho vedoucím se stal předválečný komunista Oto Hromádka.³¹⁴ Ten se k tomu sám později ve výpovědi pro Státní bezpečnost 28. 3. 1952 vyjádřil: *„Někdy koncem listopadu nebo začátkem prosince 1947 si mě Slánský zavolaal a řekl mi, že mě pověřuje zřízením oddělení pro práci v druhých stranách. Toto oddělení jsem měl vybudovat a vést. Podobná oddělení jsem měl vybudovat i v jednotlivých krajích. Řekl mi, že budu ve své práci řízen Geminderem a budu spolupracovat se Švábem. Měl jsem vybudovat opozici v druhých politických stranách.“*³¹⁵

Formálně útvar pro NF podléhal Geminderovi³¹⁶, ale de facto ho opět řídil Slánský.³¹⁷ Činnost tohoto útvaru pak byla vymezena širěji, než tomu bylo u evidenčního odboru. Útvar měl v nekomunistických stranách získávat též případné informátory, ovšem svou činnost zaměřoval pouze na české strany na rozdíl od evidenčního odboru, který sledoval i dění na

---

³¹² Tamtéž, s. 38,43

³¹³ Citováno dle Tamtéž, s. 38

³¹⁴ Kaplan, K.: *Kronika...: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. 223

³¹⁵ Citováno dle Kaplan, K.: *Pět kapitol o Únoru*, Brno 1997, s. 32

³¹⁶ Geminder tedy formálně vedl útvar pro NF a též zmíněný Švábův evidenční odbor (od roku 1947) jako vedoucí informační oddělení ÚV KSČ

³¹⁷ Kaplan, K.: *Pět kapitol o Únoru*, Brno 1997, s. 33

Slovensku³¹⁸. Hlavním posláním útvaru pro NF však bylo získat nespokojené členy a funkcionáře nekomunistických stran a formovat z nich tzv. levice.³¹⁹ Konečným cílem útvaru mělo být to, že zorganizuje opoziční frakce v ucelený systém, od stranických ústředí po kraje, okresy i místa, a to v samostatný útvar, v jakousi stranu ve straně.³²⁰

Pro formování tohoto útvaru byly důležité dvě listopadové události. Jednalo se o politickou krizi na Slovensku³²¹ a výsledky brněnského sjezdu sociální demokracie (viz výše). V prvním případě se zjednodušeně jednalo o to, že komunisté usilovali o rozštěpení Demokratické strany, což se KSČ nepovedlo a neúspěch přičítali právě tomu, že nedisponovali v Demokratické straně frakcí svých přívrženců. Stejně tak z neúspěchu na zmíněném sjezdu vyvodili potřebu ustanovení sítě organizačních skupin v nekomunistických stranách.

Tak tedy 20. listopadu 1947 pověřil PÚV organizační oddělení ÚV, aby věnoval pozornost práci s levicí a vytvořil k tomu patřičný aparát. Organizační oddělení pak skutečně tento orgán 8. prosince 1947 utvořilo. Dle tohoto orgánu měl útvar pro NF postupovat při formování levice jednak po linii kulturně propagační (školy, členské schůze, brožury, tisk), dále po linii organizační a přes referenty pro sbírání materiálu z jednotlivých stran.³²²

Došlo tedy ke změně politiky KSČ od pasivního získávání informací k aktivnímu postupu vůči nekomunistickým stranám. Vedoucí představitelé KSČ uvažovali o několika variantách, jak získat moc. Jednou z nich byl postup prosazovaný Gottwaldem a Slánským. Tedy šlo o to, zajistit vnitřní převrat v nekomunistických stranách právě za pomoci levicových frakcí. Pokud by se „levým“ nepodařilo dostat do vedení, měli alespoň zajistit rozvrat nekomunistických stran. Tento cíl - vměšování se do ostatních stran - pak vyhlásil Gottwald 27. listopadu 1947 na zasedání ÚV KSČ.³²³

---

³¹⁸ Tamtéž, s. 69

³¹⁹ Kaplan, K.: *Kronika...: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. 223

³²⁰ Kaplan, K.: *Pět kapitol o Únoru*, Brno 1997, s. 34

³²¹ Na podzim roku 1947 došlo k „odhalení“ protistátní skupiny na Slovensku. Do vazby se dostala řada funkcionářů Demokratické strany. Cílem tohoto vykonstruovaného případu bylo zdiskreditovat a odstranit vedoucí postavení Demokratické strany na Slovensku. Komunisté zde byli úspěšní jen částečně. Čapka, F.: *Dějiny země Koruny české v datech*, Praha 2010, s. 732

³²² Kaplan, K.: *Pět kapitol o Únoru*, Brno 1997, s. 32

³²³ Tamtéž, s. 28

4.4 Moskevský vysílač

Další událostí na cestě k Únoru bylo zřízení tajného spojení mezi Rudolfem Slánským a Moskvou, tzv. Moskevského vysílače. Vysílač byl umístěn přímo ve Slánského vile, kdy technické záležitosti obstaral tehdejší pracovník ministerstva vnitra Karel Smíšek.³²⁴

Vysílač začal fungovat již krátce po válce. O existenci vysílače věděl pouze Klement Gottwald, Viliam Široký, Bedřich Geminder a jeden pracovník ze Slánského sekretariátu. Dle Karla Kaplana se z oboustranného spojení mezi Slánským a Moskvou podařilo nalézt jen zlomek zpráv. Z nich pak Kaplan ještě s pomocí informací doplněných od přímých účastníků usuzuje, že dotazy a požadavky Moskvy se týkaly hospodářské a politické situace a že informace odesílané Slánským i Gottwaldem nevycházely pouze ze stranických zdrojů, ale i ze státních zdrojů, mělo se tedy jednat i o tajné materiály.³²⁵ Václav Veber usuzuje, že vzhledem k předválečným vztahům mezi našimi komunisty a sovětským vedením mohly zprávy z Moskvy obsahovat příkazy, jež měly určovat, co mají komunisté říkat, či jak mohou argumentovat, s kým mluvit a co požadovat od svých partnerů, či rovnou schvalovat obsah závažnějších textů či projevů jak Gottwalda tak Slánského.³²⁶ To je zajisté možné, ale řadu věcí musel mít Slánský ze své hlavy. Tedy např. zmíněné teze, že prostřednictvím strany se bude budovat nová společnost s novým člověkem. Zajisté mohl být Slánský ovlivněn Moskvou, např. tím, jak hovořit o mezinárodní situaci, ale celkově nemohla mít Moskva na jeho činnost bezprostřední vliv. Tudíž jeho aktivita na domácí scéně vycházela většinou z jeho vlastní linie.

Pokud bychom se na interakci mezi Slánským a Moskvou měli podívat podrobněji, tak 14. června 1945 obdržel Slánský 27 otázek. Ty se týkaly situace v zemi, ve straně, masových organizacích a politických stranách. Dále se pak v listopadu 1945 dotazy Moskvy týkaly rozložení sil a politické situace po ustanovení Prozatímního národního shromáždění. V roce 1946 se otázky týkaly VIII. sjezdu strany, situace po parlamentních volbách 1946 či informací o vedoucích představitelích nekomunistických stran a masových organizací. Na podzim 1947 Moskva požadovala informace o sjezdu sociální demokracie, situaci na Slovensku, jakož i podrobnou analýzu československé ekonomiky vypracovanou Ludvíkem Frejkou.³²⁷

---

³²⁴ Podrobnosti instalace zařízení, dle Karla Smíška viz Kaplan, K.: *Kronika....: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. 224-225

³²⁵ Kaplan, K.: *Pět kapitol o Únoru*, Brno 1997, s. 351

³²⁶ Veber, V.: *Osudové únorové dny*, Praha 2008, s. 44

³²⁷ Kaplan, K.: *Pět kapitol o Únoru*, Brno 1997, s. 351

Po Únorových událostech začal klesat počet vysílaných zpráv. Po odvolání Rudolfa Slánského z funkce se vysílač přesunul ke Gottwaldovi na Hrad. Ten ho však již považoval za zbytečný a nepoužíval ho.³²⁸

4.5 Informbyro I.

Důležitou institucí pro komunistické hnutí ale i pro aktivity Rudolfa Slánského a jeho budoucí osud bylo založení Informačního byra komunistických stran, tzv. Informbyro (v literatuře někdy též Kominforma). Než však přejdeme ke Slánskému, je třeba vzhledem k důležitosti Informbyra si o něm říci něco navíc.

V Informbyru lze nalézt významný prvek, který měl napomoci formování Sovětského mocenského bloku. Ovšem to neznámá, že iniciativu při jeho zrodu měl pouze Sovětský svaz. První myšlenky se objevily již v roce 1945, kdy s tímto nápadem měl při jednání se Stalinem přijít jugoslávský představitel Tito. Na přelomu května a června 1946 se na toto téma měl při jednání znovu s Titem a ještě s Dimitrovem rozhovořit sám Stalin. Dle Stalinových představ by Informbyro mělo být založeno na základě porad komunistických stran, kde by si komunistické strany vyměňovaly své zkušenosti a přijímaly usnesení, jež by však na rozdíl od praktik Kominterny nebyla závazná. Stalin měl tehdy zdůraznit, že v žádném případě nepůjde o obnovení Kominterny.³²⁹ Jenže ve skutečnosti tomu tak vlastně bylo.

Stalinovým cílem bylo získat nástroj větší sovětské kontroly nad komunistickými stranami. Iniciativa vůdců východoevropských komunistických stran (na přelomu léta a podzimu 1946 vyvinulo obdobnou aktivitu i maďarské komunistické vedení), kteří měli zájem na organizačním zakotvení součinnosti tehdejších komunistických stran, měla různé motivy. Ať už to byl vliv stereotypních představ komunistického hnutí z časů Kominterny, vyhocená mezinárodní situace v čase začínající studené války³³⁰ (ustanovení Informbyra se připravovalo v čase Marshallova plánu a vyhlášení Trumanovy doktríny³³¹), které v komunistických stranách posilovala tendence se více semknout. Dále tu byla možnost, že někteří představitelé komunistických stran viděli v takovýchto aktivitách upevnění vnitropolitického i mezinárodního postavení své strany.³³²

---

³²⁸ Kaplan, K., Kosatik, P.: *Gottwaldovi muži*, Praha 2004, s. 87

³²⁹ Gibianskij, L.: *Informbyro a východní Evropa*. In Soudobé dějiny 1994, č. 4-5, s. 465

³³⁰ Tamtéž, s. 466

³³¹ Veber, V.: *Osudové únorové dny*, Praha 2008, s. 111

³³² Gibianskij, L.: *Informbyro a východní Evropa*. In Soudobé dějiny 1994, č. 4-5, s. 466

Ovšem představitelé naší KSČ podle všeho nepřijímali založení Informbyra zrovna kladně a s nadšením, patrně odhadli správný smysl této organizace. Po pádu Slánského mu jeho kritici vyčítali, že odmítl nabízené umístění Informbyra v Praze.³³³ V procesu to však použito nebylo, dle Kaplana to bylo dáno patrně tím, že tento Slánského názor byl totožný se stanoviskem Gottwalda.³³⁴

Každopádně ať byly postoje komunistických stran jakékoliv, rozhodující slova měla zde Moskva. Stalin navrhl na jaře roku 1947 polskému představiteli Gomulkovi, aby se ujal iniciativy svolat poradu představitelů komunistických stran. Stalin ovšem za cíl porady stanovil pouze vytvoření společného tiskového orgánu. V červenci 1947 rozeslal Gomulka zvací dopis vedoucím představitelům komunistických stran. Kromě polské komunistické strany to byla VKS(b), dále komunistické strany Jugoslávie, Bulharska, Maďarska, Rumunska, Francie, Itálie a Československa. V samotném pozvání se též hovořilo o čistě poradním a informativním rázu schůzky. Ovšem Moskva chtěla vytvořit jí podřízené koordinační centrum. Takže až na jednání představitelů komunistických stran, kdy odezněly body přednesené v Gomulkově zvacím dopisu, předložili sovětští představitelé návrh na „koordinaci komunistických stran“. Podrobení se komunistických stran lze vidět v tom, že valná většina z nich stejně byla ve větší či menší míře již v závislosti na Moskvě, a tak i to, že představitelé komunistických stran přijali tezi přednesenou na zasedání hovořící o rozdělení světa do dvou soupeřících bloků (viz níže), tedy souhlasili s tím, že zájmy jednotlivých komunistických stran je třeba podřídit zájmům celého tábora.³³⁵

Každopádně ustavující schůze Informbyra se konala v období 22. - 27. září 1947 v Polsku ve Szklarské Porebě za účasti devíti komunistických stran. Hlavní referát za sovětskou stranu zde přednesl Andrej A. Ždanov, tehdy druhý muž za Stalinem. Hlavním obsahem jeho referátu byly tedy již zmíněné teze o rozdělení světa na dva tábory. První tábor sdružený kolem USA je imperialistický a pochopitelně druhý tábor je tvořen Sovětským svazem, jako představitelem demokratického a protiimperialistického postoje.³³⁶

Informbyro je pro tuto práci důležité tím, že jak ustavujícího zasedání, tak i ostatních se zúčastnil Slánský, jenž na každém zasedání přednesl příspěvek, a každá jeho řeč na zasedání Informbyra byla důležitá. Podívejme se podrobně na obsah jeho první řeči.³³⁷

---

³³³ Např. Baštovanský při svém projevu ohledně Slánského zatčení. NA, f. ÚV KSČ, f. 01, sv. 18, a.j. 29, s. 51

³³⁴ Kaplan, K.: *Pět kapitol o Únoru*, Brno 1997, s. 196

³³⁵ Gibianskij, L.: *Informbyro a východní Evropa*. In Soudobé dějiny 1994, č. 4-5, s. 467, 469-470

³³⁶ Veber, V.: *Osudové únorové dny*, Praha 2008, s. 111

³³⁷ Vzhledem k následujícím citacím prvního Slánského projevu na zasedání Informbyra, je třeba objasnit jejich zdroje. V zásadě lze vycházet ze tří zdrojů. Slánského projev byl publikován v rámci jeho druhého dílu jeho Státí a projevů s názvem „O činnosti Komunistické strany od osvobození země“ s. 120-137, kde však řada zajímavých

Značná část jeho projevu tvoří shrnutí naší poválečné situace a toho, co komunisté dokázali. Mluvil tedy o Košickém vládním programu, zavedení systému Národní fronty, znárodnění, ustanovení národních výborů, pozemkové reformě či vystěhování sudetských Němců. Tyto pasáže byly obvykle (ovšem ne vždy) pouze holým shrnutím.³³⁸

Podstatnější a zajímavější však byly další Slánského zprávy. Dost se věnoval poměrům na Slovensku, kdy konkrétně hovořil o snaze „*učinit ze Slovenska nástupiště proti lidovým demokraciím ve střední Evropě.*“³³⁹ V rámci toho však kritizoval i vlastní řady, resp. slovenské komunisty: „*Boj proti reakci na Slovensku je také ztížen chybnými postoji zastávanými našimi slovenskými soudruhy. Nepochopili, že národnostní otázka musí být podřízena zájmům dělnické třídy. Někteří slovenští soudruzi vystupovali dlouhou dobu proti omezování pravomocí slovenských národních orgánů a až později pochopili, že boj proti slovenské reakci, který musí být veden s podporou českých pokrokových sil, odpovídá zájmům slovenského lidu.*“³⁴⁰

V případě Slovenska pak je „*naším hlavním úkolem udeřit na reakci na Slovensku [...] Pomůžeme [myšleny české pokrokové síly] slovenskému národu vyrvat se z hnízda prodejných živlů, které ho nutí sledovat zájmy Wall Streetu. Pomůžeme mu posílit svobodu a rovnoprávnost, aby byl schopen překonat dlouholetou zaostalost.*“³⁴¹ Tedy přijetí teze o rozdělení světa, kdy reakce poslouchá zájmy Wall Streetu.

Jeden z podstatných prvků jeho projevu se týkal situace v bezpečnosti. Tehdy se vyjádřil: „*asi třetina generálů jsou členy komunistické strany, jsou to většinou lidé z řad vojenských specialistů. My stavíme do popředí otázku očisty armády.*“ A dále k bezpečnosti: „*bezpečnostní aparát a ministerstvo vnitra je v našich rukou, zemští velitelé uniformovaného SNB jsou komunisté. Uniformované mužstvo je asi z 50% v komunistické straně, kromě toho existují zvláštní pohotovostní pluky SNB, takřka výlučně z komunistů. Největší slabiny se projevují ve středním kádru a mezi úřednictvem v bezpečnostním aparátu, kde je ještě mnoho*

---

momentů byla vynechána. Vycházím též z citací Kaplana, který cituje zápisky druhého přítomného komunisty Bašťovanského, avšak ty jsou uloženy ve fondu KSS, a Kaplan rovněž patrně vychází z nezpracované části fondu Antonína Novotného. Zcela ucelený a nejsnadněji dostupný zdroj, ze kterého nejvíc vycházím, je pak práce Procacci, G. (eds): *The Cominform: minutes of the three conferences, 1947/1948/1949*, Milano 1994

³³⁸ O činnosti Komunistické strany od osvobození země. In Slánský, R.: *Za vítězství socialismu II. Stati a projevy*, Praha 1951, s. 121, 128

³³⁹ Citováno dle Kaplan, K.: Pět kapitol o Únoru, Brno 1997, s. 199 – Procacci, G. (eds): *The Cominform...*, Milano 1994, s. 139

³⁴⁰ Procacci, G. (eds): *The Cominform...*, Milano 1994, s. 139

³⁴¹ Tamtéž, s. 285

benešovců a reakčních živlů.“³⁴² Jde o částečně kritickou výtku na adresu prezidenta Edvarda Beneše, s tím, že jich v projevu bylo více.

Znovu se objevila kritika směrem do vlastních řad. Dle Slánského musela KSČ bojovat s tím, že ve státní správě jsou lidé „starého“ ražení, kdy právě Slánský přiznal, že *„jsme po osvobození vyvinuli nedostatečné úsilí k posílení našich pozic ve státním aparátu.*“³⁴³ Je vcelku zajímavé, že stranu, tedy svoji vlastní práci, kritizoval na každém zasedání Informbyra. Vlastně neváhal připustit vlastní chyby. I když pochopitelně kritizoval na způsob „my“ děláme chyby, ne „já“. Nicméně i tento přednes má svůj význam, protože de facto hlavní odpovědnost za stranu nesl on.

Nejzajímavější části projevu se týkaly prezidenta Beneše nebo alespoň s ním spojených lidí. Ukazují velmi zajímavý obrat rétoriky vůči osobě prezidenta, zatím tedy na uzavřené scéně. Po válce lze nalézt řadu chvályhodných zmínek ze strany Slánského (ale pochopitelně i u dalších komunistů) na adresu Edvarda Beneše. Jenže zde začíná první rétorický obrat. *„Nikdo nemůže zavírat oči před nebezpečím ze strany reakčních živlů, kteří propagují orientaci na západ. Beneš a Masaryk jsou vlastně agenti anglo-amerického imperialismu v Československu*“³⁴⁴ nebo *„Po osvobození se benešovské živly vrátily z koncentračních táborů a bylo pak obtížné jim zabránit v návratu na jejich bývalé pozice. Výsledkem bylo, že obnova státní správy postupovala pomalu a to ještě v ostrém konfliktu s reakcionáři.*“³⁴⁵ Tedy znovu přijal tezi o dvou táborech, kdy Beneš jasně stojí na té špatné straně. Beneš usiluje o něco jiné než my, tudíž začíná být nepřítelem. Ale zatím se jedná o přednes na uzavřeném fóru, i tak jsou však tato sdělení zajímavá.

Komunističtí funkcionáři měli být dle Slánského překvapeni tím, že prezident *„který se po dlouhou dobu navenek choval k nám loajálně, v poslední době učinil několik projevů s antikomunistickou tendencí,*“ čímž myslel Benešovy výroky proti totalitě a násilí a proti heslu o získání většiny národa. Dále k prezidentovi: *„při mobilizaci reakčních sil hraje úlohu také osoba prezidenta“* a též *„ačkoliv se zdá, že prezident je vážně nemocen, zasahoval přece ze zákulisí do nynější politické krize tím, že odmítl přijmout demisi Majerovu, že poslal*

---

³⁴² Citováno dle Kaplan, K.: *Pět kapitol o Únoru, Brno 1997*, s. 198-199 – Procacci, G. (eds): *The Cominform...*, Milano 1994, s. 143

³⁴³ Procacci, G. (eds): *The Cominform...*, Milano 1994, s. 429

³⁴⁴ Tamtéž, s. 147

³⁴⁵ Tamtéž, s. 131

demonstrativně blahopřejné dopisy nár. soc. ministrům po inscenaci tzv. atentátu³⁴⁶ a že v rozhovorech s politickými činiteli se stavěl proti milionářské dani. “³⁴⁷

A znovu a výrazněji se vymezoval vůči Západu: „Velmi výraznou okolností bylo to, že americká armáda vnikla do Západních Čech. Přítomnost amerických sil povzbudila všechny reakcionářské živly a znemožnila realizaci opatření zaměřených proti zrádcům“³⁴⁸ a také „Agresivita reakce v naší zemi lze vysvětlit pouze tou skutečností, že se stále více stává přímým nástrojem anglo-amerického imperialismu, působí v souladu s příkazy ze zahraničí a koordinuje svoji činnost s plány anglo-amerického imperialismu“³⁴⁹ a to v konečném důsledku z pohledu našich komunistů ale nebyl žádný radikální obrat. Oni jednoznačně (ale i značná část společnosti) směřovali k Sovětskému svazu, na Východ. Teď jde ale o to, že už to není jen jiný systém, ale nepřátelský systém, který podporuje naše soupeře.

S tím vším pak souvisí další podstatné pasáže projevu, které ukazují, jaká politika KSČ bude následovat: „Uvědomujeme si, že abychom zvládli úspěšný boj proti reakci a konsolidovali nový režim a přiblížili se k socialismu, nestačí pouze držet vedoucí pozice v národním hospodářství, uvědomujeme si, že náš hlavní boj budeme muset vést na politickém kolbišti, tj. bude to boj za politickou hegemonii, za politickou moc, “³⁵⁰ nebo též „Z hlediska budoucího vývoje čeká stranu neústupný tvrdý boj, v němž bude vznesena otázka ‚Kdo z koho‘. Síly reakce nesmí být podceněny.“³⁵¹ A nakonec „Uvědomujeme si vážnost naší situace. Ale střízlivý pohled na skutečnou sílu nám dává jistotu, že nejenom můžeme úspěšně bojovat proti těmto reakcionářským plánům, my je můžeme dokonce zmařit. Tento boj nepovedou komunisté pouze svým jménem. Budou bránit všechen lid, národní zájmy, bezpečnost, nezávislost a existenci Československa v souvislosti s nebezpečím hrozby ze strany vzkríšeného německého imperialismu.“³⁵² Podle Slánského to tedy nebude jen komunistický boj, bude to boj za nastolení nové a správné společnosti, kdy ti, co tomu brání, musejí být zastaveni a zničeni.

---

³⁴⁶ Tzv. Krčmaňský případ. Třem nekomunistickým ministrům vlády Zenklovi, Drtinovi a Janu Masarykovi byla zaslána poštou krabička s výbušninou. Příklad se dostal na půdu parlamentu i vlády a byl jednou z předeher k Únoru. Čapka, F.: *Dějiny země Koruny české v datech*, Praha 2010, s. 772

³⁴⁷ Citováno dle Kaplan, K.: *Pět kapitol o Únoru*, Brno 1997, s. 198-199

³⁴⁸ Procacci, G. (eds): *The Cominform...*, Milano 1994, s. 129-131

³⁴⁹ Tamtéž, s. 281

³⁵⁰ Tamtéž, s. 429

³⁵¹ Tamtéž, s. 149

³⁵² Tamtéž, s. 430

V rámci toho hovořil o nutnosti zintenzivnění úderů vůči reakci, kdy se má vyhnat ze svých pozic a být tedy odhalena jako přísluhovačka anglo-amerického imperialismu. To vše se mělo odrazit v komunistických sdělovacích prostředcích.³⁵³

Z následující diskuze, která se na zasedání Informbyra odehrála, nevyšla samotná KSČ však příliš dobře. Na komunistickou stranu se snesla kritika, že klade příliš velký důraz na parlamentní systém, čímž umožňuje nadále existovat „buržoazním“ stranám. KSČ dostala nepřímě za úkol získat ve volbách 51% hlasů, což však sama vyhlásila předem. Též se žádalo, aby došlo k jednoznačnému začlenění do sovětského bloku. Požadavkem konference pro komunisty bylo to, aby v Československu co nejrychleji dosáhli absolutní moci.³⁵⁴

Posléze pak o ustavující schůzi Informbyra a o daných úkolech z toho vyplývajících pro KSČ referoval Rudolf Slánský na předsednictvu ÚV KSČ a to 2. října 1947. Dotkl se již zmíněné kritiky, že podle názorů několika delegací *„Československá republika se dostala nejdále, pokud jde o výstavbu hospodářství, na poli politického života vězí však ještě ze všech slovanských států nejvíce v poutech formální parlamentní demokracie.“* Posléze se věnoval úkolům, na které se v následujícím období musí KSČ připravit. Z hlediska mezinárodní politiky tu šlo hlavně o rozvinutí boje proti anglo-americkému imperialismu a západnímu Německu jako jeho spojenci, dále propagování slovanské politiky a Sovětského svazu a nakonec boj proti kulturnímu spojení Československa se Západem.³⁵⁵

Co se týče vnitřní politiky, zde šlo hlavně o čtyři úkoly. Jednalo se za prvé o to, aby komunisté dále rozšířili vlastní mocenské pozice (zejména v armádě a bezpečnosti) a v zápase o monopol moci plně uplatnili ty mocenské nástroje, co byly ovládané komunisty. Za druhé se měla vyhnat reakce z Národní fronty, což konkrétně dle Slánského znamenalo *„potření reakčních živlů v národně socialistické straně,“* dále pak pravicového křídla v sociálně demokratické straně a též urychlit snahu o formování levicových frakcí v těchto stranách. Za třetí šlo o to, aby se dokončil úder proti Demokratické straně. K tomu se mělo využít, tzv. protistátní spiknutí na Slovensku a zahájit další *„akce proti protistátním skupinám - učitelé, studenti, faráři, úředníci, důstojníci.“* Na závěr se měl zostřit ideologický útok proti reakci a ideově zpevnit vlastní řady.³⁵⁶

Posléze pak mezi úkoly vymezenými pro hospodářskou oblast měla dominovat příprava dalšího znárodnění průmyslu a velkoobchodu a omezení ekonomické závislosti na

---

³⁵³ Tamtéž, s. 283

³⁵⁴ Veber, V.: *Osudové únorové dny*, Praha 2008, s. 111

³⁵⁵ Citováno dle Kaplan, K.: *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993, s. 74

³⁵⁶ Citováno dle Tamtéž, s. 74

Západu. Závěr Slánského projevu obsahoval obecně politickou charakteristiku vedení nekomunistických stran, tedy reakce „*sáhla k prostředkům, které už není možné nazvat reakčními, ale jednoduše zrádcovskými. Tak jako v mezinárodním měřítku i na domácí frontě přešli jsme do ofenzívy.*“³⁵⁷

Výsledek této porady z 2. října pak Karel Kaplan hodnotí tak, že nastalo „*výrazné zostření kursu, jednoznačná orientace na administrativně-mocenská a represivní opatření [...] zápas komunistů s nekomunistickými stranami se od této chvíle považoval za součást boje proti imperialismu.*“ Dále pak podle Kaplana souhlasili komunističtí funkcionáři s tezemi Informbyra o odsouzení specifické cesty k socialismu, a měl se „*zostřovat boj proti reakci ve všech oblastech.*“³⁵⁸

V souvislosti se Slánského zprávou přednesenou na poradě PÚV 2. října upozornil historik Václav Veber na zajímavou věc. Ještě před ustavující schůzí Informbyra Slánský v srpnu roku 1947 předložil vedení KSČ podrobný plán nových opatření nesoucí se v obdobném smyslu, jež vyplynul z výsledků porad Informbyra, a to právě ještě před mezinárodním posvěcením této instituce.

Konkrétně se jednalo o plán podzimního nástupu, jehož obsahem bylo to, že koaliční partneři v rámci NF budou obviněni z pokusu o politickou krizi, ze snahy vytvořit přechodnou úřednickou vládu s cílem omezit komunisty nebo je rovnou vytlačit z vlády. Slánský na to vypracoval taktiku, jejímž obsahem byla případná generální stávka a možnost vytvoření nové vlády skládající se jen z komunistů a odborářů. V rámci tohoto bylo zapotřebí dosáhnout již zmíněného budování levicových frakcí.

Dle Vebra se však nestalo to, že by Slánský předběhl Informbyro. Dle něj v sovětském systému bylo zvykem to, aby se každý takovýto důležitý politický obrat náležitě připravoval, a to někdy až několik měsíců dopředu. Zmocněnci moskevského vedení měli navštěvovat vedoucí funkcionáře a konzultovat s nimi jejich stanoviska, tato byla zaznamenána a poslána do Moskvy, z čehož Slánský mohl odvozovat případné chystané změny a připravit se na ně. Tudíž Slánský pak dle Vebra pravděpodobně jen reagoval na tuto aktivitu, s tím však, že základní směrnice obdržel až v září na zasedání Informbyra.³⁵⁹ Lze však předpokládat, že v tomto případě nastala obdobná situace jako s moskevským vysílačem (viz výše). Slánský tudíž vytyčil chystané změny a přizpůsobil svou aktivitu jejich potřebám. Ale vzhledem ke Slánského organizačním a celkovým schopnostem se dá vyvozovat, že řada připravovaných

---

³⁵⁷ Citováno dle Tamtéž, s. 74-75

³⁵⁸ Kaplan, K.: *Pět kapitol o Únoru*, Brno 1997, s. 199

³⁵⁹ Veber, V.: *Osudové únorové dny*, Praha 2008, s. 114

aspektů vycházela přímo od Slánského, a že je pouze mírně přizpůsobil návrhům Moskvy, které sám vydedukoval.

5. Slánský a Únorové události

Rudolf Slánský jako druhý nejmocnější muž ve straně sehrál během Únorových událostí pochopitelně důležitou roli. Na jeho bedra spadalo několik úkolů, či se spolupodílel nebo měl vliv na několik momentů únorového převratu. Je tedy nezbytné se na činnost Slánského podívat podrobněji, nepůjde však o chronologický popis jeho aktivit, ale zaměřím se na výklad jeho činnosti v důležitých momentech tehdejších dní.

Nejprve se ještě podívejme na některé Slánského postoje, týkající se převzetí moci komunisty v Československu. Patrně ještě před samotným podáním demise hovořil o tom, že je třeba „*abychom na závodech ostrážitě bděli a byli pohotově proti těm, kdož by chtěli naši dělnickou jednotu rušit. Rušitelé tu jsou, připravují se, aby mohli jednotu odbourat, podkopávat. Musíme býti na závodech bděli [...] Jdeme do vážných dob, kdy budeme potřebovat ukázat sílu jednotného odborového hnutí, nesmíme se rozpakovatí použití našich mocenských prostředků [...] Soudružky a soudruzi, jdeme do vážných situací. Předsednictvo strany volá všechny pracující do pohotovosti [...] kromě naší reakce nejednají sami, mají našeptávače anglo-americké [...] a právě proto, že víme, co reakce připravuje, do čeho může býti naše republika vehnána, je třeba, abychom tu v pohotovosti byli připraveni, je třeba, abychom odhalili a demaskovali reakcionáře jako pučisty, jako lidi, kteří již nejsou československými občany, neboť dnes dělají hláskou troubu anglickým a americkým kapitalistům.*“³⁶⁰ Takže vcelku jednoznačně poukazuje na nepřítele, anglo-americké kapitalisty, kteří ovládají naše reakcionáře. Takové reakcionáře, kteří už přestali být našimi občany. Prakticky totéž pak uslyší na svou osobu během procesu. Každopádně jasně ukazuje na to, co se chystá. Strana musí být připravena proti útoku „reakce“.

Jak chtěl pak Slánský postupovat během Února? To lze rekonstruovat na základě dílčích informací. 19. 2. 1948 ještě před podáním demise (o níž vedení od svých zpravodajců vědělo předem³⁶¹) došlo k jednání vedení KSČ v Gottwaldově bytě o možnosti dalšího postupu. Slánský byl součástí skupiny ve vedení KSČ, která zastávala Gottwaldův postup při řešení únorové krize. Tedy šlo o to, vyřešit danou situaci pokojnou cestou. Tím pádem sám Slánský nebyl zastáncem radikálního řešení. Vůči tomu byl například v opozici Julius Ďuriš, který na tomto jednání zastával stanovisko předejít demisi okamžitou rekonstrukcí vlády. To však právě odmítal Gottwald spolu se Slánským. Dle nich nebylo politicky výhodné přijít

³⁶⁰ NA, f. Simone Andre (93), karton (ka) 5, aj. 21, s. 278-279. Z citovaného pramene nelze bohužel určit, kdy přesně tento projev Slánský říká, ale z kontextu jiných částí se jedná patrně o předvečer únorové krize.

³⁶¹ Viz Veber, V.: *Osudové únorové dny*, Praha 2008, s. 242

s myšlenkou změny vlády, když je tu možnost, že to obstará sama demise, kterou ještě k tomu zařídí samy nekomunistické strany.³⁶²

Tato schůzka v Gottwaldově bytě skončila bez jasného usnesení či konkrétního opatření. Ďuriš si pak o této schůzce poznamenal: „*Vládu je třeba rekonstruovat. Předevčírem [čtvrtek] se tomu ještě divili, i Kléma [Gottwald] tvrdil, že je na to ještě čas. I Ruda [Slánský] věřil v čas, odkládal přípravy [...]* Včera [čtvrtek] jsme se rozešli bez opatření.“³⁶³ To, že v předvečer krize nebyli zastánci radikálního řešení, podle všeho však neznamená, že by ho zase odmítali. Přípravovali se na všechny eventuality, o čemž svědčí následující informace.

V závěru krize Gottwald i Slánský uvažovali totiž o tom, že v případě, kdyby Beneš odmítl přijmout demisi, přijde na řadu důraznější řešení - tedy zatčení demisionujících ministrů. Tímto řešením hodlal Slánský pověřit vedoucího bezpečnostního oddělení ÚV KSČ J. Pavla a důstojníka bezpečnosti L. Hofmana. Ti to však měli odmítnout.³⁶⁴ To není jediný příklad ráznějšího postupu.

Z hlediska použití vojenské síly (ale i v jiných ohledech), je tu důležitý fakt, že se 19. 2. 1948 objevil v Praze náměstek ministra zahraničních věcí SSSR Valerian A. Zorin.³⁶⁵ Z materiálů, které Zorin ze své návštěvy zanechal,³⁶⁶ se dovídáme o setkání mezi ním a Gottwaldem spolu se Slánským, a to 20. 2. 1948. Zorin uvádí: „*Upozornil jsem je na to, že musí být připraveni na rozhodné akce a na možnost porušení některých formálních ustanovení současné ústavy a zákonů, čehož, jak jsem pocítil, se silně obávají.*“³⁶⁷ Zbytek Zorinovy zprávy se týká toho, že Gottwald a Slánský požádali o demonstraci sovětské vojenské síly,³⁶⁸ přičemž v historických pracích se nějaký čas uvádělo, že to bylo obráceně, tedy že Moskva přišla s návrhem vojenské akce.³⁶⁹ Též je zajímavé to, že historik Veber na základě těchto

---

³⁶² Kaplan, K.: *Pět kapitol o Únoru*, Brno 1997, s. 310

³⁶³ Citováno dle Tamtéž, s. 311

³⁶⁴ Tamtéž, s. 458-459

³⁶⁵ Veber, V.: *Osudové únorové dny*, Praha 2008, s. 275

³⁶⁶ Ovšem i ty jsou kusé, a zdaleka nestačí pro získání celkového hlubšího obrazu o úloze V. A. Zorina. G.P. Murašková k těmto materiálům doslova uvádí: „*Pro ruské historiky zůstává soubor dokumentů související s určením úkolů a aktivit Zorina v Praze stále ještě tajemstvím se sedmi pečeti. V současnosti máme k dispozici pouze jistý, velmi omezený okruh dokumentů, které ukazují, jaké argumenty používala sovětská strana, když usilovala o vyřešení politické krize v Československu podle svých potřeb.*“ Murašková, G. P.: *Únorová krize roku 1948 v Československu a sovětské politické vedení. Podle materiálů ruských archivů*. In Soudobé dějiny 1998, č. 2-3, s. 314

³⁶⁷ Tamtéž, s. 316

³⁶⁸ Tamtéž, s. 316-317

³⁶⁹ Jedná se o tezi, že Zorin měl naopak přivést do Prahy Stalinův příkaz využít vládní krizi ke konečnému převzetí moci a též v případě nutnosti požádat Moskvu o pomoc, což Gottwald odmítl. Zorin se tak měl pokoušet získat sovětské vedení pro to, aby se uspořádaly manévry sovětských vojsk na rakousko-české hranici. Toto uvádí Kaplan (samozřejmě ještě před zveřejněním těchto dokumentů ohledně Zorinovy mise, a to konkrétně

zveřejněných materiálů upozorňuje na fakt, že Gottwald i Slánský rozhodně během krize neoplývali sebevědomím, měli přeceňovat své potíže a být celkově nejistí.³⁷⁰ Podle vzpomínek Švermové se před schůzkou se Zorinem 20. 2. 1948 měla konat ještě jedna schůzka. A to bez Gottwalda, za účasti Slánského a právě Marie Švermové. O průběhu této schůzky však nepodala žádné svědectví.³⁷¹

V souvislosti s činností Rudolfa Slánského a možností radikálního řešení můžeme mluvit ještě o jednom momentu únorových dní, ale jak podotkl Veber, je zde příliš málo informací.³⁷² Veber uvádí vzpomínku Vladimíra Krajiny (ovšem dle knihy O. Hory: *Svědectví o puči*): „*Rozhodnutí [provést puč] bylo provedeno předem tajně dohodnutou instrukcí vydanou ústně na schůzi komunistickým krajským sekretariátům Rudolfem Slánským. Podle této instrukce k mobilizaci mělo dojít, jakmile se objeví v záhlaví Rudého práva čtvereček s datem příslušného dne. To se skutečně stalo 17. února [...] Teprve až se objeví v Rudém právu čtvereček černý, má to být znamením, že se revoluce pokládá za zdárně ukončenou. A to se skutečně stalo v úterý 24. února, den před podepsáním nové vlády prezidentem Benešem.*“³⁷³

Ať se něco chystalo či ne, Slánský hrál nadále důležitou roli. Nechyběl u žádných porad a jednání vedoucích komunistů. Problém je, že o průběhu těchto porad existuje pouze velmi málo informací,³⁷⁴ tudíž je nelze zcela rekonstruovat. Ovšem pro tyto schůzky je důležité i to, že se patrně všech mohl zúčastnit již zmíněný Zorin, který byl od 19. 2. v Praze. Veber usuzuje, že Zorin svou přítomností ovlivnil řadu jednání, kdy vedení strany mohlo mnohdy jednat podle jeho doporučení.³⁷⁵

Pokud máme málo informací o jednání uvnitř komunistického vedení, tak přeci jenom existuje více informací o jednání mezi komunisty a sociálními demokraty, kde svou roli sehrál rovněž Rudolf Slánský. Tyto schůzky nám vcelku dobře osvětlí jeho aktivitu během Února.

---

v knihách *Mocní a bezmocní*, Toronto 1989, s. 223-225 a *Pět kapitol o únoru*, Praha 1997, s. 353) na základě pozdějšího svědectví A. Čepičky. Tamtéž, s. 315.

K této věci Kaplan uvádí, že Gottwald svým návrhem Zorinovi o demonstraci sovětských sil mohl reagovat na jiný Zorinův návrh ohledně vojenské akce, kterou mohl Gottwald odmítnout, a kterou Zorin nezmínil. Vzhledem k tomu, že v celé záležitosti ohledně Zorinovy mise se vychází jen z dílčích údajů, tak dle Kaplana nelze bezpečně určit, kde je pravda. Kaplan dále uvádí, že sovětské vedení si vojenský zásah nepřálo, ale na druhé straně se obávalo nezdaru komunistů, tudíž nějakou akci v krajní nutnosti připouštělo. Dále uvádí důležitou poznámku o tom, že ve fungování sovětské struktury moci nefungovala pouze jedna složka, tudíž nelze bezpečně určit, koho Zorin konkrétně reprezentoval. Tamtéž, s. 320

³⁷⁰ Veber, V.: *Osudové únorové dny*, Praha 2008, s. 275

³⁷¹ Švermová, M.: *Vzpomínky*, Praha 2008, s. 248

³⁷² Veber, V.: *Osudové únorové dny*, Praha 2008, s. 236

³⁷³ Tamtéž, s. 237

³⁷⁴ Viz Tamtéž, s. 228

³⁷⁵ Tamtéž, s. 275

Postoje sociální demokracie po dobu únorové krize byly významné, zjednodušeně, každý, tedy jak demisionující strany a tak i komunisté, usilovali o spolupráci s ní. Sociální demokraté jako strana byla během Února nejednotná. Vedení zde můžeme zjednodušeně rozdělit na levice reprezentovanou Fierlingem a pravici, jejíž součástí byl Majer a Vilím.³⁷⁶

Ještě před podáním demise 19. 2. se Slánský zúčastnil jednání spolu s Gottwaldem a Kopeckým s představiteli SD Laušmanem, Tymešem a Vilímem. Komunisté měli o demisi ministrů vědět předem od svých zpravodajců, a tak zpočátku uvažovali o možnosti vytvoření vlády spolu se sociálními demokraty, o čemž mělo být případné jednání.³⁷⁷

SD bylo tedy nabídnuto šest křesel ve vládě, pokud by změnila svůj postoj k vládnímu nařízení z 13. 2.³⁷⁸ To bylo vedením SD odmítnuto s tím, že jednání mělo mít celkově dramatický průběh. Vilím předložil seznam s šedesáti přeloženými důstojníky bezpečnosti a požadoval nápravu této věci jako podmínku přijetí komunistických požadavků. Slánský později toto jednání okomentoval tak, že se Vilím choval drze, a sám Vilím se v poúnorové diskuzi k této schůzce vyjádřil tak, že: „*chtěl [jsem] vyprovokovat jasnou odpověď, pokud jde o seznam šedesáti lidí. Bylo to šedesát nejvyšších důstojníků policie, většinou sociálních demokratů. Tam jsem ale viděl, že Gottwald couvnout nemůže. Měl jsem dojem, že Gottwald by byl ochoten ustoupiti, ale že nemůže, a sice jsem tak usuzoval z vystupování Slánského. Se Slánským jsem měl velký krach. Řekl jsem, že není v zájmu socialistickém, aby každou domácnost hlídal policajt. Na to Slánský vylít a to byl konec porady.*“³⁷⁹ Podle tohoto svědectví by šlo usuzovat, že během Února si první a druhý muž strany prohodili roli. Vzhledem k tomu, že o dominantnější roli Slánského jsou i jiná svědectví, (viz níže) lze vskutku usuzovat to, že Slánský během Února hrál za komunisty hlavní roli.

23. 2. se konala další schůzka za účasti Slánského s představiteli sociální demokracie, konkrétně s Laušmanem, Vilímem a Hladkým. Gottwald zde hovořil o tom, že se chystá za prezidentem s návrhem nové vlády a že čeká pouze na rozhodnutí sociální demokracie. Opět se zde rozhořela diskuze mezi Vilímem a Slánským k možnosti sestavení vlády a koho do ní komunisté získali:

Vilím: „*Vláda nesežene většinu v parlamentě.*“

Slánský: „*To teprve uvidíš, jakou většinu.*“

Vilím: „*Jestli máte národní socialisty a lidovce.*“

---

³⁷⁶ Tamtéž, s. 305

³⁷⁷ Kaplan, K.: *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993, s. 157

³⁷⁸ Tedy vládní zákaz k zastavení personálních změn v bezpečnosti, počátek Únorové krize. Čapka, F.: *Dějiny zemí Koruny české v datech*, Praha 2010, s. 773

³⁷⁹ Citováno dle Kaplan, K.: *Pět kapitol o Únoru*, Brno 1997, s. 305

Slánský: „*Nebojte se, uvidíte, jaké prominentní osoby.*“³⁸⁰

Jde o vcelku suverénní vystupování Slánského, což nemusí být v rozporu s tvrzením Vebra, vycházejícího ze svědectví Zorina. Krize již pokročila a komunisté získávají navrch.

Následující den 24. 2. došlo k další schůzce. Laušman jednal s Gottwaldem za přítomnosti Slánského o možné účasti sociální demokracie ve vládě za předpokladu, že SD obdrží alespoň pět křesel z dosavadních tří. To bylo jak Gottwaldem tak i Slánským odmítnuto s tím, že Gottwald ještě řekl Laušmanovi, že pokud se SD rychle nerozhodne, navrhne ministry za sociální demokracii sám. Zde se však jedná o jinou událost. V momentě, kdy byl Laušman na odchodu, obdržel Slánský zprávu o obsazování sociálně demokratického sekretariátu ve Slovanském domě.³⁸¹

Laušmanovu reakci a postoj Gottwalda a Slánského nám může pomoci vykreslit záznam o této události: „*Slánský vychází s Laušmanem. Telefon, Němec volá Gottwalda, předává telefon Laušmanovi. Laušman bledne, položí sluchátko, jde nazpět, my se s Gottwaldem na sebe podíváme, usmějeme se. Laušman rozčileně chodí, chce něco říct, Slánský řekne, co je. Laušman: Já vím, co [za] tím vězí. Slánský: Co za tím vězí? Gottwald: Já ti řeknu, co za tím vězí, nechápete situaci, vylučujete Němce, Koušovou namísto Majera. Vidiš, jak reagují vaši dělníci; radím, abyste přijali náš návrh vzít zpět vyloučené, vyhnat Vilima, udělat pořádek. Všechno děláte o 24 hodin pozdě, co bylo přijatelné včera, dnes už není.*“³⁸²

V samotné události obsazení sociálně demokratického sekretariátu sehrál Slánský svou roli, dělo se to totiž s jeho a Gottwaldovým souhlasem. Akci pak připravoval Švábův evidenční odbor. Celé se to však dělo bez vědomí představitelů levice. Ti byli obsazením překvapeni a nesouhlasili s ním, ale dané situaci se podřídili. Boj se však na příkaz Slánského vyhnul té části Slovanského domu, kde zasedalo a dál jednalo předsednictvo sociální demokracie.³⁸³

Na tomto jednání předsednictva SD se řešilo, jak dál jednat s KSČ. Došlo k jakémusi rozkolu, kdy skupina okolo Fierlingera opustila schůzi představenstva s tím, že nadále bude vystupovat samostatně, a dokonce jeho skupina v rozhlase odvysílala později večer prohlášení o budoucí spolupráci s KSČ. Krátce na to opustil sekretariát Laušman, který se vydal za Gottwaldem, kde mu oznámil, že SD se bude účastnit vlády na základě nové Národní fronty. Poté následovala návštěva Fierlingerovy skupiny u Gottwalda, a to i za přítomnosti

---

³⁸⁰ Tamtéž, s. 434

³⁸¹ Tamtéž, s. 474

³⁸² Tamtéž, s. 475

³⁸³ Tamtéž, s. 475-476

Slánského, Zápotockého a Noska, kde bylo Fierlingerovi oznámeno, že vedení KSČ se již dohodlo s Laušmanem. K tomu již bylo odvysíláno zmíněné prohlášení „levice“, které bylo přítomným vedením KSČ vyloženo jako snaha zmařit již hotovou dohodu, což se však snažil Fierlinger vyvrátit.³⁸⁴

Podle vzpomínek Slánského dostal Fierlinger kvůli tomu „*hysterický záchvat*“,³⁸⁵ nakonec se však na nátlak komunistů „levice“ s Laušmanem dohodla.³⁸⁶ I když Fierlinger to nepřijal zrovna kladně. Po zatčení Slánského se Fierlinger k této události vrátil, a to v dopise Gottwaldovi, kde vinil z poměru k Laušmanovi a k „levici“ Slánského: „*Když Laušman byl v představenstvu poražen, byl soudruhy z KSČ s otevřenou náručí přijat, zatímco nám, kteří jsme poctivě za společnou věc do všech důsledků bojovali, byly činěny výtky pro domněle nerozhodný postup. Myslím, že je důležité zjistit, kdo nese za to odpovědnost. Kdo mohl tak falešně KSČ informovat? Po všech zkušenostech mohu říci, že to byl Slánský, který se pokoušel Laušmana rehabilitovat.*“³⁸⁷

Na Slánského bedra též připadlo organizování několika komunistických demonstrací. Například, na manifestaci konající se 21. 2. poslal Gottwald Slánského se slovy: „*Rudo, jed' do ústředí a řekni, že já navrhuji Staroměstské náměstí.*“³⁸⁸ Slánský si k tomu pak sám udělal poznámku „*je svolána na zítřek, sobotu 21. února 10 h. dopoledne na Star. nám. [...] předseda vlády bude veřejnost informovat o posledních politických událostech o řešení vytvořené vládní krize.*“³⁸⁹

Tuto demonstraci chápali jak Gottwald tak Slánský jako impuls k tomu, aby se řešení vládní krize přeneslo definitivně na ulici. Organizaci demonstrace vyjednával Slánský v součinnosti s funkcionáři pražské KSČ Krosnářem a Antonínem Novotným. Zaúkoloval je například zajistit, aby projev, který Gottwald hodlal přednést na Staroměstském náměstí, bylo možné vysílat v ostatních městech a závodech.³⁹⁰ Takže šlo o to, co nejvíce zasáhnout celou republiku.

Na téže demonstraci měli vystoupit řadoví členové nekomunistických stran, kteří měli představovat „státotvorné levicové“ členy. Řadoví členové strany byli vybráni z toho důvodu, že jim hrozilo vyloučení a komunisté tak nechtěli ztratit potencionální a významnější představitele těchto stran, kteří by mohli jako jejich zástupci usednout do nové vlády. Za

---

³⁸⁴ Tamtéž, s. 481-483

³⁸⁵ Tamtéž, s. 483

³⁸⁶ Tamtéž, s. 483

³⁸⁷ Citováno dle Tamtéž, s. 483

³⁸⁸ Citováno dle Tamtéž, s. 366

³⁸⁹ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 17, a.j. 175, s. 1

³⁹⁰ Kaplan, K.: *Pět kapitol o Únoru*, Brno 1997, s. 366

sociální demokracii se mělo jednat o V. Kouřovou-Petránkovou (která pak byla skutečně vyloučena³⁹¹) a národní socialisty reprezentoval J. Mátl. Ten se pak své účasti na demonstraci zalekl a až po rozhovoru se Slánským: „*mám mluvit, nevyloučí mne? - (R. Slánský) budeš hrdý, historický den,*“ na demonstraci vystoupil.³⁹² Co se týče zástupkyně za sociální demokracii Kouřovou-Petránkovou, tak později po pádu Slánského označil Fierlinger tento Slánského výběr za další příklad jeho nepřátelských činů: „*Slánský si našel několik zmatených soudruhů a soudružek (jako např. s. Kouřovou a Grimichovou), kteří neměli žádný vliv ve straně. Laušman nemohl najít lepšího spojence.*“³⁹³

Dle Slánského krátkých poznámek se měla organizovat ještě jedna demonstrace, a to v den rozhodnutí únorové krize 25.2. Slánský si zapsal toto: „*Ve středu po práci dělníci na ulici, tábor na Václaváku, bude-li třeba, půjde se na Hradčanské náměstí, deputace k prezidentovi.*“³⁹⁴ K tomuto shromáždění mělo dojít v době, kdy Gottwald jednal s prezidentem na Hradě, a podle případného Benešova rozhodnutí se demonstrace měla vydat na Hrad s cílem vynutit jmenování Gottwaldovy vlády a též v případě prezidentova odporu vymoci si Benešovu demisi.³⁹⁵ Byly to tedy další úvahy o možnosti radikálnějšího řešení.

Během únorové krize byly vytvořeny tři stranické komise, které měly usnadnit uchopení moci. Jednalo se o propagační, politickou a organizační komisi.³⁹⁶ Ve druhé komisi byl Slánský členem a třetí organizační předsedal.³⁹⁷

Posláním organizační komise bylo zajistit neutralitu armády a dohlížet jak na činnost tak i vlastně nečinnost ozbrojených složek. Cílem této komise bylo též vytvoření Lidových milicí. Ovšem Slánský (stejně tak i Gottwald) měl být zpočátku proti vyzbrojování dělníků. Ďuriš se k tomu později v roce 1963 vyjádřil slovy: „*Ve čtvrtek 19.2. nebo v pátek 20.2.1948 v předsednictvu KSČ Slánský k mému překvapení odmítl ozbrojit dělníky, byla o tom dlouhá diskuse, většina PÚV kolísala, i Gottwald. Proto jsem řekl potichu Krosnářovi, abychom dál nečekali, je nebezpečí, že by PÚV kolísalo dál nebo to odložilo nebo i odmítlo - aby šel ven, kde čekal s. Novotný, a aby mu řekl, že je to rozhodnuto provést. Soudruh Krosnář tak*

---

³⁹¹ NA, f. 93, ka 5, aj. 21, s. 87

³⁹² Kaplan, K.: *Pět kapitol o Únoru*, Brno 1997, s. 369

³⁹³ Citováno dle Tamtéž, s. 371

³⁹⁴ Citováno dle Tamtéž, s. 487

³⁹⁵ Tamtéž, s. 487

³⁹⁶ Pokud bychom se měli celkově rozepsat o personálním složení těchto komisí, jejími členy budou:

Politická komise: K. Gottwald, R. Slánský, A. Zápotocký, J. Dolanský a V. Kopecký

Organizační komise: R. Slánský, V. Nosek, J. Veselý, B. Reicin, J. Pavel

Propagační komise: V. Kopecký, V. Clementis, G. Bareš, V. Nový a B. Laštovička. Veber, V.: *Osudové únorové dny*, Praha 2008, s. 258

³⁹⁷ Kaplan, K.: *Pět kapitol o Únoru*, Brno 1997, s. 381

udělal.“³⁹⁸ Kaplan uvádí, že poté, co „pochopil svůj omyl“, nechal dodatečně nafilmovat svou schůzku se štábem Lidových milic, ty pak vydával za autentické záběry z dob Února.³⁹⁹ Jak již bylo řečeno, Slánský na počátku krize patřil ke Gottwaldovu směru, snažící se vše vyřešit pokojnou cestou. To by vysvětlovalo, proč zpočátku odmítl vyzbrojit dělníky.

Co se týče dále situace okolo milicí, tak 23. 2. se konala na ministerstvu vnitra porada o jejich ustanovení. Na poradě byli přítomni vysocí představitelé bezpečnosti, ministr Nosek, Čepička a Slánský, který poradě předsedal. Výsledkem porady byla dohoda o rychlém ustanovení Lidových milicí.⁴⁰⁰ V kompetenci Slánského organizační komise byly i první násilné akty, tedy zatýkání a následné výslechy.⁴⁰¹

Během celé krize se též potvrdilo, jakou stranu dokázal Rudolf Slánský vybudovat. Během únorových dní udržoval stranický aparát v nepřetržité pohotovosti. 23. února se v ústředním sekretariátě KSČ konala instruktáž stranických funkcionářů, kteří měli ještě týž den odjet do krajů. Slánský tuto instruktáž řídil a též vysvětloval a zdůvodňoval směrnice a pokyny. Smyslem směrnic mělo být zostření politického kurzu, politický tlak se měl rozšířit o první akty represe. Součástí instrukcí byly i pokyny k dalšímu ustanovování Akčních výborů (viz níže). Následné předávání směrnic dalším složkám strany mělo fungovat dokonale. Vyslaní instruktoři se měli ještě týž den v noci rozjet do okresů nebo v krajských městech předat instrukce svolaným okresním funkcionářům.⁴⁰² Podařilo se, že i ti straničtí funkcionáři, kteří se nacházeli na těch nejvzdálenějších místech a na nejnižších úrovních, obdrželi pokyny z centra během několika hodin.⁴⁰³

Pokud bychom měli zhodnotit činnost Rudolfa Slánského během Únorových dní, tak zde velmi dobře poslouží vzpomínky některých postav těchto dní, které uvádí Václav Veber. Konkrétně cituje kancléře prezidenta J. Smutného: „*R. Slánský byl jedním z hlavních, ne-li hlavním činitelem všech akcí komunistické strany v únoru, v jeho rukách se sbíhalo všechno vedení, byl to skutečný – ctižádostivý – generální tajemník, který řídil podle mého soudu i Gottwalda.*“ Dále Veber uvádí z nevydaných pamětí manželky zmíněného vedoucího bezpečnostního oddělení ÚV KSČ J. Pavla, že Slánský byl „*muž, který držel všechny nitky,*“ a nakonec publicista Josten hovoří o Slánském jako o „*nejnebezpečnějším ze všech,*“ protože

³⁹⁸ Citováno dle Tamtéž, s. 364-365

³⁹⁹ Kaplan, K., Kosatík, P.: *Gottwaldovi muži*, Praha 2004, s. 87

⁴⁰⁰ Kaplan, K.: *Pět kapitol o Únoru*, Brno 1997, s. 445

⁴⁰¹ Veber, V.: *Osudové únorové dny*, Praha 2008, s. 293

⁴⁰² Kaplan, K.: *Pět kapitol o Únoru*, Brno 1997, s. 429-430

⁴⁰³ Kaplan, K., Kosatík, P.: *Gottwaldovi muži*, Praha 2004, s. 88

byl „chytrý a bezohledný,“ co dokázal vše zorganizovat. Koneckonců i Veber hodnotí Slánského jako hlavního organizátora.⁴⁰⁴

5.1 Hodnocení Února

Je nezbytné se podívat na to, jak hodnotil Únorové dny sám Rudolf Slánský. Na konferenci vedoucích pracovníků strany 1. března 1948 nejdříve hodnotil poražené: „*záminka k vyvolání vládní krize malicherná, metody byly hloupé, ale cíl byl dalekosáhlý. Cílem reakce bylo porazit vládu, změnit režim [...] Chtěli vzít demokratická práva pracujícím lidu a nastolit režim ‚pendrekové demokracie‘, režim střídajících do nezaměstnaných a stávkujících*“⁴⁰⁵ a tomu jsme my zabránili, a hlavně je třeba si uvědomit, co nám hrozilo, co mohlo nastat. Za několik let však bude sám obviňován z téhož, z čehož nyní obviňoval „reakci“.

Pak přišla řeč na vítěze: „*Komunistická strana složila v těchto dnech státnickou zkoušku a my jsme hrdi na to, co dokázala [...] když reakce zahájila svůj útok, strana dovedla pak vzít iniciativu do svých rukou a cílevědomě odrážet úder za úderem.*“⁴⁰⁶ V tomto směru může být hrdý na sebe. On vybudoval stranu, on vytvořil sílu, která byla schopna se během Února chopit moci. Zmínil jsem již, že stranické soukolí nebylo dokonalé, ale bylo výrazně dokonalejší a akceschopnější než nekomunistické strany. A v tomto měl zásluhu Slánský. Takže vlastně chválil sám sebe, ale de facto oprávněně.

Další hodnocení soupeřů poskytl poslancům za komunistickou stranu, kdy na schůzi jejich klubu 10. března shrnul Únorové dny slovy: „*Jejich hlavní hloupost a vina spočívala v tom, že přeceňovali své vlastní síly a podceňovali naše. Myslili si, že mají většinu ve vládě, v parlamentě, president za nimi stojí a pak jednali na popud zahraniční reakce, která jim slíbila, že za nimi stojí a přijde jim na pomoc [...] Reakce byla naší rozhodností ochromena. Ukázal se ve směšné situaci. Jak se naparovala s pár sty studentů a jakmile se objevila dělnická milice, ihned se rozprchli [...] ukázalo se, že jsou vojsko bez generála.*“⁴⁰⁷ A opět něco k vlastním úspěchům: „*Nepochopili, že jsme dovedli lid zpracovat, vyškolit, vydávali jsme literaturu. Strana skutečně složila zkoušku státníkovu se skvělým úspěchem, jsme hrdi na to, co dokázala.*“⁴⁰⁸ Stranické školení rozhodně nebylo dokonalé a zdaleka nepokrylo celou stranu. Ale opět jeho zásluhou měla KSČ výrazný náskok před ostatními. Podařilo se jí, a

⁴⁰⁴ Veber, V.: *Osudové únorové dny*, Praha 2008, s. 366

⁴⁰⁵ NA, f. 93, ka 5, a.j. 21, s. 221, 223

⁴⁰⁶ Tamtéž, s. 221-222

⁴⁰⁷ NA, f. Klub poslanců KSČ, Praha (KP KSČ), ka 1, a.j. 4, s. 26-27

⁴⁰⁸ Tamtéž, s. 27-28

nejen přes stranické školení, přesvědčit značnou část lidí o tom, že komunisté směřují k nové a lepší společnosti. A i v tom měl výraznou zásluhu Slánský.

A samotný výsledek viděl tak, že všechny „*přeměny jsme prováděli legálně [...] svým vítězstvím jsme zajistili bezpečnost naší republiky a zachránili republiku před novou Bílou horou. Jedině my jsme zachránili národ před rozdělením.*“⁴⁰⁹

Nejpodstatnější sdělení Slánského k Únorovým dnům zaznělo 11. března 1948 v parlamentě, kde byla schválena nová Gottwaldova vláda.⁴¹⁰ Jeho vystoupení je zajímavé vzhledem k následujícím událostem: „*Naše republika nebude žádnou diktaturou, ale zůstane demokratickou zemí, zemí nové demokracie, t. j. stále širší a hlubší demokracie. Na rozdíl od buržoasní, předmnichovské demokracie, která dávala všechna práva a svobodu jen malé menšině kapitalistických kořistníků a příživníků [...] Ale pracující lid, který zvítězil, nemá zapotřebí provádět žádnou politiku msty. V tom je právě jeho síla. Nebude se na nikom mstít, nedopustí, aby se na někom, i kdo včera bloudil, páchala jakákoliv křivda, ale bude přísně stíhat každého, kdo by jakýmkoliv způsobem chtěl pokračovat v podvratné a sabotážní činnosti proti lidově demokratickému režimu.*“⁴¹¹ Budeme tedy budovat novou a lepší společnost s tím, že nesmíme ztrácet ty, co se zatím „mýlí“. Zde můžeme vysledovat podobné teze Slánského jako při budování strany. Znovu lze usuzovat, že Slánský předpokládal, že lze vybudovat novou společnost, že je možné pro tuto společnost vychovat „nového“ člověka, a to pomocí strany, kterou sám vytváří. Tedy neztrácet ty, co zatím smýšlejí jinak, ale právě pomocí strany, ať už tím, že do ní vstoupí, nebo tím, že na ně prostřednictvím správně vzdělaných straníků budeme působit, vytvoříme z těchto zatím neuvědomělých nového člověka. Ale je rozdíl mezi špatně smýšlejícím a „nepřátelským živlem“. Prvního chce Slánský vychovat, druhého podle jeho parlamentního projevu neváhá zničit.

S tím souvisí jeho další předpoklad budoucích událostí: „*musíme být dále bdělí a ostražití. Potřeli jsme reakci, ale ta nezmizela a nezmizí s povrchu země. Na pokyn svých zahraničních dirigentů a za jejich groše bude se snažit organisovat podzemní činnost a provozovat spolu s cizími špióny záškodnictví a sabotáže proti naší bezpečnosti a našemu národnímu majetku. Budeme však tuto zrádnou havěť stíhat na každém kroku, drtit ji a ničit.*“⁴¹² Nepřátelé tu jsou a budou se stíhat.

---

⁴⁰⁹ Tamtéž, s. 27

⁴¹⁰ Veber, V.: *Osudové únorové dny*, Praha 2008, s. 352

⁴¹¹ Projev v Ústavodárném shromáždění, 11. 3. 1948. [on-line] [cit. 28.01. 2010]. Dostupný z <<http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/095schuz/s095001.htm>>

⁴¹² Projev v Ústavodárném shromáždění, 11. 3. 1948. [on-line] [cit. 28.01. 2010]. Dostupný z <<http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/095schuz/s095002.htm>>

A další obdobné vyjádření, tenkrát v konfrontaci s plány soupeřů: „*Straší lid tím, že nyní prý bude zaveden režim diktatury, teroru a msty. Reakční spiklenci chtějí podkládat své vlastní plány a úmysly nám. Kdyby se jim bylo podařilo jejich kontrarevoluční spiknutí, víme, co by následovalo. Pak by zavedli režim pendreků a střelení do pracujícího lidu v ještě horším vydání, než tomu bylo v předmnichovské republice.*“⁴¹³ Tedy komunisté se chopili moci, ale naše nová společnost bude lepší, než ta minulá a než ta, kterou chystala „reakce“.

A ještě něco k soupeřům. „*Jako esesáci v roce 1945 utíkali na západ, tak i tito tak zvaní vlastenci hledají spásu v anglo-americkém pásmu Německa. Jako němečtí fašisté, tak i oni nenávidí Sovětský svaz a ostatní slovanské země. Jako němečtí fašisté, tak i oni nenávidí skutečnou demokracii, pokrok a komunismus. Stejně jako němečtí fašisté ohýbají i oni hřbet před americkými miliardáři, jsou ochotni za hrst čočovice zrazovat vlastní národ. Jako němečtí fašisté skládají i oni naději v možnost třetí světové války, od níž si slibují, že by jim dopomohla k vrácení jejich znárodněných majetků.*“⁴¹⁴ Spojit tři roky od konce války a deset let po Mnichovu nekomunistické soupeře s německými fašisty muselo mít silný efekt. Asi stejný efekt jako bude mít to, až on sám bude za pár let obviňován, že chystal druhý Mnichov.

---

⁴¹³ Projev v Ústavodárném shromáždění, 11. 3. 1948. [on-line] [cit. 28.01. 2010]. Dostupný z <<http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/095schuz/s095001.htm>>

⁴¹⁴ Projev v Ústavodárném shromáždění, 11. 3. 1948. [on-line] [cit. 28.01. 2010]. Dostupný z <<http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/095schuz/s095002.htm>>

6. Spolutvůrce represí

Aktivita Rudolfa Slánského pokračovala pochopitelně i po Únoru. Kromě transformace strany do nových poměrů zasáhl do tehdejšího dění i jiným způsobem, který je zajímavý především z hlediska jeho dalšího osudu. Bude se především jednat o jeho podíl na represích, jež nastaly po uchopení moci.

6.1 Ústřední akční výbor

Vraťme se ještě na chvíli k Únoru. Podstatnou událostí, kterou přinesl Únor, bylo ustanovení Akčních výborů Národní fronty (dále AV NF). Jejich vytváření bylo vyhlášeno Gottwaldem, zmínil se o nich jakoby jen mimoděk v posledním odstavci své řeči na sobotní demonstraci 21. 2. 1948. Přesto pak byly prakticky bez jakýchkoliv směrnic, či zákonných úprav ustavovány, obvykle základními organizacemi KSČ. Úkolem AV NF byla „očista“ veřejného života ve všech možných orgánech, stal se z nich významný mocenský nástroj komunistů.⁴¹⁵ Následná činnost AV NF měla postihnout asi 250 000 lidí.⁴¹⁶

Pro tuto práci je důležité to, že byl vytvořen zastřešující orgán - Ústřední akční výbor Národní fronty (dále ÚAV NF), kde Slánský vykonával funkci místopředsedy. Předsedou byl Zápotocký a generálním tajemníkem Čepička.⁴¹⁷ Slánský se zúčastnil prakticky všech schůzí ÚAV NF. Kaplan posuzuje podíl Slánského v této organizaci tak, že jeho úkolem bylo „přenášení směrnic k provádění těchto čistek, po stranické linii z centra na kraje.“⁴¹⁸

Tuto instituci je nezbytné představit trochu blíže. Ústřední akční výbor Národní fronty vznikl 25. 2. 1948 celkem s 93 členy, ovšem jen 12 z nich bylo do tohoto orgánu přímo vysláno KSČ. Ostatní členové byli zástupci jiných organizací, např. Ústřední rady odborů, zástupci zemědělských organizací atd. (i když povětšinou také komunisté), našli se tam ale i příslušníci nekomunistických stran, ovšem jen jako stafáž.⁴¹⁹

Tento orgán se dělil na několik oddělení, např. oddělení politické, církevní, kulturní a budovatelské. Každé oddělení mělo vlastní komisi nesoucí stejný název. Politická komise měla hlídat, aby se do AV NF nedostali nespolehliví lidé a cílem byla přeměna

---

⁴¹⁵ Veber, V.: *Osudové únorové dny*, Praha 2008, s. 256, 262-263

⁴¹⁶ Pernes, J., Pospíšil, J., Lukáš, A.: *Alexej Čepička*, Praha 2008, s. 113

⁴¹⁷ Tamtéž, s. 105-106

⁴¹⁸ Kaplan, K., Kosatík, P.: *Gottwaldovi muži*, Praha 2004, s. 92

⁴¹⁹ Pernes, J., Pospíšil, J., Lukáš, A.: *Alexej Čepička*, Praha 2008, s. 106

nekomunistických stran do loutek v rukou KSČ. Ostatní oddělení měla v oblasti své působnosti de facto stejné cíle.⁴²⁰

Důležitá je problematika nekomunistických stran. Tu řešilo vedení ÚAV NF již 27.2.1948. Čepička zde hovořil o tom, že se má jednat o přestavbu nekomunistických stran, a to od úplných základů, že to bude ÚAV NF, kdo bude mít konečné slovo u funkcionářů stran, aby se zabránilo návratu „rozvratných živlů“.⁴²¹ Zde zasáhl i Slánský tím, že tato kontrola funkcionářů ÚAV NF má být stálá „*Nechceme, abychom dospěli k poměrům, jaké jsme měli. To se nesmí opakovat.*“⁴²² Co přesně chtěl? Chtěl mít nekomunistické strany plně pod kontrolou, jako bezmocné loutky? Je třeba uvést příklad postojů Slánského k nekomunistickým stranám před Únorem: „*Naši soudruzi mnohdy hází příslušníky druhých polit. stran všechny do jednoho pytle. Zevšeobecňují, nevidí, že v druhých politických stranách jsou tyto reakční síly především ve vedení, nahoře mezi jejich aparátem funkcionářů, že však masa těchto socialistických členů, hlavně pak stoupenci, jejich voliči jsou lidé demokraticky smýšlející, kteří jistě uvědoměle nechtějí to, co chtějí ti nahoře.*“⁴²³

Patrně zůstával tedy na svých dřívějších stanoviscích, ve smyslu, že v nekomunistických stranách jsou čestní, pokrokoví lidé, jen vedení je zlé, tak jim musíme ukázat tu správnou cestu. Je možné, že částečně na této linii zůstal. Přes akční výbory se zbavíme těch „zlých“, dosadíme pokrokové lidi, s jejichž pomocí dosáhneme toho „správného“ uvědomění členské základny a s jejichž pomocí pak budeme budovat a přebudujeme novou společnost. Tedy nezbytná je kontrola, aby se nevrátily rozvratné živly. Taky se uvažovalo, že ve volbách bude více kandidátek. To ale neznamená, že Slánský chtěl, aby očištěné strany měly silnou pozici vedle KSČ. Zajisté chtěl, aby v tomto směru byly pod kontrolou.

ÚAV NF delegoval též Slánského v březnu do armádního poradního sboru při Ministerstvu národní obrany, „*kde bude jménem ústředního akčního výboru NF hájit důsledné provedení očisty v armádě.*“⁴²⁴

16. 2. 1949 se k blížícímu se výročí Února konala schůze, kde bylo shrnuto roční fungování ÚAV NF, a kde měl Slánský závěrečné slovo. Celkově hodnotil změnu, jakou prodělala Národní fronta. Vychvaloval si, jaká teď v rámci nové NF panuje jednomyslnost oproti starým časům. „*Je třeba skutečně jiné Národní fronty, než byla ta dřívější, stará*

---

⁴²⁰ Tamtéž, s. 108

⁴²¹ Tamtéž, s. 114

⁴²² Citováno dle Tamtéž, s. 114

⁴²³ Projev na ústřední komisi mládeže KSČ, léto 1947. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 4, a.j. 61, s. 2

⁴²⁴ NA, f. Alexej Čepička (100/52), sv. 1, a.j. 3, s. 6

*Národní fronta, jež ve svém vrcholném orgánu byla seskupením různorodých stran, kde se handlovalo, kde se licitovalo, kde byly nepřekonatelné rozpory. Dnešní Národní fronta je svazkem pracujícího lidu, svazkem dělníků, zemědělců a pracující inteligence, svazkem, který svorně hájí, prosazuje a uskutečňuje zájmy pracujícího lidu. Toto formování svornosti našeho lidu je tu možné proto, že jsme odstranili a dále odstraňujeme třídní záměry reakčních sil, že odstraňujeme vykořisťovatele a příživnické živly [...] Politická jednotu národa se může vyvíjet tehdy, jdeme-li cestou k socialismu, protože socialismus odstraňuje kapitalistickou třídu. Jen socialismem se sjednocuje politicko morálně náš národ a jen tehdy, když uskutečníme socialismus, uskutečníme morálně politickou jednotu našeho lidu.*⁴²⁵ Vytváříme novou lepší jednotnou společnost, kde je však nezbytné odstranit nepřátele a toho jsme dosáhli pomoci AV NF. To však ale nestačí.

6.2 Informbyro II.

Pro poúnorové represe jsou důležité domácí ale i zahraniční události. Pojdme se nejprve ve stručnosti podívat na ty zahraniční. Jedná se o další zasedání Informbyra, tentokrát v Rumunsku v období od 19. - 23. června 1948. Ve stručnosti se problematika druhého zasedání Informbyra týká toho, že Sovětský svaz se snažil zformovat svůj mocenský blok takovým způsobem, který úplně likvidoval státní suverenitu jeho členů. V rámci toho se však dostal do konfliktu s Jugoslávií, která se odmítala přizpůsobit. Stalin se rozhodl konflikt s Jugoslávií zmezinárodnit. Druhé zasedání Informbyra přijalo rezoluci o jugoslávské straně s dvěma podstatnými body. Prvním bylo to, že nacionalismus byl prohlášen za hlavní nebezpečí komunistických stran v sovětském bloku a druhým byla teorie o neustálém zostřování třídního boje. Podle této teorie s úspěchy socialismu přibývalo jeho nepřátel a jejich odpor se stupňoval. Tato teorie byla od června roku 1948 přítomna ve všech podstatných rozhodováních komunistického vedení.⁴²⁶ Druhé zasedání Informbyra odstartovalo též události vedoucí k samotnému procesu s Rudolfem Slánským. Tomu však věnuji samostatnou kapitolu. Zde se zatím budu zabývat mezinárodním odůvodněním celkových poúnorových represí.

Než budeme pokračovat v dopadech druhého zasedání Informbyra na domácí scénu, je nezbytné se zmínit o vystoupení Slánského na této konferenci. Nejprve vyjádřil jménem KSČ naprostý souhlas s kritikou politiky komunistické strany Jugoslávie.⁴²⁷ Zde taky nemohl

⁴²⁵ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 26, a.j. 181, s. 39

⁴²⁶ Kaplan, K.: *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993, s. 182-183

⁴²⁷ Procacci, G. (eds): *The Cominform...*, Milano 1994, s. 571

postupovat jinak. V rámci toho zdůraznil „že není prostor být mimo oba tábory a že kdokoli opustí antiimperialistický pokrokový tábor, sklouzne na cestu podpory imperialismu. Kdokoli nalomí společnou socialistickou frontu, kdokoli se odloučí od společného mezinárodního hnutí, napomáhá tím splnění nadějí imperialistických plánů na zotročení lidu, včetně vlastních obyvatel“⁴²⁸ s tím, že „postoj k Sovětskému svazu je prubířským kamenem, zásadní otázkou nejenom pro komunisty, ale pro všechny čestné lidi.“⁴²⁹ Lze předpokládat, že toto myslel zcela upřímně. Politice Sovětského svazu byl oddán a kdokoliv se od ní odchýlí, je jasný nepřítel. Není jiné cesty než té, kterou jde Sovětský svaz. To lze nalézt v mnoha jeho projevech a v této době to celkově nebyly jen prázdné fráze. Ale na druhé straně se pro něj Jugoslávie okamžitě nepřeměnila v naprosté zlo, čehož se dotknu o pár odstavců níže.

Většina jeho projevu se pak tedy pochopitelně dál nesla v duchu kritiky Jugoslávie a chvály Sovětského svazu, ale dostal se též ke kritice směřující do vlastních řad. „Po vítězství nad reakcí a dosaženém úspěchu by do strany mohl proniknout pocit uspokojení, že teď všechno půjde hladce, bez velkých obtíží a že v zemi nejsou žádné síly, které by mohly vystupovat proti dalšímu postupu socialismu.“⁴³⁰ Opět je zde tendence k výchově vlastních straníků. Člen strany musí být uvědomělý a neustále bdělý, jen tak můžeme budovat novou společnost a chránit ji před nepřáteli.

O výsledcích zasedání znovu podával zprávu Slánský, a to na zasedání PÚV 26. 6. 1948. Nejdříve se věnoval samotné jugoslávské komunistické straně: „Vedení KS Jugoslávie se dostalo v posledních měsících na nebezpečné zcestí ve vnitrostranických, vnitropolitických a zahraničněpolitických otázkách [...] Tito, Cardejl, Djilas, Rankovič a ostatní pomlouvali SSSR, že socialismus přestal být v SSSR revolučním, že SSSR přestala hrát svou vedoucí roli [...], že oni [tj. Jugoslávci] jsou povoláni k tomu, aby byli vůdci dělnictva a socialistů [...] Jugoslávská strana se dostává na antisovětskou linii, na linii nacionalismu [...] Jsou to trockistické zjevy, které nejsou ojedinělé.“⁴³¹ Tedy opět se nelze odchýlit od linie Sovětského svazu a referuje i o problému nacionalismu.

Dále k Jugoslávii: „Bude to veliké překvapení, bude to působit na všechny naše lidi, Jugoslávie je naším spojencem, je tu stará tradice, popularizovali jsme i Tita, máme Titovy závody. Ne všechno co udělali, bylo špatně [...] Pravda také je, že Jugoslávie dosáhla po válce největší úspěchu v budování.“⁴³² Jugoslávie se pod Titovým vedením dostala na scestí,

---

⁴²⁸ Tamtéž, s. 571

⁴²⁹ Tamtéž, s. 573

⁴³⁰ Tamtéž, s. 575

⁴³¹ NA, f. ÚV KSČ, f. 02/01, zasedání 26. 6. 1948

⁴³² Tamtéž

když se odchyluje od politiky Sovětského svazu, ale je tu zajímavé sdělení, že vše co dělala, nebylo zlé. Ale špatné je odchýlit se od SSSR. Každopádně kritiku Jugoslávie ze strany SSSR Slánský přijal, ale přeci jenom ji neztracoval úplně. Není to ukázka nějakého vzdoru vůči Stalinovi, ale přesto měl v tomto směru alespoň nezávislé myšlení.

Následovalo hodnocení dopadu na domácí scénu: „*I my se musíme poučit na příkladu Jugoslávie, k čemu vede zpyšnění, když se z úspěchů zatočí hlava [...] Musíme si říci, co pro nás bude znamenat boj proti zbytkům kapitalismu [...] Je třeba přezkoumat naši zemědělskou politiku z nového zorného úhlu. Bude třeba probrat všechny vnitřní otázky strany.*“⁴³³ Takže již jistá předzvěst represí.

6.3 Sokolský slet a pohřeb Beneše

Na teorii o zostřování třídního boje navázaly domácí události, červnový Sokolský slet a zářijový pohřeb Beneše roku 1948, jejich výsledkem byl tzv. Ostrý kurz v politice. Je třeba si však nejprve objasnit tyto události, do nichž zasáhl i Rudolf Slánský.

Nejprve k Sokolu. Na jednání ÚAV NF 27. 2. 1948 vznesl Slánský požadavek, že „*je třeba tam [tj. v Sokolu] vytvořit akční výbor a provést tam reorganizaci,*“⁴³⁴ čímž nastal první konflikt. Akční výbor Sokola byl sice ustaven, ale již v květnu ho Sokolové sami zrušili. Před volbami však KSČ nechtěla vyvolat velký konflikt, tak vše skončilo dohodou. Ovšem mezi členy Sokola se šíří dál nespokojenost, zvláště po abdikaci prezidenta Beneše 7. června 1948.⁴³⁵ 27. června 1948 se koná Sokolský slet, během nějž nastane silné vyjádření nespokojenosti nad poúnorovým vývojem.⁴³⁶

Sletové události se pak dostaly na program Organizačního sekretariátu 9. 7. 1948. Slánský se zde ke sletu vyjádřil slovy: „*Poučení, které nám dal Sokolský slet, je mnohem širší. Naděje reakce se neuskutečnily. Nesmíme to přeceňovat. Nevěděli jsme to jasně, před jaké risiko jdeme. Podceňovali jsme je. Teprve 6.7. se nám podařilo zmobilizovat stranu. Spočívá to v tom, že po našich úspěších po únoru, po volbách si naši soudruzi mysleli, že se nám nemůže nic stát. Boj kdo z koho musíme ještě vybojovat. Budeme s nimi mít ještě těžký boj. Správně říká rezoluce [tj. jugoslávská], že se třídní boj stále zostřuje. Stranu je třeba uvědomit, zmobilizovat. Třeba zaktivisovat stranu z demobilizace, ve které byla po únoru.*“⁴³⁷ Tak tedy to, co sám zmínil na zasedání Informbyra. Strana nesmí usnout na vavřínech. A

---

⁴³³ Tamtéž

⁴³⁴ NA, f. 100/52, sv. 1, a.j. 3, s. 4

⁴³⁵ Kaplan, K.: *Československo v letech 1948-53*, Praha 1991, s. 26-27

⁴³⁶ Tamtéž, s. 14

⁴³⁷ NA, f. ÚV KSČ, f. 02/3, sv. 2, a.j. 63, s. 10-11

znovu jeho potřeba mít dokonale akceschopnou stranu. Je zde ale patrné též přijetí teze o nebezpečí reakce a dlouhém boji, který nás ještě čeká.

Slánský dále pokračuje: „*Hlavní vinu nemá 1. kraj, ale my v ústředí. Nevěnovali jsme dostatečnou pozornost sokolské otázce. Mohli jsme z ústředí mnoha věcem zamezit, kdybychom byli ostražití a byli tomu věnovali větší pozornost [...] Stačilo postavit několik soudruhů na Staroměstské náměstí, kteří mohli zažehnat trapnou situaci, ve které byl soudruh Gottwald.*“⁴³⁸ Vcelku zajímavé prohlášení, kdy de facto vzal vinu na sebe nebo respektive za své okolí, za které však nese zodpovědnost. To je trochu rozdíl od Gottwaldova referátu v čase zatčení Slánského, který se nesl v duchu, já za to nemůžu, vždyť jsem jenom předseda strany, co znal Slánského desítky let.

Pak následovalo prohlášení o protiopatření: „*Co dál? [...] Bude to práce na dlouhou dobu. Nebude třeba jen čistky, ale bude třeba dát někoho na jejich místa? Dát pozor, abychom zachovali tradici Sokola [...] Velkým problémem bude, jak odstraňovat funkcionáře Sokola dole, dostat na jejich místa komunisty [...] Předsednictvo ÚAV NF musí jednat o tom, aby akční výbory všude zjišťovaly iniciátory a organizátory a proti nim bude třeba jít. V ústředí je zapotřebí, aby se někdo touto věcí odpovědně zabýval, aby Sokol byl řízen politicky.*“

Pokud jde o tisk, nejsem pro kampaň. R[Rudé] P[Právo] to dělalo nevhodně. Sokolové by sami měli [...] říci při tom, že se vyskytly případy hrubé nekázně, které bude třeba potrestat vyloučením ze Sokola [...] Mluvit o jednotlivých případech, negeneralizovat, nezevšeobecňovat.“⁴³⁹ Tedy opět zbavit se těch zlých, co brání tomu správnému uvědomění u řadových Sokolů. Dosadíme tam naše pokrokově smýšlející lidi, kteří pod svým uvědomělým vedením přivedou zbytek Sokola na tu správnou cestu, čímž získáme další nástroj při budování nové společnosti. Nesmí se poškodit Sokol jako celek. A pak následovala očista Sokolského funkcionářského sboru.

V čase, kdy stále probíhaly čistky v Sokole, se konal pohřeb prezidenta Edvarda Beneše, konkrétně 8. září 1948. Sokolské vedení nabídlo organizátorům pohřbu, že zajistí pořádkovou službu, mělo jít asi o 50 tisíc mužů, a vyzývalo své členy, aby se houfně účastnili pohřbu. Vedení KSČ si až na poslední chvíli uvědomilo, že se vlastně chystá protikomunistická demonstrace. Byla vyhlášena pohotovost Bezpečnosti a Lidovým milicím,

---

⁴³⁸ Tamtéž, s. 11

⁴³⁹ Tamtéž, s. 11

ty pak převzaly na pohřbu pořádkovou službu. I přesto došlo na několika místech ke střetu účastníků pohřbu s Bezpečností.⁴⁴⁰

6.4 Ostrý kurz v politice

Den po pohřbu prezidenta Beneše se Slánský sešel s Gottwaldem a Zápotockým. O výsledcích této porady a následujících protipatřeních pak Slánský pojednával na zasedání PÚV 9. září 1948. Na tomto jednání dal Slánský silný impuls k následujícím represím, kdy byl vyhlášen právě tzv. Ostrý kurz v politice.

Nejdříve se věnoval samotnému Benešovi. *„Rozhodli jsme na poradě se soudr. Gottwaldem, Zápotockým a na podnět soudr. Gottwalda, že při hodnocení činnosti dra Beneše, musíme říci vše pozitivní, co pro republiku udělal. Myslím, že toto rozhodnutí bylo správné [...] Dr. Beneš od své abdikace mlčel, nic proti nám zjevně nedělal. Podle názoru soudr. Gottwalda je pravděpodobné, že bychom se s ním později dostali do konfliktu [...] řídili jsme se dál názorem soudr. Gottwalda, že ‚není třeba sundávat jeho bustu‘, ale že máme hodnotit jen vše pozitivní.“*⁴⁴¹ V této době by protibenešovská kampaň byla stejně kontraproduktivní.

Samotné události na pohřbu pak Slánský viděl tak, že *„reakce chtěla pohřbu využít velkoryse k provokačním akcím, k tomu, co se nepodařilo v únoru [...] Byla z toho protivládní demonstrace [...] Správně jsme charakterizovali tuto věc jako pokus o puč. To také bylo. Reakce chtěla ovládnout ulici. Byly vydány letáky, které vyzývaly k otevřenému boji, k obsazování sekretariátů, nádraží, pošt atd.“*⁴⁴² „Puči“ se však podařilo zabránit, hovořil o tom, že *„v Praze jsme natáhli provazy na Václavském nám. Před civilisty, před ně se postavilo dělnictvo ze závodů a ozbrojená milice. Na Václavském nám. a Národní třídě bylo 14.000 příslušníků milice, na Pankráci jich bylo na 2.000. Psychologicky velmi dobře působilo vystoupení milice. Sám jsem se o tom přesvědčil.“*⁴⁴³

Pak následovaly z jeho strany návrhy na opatření: *„[...] dělníci žádají rázný postup proti reakci. Podle mého byl nejvyšší čas, abychom proti reakci zakročili. V poslední době se stupňovaly akce reakce až nebezpečně [...] Je nejvyšší čas, abychom učinili silnější opatření proti reakci. Také s. Gottwald doporučuje, abychom využili této*

⁴⁴⁰ Kaplan, K.: *Československo v letech 1948-53*, Praha 1991, s. 14-15

⁴⁴¹ NA, f. ÚV KSČ, f. 02/01, zasedání 9. 9. 1948

⁴⁴² Citováno dle Kaplan, K.: *Kronika...: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. 232 – NA, f. ÚV KSČ, f. 02/01, zasedání 9. 9. 1948

⁴⁴³ NA, f. ÚV KSČ, f. 02/01, zasedání 9. 9. 1948

situace k tomu a udělali řadu důležitých zákroků proti reakci⁴⁴⁴ [...] V první řadě bude třeba, aby byla ukázána pravá tvář reakce. Měli bychom publikovat několik letáků, kde vyzývají k vraždění, k občanské válce, volají po smrti soudr. Gottwalda.⁴⁴⁵ Z pohledu taktiky komunistů navrhuje Slánský rozumná opatření, ukazuje to na jeho schopnosti. Nepřítel se musí nejprve očernit, vyvolat proti němu odpor. Nemůžeme jít s účinností např. proti funkcionáři Sokola, pokud neukážeme, že je to vrah, co chce občanskou válku. Stejně tak ale nemůžeme odsoudit generálního tajemníka, pokud neukážeme, že to je zaprodanec západního imperialismu, co chce válku proti vlastní zemi. De facto tu navrhuje taktiku, jež se později obrátí proti němu.

Slánský přišel pak s dalšími návrhy, jak dál postupovat: *„Nyní bude přijat ve vládě zákon na ochranu republiky. To je dobré, ale myslím, že to nestačí, a doporučuji, a bychom přijali zákon o pracovních táborech. Bude to mít velmi dobrý vliv mezi dělnictvem [...] V cizině nám to stejně neuškodí, říká se tam už dnes, že máme koncentráky. Výchova a přemlouvání nestačí a je třeba volit ráznější postup. Podle mého je také třeba ostřeji postupovat proti živnostníkům a obchodníkům, kteří štvou proti režimu. Také proti kulakům musíme postupovat.“⁴⁴⁶* Po Únoru Slánský sliboval, že tu nebude teror, ovšem částečně v tom není zas takový rozpor, protože také slíbil, že strana zatočí s každým nepřítelem. Z jeho pohledu část Sokolů, část účastníků pohřbu a celkově „lidi jim podobní“ byli nepřátelé, co svými činy chtějí překazit to, k čemu má dle něj společnost směřovat. A s takovými lidmi je třeba z jeho pohledu jednat nemilosrdně. Diktatura a teror pro naše nepřátele.

Zajisté je tu však výrazný rozpor s jeho prohlášením ohledně živnostníků a rolníků, ať již v jeho před/poúnorových projevech. Například, na zmíněném jednání parlamentu 11. 3. 1948 hlásá: *„Reakcionáři straší lid lží o tom, že prý nyní je ohroženo soukromé vlastnictví rolníků, živnostníků a jiných středních vrstev. Pravda však je, že lidově demokratický režim ústavně zajistí majetek všech pracujících lidí, tedy i majetek a půdu rolníků do 50 ha, majetek živnostníků s méně než 50 zaměstnanci, majetek všech pracujících*

---

⁴⁴⁴ Citováno dle Kaplan, K.: *Kronika....: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. 232 – NA, f. ÚV KSČ, f. 02/01, zasedání 9. 9. 1948

⁴⁴⁵ NA, f. ÚV KSČ, f. 02/01, zasedání 9. 9. 1948

⁴⁴⁶ Citováno dle Kaplan, K.: *Kronika....: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. 232 – NA, f. ÚV KSČ, f. 02/01, zasedání 9. 9. 1948

vrstev.⁴⁴⁷ Ale obrat v této věci souvisí celkově s poúnorovou politikou KSČ, ne ryze se Slánským, a důvody tohoto obratu by si zasloužily samostatnou práci.⁴⁴⁸

Na závěr jednání PÚV hovořil Slánský o tom, že zákon o pracovních táborech by bylo dobré mít již do 14 dnů, že je třeba jednat rychle, ihned začít velkou kampaň a je nutné oživit akční výbory. V případě Sokola ještě hovořil o tom, že v případě čistek je třeba dbát na to, že ve vedení jsou i komunisté. Tedy opět odstranit se mají skuteční „škůdci“, ale nebyl pro suspendaci celého vedení.⁴⁴⁹ Aby tedy ti uvědomělí mohli dál působit na zbytek Sokola.

Každopádně se po vystoupení Slánského na PÚV 9. září 1948 dalo soukolí represí do pohybu. Objevil se zákon na ochranu republiky, nastala akce B, jejímž cílem bylo vystěhování politicky nepohodlných osob z velkých měst. Nastalo budování táborů nucených prací,⁴⁵⁰ kdy na dalším zasedání PÚV 20. 9. 1948 k tomu Slánský navrhoval: „Každý, kdo byl odsouzen na základě zákona na ochranu republiky, byl po odpykání trestu ještě poslán do pracovního tábora“, stejně tak tu dle něj měla být možnost, aby tam byl poslán člověk odsouzený i dle jiných zákonů.⁴⁵¹ Krátce na to myšlenku táborů dále rozváděl slovy: „myslím, že v první době pošleme do pracovních táborů 20-30 tisíc.“⁴⁵² To byl však jen začátek. Dle Kaplana se represe tohoto typu ze strany Moskvy nesetkaly s kladným přijetím a to ve smyslu jejich měkkosti, neměly odpovídat stalinskému učení o zostřování třídního boje.⁴⁵³

Bylo třeba být přísnější a jak, to opět ukázal Slánský na poradě krajských tajemníků 22. září 1948, kde rozváděl své myšlenky o represi ze zasedání předsednictva ÚV: „Po návratu s. Gottwalda ze Sovětského svazu přijde náš ÚV, předsednictvo strany s celou řadou nových taktických problémů, propracuje nově politiku strany na celé řadě úseků tak, jak to

---

⁴⁴⁷ Projev v Ústavodárném shromáždění, 11. 3. 1948. [on-line] [cit. 28. 01. 2010]. Dostupný z <<http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/095schuz/s095002.htm>>

⁴⁴⁸ Alespoň ve stručnosti. Důvody lze hledat právě: 1) v politice zostřování třídního boje, kdy třídní nepřítel byl mnohdy nalézán právě v drobném živnostnictvu. Se zostřováním třídního boje je spojena studená válka, kdy v rámci ní se objevila sovětská snaha sjednotit svůj blok na základě vlastních představ a zkušeností. 2) zmíněném opojení z vítězství, vedoucím ke glorifikaci dělnické práce a zatracování ostatních složek společnosti. 3) zásobovací krizi z léta roku 1948, kdy za hlavního viníka byl označen černý trh, tj. obchodníci. 4) a nakonec poukazování na jejich nebezpečnost právě v souvislosti se Sokolským sletem a pohřbem Beneše. Marek, P.: *České živnostnictvo 1945-1960. Likvidace živnostníků, řemeslníků a obchodníků v českých zemích*, Brno 2006, s. 130-133

Zajímavé hodnocení obratu živnostenské politiky podala Marie Švermová: „Podvedli jsme desetitisíce lidí, kteří důvěřovali našim ujištěním o zásadách naší živnostenské politiky [...] ztrácela se spontánní důvěra ve stranu, začalo chytračení a neupřímnost, která se vymstila v celkové politické a morální atmosféře v národě a ve straně. Strana se stávala jinou, než jakou jsme ji při založení vytvořili – se soudružskými vztahy, s vysokými politickými a etickými hodnotami, s hlubokými humanistickými základy, se kterými jsem se pustila do práce na jaře roku 1945“ Švermová, M.: *Vzpomínky*, Praha 2008, s. 230

⁴⁴⁹ NA, f. ÚV KSČ, f. 02/01, zasedání 9. 9. 1948

⁴⁵⁰ Kaplan, K., Kosatík, P.: *Gottwaldovi muži*, Praha 2004, s. 92

⁴⁵¹ NA, f. ÚV KSČ, f. 02/01, zasedání 20. 9. 1948

⁴⁵² NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 6, a.j. 100, s. 10

⁴⁵³ Kaplan, K.: *Kronika...: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. 233-234

odpovídá novým podmínkám zostřujícího se třídního boje.⁴⁵⁴ Dále pokračoval v tom smyslu, že represe musí být, protože, abych parafrázoval Slánského slova, tak kapitalisté, vesničtí boháči se nesmíří s danými poměry a budou klást odpor, který bude přímo úměrně větší, jak poroste socialistický blahobyť.⁴⁵⁵ Lze to interpretovat jako jasné přijetí Stalinovy teorie o neustálém zostřování třídního boje. Ve Slánského podílu na represích musíme pochopitelně vidět inspiraci nebo dokonce přímý zásah ze strany Stalina a jeho okolí. To však neznamena, že by tu nezákonnosti nebyly. Je tu „nepřítel“, a jak Slánský po Únoru sliboval, s „nepřítelem“, co odmítá naše vize, zatočíme, a to by se dělo i bez Stalina, jen možná v omezenější míře. V represích Slánský spatřoval nástroj, jak očistit společnost. Mohl se tak zbavit těch, co zcela odmítali komunistickou vizi společnosti.

V další části jeho projevu na poradě krajských tajemníků se znovu objevila kritika toho, že se po „vítězství pracujícího lidu“ strana povolila v aktivitě. Slánský pranýřoval funkcionáře za to, že po Únoru podcenili reakci, že už nebude hrozit, že je třídní boj za námi. Kritizoval, že se mluvilo o zbabělosti buržoazie během Února, ale že však nelze počítat, že bude dál zbaběle ustupovat.⁴⁵⁶ Ovšem o zbabělosti buržoazie během Února mluvil Slánský sám taky (viz výše), ale zase varoval před tím, že nebezpečí tu je a bude. A znovu je zde vidět snaha mít akceschopnou stranu, která se nesmí stát strnulým organismem. Když je tu nepřítel, strana musí být v pohybu a hledat ho.

Jak se dle Slánského mělo dál postupovat? *„Ukázat tvář reakce jako agentů zahraničních nepřátel, jako vrahů banditů, žhářů a sabotérů [...] Musíme potřít shovívavý liberální poměr vůči reakci [...] názor, že nějakým ostrým zákrokem zhoršíme situaci a popudíme proti sobě reakci, tento názor ve straně byl a namnoze i je a my jej musíme ostře potírat a ukázat jeho chybnost, závažnost a škodlivost. Musíme uplatňovat ostrá administrativní opatření proti reakci. Musíme přestat reakci hrozit. Právě nám bylo vytýkáno, že mnozí představitelé strany pronášejí silná slova, ale skutek utek.“*⁴⁵⁷ Proti těm, co považoval za nepřátele, nebyl rozhodně shovívavý.

V zemi následovala další vlna represí. Nastaly útoky proti střední třídě, kolektivizace zemědělství, čistky v řadách inteligence a církve. Slánský stál od počátku v čele těchto represí.⁴⁵⁸ Sice se zdá, že ne u všeho zastával příliš radikální stanovisko;

⁴⁵⁴ Citováno dle Kaplan, K.: *Kronika...: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. 234 – NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 6, a.j. 100, s. 7-8

⁴⁵⁵ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 6, a.j. 100, s. 2

⁴⁵⁶ Tamtéž, s. 2

⁴⁵⁷ Tamtéž, s. 9

⁴⁵⁸ Kaplan, K., Kosatík, P.: *Gottwaldovi muži*, Praha 2004, s. 92

například nechtěl výrazně vystoupit proti církvi a usiloval spíše o zachování stávajících poměrů.⁴⁵⁹ Avšak o čistky ve státním aparátu a postupně i ve straně aktivně usiloval a byl dokonce jedním z jejich hlavních strůjců.

6.5 StB, sovětské poradci a politické procesy

Slánský převzal rovněž de facto řízení Státní bezpečnosti (dále StB), disponoval v ní podrobnějšími informacemi než Gottwald (ovšem závažnější informace mu byly sděleny).⁴⁶⁰ StB byla na přelomu čtyřicátých a padesátých let vyňata z pravomoci vlády a svěřena komunistickému ústředí. V kompetenci Slánského nebyly pochopitelně každodenní problémy fungování StB, ale vedoucí činitelé bezpečnosti ho mnohdy žádali o rozhodnutí v nějaké důležité bezpečnostní otázce, informovali o chystaných akcích a dostávali od něj pokyny. Mnohdy brali jeho názory jako stanovisko strany.⁴⁶¹ O rozhodnutích Slánského týkajících se hlavních bezpečnostních akcí tehdejší ministr vnitra Nosek mnohdy ani nevěděl. Slánský také získával informace o Bezpečnosti přes zmíněný Švábův evidenční odbor, který v ní měl tímto své agenty.⁴⁶²

Šváb začal v StB působit taky přímo. Dle Slánského instrukcí ze září 1949 měl Šváb utvořit v rámci StB zvláštní útvar, který měl mít v kompetenci stranické a státně důležité případy. Šlo tu o to, že se vyšetřování, které dosud bylo v režii komunistických institucí, přeneslo přímo do StB a mohlo tak využívat její aparát. Tato skupina podléhala přímo Slánskému a Gottwaldovi. Do jejich kompetencí nesměl zasahovat ani ministr vnitra ani velitel StB.⁴⁶³

Významnou složkou poúnorových represí se staly politické procesy, kde podstatnou roli sehrál příchod sovětských poradců, jež dostali na starost právě přípravu velkých procesů. Nátlaky na přijetí sovětských poradců se objevily v létě roku 1948 a byly adresovány převážně Slánskému, ten je však zpočátku odmítal.⁴⁶⁴ Ve věci příchodu sovětských poradců se angažoval Štěpán Plaček, velitel vnitrostátního zpravodajství,⁴⁶⁵ ten později uvedl, že „Slánský tento návrh zamítl s odůvodněním, že taková prosba by byla netaktní, poněvadž sovětská místa by je musela zamítnout. Když jsem [tj. Plaček] tento výrok opakoval

⁴⁵⁹ Pernes, J., Pospíšil, J., Lukáš, A.: *Alexej Čepička*, Praha 2008, s. 128

⁴⁶⁰ Kaplan, K.: *Nebezpečná bezpečnost. Státní bezpečnost 1948-1956*, Brno 1999, s. 175

⁴⁶¹ Kaplan, K.: *Kronika...: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. 236

⁴⁶² Kaplan, K., Kosatík, P.: *Gottwaldovi muži*, Praha 2004, s. 94

⁴⁶³ Kaplan, K.: *Nebezpečná bezpečnost*, Brno 1999, s. 39

⁴⁶⁴ Tamtéž, s. 27

⁴⁶⁵ Kaplan, K.: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, Praha 1992, s. 67

Tichonovovi,⁴⁶⁶ řekl tento doslova, nechce, abychom viděli do jeho bardaku (bordelu).⁴⁶⁷ Další požadavky na přijetí poradců se objevily v polovině roku 1949 a na podzim téhož roku. Iniciativu zde projevoval Šváb, který naléhal na Slánského, aby k jejich přijetí došlo.

Gottwald spolu se Slánským nakonec v tomto směru podlehl, a to hlavně v mezinárodních souvislostech. Ty se týkaly maďarského monstrprocesu s Rajkem v září 1949 (viz níže). Po tomto procesu mělo následovat hledání nepřítele ve vlastních komunistických řadách, kdy měli být nápomocni právě sověští poradci. Ovšem v souvislosti s tím měl Slánský poradce znovu odmítat. Na schůzích předsednictva měl razit názor, že KSČ na rozdíl od jiných komunistických stran nebyla před rokem 1938 v ilegalitě a nemohly do jejich řad proniknout nepřátelské živly. Takže poradci nejsou v tomto smyslu zapotřebí.⁴⁶⁸ Dle Kaplana tu též mohla sehrát roli i jiná věc. Slánský byl nepochybně oddán Sovětskému svazu, ale přeci jenom v dílčích jednotlivostech se objevovaly náznaky jisté obezřetnosti při uplatňování některých sovětských praktik.⁴⁶⁹ To se tedy mohlo odrazit i v odmítání poradců.

Avšak Gottwald a Slánský se zalekli, že by odpovědnost mohla padnout na ně a že by mohli být podezírání z neochoty odhalit spiknutí ve vlastní zemi. 16. 9. 1949 byla odeslána Gottwaldova žádost, avšak sepsaná Slánským, o vyslání poradců. Žádosti bylo pochopitelně vyhověno. Záměrem Gottwalda bylo, aby přijeli splnit pouze jednorázový úkol, najít „československého Rajka“, tedy nepřítele ve vlastních řadách a připravit český monstrproces. První poradci, Lichačov a Makarov, se objevili v Československu v říjnu 1949. Sověští poradci vytvořili ucelenou, vnitřně organizovanou skupinu, která získala vůdčí postavení v rámci StB. Rajka tehdy nenašli, ale zato zkoncipovali monstrproces s Miladou Horákovou. Lichačov i Makarov byli v častém kontaktu jak s Gottwaldem tak i Slánským.⁴⁷⁰

Nejednalo se o jediné poradce. Po skončení Rajkova procesu následovaly výzvy k zesílení ostražitosti a bdělosti. 3. března 1950 předložil Šváb Slánskému návrh na pozvání další skupiny poradců, aby v každém odboru StB působil alespoň jeden poradce. Šváb jich chtěl šestnáct, Slánský mu to snížil na dvanáct. Od května 1950 do prosince 1950 následoval příliv dalších poradců, kdy pak Slánský obdržel zprávu od ministra Kopřivy, že až na jednoho jsou všichni poradci na svých místech. A v roce 1951 přišli poradci, kteří pak měli na starosti právě přípravu procesu se Slánským.⁴⁷¹

⁴⁶⁶ Sovětský zpravodajský důstojník působící v Praze. Kaplan, K.: *Nebezpečná bezpečnost*, Brno 1999, s. 26

⁴⁶⁷ Citováno dle Kalous, J.: *Štěpán Plaček. Život zpravodajského fanatika ve službách KSČ*. Praha 2010, s. 75-76

⁴⁶⁸ Fiala, J.: Úloha sovětských poradců v československé bezpečnosti při přípravě a provedení politických procesů v letech 1949–1954. In Šimánková, A., Vorel, J.: *Československá justice I.*, sešit 8, Praha 2003, s. 293

⁴⁶⁹ Kaplan, K.: *Kronika...: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. 289

⁴⁷⁰ Kaplan, K.: *Nebezpečná bezpečnost*, s. 25-28

⁴⁷¹ Tamtéž, s. 30

Poradci nebyli jediní, kdo se podílel na vytváření procesů. Zásadní podíl na jejich tvorbě měl sám Slánský. Stál přímo u zrodu politických procesů. Byl členem těch stranických orgánů, ve kterých vznikla myšlenka rozpoutání procesů a odkud byly též procesy řízeny. Kromě již zmíněných stranických orgánů, jako bylo předsednictvo ÚV, politický sekretariát a sekretariát ÚV, se jednalo o tzv. bezpečnostní pětku. Jednalo se o pěťci lidí⁴⁷², kteří rozhodovali o zatčení a věznění významných osob. Podle této bezpečnostní pětky vznikly obdobné instituce v krajích a okresech, tyto však dostávaly závazné pokyny z centra.⁴⁷³

Slánskému v té době náležela též funkce předsedy bezpečnostní komise ÚV KSČ, tudíž do značné míry mu podléhal bezpečnostní aparát. S touto funkcí měl pak ve zmíněné bezpečnostní pětce významné postavení.⁴⁷⁴

Samotná bezpečnostní komise⁴⁷⁵ byla sama o osobě důležitým represivním orgánem. Existovala již před Únorovým převratem, pod Bezpečnostním oddělením ÚV KSČ s cílem rozšiřovat komunistický vliv v bezpečnostních složkách státu. Po převratu se její kompetence změnily. Bezpečnostní komise měla za úkol výstavbu ozbrojených útvarů ministerstva vnitra, Lidové milice a problematiku vězeňství. Měla rozsáhlé pravomoci, kdy mohla jménem strany ukládat úkoly ministrům a velitelům bezpečnostních složek.⁴⁷⁶

V rámci bezpečnostní komise se projednávaly všechny trestní věci politické povahy, u nichž byl navržen trest smrti. Rozhodnutí této komise bylo pro soudy závazné. Tato praxe trvala od roku 1949 až do zrušení komise v roce 1951.⁴⁷⁷ Tato bezpečnostní komise rozhodovala o 52 politických procesech, ve kterých bylo navrženo 92 trestů smrti, u 48 byl vyjádřen souhlas, u zbytku došlo ke změně na doživotí.⁴⁷⁸

Budoucí oběť politického procesu měla tedy výrazný podíl na nezákonnostech tehdejší doby. Ale na druhé straně, jak podotýká Karel Kaplan, nelze v Rudolfu Slánském spatřovat jediného strůjce represí.⁴⁷⁹

---

⁴⁷² Kromě Slánského by se mělo jednat o Gottwalda, Zápotockého, Kopřivu a Bacílka, někdy Čepičku, Dolanského a Širokého. Tamtéž, s. 133

⁴⁷³ Kaplan, K., Kosatík, P.: *Gottwaldovi muži*, Praha 2004, s. 94

⁴⁷⁴ Tamtéž, s. 94

⁴⁷⁵ Co se týče jejího složení, tak kromě předsedy Slánského měla komise proměnlivé složení. Jednalo se o Noska, Švába, Pavla, Veselého, Závodského, Čepičku, Ráise, Kopřivu, Vyškovského. Dvou schůzí se zúčastnil i Gottwald a Zápotocký. Kaplan, K.: *Nebezpečná bezpečnost*, Brno 1999, s. 178

⁴⁷⁶ Kaplan, K.: *Nebezpečná bezpečnost*, s. 178

⁴⁷⁷ Kaplan, K.: *Kronika...: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. 235

⁴⁷⁸ Kaplan, K.: *Nebezpečná bezpečnost*, s. 178-179

⁴⁷⁹ Kaplan, K.: *Kronika...: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. 236

7. Před procesem

7.1 Jugoslávie, Rajk a Informbyro III.

V případě procesu s Rudolfem Slánským nelze vynechat mezinárodní souvislosti, které na tento proces měly nepochybně velký vliv. Zde se dá mluvit o dvou mezinárodních příčinách, které jsou obě spojeny se Sovětským svazem.

První se týká již zmíněného druhého zasedání Informbyra a jugoslávského problému. Titova Jugoslávie se rozhodla jít vlastní cestou a odmítla stát se loutkou Moskvy a Stalina. To ovšem znamenalo pro Moskvu v jejich mocenských zájmech velký problém. Cesta, kterou se vydal Tito, by mohla ohrozit Stalinovy zájmy tím, že by byla nakažlivá. Moskva se proto rozhodla spor s Bělehradem převést na mezinárodní úroveň a učinit z něj konflikt světového komunistického hnutí.⁴⁸⁰

Jedním z prostředků boje proti Jugoslávii se staly právě politické procesy, které mířily přímo do komunistických řad. Šlo o to, zastrašit vedoucí komunistické funkcionáře jednotlivých zemí, ukázat jim, jaké nebezpečí hrozí, když se odkloní od té správné a jediné linie. Sovětské vedení chtělo ukázat světu jugoslávské představitele jako organizátory mezinárodního spiknutí proti Sovětskému svazu a jeho spojencům. Zde sehrály roli právě politické monstrprocesy, které postupně zasáhly prakticky každou zemi východního bloku, kde obžalovaní vystupovali jako spojenci Tita.

Z mezinárodního hlediska je důležitým faktorem též „případ Noel Field“. Byl to levicově orientovaný pracovník amerického ministerstva zahraničí, který se však ve 30. letech stal spolupracovníkem sovětské tajné služby. Moskva však s ním měla po válce své plány, chtěla s ním udělat velký monstrproces. Field byl sice v květnu 1949 zatčen, ale proces se nakonec nekonal. Podstatné ale je, že sovětská bezpečnost chtěla použít Fieldův případ jako výchozí bod k velkému středoevropskému procesu s komunistickými funkcionáři.⁴⁸¹

Jiným podstatným prvkem je již zmíněný maďarský proces ze září 1949 s Lázsllem Rajkem, maďarským ministrem zahraničí. Zde se odrazilo právě zatčení Fielda,⁴⁸² v souvislosti s ním byl pak též uvězněn československý občan Gejza Pavlík⁴⁸³. V rámci výsledků Fielda a Pavlíka pak vznikl seznam asi 60 funkcionářů KSČ podezřelých z protistátní činnosti. Maďarské bezpečnostní orgány posléze tvrdily, že spiklenecké centrum

⁴⁸⁰ Viz Ströbinger, Rudolf: *Vražda generálního tajemníka*, Brno 1991, s. 19 – 27

⁴⁸¹ Kaplan, K.: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, Praha 1992, s. 37, 43, 46

Tamtéž, s. 44-45

⁴⁸³ Slovenský levicově orientovaný intelektuál. V roce 1939 emigroval s manželkou do Švýcarska, kde se seznámil s Noelem Fieldem, spolupracovali spolu v americké charitativní organizaci USC. Podmínkou pro poskytování pomoci ze strany USC bylo předávání informací o sociální a hospodářské situaci v dané oblasti. Tamtéž, s. 52-53

související s Rajkem má centrum v Československu.⁴⁸⁴ Po tomto procesu začalo v Československu hledání tzv. „československého Rajka“, tedy nepřitele ve vlastních řadách a zde se měli angažovat právě zmínění sovětské poradci. Rajkův proces pak byl politicky uzavřen tzv. druhou jugoslávskou rezolucí Informbyra na jeho třetím zasedání v listopadu 1949. Výsledkem druhé rezoluce bylo zesílení hledání nepřátel ve vlastních řadách.⁴⁸⁵

Na posledním zasedání Informbyra vystoupil Rudolf Slánský potřetí a naposledy. Je opět důležité podívat se na některé podstatné momenty jeho projevu.⁴⁸⁶ K maďarskému procesu se vyjádřil tak, že „*Rajkův proces velmi pomohl Československu. Ukázal, že Tito, tento superšpión, připravoval v zájmu válečných plánů anglo-amerických imperialistů vyrvat lidové demokracie z tábora socialismu a míru a vrátit je do tábora imperialismu.*“⁴⁸⁷ A dále k Titovi: „*Odporné cíle Titovy bandy nejsou omezeny jenom na Jugoslávii. Tato banda ve službách válečných štváčů se snaží infiltrovat své agenty do všech komunistických stran lidových demokracií, aby je podlomila zevnitř [...] Musíme zvýšit bolševickou bdělost v rámci strany, abychom odhalili všechny agenty imperialismu a vymýtili je ze strany.*“⁴⁸⁸ Teď už vlastně nevědomky vyzývá, aby našli jeho.

Připomeňme však, že Slánský zpočátku odmítal sovětské poradce s tím, že v naší KSČ agenti být nemohou, teď už ale mluví o tom, že tu jsou. Mohl nabýt přesvědčení, že „agenti imperialismu“ do strany skutečně pronikli, a tak je třeba stranu očistit? Proti očistě sám nic nenamítal. Již v kapitole o Budování strany jsem hovořil o tom, že Slánský chce mít stranu „čistou“ za všech okolností, ale to byla spíš řeč o „reakcionářských živlech“, co se chtějí ukrýt po Únoru ve straně a hlavně v nižších složkách strany.

Teď už tu ale máme nepřátelské agenty s jasným záměrem poškodit stranu, jež by se měli ukrývat na vysokých místech. Byl však Slánský během třetího zasedání Informbyra přesvědčen, že jsou ve straně skuteční agenti, když hovoří o tom, že je třeba zvýšit bdělost a odhalit tyto špióny? Dle mého soudu tu začíná to, co lze vysledovat v následujících projevech jak Slánského tak i Gottwalda. Oběma začalo být jasné, že nějaký proces dříve či později udeří na KSČ. A tak si snažili zjednodušeně řečeno krýt svá záda. Zapírání možnosti, že ve straně je nepřítel, by se obrátilo proti nim, a tak v tento moment již nezbývá konstatovat, že

⁴⁸⁴ Barnovský, M.: Proces s takzvanými slovenskými buržoáznými nacionalistami. In Pernes, J., Foitzik, J. (eds): *Politické procesy v Československu po roce 1945 a "případ Slánský"*, Brno 2005, s. 160

⁴⁸⁵ Kaplan, K.: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, Praha 1992, s. 49-50

⁴⁸⁶ Slánského projev lze nalézt v jeho fondu pod signaturou sv. 12, a.j. 123. Jedná se však rukopisný záznam. Vzhledem k obtížné čitelnosti Slánského rukopisu volím tedy znovu jako zdroj práci Procacci, G. (eds): *The Cominform...*, Milano 1994,

⁴⁸⁷ Procacci, G. (eds): *The Cominform...*, Milano 1994, s. 731

⁴⁸⁸ Tamtéž, s. 731

nepřítel tu je a co nejostřeji se proti němu vymezit. A taky ukázat, na jaké straně jsem. Na druhé straně tím neříkám, že Slánský byl přesvědčen, že žádný nepřítel tu není, a že všichni komunističtí funkcionáři, co byli či budou zatčeni, jsou nevinní. A jejich obětováním se Slánský sám zachraňuje. Ve vinu obětí moskevských procesů zajisté věřil, takže když byli agenti v Rusku, proč by nemohli být nějací i u nás.

Vraťme se však k zasedání Informbyra. Opět zde zní kritika do vlastních řad: „*Slabostí naší strany dosud je, že široké masy členů podceňují odpor třídního nepřítele, jeho neustálou snahu nasazovat dovnitř strany svou agenturu a provádět podkopnou a rozkladnou činnost proti lidově demokratickému režimu. Podceňují třídního nepřítele, projevují pak nedostatečnou bolševickou bdělost a ostražitost. Tu nestačí jen ve slovech hlásat nutnost zvýšení bdělosti. Zvýšenou bdělost musíme uplatňovat v každodenní naší kádrové politice, v dobrém poznávání a prověřování kádru, včasném odstraňování všech lidí cizích a nepřátelských straně a dělnické třídě a v přísném exemplárním trestání těch, kteří zanedbávají zásady bolševické bdělosti.*“⁴⁸⁹ Čili znovu Slánského snaha o důkladnou výchovu straníků. Vychovat je k důkladné bdělosti a ostražitosti. Docílit tak akceschopné a uvědomělé strany, s jejíž pomocí snadno odhalíme třídního nepřítele. Rovněž tak znovu důkaz toho, jak v tomto směru byl úspěšný, kdy sám hovoří o tom, že široké masy členů podceňují nepřítele, čili nevěnují pozornost bolševické bdělosti. O zasedání Informbyra znovu referoval na předsednictvu PÚV 28. 11. 1949,⁴⁹⁰ zápis z této schůze se mi bohužel nalézt nepodařilo.

7.2 Izrael

Druhý zásah do procesu z hlediska mezinárodní scény se týká státu Izrael a vlny antisemitismu. Antisemitismus zasáhl také Sovětský svaz a jeho vyvrcholením byl připravovaný proces s tzv. Bílými plášti, tedy ruskými lékaři židovského původu. A příčina? Tu lze hledat ve změně sovětské politiky na Blízkém a Středním východě, především v oblasti Palestiny, kde se Moskva snažila získat vliv prostřednictvím vznikajícího státu Izrael.

Izrael během konfliktu s Araby obdržel od Československa značnou vojenskou pomoc, která byla organizována pozdějšími obžalovanými v procesu proti Slánskému (Fischl, Reicin, Geminder). Jenže Izrael se nakonec nevydal socialistickou cestou a Sovětský svaz musel hledat spojence jinde, což mohl být problém, protože Sovětský svaz se v arabském světě po své dřívější podpoře Izraele dostal do izolace. Sovětský svaz musel učinit obrat ve

---

⁴⁸⁹ Závěrečná zpráva tzv. Pillerovy komise. In Šimánková, A., Vorel, J.: *Československá justice I.*, sešit 8, Praha 2003, s. 204 – Procacci, G. (eds): *The Cominform...*, Milano 1994, s. 735

⁴⁹⁰ NA, f. ÚV KSČ, f. 02/01, zasedání 28. 11. 1949. Zde se pouze nachází oznámení, že Slánského zpráva byla vzata na vědomí.

své izraelské politice a prorazit svou izolaci v arabském světě. Vyvrcholením byl pražský monstrproces a jeho silný antisemitský tón. Proces v zemi, která ze Sovětského bloku nejvíce pomáhala Izraeli.⁴⁹¹ Proces, kde jedenáct obžalovaných bylo židovského původu, a kdy byl jejich původ zdůrazňován.

7.3 Domácí scéna

Politický monstrproces s komunistickými funkcionáři se tedy nemohl vyhnout Československu. Mezi podstatné prvky pro hledání nepřítele v komunistických řadách lze zařadit zmíněné sovětské poradce,⁴⁹² zřízení Ministerstva národní bezpečnosti v květnu 1950 v čele s Ladislavem Kopřivou⁴⁹³ a zřízení Komise stranické kontroly (dále KSK). Ta byla ustavena již v prosinci roku 1948 jako instituce podléhající sekretariátu Ústředního výboru. Její náplní bylo odhalování a vyšetřování deliktů samotných funkcionářů KSČ. Komise byla podřízena Kopřivovi, ale významnou roli tam sehrála Jarmila Taussigová.⁴⁹⁴ Hledání nepřítele ve vlastních řadách tedy začalo. Důležité je, že na počátku tímto nepřítelem neměl být Slánský, právě naopak, dlouho figuroval jako oběť spiklenců. Není tedy od věci uvést ty nejvýznamnější případy zatýkání pro budoucí proces.

Úplně prvním zatčeným z budoucích spiklenců byl Eugen Löbl. Byl zatčen 28. 11. 1949, tedy bez jednoho dne přesně tři roky před vynesením rozsudku.⁴⁹⁵ Ale patrně se s ním nepočítalo jako s hlavou spiknutí. Prvním „československým Rajkem“ mohl být Vladimír Clementis. Od března 1950 to vypadalo, že se z jeho případu může stát monstrproces. V tomto případě měl nastoupit tzv. slovenský buržoazní nacionalismus.⁴⁹⁶ Ovšem příprava procesu se prozatím zastavila. Problémem bylo to, že slovenský buržoazní nacionalismus měl primárně protičeské a až potom protisovětské zaměření. Případný proces by pak měl jiné vyznění, navíc by byl de facto jen lokální, nedosáhl by význam Rajkova procesu.⁴⁹⁷ Ale i tak

⁴⁹¹ Kaplan, K.: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, Praha 1992, s. 255-260.

⁴⁹² Na jaře roku 1950 došlo však k jejich výměně, jednalo o skupinu více než 20 osob, v čele s Vladimírem Bojarským. Ze známých jmen to byl dále Galkin, Smirnov a Jesikov. Tamtéž, s. 71

⁴⁹³ Tamtéž, s. 72

⁴⁹⁴ Moravec, Z.: *Případ Otty Šlinga*. Bakalářská práce. Masarykova Univerzita Brno. Vedoucí práce: PhDr. Jiří Pernes, CSc. [on-line] [cit. 10.08. 2010]. Dostupný z <http://is.muni.cz/th/125807/ff_b/>

⁴⁹⁵ Löbl, E.: *Svedectvo o procese*. Bratislava 1968, s. 32

⁴⁹⁶ Podle marxizmu-leninizmu je pro zařazení každého člověka prvotní jeho příslušnost třídní, tudíž není podstatná jeho národnost, ale to, zda patří ke třídě vykořisťovatelů (buržoazii, kapitalistů) nebo vykořisťovaných (proletariátu). Posláním proletariátu je uvědomit si svoje postavení a revoluční cestou vyvlastnit třídu kapitalistů a nastolit socialistický řád. Tudíž z toho pak vyplývá, že jakákoliv snaha vytvářet bloky pro hájení nějakých celonárodních zájmů, tj. spojovat na národním principu třídu vykořisťovatelů a vykořisťovaných s cílem splnění nějakého společného politického programu, znamená, odvádět proletariát od jeho úkolu a objektivně tak napomáhat buržoazii. Tedy toto je podstata buržoazního nacionalismu. Rychlík, J.: *K problematice tzv. slovenského buržoazního nacionalismu*. In.: *Slovanské historické studie*, 24, 1998, s. 375

⁴⁹⁷ Kaplan, K.: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, Praha 1992, s. 78-79,87

se Clementis nakonec stal jedním ze 14 obžalovaných během procesu se Slánským a také jedním z popravených.

Další významnou postavou je Otto Šling, tajemník brněnského kraje, čímž se dostáváme blíže ke Slánskému. Slánský ho mnohdy dával za vzor ostatním krajským tajemníkům, patrně s ním i počítal do vyšší stranické funkce.⁴⁹⁸ Šling byl zatčen začátkem října roku 1950.⁴⁹⁹ V případě jeho vyšetřování je zajímavá jeho výpověď z února 1951 o Slánském, která vykresluje to, jakou roli měl zpočátku Slánský mít. Na otázku vyšetřovatele, proč ho chtěl odstranit, Šling odpověděl: „*Protože Rudolf Slánský hájil důsledně politiku spojenectví se Sovětským svazem a se všemi lidově demokratickými zeměmi, jakož i politiku prospěšnou dělnické třídě. Bylo to hlavně proto, že na cestě boje o zvrát celé politiky lidové demokracie, budující socialismus, byl vážnou překážkou v rozhodující stranické funkci a nebylo možno ani počítat s jeho ovlivněním, proto bylo třeba Slánského odvolat, tzn. odstranit.*“⁵⁰⁰ Každopádně po Šlingově zatčení vedoucí politické kruhy ani bezpečnost nepochybovaly, že jsou na cestě k odhalení velkému spiknutí. Jen tu ještě byla otázka, kdo je v čele, jestli Šling, nebo někdo jiný. Nakonec to měla být Švermová,⁵⁰¹ zatčená 21. 2. 1951,⁵⁰² tedy pořád ne Slánský, ale někdo jemu již velmi blízký.

Každopádně na přelomu let 1950 a 1951 se pod vlivem sovětských poradců začala rodit koncepce „vnitrostranického spiknutí“, a tím pádem i možnost politického procesu s vysoce postavenými představiteli strany. Ve vězení se pak ocitly desítky stranických funkcionářů. Jejich uvěznění se dělo na základě souhlasu pětičlenné skupiny, k níž ještě stále náležel Slánský. V tento moment měl též stále k dispozici získané výpovědi zadržených. Tudíž Slánský si zatím udržoval přehled, jakým směrem se připravovaný proces vyvíjí.⁵⁰³

V únoru roku 1951 ÚV KSČ oznámil odhalení rozsáhle nepřátelské skupiny skládající se z vysoce postavených příslušníků KSČ, především Švermové a Šlinga. Na tomto zasedání Slánský nevystoupil a celou dobu mlčel. Dle Karla Kaplana měl dosud při podobných příležitostech buď hlavní referát, nebo alespoň rozsáhlý stranický příspěvek. A na tomto zasedání se ani nepřidal k nadšení ostatních přítomných ohledně odhalení „spiklenců“.⁵⁰⁴

Slánského mlčení na únorovém zasedání ÚV KSČ se může jevit tak, že je v rozporu s jeho vystoupením na třetím zasedání Informbyra. Připomeňme, že Slánský tvrdě hovořil o

⁴⁹⁸ Kaplan, K., Kosatík, P.: *Gottwaldovi muži*, Praha 2004, s. 94

⁴⁹⁹ Kaplan, K.: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, Praha 1992, s. 100

⁵⁰⁰ Citováno dle Tamtéž, s. 111

⁵⁰¹ Tamtéž, s. 113

⁵⁰² Kaplan, K.: *K politickým procesům v Československu 1948-1954*, Praha 1994, s. 84

⁵⁰³ Kaplan, K., Kosatík, P.: *Gottwaldovi muži*, Praha 2004, s. 96

⁵⁰⁴ Kaplan, K.: *Kronika....: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. 241

tom, že je třeba hledat a stíhat zrádce ve vlastních řadách. Interpretoval jsem to jako snahu Slánského „krýt si záda“ v případě odhalení nějakého spiknutí. Pokud by však byl konzistentní, měl promluvit i na tomto zasedání ÚV a jasně se distancovat od „zrádců“, zvláště když to byli jeho blízcí spolupracovníci a měl by tudíž jasně ukázat, že s nimi nemá nic společného. Na tomto místě lze formulovat hypotézu, že si Slánský nejspíše stále kryl vlastní záda. Především tento distanc od Švermové a Šlinga se později objevil v řadě jeho pozdějších projevů, například, „*Šling a Švermová se vždy pokoušeli štvát český lid proti slovenskému lidu. Švermová leckdy soptila vztekem proti právům slovenského národa.*“⁵⁰⁵ V jiné části téhož projevu se Slánský věnoval Clementisovi. Na základě formulací, které Slánský použil, Karel Kaplan usuzuje, že Slánský v zásadě neměl s politickými procesy s komunistickými funkcionáři problém.⁵⁰⁶ Lze však předpokládat, že v případě některých lidí se s represemi nesmířil.

Tedy jak jsem již uvedl, Slánský patrně neměl problém uvěřit, že se do komunistické strany nakonec vetřeli nějakí cizí agenti, které je třeba zničit. V tomto bodě je Kaplanova interpretace pravdivá. Ale mohl tomu věřit v případě Švermové? U své blízké spolupracovnice, nebo u Šlinga? Na únorovém zasedání ÚV o jejich „zločinech“ barvitě referoval Kopecký. Slánský jistě dokázal dobře odhadnout, kolik je pravdy na tom, co říká prostořeký Kopecký.⁵⁰⁷ Lze předpokládat, že si byl nejspíše velmi dobře vědom, že Švermové již není pomoci. Na únorovém zasedání ÚV KSČ patrně mohl ještě svádět vnitřní boj s tím, jak naložit se svojí blízkou spolupracovnicí a rozhodl se nevystoupit. Dá se soudit, že krátce poté zjistil, že se nedá nic dělat a Švermové již nijak nepomůže. Pak je nezbytný jakýkoliv distanc od této osoby, protože hrozí riziko, že to může zasáhnout i jeho a vystoupit na její obhajobu, nemá smysl. Říci, že vše je omyl, by bylo nemožné.

7.4 Počátek pádu

Každopádně již od dubna 1951 se ve výpovědi zatčených začínalo jméno Rudolfa Slánského objevovat nikoliv již v roli oběti, nýbrž člověka, který o mnohých zločinech věděl, nebo k nim vydal příkaz. Ovšem tyto výpovědi se nedostávaly do protokolů, které byly k dispozici k členům stranického vedení, tedy i Slánskému. Objevovaly se v utajených zápisech, ke kterým už Slánský neměl přístup.⁵⁰⁸

---

⁵⁰⁵ Referát na zasedání ÚV KSS v Bratislavě, 22. 4. 1951. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 14, a.j. 136, s. 19

⁵⁰⁶ Kaplan, K., Kosatík, P.: *Gottwaldovi muži*, Praha 2004, s. 97

⁵⁰⁷ Tamtéž, s. 96

⁵⁰⁸ Tamtéž, s. 96-97

Změna koncepce ze Slánského jako oběti ke Slánskému jako hlavě budoucího spikleneckého centra vyšla patrně z hlav tehdejších sovětských poradců. Těm asi Šling a Švermová přišli jako příliš malé ryby. Vyšetřovatelé shromáždili každopádně dost výpovědí hovořících o tom, že je to Slánský, kdo stojí v čele spiknutí. Vznegli dotaz na tehdejšího ministra národní bezpečnosti Kopřivu, zda lze vůbec vést výslechy přímo ke Slánskému. Kopřiva to konzultoval s Gottwaldem. Ten tehdy rozhodl, že se mají zaznamenávat výpovědi o Slánském, ovšem jen pokud o něm zatčení začnou hovořit sami, výslech se tímto směrem zatím vést neměl. Kaplan podotýká, že vzhledem k podmínkám, které během vyšetřování panovaly, nešlo toto doporučení nijak kontrolovat.⁵⁰⁹

Vyšetřování se začalo rozebíhat novým směrem. Slánský přestal dostávat i zbylé zprávy o průběhu vyšetřování a v průběhu jara se pak vyšetřování zcela překvalifikovalo na Slánského, jako hlavu spiknutí.⁵¹⁰

V půlce roku 1951 sovětští poradci usoudili, že materiálů shromážděných vůči Slánskému je dostatek. Na jejich pokyn vyšetřovatelé vypracovali zprávu, kterou poslali do Moskvy a seznámil se s ní Stalin. Ten 20. července 1951 napsal Gottwaldovi: „*Dostali jsme usvědčující materiály o soudruhu Slánském a soudruhu Geminderovi. Považujeme materiály za nedostatečné a myslíme, že zde není žádných důvodů k obvinění. Domníváme se, že nelze jen na základě udání známých pachatelů dělat závěry, je třeba faktů, které potvrzují taková udání. Z toho je vidět ne dost vážný poměr k této práci, a proto jsme rozhodli Bojarského [Vladimíra, hlavního poradce] odvolat do Moskvy.*“⁵¹¹ Dle historika Igora Lukeše Stalin věděl, že svým voláním po „faktech“ způsobí to, že se poradci ocitnou pod tlakem a z obavy o svůj život vyvinou tlak na české vyšetřovatele, a ti pro změnu vyvinou tlak na již uvězněné komunistické funkcionáře, aby přiznali existenci rozsáhlého spiknutí mezi vládnoucí komunistickou elitou v čele se Slánským. Stejně tak Lukeš vidí za Stalinovým výrokem, že se mají brát s rezervou výpovědi vyšetřovaných, to, že Stalin se měl jednoduše vyžívat v pomalé a pečlivé likvidaci lidí, zvláště těch, co mu jsou slepě oddáni a že v tomto směru se Slánského případ rozvíjel pro Stalina dobrým způsobem.⁵¹² Ať to tak bylo či ne, každopádně na Stalinův dopis reagoval Gottwald souhlasně s tím, že proti Slánskému nelze vznést obvinění.⁵¹³ Dodejme ještě, že poradce Bojarskij byl odvolán, a na jeho místo

---

⁵⁰⁹ Tamtéž, s. 98

⁵¹⁰ Tamtéž, s. 98

⁵¹¹ Citováno dle Kaplan, K.: *Kronika...: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. 245

⁵¹² Lukeš, I.: *Rudolf Slansky: His Trials and Trial.*, s. 28-29 [on-line] [cit. 28.06. 2010]. Dostupný z <<http://www.wilsoncenter.org/topics/pubs/WP50IL.pdf>>

⁵¹³ Kaplan, K.: *Kronika...: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. 245

nastoupil nový poradce Alexej Besčanov, jenž pak měl na starosti hlavně Slánského vyšetřování.⁵¹⁴

K projednání této zprávy byl dokonce v červenci 1951 pozván Gottwald do Moskvy na jednání se Stalinem, ten však místo sebe raději poslal Čepičku. Čepička odcestoval za Stalinem spolu s výpověďmi Artura Londona, které kompromitovaly jak Slánského tak Gemindera. Výsledkem Čepičkovy cesty byl dopis Stalina Gottwaldovi, v němž se objasňují postoje moskevského vedení. V důsledku tohoto dopisu byl Slánský odvolán ze své funkce.⁵¹⁵

Je nezbytné podívat se na Stalinův dopis, jež přivezl Čepička, podrobněji. Stalinovo stanovisko bylo následující: *„My jako dříve myslíme, že výpovědi pachatelů bez faktů potvrzujících tyto výpovědi nemohou sloužit jako základ pro obvinění činitelů známých ve straně pro jejich velkou kladnou práci [...] Proto správně postupujete s opatrností a bez důvěry k výpovědím zkušených pachatelů, pokud se týká s. Slánského a Gemindera.“* Zároveň ale dopis doporučoval odvolat Slánského z funkce generálního tajemníka, a sice z důvodu, že se v této funkci dopustil chyb při rozmisťování kádrů, jež se ukázaly jako nepřátelské živly. *„Proto myslím, že by bylo třeba jej vyměnit,“* napsal Stalin.⁵¹⁶

Tento Stalinův návrh připomíná Čepička ve své zprávě⁵¹⁷ o své moskevské „misi“. Dle Čepičky byl jeden ze Stalinových důvodů pro odvolání Slánského ten, že *„se nedovedl rozebrat v lidech.“*⁵¹⁸

Každopádně Čepičkovo jednání v Moskvě není jediné, které zasáhlo do osudů Slánského, ale i dalších „spiklenců“. Čepička několikrát jednal s tajemníkem sovětského velvyslanectví v Praze s Pavlem G. Krekotěnem, kdy jednoduše řečeno Čepička žaloval *„doslova jak malý kluk.“*⁵¹⁹ Na schůzích politického sekretariátu a předsednictva měl Slánský dle vyjádření Čepičky mlčet a nereagovat na kritiku své práce. Čepička dále uvádí: *„Slánského jako vedoucího přecenili, že je jen průměrným pracovníkem.“* Na jiném setkání s Krekotěnem referoval o vystoupení Slánského při jeho sebekritice 6. 9. 1951 (viz níže), stejně tak hovořil o projevech ostatních vystoupivších na tehdejších zasedání. Nebo ještě před svou cestou do Moskvy Čepička řekl Silinovi, tehdejšímu velvyslanci v Praze, *„jak se nyní*

⁵¹⁴ Fiala, J.: Úloha sovětských poradců v československé bezpečnosti při přípravě a provedení politických procesů v letech 1949–1954. In Šimánková, A., Vorel, J.: *Československá justice I.*, sešit 8, Praha 2003, s. 305–306

⁵¹⁵ Pernes, J., Pospíšil, J., Lukáš, A.: *Alexej Čepička*, Praha 2008, s. 248

⁵¹⁶ Citováno dle Kaplan, K.: *Kronika...: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. 245

⁵¹⁷ Čepička měl Antonínu Novotnému v roce 1956 vypracovat zprávu o svém jednání v Moskvě. Pernes, J., Pospíšil, J., Lukáš, A.: *Alexej Čepička*, Praha 2008, s. 248

⁵¹⁸ Citováno dle Tamtěž, s. 249

⁵¹⁹ Tamtěž, s. 246

objasňuje na základě výpovědí, nepřátelské práce v KSČ měla konkrétní nositele. Slánský o tom dostával zprávy, ale řešení skoro vždycky přijímal sám nebo ve svém sekretariátě. Takřka všechna nepřátelská práce vychází najevo. Zdálo by se, že první povinností Slánského, Gemindera a dalších bylo zajít na politický sekretariát, zajít za Gottwaldem, Zápotockým, vystoupit na zasedáních s oznámením o nepřátelské činnosti Švermové, odhalit všechna fakta a případy takové činnosti. Kdokoliv z nich Slánský s Geminderem, kteří po celou dobu pracovali s nepřáteli Švermovou, Šlingem, Reicinem, Závodským, Švábem, Smrkovským a dalšími gestapáky, má co říci na politickém byru komunistické strany. Avšak nikdo z nich, počínaje Slánským a konče Geminderem, nejenže nevystoupil s odhalením, ale ani teď nepomáhají při vyšetřování nepřátelské činnosti.“⁵²⁰

V jiném svém prohlášení hovořil Čepička o tom, jak je Gottwald sklíčen a uražen kvůli tomu, jak si Slánský vedl ve své funkci. Na druhé straně připustil možnost, že za vším může být pouze snaha nepřátel režimu zdiskreditovat Slánského v očích Gottwalda, ale dle Čepičky to tak není. Autoři životopisu o Čepičkovi upozorňují, že musel vědět, že všechna tato jeho sdělení se dostanou dál do Moskvy,⁵²¹ tudíž za tím mohl být mocenský boj se Slánským. V tomto směru lze uvést ještě vzpomínku Taussigové, jíž měl Čepička někdy v časovém rozmezí od března do května 1951 při rozhovoru říci, že „*Slánský není byrokrat, ale nepřítel*.“ Čepička to odůvodnil svědectvím jakéhosi řidiče, který měl vozit Slánského spolu se Švermovou na americké velvyslanectví.⁵²² Dodejme ještě, že Slánský byl Čepičkovi za svědka na jeho svatbě s dcerou Klementa Gottwalda Martou Gottwaldovou. Dle autorů životopisu o Čepičkovi, byla Slánského přítomnost však dána patrně jeho vztahem ke Gottwaldovi, než k Čepičkovi.⁵²³

Vraťme se teď tedy k situaci po návratu Čepičky z Moskvy. Gottwald projednal Stalinův dopis se Zápotockým a odepsal do Moskvy, že s odvoláním Slánského souhlasí. Do Moskvy byl ovšem poslán dopis s trochu jiným zněním, než Gottwald původně plánoval. Existují dvě koncepce dopisu Stalinovi. V obou dvou se jedná o uvolnění Slánského z funkce generálního tajemníka. Zajímavé je, že v prvním dopise bral na sebe Gottwald dokonce i část zodpovědnosti a Slánského se dokonce zastával. Znění prvního nadeslaného dopisu je následující:

„Drahý soudruhu Staline! Váš dopis z 24. července jsem obdržel. [...] Uznávám, že Vaše rada o organizaci ve věci soudruha Slánského vyplývá z jeho politické a do jisté míry

---

⁵²⁰ Citováno dle Tamtéž, s. 246-247

⁵²¹ Tamtéž, s. 247

⁵²² Tamtéž, s. 251

⁵²³ Tamtéž, s. 173

osobní odpovědnosti za výběr a rozmísťování kádrů. Nicméně se přiznám, že sám jsem s takovým opatřením nepočítal. Vycházel jsem totiž z toho, že při celkové reorganizaci práce aparátu strany od shora až dolů možno vytvořit předpoklady, aby se chyby v podobném rozsahu neopakovaly. Vycházel jsem z toho tím více, že za prvé věřím v politickou a osobní poctivost a dobrou vůli s. Slánského a za druhé, že ani dost dobře nevidím, kdo by mohl s. Slánského v dosavadní funkci s úspěchem zaměnit. Konečně ani já se necítím bez viny a odpovědnosti za učiněné chyby. Tolik na odůvodnění mého stanoviska, které jsem měl před Vaší radou. Nyní prosím o další radu: jak provést Vaše doporučení. Podle organizačního řádu strany (§ 54)⁵²⁴ generálního tajem...,“⁵²⁵ čímž byl dopis ukončen. V tomto dopise je zajímavá též formulace o tom, že Gottwald netuší, kdo by mohl Slánského úspěšně nahradit, což svědčí o organizačních schopnostech Slánského a zřejmě i o Gottwaldově důvěře ve Slánského.

Avšak v druhé koncepci dopisu je zajímavé to, že Gottwald nadále považuje za dobré to, aby Slánský zůstal na nějaké odpovědné funkci.⁵²⁶ Kaplan usuzuje z obsahů obou dopisů, že tehdy nebyl Gottwald o vině Slánského přesvědčen, či spíše vnitřně nebyl přesvědčen o nutnosti jeho odvolání z funkce.⁵²⁷

Krátce po této korespondenci a zároveň po bombastické oslavě Slánského padesátin (viz níže) požádal Gottwald Slánského o návštěvu v jeho domově.⁵²⁸ Průběh této návštěvy popsala Slánského manželka Josefa. Gottwald měl říct Slánskému: „*Oni urgují tvé odvolání z funkce a já už to asi nebudu moc odkládat.*“ Slánský mu na to měl odpovědět, ať ho tedy odvolá, že se na něj zlobit nebude. Dále Gottwald: „*Víš Rudo, já jsem chtěl úmyslně udělat velké oslavy tvých narozenin, úmyslně jsem tolik vyzdvihoval vše, co si pro stranu udělal, všechny tvé zásluhy. Doufal jsem, že když tě ukážeme takového, jaký jsi a co jsi pro stranu udělal, že oni couvnou. Ale couvnout nechtěli a trvali na tvém odvolání.*“ Dál dle vzpomínek Slánské měl být při vysvětlování Gottwald smutný a Slánský ho měl ještě utěšovat. Za celou dobu Gottwald neřekl, kdo jsou „oni“, ale není pochyb, že Slánskému došlo, kdo se zatím skrývá.⁵²⁹

V souvislosti s Gottwaldovým prohlášením ohledně Slánského narozenin, je žádoucí upozornit na jeden moment. Narozeniny vskutku měly bombastický průběh, jak Gottwald

⁵²⁴ Gottwald se chtěl odvolat na paragraf organizačního řádu z roku 1949, kde se hovoří o tom, že generálního tajemníka může odvolat pouze sjezd strany. NA, f. ÚV KSČ, f. 100/ sv. 1, a.j. 4, s. 97

⁵²⁵ Citováno dle Kaplan, K.: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, Praha 1992, s. 141-142

⁵²⁶ Tamtéž, s. 142

⁵²⁷ Kaplan, K., Kosatík, P.: *Gottwaldovi muži*, Praha 2004, s. 98

⁵²⁸ Lukeš, I.: *Rudolf Slánský: His Trials and Trial*. [on-line] [cit. 20.08. 2010]. Dostupný z <<http://www.wilsoncenter.org/topics/pubs/WP50IL.pdf>>

⁵²⁹ Citováno dle Bartošek, K.: *Český vězeň*, Praha-Litomyšl 2008, s. 148

popisoval. Gottwald spolu se Zápotockým poslali Slánskému blahopřejný dopis, ve kterém mu vyjadřují díky za jeho práci pro stranu. Ovšem v konečné verzi dopisu škrtl Gottwald tyto věty: „*Patřil k nejbližším spolupracovníkům soudruha Gottwalda; patřil k nejpřednějším členům gottwaldovského vedení KSČ.*“⁵³⁰ Tudíž se patrně snažil chránit Slánského, ale zase na druhé straně se již nenápadně od něj distancoval. Ovšem škrtnutí vět o tom, že Slánský byl jeden z jeho nejbližších spolupracovníků, bylo svým způsobem k ničemu. Kampaň během oslavy narozenin byla plná těchto sdělení (viz níže). Nemluvě o tom, že více jak dva miliony členů KSČ mohly ve svých stranických legitimacích vidět vedle sebe podpisy Gottwalda a Slánského. U Slánského narozenin je ještě podstatné to, že neobdržel zdravici z Moskvy.⁵³¹

Každopádně došlo k tomu, že Gottwald nařídil zastavit výslechy na Slánského. Karel Kaplan usuzuje, že viděl Slánského budoucnost tak, že sice opustí nejvyšší stranickou funkci, ale nic víc. Tento pokyn však nebyl vyšetřovateli respektován. Ti se řídili postoji sovětských poradců, dle nichž se výslechy na Slánského měly naopak zintenzivnit. Gottwaldovi měli tlumočit, že Československu hrozí nebezpečí sionismu. Gottwald se patrně obával ignorovat takovéto varování a posléze souhlasil s dalšími výslechy. Mohl tehdy dle Kaplana ještě patrně doufat ve Slánského nevinu s tím, že se případná nevina dalšími výslechy prokáže,⁵³² což se neukázalo.

Mezníkem v životě Rudolfa Slánského a přípravě procesu je zasedání ÚV KSČ 6. 9. 1951, kde je zbaven své funkce a podává sebekritiku. Před ním jako hlavní řečník vystoupil Gottwald, který vysvětloval důvody této změny takto: „*Sekretariát ÚV se dopouštěl hrubých chyb hlavně ve výběru a rozmísťování vyšších kádřů v aparátu strany, dále v organizačním zajišťování politických úkolů strany a v používání nesprávných pracovních metod.*“ Ve svém výkladu se Gottwald dostal k otázce, kde se vládne, zda u Prašné brány (ÚV KSČ), nebo na Hradě a ve Strakovce (sídle předsednictva vlády)? Řekl, že existovala snaha zkoncentrovat moc u Prašné brány.⁵³³

Pak následovala Slánského sebekritika, jejíž obsah byl zkontrolován s Gottwaldem.⁵³⁴ Vzhledem k její důležitosti je nezbytné ocitovat její nejdůležitější pasáže: „*Je přirozené a odpovídá to bolševickým principům, že když se nakupí tolik chyb a přehmatů na tak důležitém úseku práce jako je kádrová práce a celá organizační práce strany, že se právem staví otázka*

⁵³⁰ Citováno dle Kaplan, K.: *Kronika...: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. 247

⁵³¹ Tamtéž, s. 247

⁵³² Kaplan, K., Kosatík, P.: *Gottwaldovi muži*, Praha 2004, s. 99

⁵³³ Citováno dle Kaplan, K.: *Kronika...: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. 249 – NA, f. ÚV KSČ, f. 01, sv. 16, a.j. 28, s. 62

⁵³⁴ Tamtéž, s. 249

*politické a osobní zodpovědnosti za tyto chyby. A tu zůstává skutečností, že hlavní zodpovědnost za stav ústředního aparátu, za kádrovou politiku nesu já. Především soudruzi, nesu zodpovědnost za onu chybnou kádrovou politiku, která vedla k tomu, že tolik škůdců, nepřátel a spiklenců se dostalo na tak důležité funkce ve stranickém aparátu a mohlo vytvořit tak veliké nebezpečí pro celou stranu [...] veliká odpovědnost za tuto věc padá přímo na mne.*⁵³⁵ Čili opravdová sebekritika, za vše může Slánský.

Dále pokračoval: *„Moje chyba spočívala především ve špatném výběru kádrů [...] přirozeně mohu uvést, že iniciátorem této kádrové politiky byla Švermová, že ona tyto lidi doporučovala, vychvalovala a prosazovala, ale to nikterak nezmenšuje tu moji chybu a vinu.*“⁵³⁶ K tomu, že Švermová byla jeho zástupce, se hlásil (to taky z přítomných každý věděl), ale v původní verzi sebekritiky byly pasáže, kde hovoří o každodenním styku s ní, i mimo práci, kdy s ní projednával všechny otázky.⁵³⁷ Ty pak neřekl, ale kritických poznámek na adresu Švermové bylo dost. Když tedy logicky usoudil, že Švermová je ztracena, nezbyvá, než dát od ní ruce pryč. Tedy nemluvit o tom, že s ní blízce spolupracoval, ale co nejvíc ji kritizovat. Stejně tak si „sype popel“ na hlavu za to, že dříve nepřišel za Gottwaldem, aby Švermovou z funkce odstranil.⁵³⁸

Ke svému trestu uvedl: *„Přirozeně, že tyto důsledky, pokud jde o mne, nejsou pro mne osobně lehké. Ale bylo by špatné, kdybych nechápal, že tyto důsledky jsou správné, že jsou v zájmu strany a že to straně přinese prospěch. Sám, ve své funkci ústředního tajemníka jsem různé soudruhy poučoval o tom, že dopustí-li se vážných chyb, musí strana z jejich chyb vyvodit důsledky a že oni musí nutnost těchto důsledků chápat [...] není tak strašné dopustit se chyby, strašnější je, chyby nepřiznat. A to soudruzi je třeba, abych si připamatoval nyní já a abych nyní, když důsledky za chyby, kterých jsem se dopustil, se týkají mne, oprávněnost těchto chyb chápal. Tu je třeba, abych chápal, že tato opatření jsou v zájmu strany.*“⁵³⁹ Čili obětuji se pro stranu a doufám, že má oběť stranu posílí. Neposílila.

„[...] chci ujistit ústřední výbor, že na novém úseku práce budu se snažit pracovat svědomitě, bez zatrpklosti a hořkosti, pracovati, abych co nejvíce prospěl straně, pokud stačí mé síly a schopnosti [...] vím ze zkušenosti, že soudruzi, kteří byli ze svých míst odvoláni a dávání na místa méně odpovědná, když zatrpkli, že ve většině případů to byl u nich jen krůček k tomu, aby se dostali na šikmou plochu a šinuli se dál a dál od strany. Myslím, že mohu

⁵³⁵ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50., sv. 14, a.j. 143, s. 1-2

⁵³⁶ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50., sv. 14, a.j. 143, s. 2

⁵³⁷ Tamtéž, s. 4

⁵³⁸ Tamtéž, s. 5

⁵³⁹ Tamtéž, s. 8-9

ujistit ústřední výbor a že to dokáží, že toho u mne nebude.“⁵⁴⁰ Ale de facto bylo, tedy podle koncepce tvůrců procesu. Každopádně se snažil říct, že zůstává skálopevným komunistou (což za všech okolností byl), a tudíž nelamte nade mnou hůl. Ale hlavně tu šlo o to říci, já nejsem zrádce, dělal jsem chyby, ale nebyla to záškodnická činnost.

Následovalo zrušení Slánského úřadu a jeho kompetence přešly na Gottwalda.⁵⁴¹ Důležité je to, že jak Gottwaldův referát a Slánského sebekritika byly hromadně distribuovány. Za tímto účelem se měly konat i stranické schůze, kde se mělo vše projednat a oba příspěvky přečíst.⁵⁴² S oficiálním vyzněním Slánského pádu se tudíž mohla seznámit široká veřejnost (viz níže).

Po své sebekritice a zbavení funkce nastoupil, jak sám zmínil, na post místopředsedy vlády, a to 8. září 1951. V jeho kompetenci bylo řízení hospodářských ministerstev. K jeho působení na ministerstvu (avšak až po jeho zatčení) se vyjádřil Jaromír Dolanský, tehdy místopředseda vlády: „*Jeho způsob práce byl takový, že on nechal za sebe dělat jiné. Svaloval ze sebe odpovědnost. Snažil jsem se mu pomoci, ale všechno za něho dělat? Nestaral se o vybudování svého aparátu v Úřadě předsednictva vlády. Nechával vždy to někomu udělat. Na komisích odsunoval věci.*“⁵⁴³

Slánský si však prozatím udržel pozice v nejužším stranickém vedení, zůstal i členem předsednictva ÚV.⁵⁴⁴ Stal se členem právě vzniklého politického sekretariátu, dle Kaplana patrně Gottwaldovou zásluhou.⁵⁴⁵ Na politický sekretariát pak přešlo rozhodování o politických procesech, Slánský mohl tedy nadále rozhodovat o trestu smrti.⁵⁴⁶

7.5 Zatčení

Po sebekritice z 6. 9. 1951 zbývalo Rudolfu Slánskému už jen několik měsíců na svobodě. Když byla ústředním výborem sebekritika přijata, vyšetřovatelé už definitivně zcela opustili původní koncepci procesu a začali se zcela orientovat na Slánského jako hlavu spiknutí.⁵⁴⁷ Čekalo se vlastně již jen na vhodnou příležitost k zatčení. Záminkou k jeho zatčení se stal dodnes ne zcela objasněný dopis adresovaný „Velkému metaři“, a to konkrétně se zněním: „*Dostáváme nyní zprávy, že Vaše situace se stává stále obtížnější, a vyslovují se*

---

⁵⁴⁰ Tamtéž, s. 9

⁵⁴¹ Důvěrný dopis všem organizacím a členům strany, s. 4. NA, f. ÚV KSČ, f. 01, sv. 16, a.j. 28

⁵⁴² Tamtéž

⁵⁴³ Citováno dle Kaplan, K.: *Kronika...: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. 272

⁵⁴⁴ Důvěrný dopis všem organizacím a členům strany, s. 4. NA, f. ÚV KSČ, f. 01, sv. 16, a.j. 28

⁵⁴⁵ Kaplan, K., Kosatík, P.: *Gottwaldovi muži*, Praha 2004, s. 101

⁵⁴⁶ Pernes, J., Pospíšil, J., Lukáš, A.: *Alexej Čepička*, Praha 2008, s. 180

⁵⁴⁷ Kaplan, K.: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, Praha 1992, s. 142

zde obavy a domněnky podepřené zprávami z dobře informovaných kruhů, že jste předvídan k procesování známému v případě Gomulky. Doufám, že tento dopis Vás zastihne ještě včas. Nabízíme Vám bezpečný odchod za hranice. Podle prohlášení nejpovolanějších míst zaručujeme Vám azyl, bezpečný úkryt a později možnost existence, vyjímaje politickou kariéru. Instrukce o odchodu dostanete touž cestou, buďte opatrný a nespěchejte se nikomu, ani doručitel neví, oč jde.“⁵⁴⁸ V dopise pak byla též uvedena hesla a vysílací časy rádia Svobodné Evropy, aby si mohl případný adresát ověřit, že nejde o provokaci.⁵⁴⁹

Dopis sám osobě nese několik nejasností. Jedním z nich je otázka jeho původu. Byly tu možnosti, že se jedná o akci některé západní zpravodajské služby nebo naopak sovětské, či akce domácích zpravodajců. Podle posledních zjištění, se kterými přišel Jiří Šulc, se jednalo o akci československé emigrace. V zahraničí působila zpravodajská organizace československých emigrantů zvaná OKAPI v čele s generálem Františkem Moravcem. OKAPI zaznamenala, že během oslav Slánského narozenin neobdržel oslavenec tu nejdůležitější zprávu – zprávu z Moskvy. Usoudili, že se pod ním začíná jeho židle viklat a začali mu věnovat zvýšenou pozornost, zvláště pak po jeho odvolání z funkce. Na návrh jednoho operačního důstojníka Františka Ostrého,⁵⁵⁰ jenž pak byl přímo autorem dopisu, pak byla připravena operace „Velký metař“. OKAPI předpokládalo, že jeho útěk do zahraničí by vyvolal politickou senzaci. Ovlivnil by komunistické politické strany v Západní Evropě, měl by nepochybně vliv na vnitropolitickou situaci v Československu,⁵⁵¹ nemluvě o mezinárodních dopadech, vždyť Slánský znal i mnohá sovětská tajemství.⁵⁵²

⁵⁴⁸ Citováno dle Kaplan, K.: *Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. 252-253

⁵⁴⁹ Šolc, J.: *Operace „Velký metař“*. In *Historie a vojenství*, č. 4, 1995, s. 86

⁵⁵⁰ Fr. Ostrý pak dva dny po vynesení rozsudku nad Slánským poslal dopis J. Urválkovi, prokurátoru během procesu, vcelku se zajímavým zněním: „*Pane státní prokurátore Urválku, jsme jedni z chybějících Vám svědků ve světoznámém procesu Slánského a spol. Naše výpověď Vám zajisté schází, aby Vám doplnila celý obraz o Velkém Metaři. Můžete tušit otázky, které bychom měli zodpovědět. Máme několik důvodů, proč tak nečiníme ani písemně. Jedním z nich je, že nám úplně schází atmosféra vyšetřování a přípravy procesu sovětskými odborníky z Moskvy. Postrádali bychom příliš vliv fanatismu a fyzické průpravy, které dovedou výpovědi obžalovaných a svědků po dlouhém nácviku uceleně, bez mezer a protikladů přivést v procesu ke sluchu světa. Účelem tohoto dopisu je učinit několik připomínek, a to za nás, kteří jsme spolupracovali na přípravě útěku Metaře. Známe již situaci jednotlivých předáků strany natolik, abychom odhadli, kdy pro koho zvoní hrana. Měli jsme tedy na mysli skutečně jen jeho záchranu, nikterak jsme nepomýšleli vydání Metaře tak bezuzdné a nesmyslné kritice a ohromujícímu rozsudku. Nám by úplně stačilo, v případě nezdařeného útěku, kdyby byl zbaven funkce on a s ním celý houf jeho přívrženců. Už to by nám stačilo, poněvadž tento exodus by postihl stranu dostatečně, podle našeho názoru. Avšak poprava? Dovedete si snad uvědomit Vy, a ti, kteří dali rozkaz k jeho exekuci, že ani v případě převratu by nebylo možno odsoudit Metaře k smrti? My, kteří jsme zavinili zatčení Metaře pro připravování útěku na Západ, my rozhodně odmítáme jeho soud a distancujeme se od jeho popravy. Přítomnost Metaře v procesu přitížila všem obžalovaným. Nesporně jsme Vám v osobě Metaře dodali dlouho hledanou osobnost. Dříve vedoucí v boji za komunismus a nyní vedoucí celé řady čístek. My se distancujeme i od soudu a exekuce dalších obviněných deseti osob procesu Metaře a spol. Tento dopis bude ve vhodnou dobu dán k dispozici západnímu tisku jako otevřený dopis. Podpora.*“ Tamtéž, s. 86

⁵⁵¹ Šolc, J.: *Operace „Velký metař“*. In *Historie a vojenství*, č. 4, 1995, s. 83

⁵⁵² Lukeš, I.: *Rudolf Slansky: His Trials and Trial*, s. 2 [on-line] [cit. 28.06. 2010]. Dostupný z <<http://www.wilsoncenter.org/topics/pubs/WP50IL.pdf>>

Každopádně dopis byl do Československa přivezen 9. 11. 1951 Rudolfem Nevečeřalem, tehdy pracovníkem československé exilové zpravodajské služby podřízené americké centrále, který se ovšem stal zároveň spolupracovníkem československé civilní rozvědky, tedy dvojitým agentem. Dopis přinesl jistě Daniele Kaňkovské, která měla dopis předat Velkému metaři. Nevečeřal předal dopis pracovníkům rozvědky, kteří z něj udělali fotokopii, rozvědka zároveň nařídila sledovat vysílání Svobodné Evropy, kde měli dle dopisu zaznít a skutečně zazněla hesla pro „Velkého metaře“. Nevečeřal měl pak dle instrukcí rozvědky předat dopis Kaňkovské a přesvědčit ji, že je adresován Slánskému. Ta se však zdráhala dopis předat z důvodů, že Slánského ani pořádně nezná a dala si 5 dní na přemýšlení. Během nich poznala, že je sledována a dopis spálila, čímž přestal existovat originál dopisu a tím padl vymyšlený plán zatknout Kaňkovskou na cestě na generální sekretariát za Slánským. I když ona sama nakonec stejně byla zatčena a odsouzena na 13 let do vězení.⁵⁵³

Není zcela prokázáno, zda oním „Velkým metařem“ Slánský skutečně byl.⁵⁵⁴ Každopádně jak Kaplan, tak i Šolc přepokládají, že Slánský útěk nechystal a nabídku na útěk by neakceptoval.⁵⁵⁵

Není od věci zmínit ještě jednu informaci. Dopis „Velkému metaři“ není jediným varováním, kterého se Slánskému dostalo. 8. listopadu 1950 byl na generální sekretariát doručen dopis se zněním: „*Pane, protože se nemůžeme setkat, musím Vám napsat potají. Utečte za hranice, protože se chystá Vaše zatčení,*“⁵⁵⁶ podepsán byl Jirka. Igor Lukeš hovoří o tom, že se mohlo jednat o žert, ale taky to určitě mohlo znepříjemnit Slánského pocity, nikdo v té době nemohl brát na lehkou váhu zvěsti o možnosti zatčení.⁵⁵⁷ Každopádně, důležitější je dopis Velkému metaři.

Protože sovětsí poradci spolu s trojicí důstojníků StB vyhodnotili jako nejpravděpodobnějšího adresáta Slánského, odeslali své podezření do Moskvy, odkud přišel obratem Stalinův pokyn Gottwaldovi: zatknout Slánského, než uteče do ciziny. Gottwald měl nejprve váhat, radil se se Zápotockým a Čepičkou. Svolil až poté, co mu Anastas I. Mikojan,

---

⁵⁵³ Kaplan, K.: *Kronika...: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. 253-254

⁵⁵⁴ Dle svědectví autora dopisu F. Ostrého, měly být v dopise, který Nevečeřal sebou nesl, i falešné doklady pro R. Slánského. Ty patrně vyrobeny byly, ale není důkaz, že byly doopravdy obsahem dopisu. Šolc, J.: *Operace „Velký metař“*. In *Historie a vojenství*, č. 4, 1995, s. 84, 94-95

⁵⁵⁵ Kaplan, K., Kosatík, P.: *Gottwaldovi muži*, Praha 2004, s. 103 – Šolc, J.: *Operace „Velký metař“*. In *Historie a vojenství*, č. 4, 1995, s. 89

⁵⁵⁶ Citováno dle Lukeš, I.: *Rudolf Slansky: His Trials and Trial.*, s. 18 [on-line] [cit. 28.06. 2010]. Dostupný z <<http://www.wilsoncenter.org/topics/pubs/WP50IL.pdf>>

⁵⁵⁷ Tamtéž, s. 19

vedoucí činitel SSSR, který přicestoval do Prahy, pohrozil, že za případný Slánského útěk ponese před Stalinem zodpovědnost, a tak 23. 11. 1951 vydal příkaz ke Slánského zatčení.⁵⁵⁸

Samotné zatčení pak provedli pracovníci StB a budoucí Slánského vyšetřovatelé Doubek a Košťál. Měla to být pro ně čest a odměna za dosavadní dobrou práci v rezortu bezpečnosti. Slánského zatčení pak přímo popsal Doubek: „*Já byl v uniformě, Košťál byl v uniformě, Prchal byl v civilu a Čech byl taky v civilu. Slánský byl na nějaké recepci.*⁵⁵⁹ *Nás do vily nemohli pustit, neznali nás a byla tam ochrana. Čech si půjčil ode mě kabát a čepici, zavedl jako velitel ochranu do takového zahradního domku, aby se dalo projít. Nesměli se hnout, odebrali jim zbraně, a pak jsme čekali. Až zavolali, že už se Slánský blíží, tak jsme šli do haly, já s Čechem jsme stáli takhle proti dveřím a Prchal s Košťálem stáli schovaní. V takovém výklenku. Slánský přišel, za ním šla jeho manželka, rozsvítil v předsíni a šel do té haly, kde ještě byla tma, sahal na vypínač, rozsvítil a v tom okamžiku mu Košťál chytil jednu, Prchal druhou ruku a Čech přistoupil s poutama a nasadil mu je na ruce. Mezitím tam přišla i jeho žena a tam už zase byli další orgánové od Prchala, kteří ji chytili, zacpali jí pusy a odnesli ji, v tom okamžiku nevím kam, to jsem se dozvěděl později. Slánský si sedl, měl spoutané ruce a jen říkal Ježíšmarjá, ježíšmarjá. Víc nic. V tom okamžiku nic víc neřekl. Posadili jsme ho do auta a odvezli do Ruzyně.*“⁵⁶⁰

Dne 24. 11. 1951 se konalo zasedání politického sekretariátu ÚV KSČ. Všichni přítomní uvítali zatčení. Mluvili o historickém rozhodnutí, vypočítávali Slánského hříchy. Karel Kaplan z jejich vystupování usuzuje ulehčení ve smyslu, je dobře, že to nejsem já.⁵⁶¹ Citujme alespoň jedno z Gottwaldových vyjádření, kde vysvětluje svůj postoj ke Slánskému v průběhu vyšetřování: „*Když se dělaly návrhy na poslední ÚV k odvolání S[lánského], vycházel jsem z toho, že to, co se mu stalo pod nosem, je důsledkem jeho neprozíravosti, neschopnosti, že to je řada systematických chyb, které ho sice diskvalifikovaly pro funkci generálního sekretáře, ale nejsou povahy trestní, otevřeně nepřátelské. Byl jsem toho názoru, přesto, že už tehdy v srpnu řada zatčených, kteří se doznali, začala vypovídat o S[lánském]. Bral jsem to tak, že usvědčený nepřítel chce oslabit svoji vinu, rozšiřovat okruh lidí, dezorientovat. [...]* Přitom se ukázala řada nových okolností, které vedly k tomu, že člověk se začal na věc dívat kritičtěji a revidovat své stanovisko. Stále více vynikalo, že S[lánský], když se ty věci se Šlingem provalily, zachoval úplnou pasivitu. Tak jak se dříve

⁵⁵⁸ Kaplan, K., Kosatík, P.: *Gottwaldovi muži*, Praha 2004, s. 102-103

⁵⁵⁹ Podle všeho se účastnil oslavy v Zápotockého vile. Kaplan, K.: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, Praha 1992, s. 158

⁵⁶⁰ Citováno dle Kaplan, K.: *Kronika...: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. 264-265

⁵⁶¹ Kaplan, K., Kosatík, P.: *Gottwaldovi muži*, Praha 2004, s. 103

*staral, aby vše bylo v jeho rukou, aby byla zdůrazněna role o moc generálního sekretáře, v té době, kdy on měl skutečně ukázat, že je mužem na palubě, pustil kormidlo z ruky. Neznám jednoho případu, kdy by on při projednávání zatčení na politickém sekretariátu přišel s iniciativou nebo něco navrhl. Většinou mlčel.*⁵⁶² Gottwald tu částečně opakuje linii korespondence se Stalinem.

Další den 25. 11. 1951 bylo informováno předsednictvo ÚV. Zde se všichni shodli na tom, že zatčení Slánského je dobrý krok. Ostatně, co jiného jim taky zbývalo. Vystoupit s tím, že se stala chyba a Slánský je určitě nevinný, by z jejich strany bylo sebevražedné, což si zajisté každý uvědomoval. Stejně tak souhlasili, kromě Ďuriše, že zářijové odvolání Slánského a jeho přeřazení do funkce místopředsedy vlády bylo správné. 6. 12. 1951 pak zasedalo ÚV KSČ, na němž bylo rozhodnuto zbavit Slánského členství ve straně a vyloučit ze všech funkcí, až doposud byl totiž stále oficiálně členem PÚV a politického sekretariátu.⁵⁶³ A tak započal definitivní stranický konec Rudolfa Slánského.

---

⁵⁶² Kaplan, K.: *Kronika...: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. 272-273

⁵⁶³ Kaplan, K.: *K politickým procesům v Československu 1948-1954*. Praha 1994, s. 108

8. Ve vězení

V noci 24. listopadu 1951, skoro rok před zahájením procesu, se druhý nejmocnější muž strany a státu mění ve vězně s číslem 2359/865.⁵⁶⁴ Jaké byly jeho okamžiky ve vězení? Slánského vyšetřovatelé Doubek a Košťál vzpomínají na první Slánského chvíle po převozu do Ruzyňského vězení: „Slánský nám řekl: *At' se mě budete ptát, na co chcete, já nebudu mluvit. Dokud nebudu moci napsat dopis s. Gottwaldovi. Tak jsme ho poslali pryč a volali jsme Kopřivu. Kopřiva řekl: Dobře, tak ho nechte do rána. Pak dovolil Slánskému napsat, nebyl to dlouhý dopis, tak na stránku, a my jsme ho odevzdali. A to vím, že s. Kopřiva ten dopis s. Gottwaldovi nepředal. Ten dopis se nikdy k s. Gottwaldovi nedostal.*“⁵⁶⁵

V jiné výpovědi měl však Doubek uvést, že mu Kopřiva řekl, že se Gottwald po přečtení dopisu smál a vzkázal Slánskému, at' nepíše, ale at' vypovídá,⁵⁶⁶ tudíž by se Slánského dopis měl dostat Gottwaldovi do ruky. A aby se do situace ohledně dopisu vneslo úplné světlo, tak Kopřiva nakonec dovolil Slánskému adresovat dopis ne Gottwaldovi, ale předsednictvu ÚV.⁵⁶⁷ Každopádně u Slánského dopisu je primárně důležitý jeho obsah, který nám může něco napovědět o člověku, který z druhé nejmocnější pozice padl až na dno. Budu ho citovat celý.

„Předsednictvu ÚV KSČ!

Vážení soudruzi!

Uvědomuji si, že k mému zatčení musely vésti nějaké vážné, mně neznámé důvody. Vím také, že zkušenost učí, že třeba sáhnout k zatčení, je-li tu jen podezření, proto, poněvadž viník se z pravidla na svobodě nepřizná.

Ale pokud jde o podezření vůči mně, podezření z nějakých zločinů vůči straně, musí tu jít o strašlivý omyl.

Nikdy v životě jsem stranu nezrazoval, vědomě jí neškodil, s agenty nepřítelů se nepaktoval.

Vím, že i jiní lidé, kteří se ukázali pak lumpy, nejprve mluvili o své nevině. Ale u mne tomu tak nebude a nemůže být. Nikdo to nemůže lépe vědět nežli já, neboť ani v nejtajnějších svých myšlenkách jsem se straně nezpronevřoval.

Vím, že nesu těžkou vinu za chyby, především v kádrové politice, které spočívaly v mojí krátkozrakosti a důvěřivosti vůči špatným lidem, v hrubém zanedbání bdělosti, v

---

⁵⁶⁴ Kaplan, K., Kosatík, P.: *Gottwaldovi muži*, Praha 2004, s. 110

⁵⁶⁵ Citováno dle Tamtéž, s. 110

⁵⁶⁶ Kaplan, K.: *Kronika...: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009, s. 293

⁵⁶⁷ Kaplan, K.: *Tamtéž*, s. 293

lehkomyslnosti, nedůslednosti na ideologickém poli. Dopustil jsem se mnohých jiných vážných chyb v organizační práci, jimiž byla a je strana poškozena. Ale nikdy, nikdy jsem stranu vědomě nepoškozoval.

Mám k Vám jednu prosbu: nevynášejte předem veřejný posudek proti mně jako nepříteli. Jsem skálopevně přesvědčen, že obvinění proti mně vynesená se ukáží jako lichá.

26. 11. 1951 - Rud. Slánský.⁵⁶⁸

Karel Kaplan předpokládá, že mohl ještě v prvních chvílích doufat, že se snad jedná o omyl, který by mohl prostřednictvím tohoto dopisu ještě vysvětlit.⁵⁶⁹ Dle mého soudu to tak není. Pokud byla přednesena hypotéza, že Slánský v případě zatčení Švermové usoudil, že je ztracena, tak stejně pak mohl uvažovat o své osobě. Motiv k napsání dopisu lze vyvodit z jeho poslední věty, kde Slánský žádá, aby nebyla proti němu vedena veřejná kampaň. Dá se uvést předpoklad, že Slánský usoudil, že je ztracen, ale ještě nevěděl, jak. V tento moment nevěděl, jaký bude konečný cíl procesu, zda zůstane linie Švermová – Šling s tím, že on je sice zatčen, ale pouze za to, že se to dělo pod jeho vedením. Ve smyslu, že on není hlava spiknutí, pouze nese odpovědnost za to, že se Šling a Švermová dostali do strany. Tedy, že strana chce z něj udělat „obětího beránka“, aby vina za „řádění“ Švermové a Šlinga nepadla na vedení strany, ale jenom na Slánského s tím, že ho čeká možná menší trest. Ale toto by šlo udržet jedině za předpokladu, že by se proti němu nevedla veřejná kampaň, ale jen několik lakonických oznámení v tisku, že byl zatčen a odsouzen na několik let. Ale ne kampaň, která následovala, kdy se stal zlotřilým vyznavačem dolaru, co chce válku proti vlastní zemi. Po takové veřejné kampani by ho čekal zcela jiný trest. Možná tím chtěl i vedení strany naznačit, že masivní veřejná kampaň proti druhému muži strany se obrátí proti KSČ. V tom měl pravdu (viz níže). A nyní zpět k situaci po jeho zatčení.

Vyšetřovatelům se v osobě Rudolfa Slánského dostal do rukou člověk, který vlastně znal jejich metody. To sám přiznal svému spoluvězni, dosazeném mu na celu (viz níže): „*Aby bylo jasno, já znám celý běh zdejšího podniku i všechny metody [...] vždyť jsem několikrát podepisoval schválení takového postupu.*“⁵⁷⁰ Věděl, že hlavní roli sehraje výslechový plán, který vypracovali sovětské poradci.

Ve výslechovém plánu byla dána témata, na něž měl být výslech veden. Konečný výslechový protokol byl na konci každého dne překládán sovětským poradcům. Ti ho mohli

⁵⁶⁸ Citováno dle Tamtéž, s. 293

⁵⁶⁹ Kaplan, K., Kosatík, P.: *Gottwaldovi muži*, Praha 2004, s. 110

⁵⁷⁰ Citováno dle Kaplan, K.: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, Praha 1992, s. 183

schválit, pokud s ním byli spokojeni, nebo ho vrátit k přepracování, což pro vyslýchaného znamenalo další kolo výslechů. Jak vyslýchat Slánského, bylo dohodnuto na poradě ministra národní bezpečnosti za účasti sovětských poradců a domácích vyšetřovatelů. Zde se dohodlo, že výslechy budou dlouhé 10-12 hodin, každý den až do večera. Pouze v neděli mohl mít Slánský klid už v poledne. Výslechová taktika byla postavena na neustálém opakování, že je ve výpovědích spoluvězňů už odhalen, že se již čeká pouze na něj, aby dal konečné doznání.⁵⁷¹

Samotné výslechy byly odstartovány 27. 11. 1951,⁵⁷² přesně za rok od zahájení výslechů byl Slánský odsouzen k trestu smrti. Všechny výslechové plány i protokoly, stejně tak i otázky od vyšetřovatelů dostával do rukou také Gottwald. Obvykle šlo to, zda Gottwald věděl o některých přečinech, jaký materiál lze použít, či jestli jsou výpovědi Slánského pravdivé, a to zejména v případech, kdy se Slánský odvolával při výsleších na Gottwalda.⁵⁷³

Samotné výslechy Slánského jsou velmi zajímavé. Jejich obsah velmi důkladně zpracoval Karel Kaplan, nemá tudíž příliš velký smysl dopodrobna opakovat, co již bylo jednou napsáno. Je třeba ale popsat jejich základní průběh, především první část, kde můžeme vysledovat zlom druhého nejmocnějšího muže státu.

Slánský hned zpočátku přiznal politické chyby, tedy špatnou organizační činnost, chybné rozmisťování kádrů, ale odmítal jakoukoliv nepřátelskou činnost. Pak následovalo zostření výslechů, kdy však Slánský stále odmítal klasifikovat své chyby jako nepřátelskou činnost. Na základě toho zkusili vyšetřovatelé taktiku, kdy se Slánskému neustále připomínala jeho zrada, že je podvodník a lhář. Předčítali mu úryvky v tisku a rezoluce k jeho osobě. Ale i toto bylo bez úspěchu.⁵⁷⁴

Slánský si pak začátkem ledna 1952 dal dva dny na rozmyšlenou na to, jak dál vypovídat. To také bylo bezprostředním motivem, aby 3. ledna 1952 dostal na celu „spoluvězně“ Bohumila Bendu, který byl do vězení poslán ještě Slánským. Benda byl však hlavně spolupracovníkem vyšetřovatelů. Podával jim zprávy o svém spoluvězni, ale snažil se též na něj působit.⁵⁷⁵ Benda k tomu později sám vypověděl, že šlo hlavně o to, „*působit určitým psychologickým způsobem na Slánského k tomu, aby se přiznal [...] také jsem ho na pokyn vyšetřujících orgánů napadal v diskusích, rozrušoval ho.*“⁵⁷⁶

---

⁵⁷¹ Kaplan, K., Kosatík, P.: *Gottwaldovi muži*, Praha 2004, s. 111

⁵⁷² Kaplan, K.: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, Praha 1992, s. 167

⁵⁷³ Tamtéž, s. 169

⁵⁷⁴ Kaplan, K.: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, Praha 1992, s. 176-179

⁵⁷⁵ Tamtéž, s. 179-181

⁵⁷⁶ Citováno dle Tamtéž, s. 180

Slánský dostal své dva volné dny a to 5. a 6. ledna 1952. Po vypršení této lhůty vypověděl následující: „*Rozhodl jsem se, že po promyšlení všech souvislostí počnu vypovídat o své činnosti jinak než dosud, nechci nic zatajovat a přiznat, jak a v čem jsem prováděl nepřátelskou činnost na jednotlivých úsecích stranické a státní práce. Chci po těchto dvou až třech dnech vypovídat především o své nepřátelské činnosti na úseku kádrové práce, organizačně politické práce. Dále chci mluvit o nepřátelské činnosti na hospodářském úseku a na všech ostatních úsecích, na kterých jsem ji prováděl. Budu také vypovídat o tom, že moje činnost znamenala ohrožení lidově demokratického režimu v Československu, což chci potom podrobně rozvést.*“⁵⁷⁷ Slánský sice hodnotil své činy již jako nepřátelskou činnost, ale dle Kaplana tu chybělo subjektivní přiznání nepřátelského záměru. Vůči tomuto požadovanému motivu přišel Slánský pouze s trockistickým kolísáním, které snad dle Kaplana považoval za méně škodlivé. Ne tak vyšetřovatelé, pro které byl trockismus záměrná nepřátelská činnost.⁵⁷⁸ Ovšem dle mého soudu si něčeho takového Slánský musel být vědom, těžko tedy říci, co sledoval přiznáním k trockismu.

Každopádně, intenzita výslechů začala sílit, cílem bylo přiznání Slánského, že stojí v čele protistátního spiknutí, ke kterému vytvořil rozsáhlou síť spiklenců.⁵⁷⁹ V tomto čase se odehrály vcelku zajímavé rozhovory se spoluvězněm. Slánský měl spoluvězni vypovídat o tom, „*jak ho velmi rozrušuje pohled z okna, kde vidí přecházet lidi, a že si potom říká: „Proč tam nemohu být mezi nimi já?“ Na to jsem mu řekl, že být na jeho místě, tak bych si to ani nepřál.*“

Slánský: „*To je právě to strašné pomyšlení, že všichni tito lidé, ať už je to ta babička, která tam přechází, nebo někdo jiný, mě nenávidí. Víš, moje tragédie je strašná. Větší už si neumíš představit.*“

Spoluvězeň: „*Ty jsi zrádce a nepřítel strany a celého národa a já, místo abych ti dal najevo opovržení, projevují ti jakýsi falešný soucit.*“

Slánský: „*Ano, já tě chápu, já jsem zločinec, a jistě mnohokrát větší než ty. Delikty, z kterých jsem obviněn, jsou veliké a takového rázu, že si to neumíš představit. Já ti nemohu vykládat, z čeho jsem viněn, a ty to nemůžeš znát, přesto ti jistě musí stačit to, že když strana se rozhodla zavřít generálního tajemníka, že se tak nestalo z malicherných příčin. Já zde dnes stojím před velmi těžkým rozhodnutím, jsem vyšetřován a je přirozené, že mne nenechávají spát, a já se proto ani na ně nezlobím. Kdybych zde na cele nadával na stranu, tak bys měl právo mne*

⁵⁷⁷ Citováno dle Tamtéž, s. 181-182

⁵⁷⁸ Tamtéž, s. 182

⁵⁷⁹ Tamtéž, s. 186

*proklínat, ale to se nestane. Věc mého vyšetřování, to je otázka času, mně se dnes třeba ještě zdá, že některé delikty, ze kterých jsem obviňován, jsem neudělal, ale je pravděpodobné, že se vyšetřujícím podaří mě třeba již zítra přesvědčit, že jsem je udělal. Jde jenom o to, abych to dovedl sám v sobě vyřešit.*⁵⁸⁰ Takže Slánskému je již zcela jasné, že je ztracen. Jen si to musí před sebou obhájit. Ale neviní stranu, ta za nic nemůže. Jeho vztah ke straně půjde vysledovat v následujících částech. To, že je vinen a ztracen, si před sebou pak obhájí také tím, že tím slouží straně, že se pro stranu obětuje.

Ovšem výsledky ke konci ledna byly stále pro vyšetřovatele bez stoprocentně správného výsledku. K přímo záměrné nepřátelské činnosti zatím přiznání nepadlo, ale málem padl celý proces. 31. ledna 1952 se Slánský pokusil o sebevraždu. Na krátký okamžik se mu podařilo zamknout ve vyšetřovací místnosti. Zde se pokoušel nalézt vyšetřovatelovu pistoli, a když ji nenašel, pokusil se alespoň oběsit na telefonní šňůře. Vyšetřovatelé zavčas vnikli do vyšetřovací místnosti a Slánského zachránili.⁵⁸¹

Po neúspěšném pokusu o sebevraždu začal postupně Slánského odpor ochabovat. 7. února 1952 přiznal odpovědnost za rozmíst'ování funkcionářů, kteří vytvářeli nepřátelskou činnost. Zatím ale stále chybělo přiznání k záměrné činnosti vytváření spikleneckého centra. To víceméně následovalo 11. února 1952.⁵⁸² „*Nechci zapírat a chci mluvit plnou pravdu. Svou nepřátelskou činnost jsem dělal z pozice nepřítele, na kterou jsem se dostal a na níž jsem stál. To znamená, že jsem jednal jako agent buržoazie v dělnickém hnutí, jako nepřítel komunistické strany a SSSR. Touto svou nepřátelskou činností jsem vytvářel podmínky a předpoklady pro uskutečnění protistátního spiknutí. Tuto svoji činnost jsem dělal jako vědomý a záměrný nepřítel.*“⁵⁸³ Z druhého nejmocnějšího muže komunistické strany se stává zaprodanec imperialismu, který měl usilovat o zničení toho, co ve skutečnosti sám pomáhal budovat.

Poté vyšetřovatelé přešli ve výsleších ke konkrétní činnosti centra. Během následujících měsíců byl Slánský vyslýchán pro špionáž, sionismus, Jugoslávii.⁵⁸⁴ Kaplan uvádí, že v červnu a červenci pak Slánský doznal téměř vše, na co se ho ptali. Nevypovídal však z vlastní iniciativy, ale pouze rezignovaně přijímal, co mu vyšetřovatelé předkládali.⁵⁸⁵ Přeci jenom se však objevily ještě dva „záseky“. Výsledky svým způsobem skončily, šlo teď

---

⁵⁸⁰ Citováno dle Tamtéž, s. 187-188

⁵⁸¹ Tamtéž, s. 189-190

⁵⁸² Tamtéž, s. 191-192

⁵⁸³ Citováno dle Kaplan, K.: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, Praha 1992, s. 192-193

⁵⁸⁴ Kaplan, K., Kosatík, P.: *Gottwaldovi muži*, Praha 2004, s. 116-117

⁵⁸⁵ Kaplan, K.: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, Praha 1992, s. 211

o to, připravit Slánského na proces, kdy bylo cílem ho ukázat co v nejhorším světle. Tomu věnuji samostatnou kapitolu. Zde se teď jedná o to, kde ještě dělal Slánský vyšetřovatelům problémy.

Šlo o to, že koncem srpna se snažili vyšetřovatelé na Slánského „hodit“ smrt Jana Švermy. 22. srpna byl Slánský podroben konfrontaci se čtyřmi dalšími vězni, kteří mu měli dokázat, že je vrah.⁵⁸⁶ Poté následoval výslech s cílem, aby Slánský přiznal svou vinu, přičemž měl ale vykřikovat: „*Vraha ze mne neuděláte. Vraha ze sebe udělat nenechám. Vrah nejsem!*“⁵⁸⁷ Jedině v tomto případě byli vyšetřovatelé prakticky neúspěšní. Pouze se podařilo, aby Slánský u soudu pronesl formulaci: „*Šverma byl tehdy fyzicky slabý a potřeboval pomoc [...] zůstal pozadu, neučinil jsem žádná opatření, aby mu bylo pomoheno, a ponechal jsem jej svému osudu. Proto cítím odpovědnost za smrt Jana Švermy.*“⁵⁸⁸ Ale přímo k vraždě se nepřiznal. Vzhledem ke všem možným zločinům, ke kterým se pak u soudu přiznal, dá se předpokládat, že si chtěl zachovat, alespoň sám před sebou, jakousi minimální mravní integritu, že ve svých vlastních očích nechtěl klesnout až na úplné dno. Roli tu mohl hrát i přímo vztah ke Švermovi a Švermové.

Další „zásek“ nastal v polovině září, kdy byl učiněn další pokus z něj udělat vraha. Slánský se měl pokusit zavraždit Gottwalda prostřednictvím jeho lékaře Haškovce. A i to odmítl. Zde byli vyšetřovatelé částečně úspěšní. Slánský měl dle výpovědí přiznat, že spoléhal na smrt Gottwalda, a též, že i po uchopení moci bude usilovat o jeho odstranění.⁵⁸⁹ S koncem září 1952 de facto končí i výslechy. Slánský byl už pak připravován na svou roli v soudním divadle.⁵⁹⁰

Průběh Slánského vyšetřování popsal jeho vyšetřovatel Doubek: „*Přiznával jen věci, které mu byly předloženy. Zjištěná fakta o jeho činnosti nijak nerozšířil. Při výslechu se stále snažil, až na již dříve popsané záchvaty, zachovat si důstojnost generálního tajemníka. Svou činnost hodnotil jako zločinnou teprve tehdy, kdy byl k tomu přímo tlačěn, ale stále dával vyšetřujícím najevo, že to dělá jen z dobré vůle proto, že nechce poškodit stranu, která již jeho případ zveřejnila.*“⁵⁹¹ Obětoval se pro stranu. Ve svém dopise krátce po zatčení žádal, ať není veřejně zostuzen. Opět tedy připomínám, že si mohl myslet (a správně), že se tím poškodí strana. Ale jak řekl svému spoluvězni, musí si sám před sebou vyřešit, že je vinen a přiznat se

---

⁵⁸⁶ Tamtéž, s. 231-232

⁵⁸⁷ Citováno dle Tamtéž, s. 232

⁵⁸⁸ *Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským*, Praha 1953, s. 54

⁵⁸⁹ Kaplan, K.: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, Praha 1992, s. 234-236

⁵⁹⁰ Tamtéž, s. 236

⁵⁹¹ Kaplan, K.: *StB o sobě. Výpověď Bohumila Doubka*, Praha 2002, s. 131-132

k tomu. A mohl nakonec dospět k tomu, že nepřiznáním se k vině a sebeobětováním nakonec pomůže straně, kterou vybudoval.

Dále Doubek: „*Stávalo se často, že některý svůj čin, který v protokolu hodnotil jako zločinný a nepřátelský, před tím v rozhovoru vysvětloval zcela jinak, normálně, a potom říkal: ‚No prosím, já to řeknu, jak to chcete, ale tak to nebylo.‘ Ku konci vyšetřování, kdy již byl se vším smířen a v dobré náladě, se často ptal, je-li s jeho výpovědí spokojenost a ironicky dodával, že teď už ho nikdo nemůže obviňovat, že by svým postojem k celému případu chtěl stranu poškodit. Nemohl bych [tj. Doubek] zodpovědně říci, v čem byl Slánský skutečně vinný /vinný/, v čem sklouzl na linii sebe-obviňování, nebo co z jeho činnosti se mu podařilo zatajit. Hranice vyšetřování byly celkem přesně vymezeny a za jejich rámec Slánský nešel. Naprosto však odmítal, aby byl postaven do světla sprostého zločince (jako vrah Švermy), stavěl se stále politickým činitelem. Velmi citlivý byl na to, jestliže se někdy při vyšetřování stala zmínka o jeho židovském původu [...] Jinak, jestliže nebyla o tom učiněna zmínka z naší strany, sám někdy po skončeném výsledku jen tak v rozhovoru nám celkem v dobré náladě vyprávěl o své rodině a o tom, jak třeba jeho otec na něm chtěl, aby o židovských svátcích roznášel po vesnici macesy [...] Slánský ke konci vyšetřování již nebojoval o formulace, byl se vším smířen. Jen někdy ještě, když byla od něho některá formulace žádána, říkal: Prosím vás, nechtějte to na mně, vždyť by se tomu lidé smáli a nikdo by tomu nevěřil. Ku konci již nikdy se nezmínil o tom, že by přiznal něco, co by neodpovídalo skutečnosti. Ale stále svým jednáním (nikoliv slovy), vzbuzoval nebo se snažil vzbudit dojem, že obvinění přiznal jen z dobré vůle.*“⁵⁹² Opět tedy oběť pro stranu.

---

⁵⁹² Tamtéž, s. 132

9. Poslední služba straně

Proces rozeberu ze dvou úhlů pohledu. Jsou si podobné a oba podstatné. První se bude týkat jeho celkového propagandistického využití a reálného dopadu na společnost. Druhý pohled se bude týkat obrazu samotného Slánského během procesu, to však bude součástí jiné a samostatné kapitoly.

Tuto kapitolu jsem nazval Poslední služba straně. Vycházím tu z teze, že řada komunistických funkcionářů, včetně Slánského, se nakonec při výsleších zlomila, a to také z důvodu, že uvěřili tomu, že svou obětí nakonec poslouží straně. Ve stejném smyslu vypovídá i Slánský v citované vzpomínce vyšetřovatele Doubka. Podívejme se, do jaké míry se tato „oběť“ straně vyplatila. Souvisí to s celkovým propagandistickým využitím monstrprocesu, kdy Slánský nastoupil roli „obětního beránka“.

Proč je ale propaganda z hlediska procesu důležitá? Propagandistické využití je prakticky jedním z nejdůležitějších smyslů procesů. Je to jeden z důvodů, proč se procesy konaly. Mělo to být obětování nepřátel před zraky celé společnosti. Uzavřený proces by nesplnil svůj smysl. A procesy sloužily jako legitimační nástroj režimu.⁵⁹³ Charakteristickým rysem tohoto a jiných procesů byla masivní propagandistická kampaň, která měla výrazně zapůsobit na člověka, přesvědčit ho o správnosti procesu a ukázat, kdo je špatný a kdo je dobrý. Svým obsahem ukázat, kdo nese zodpovědnost za problémy doby, které měly být svaleny na obviněné.

Klíčový je v této kapitole i další moment. Byla již několikrát přednesena teze, že Slánský věřil v možnost budování nové společnosti, kterou je nutné chránit za každou cenu. A to se právě odrazilo i v tomto procesu, hlavně v této propagandě. Teze propagandy mnohdy odpovídají aspektům Slánského projevů o tom, jakou společnost chce, jaká má být.

V této kapitole budu postupovat ze dvou směrů. První úhel pohledu bude sledovat oficiální propagandu, kdy zanalyzuji hlavní teze podávané během procesu, které mají spojitost se Slánským. Hlavním pramenem bude denní tisk⁵⁹⁴ a dále v případě propagandy

---

⁵⁹³ Ve smyslu tedy, že cílem pro komunistické systémy bylo posílit a stabilizovat svou pozici, ubránit se kritice prostřednictvím odhalování vnějších nepřátel, kteří měli být nebezpečím pro existenci režimu, stejně jako vnitřních nepřátel, kteří měli být zodpovědní za politicko-ekonomickou situaci v jednotlivých politických systémech. Štanclová, D.: *Politické soudní procesy jako nástroj legitimace komunistických režimů*. Diplomová práce. Masarykova Univerzita Brno. Vedoucí práce: doc. PhDr. Stanislav Balík, Ph.D. [on-line] [cit. 20.08. 2010]. Dostupný z <http://is.muni.cz/th/65327/fss_m/?lang=en;id=173316>

⁵⁹⁴ Bude se jednat Rudé právo, Svobodné slovo, Lidovou demokracii a Mladou frontu z období celého konání procesu, tedy 20. 11. – 27. 11. 1952

využiji rezoluce⁵⁹⁵ posílané během procesu, které jsou významnou součástí této události. Řada z rezolucí pak byla přímo otisknuta v denním tisku. Samotné rezoluce tvoří zajímavý a unikátní pramen. Ale to, jak byl proces veřejnosti předkládán, je jen jedna strana mince. To nám zcela neřekne, jak dobře splnil Slánský svůj poslední čin pro stranu. A tím se dostáváme k druhému pohledu na proces.

Vypozorovat reakce obyvatel na proces s bývalým generálním tajemníkem není snadná záležitost. Prameny tu jsou, jsou však částečně problematické. Zásadní prameny pro tuto část práce představují zprávy funkcionářů, kteří měli na závodech vysvětlovat proces pracujícím a zaznamenávat jejich reakci. Avšak nejrozsáhlejším a nejdůležitějším pramenem jsou průzkumy nálad zjišťované přímo mezi obyvatelstvem, což měla za úkol StB, či její spolupracovníci. Tím se taky dostáváme k problematičnosti těchto pramenů.

Je tu totiž otázka hodnověrnosti či autentičnosti samotných materiálů. Vůči těmto pramenům se mohou objevit námitky, že někdy mohlo dojít ke zkreslení podaných informací, aby vedení nedostávalo tak nelichotivé informace, a to buď ze strachu či ze snahy se zalíbit, či se mohlo jednat o politickou objednávku. Rovněž tak mohla být některá prohlášení občanů jen siláckými řečmi, fantaziemi, či tvrzeními ve stylu „já to vždy říkal“, i když to daná osoba obvykle říká, až to propukne. Objevovala se řada informací, která byla v linii podávané propagandy.

Jenže byla zde i řada informací opačných. Těžko by se mohl nějaký agent zalíbit tím, že by si vymyslel informaci, že se šíří názor, že ve vládě sedí jenom „šupáci“, což bylo ve zprávách o náladě obyvatelstva opakované negativní označení vládních garnitur. To by hovořilo i proti politické objednávce z vyšších míst, proti kterým byla právě řada zpráv zaměřena. To je pak i jeden z významných aspektů hovořící pro autentičnost těchto zpráv a to je paradoxně právě jejich obsah. Obsahem těchto zpráv je to, co si řada lidí zkrátka během procesu alespoň z logiky věci musela myslet, když už ne říkat. To ale podrobněji ukážu na jednotlivých případech. O autentičnosti negativních názorů svědčí i to, že byly pak reflektovány v oficiální propagandě,⁵⁹⁶ ve smyslu vyvrátit jejich tvrzení.

---

⁵⁹⁵ Rezolucí bylo přes osm tisíc. Vzhledem k takovému počtu jsem z hlediska relevantnosti zaměřil svoji pozornost na ty rezoluce, které byly sepsány během posledních dvou dnů procesu a během dvou dnů, které následovaly po rozsudku. Jedná se tedy o časový úsek od 26. do 29. listopadu 1952. Toto období jsem si vybral z důvodu, že občané si vyslechli nazpaměť naučené výpovědi již většiny obžalovaných a měli mít tak ucelenější představu o vykonstruovaných obviněních, a zároveň je tak možné v rezolucích vypozorovat reakce na rozsudek i na samotný proces. Samotné rezoluce pak lze nalézt ve fondech Národního archivu a to "ÚV KSČ, Rezoluce k procesu se Slánským a spol." a "ÚV KSČ, odd. I. rezoluce a závazky 1945-1963". Oba fondy jsou nezpracované.

⁵⁹⁶ Konkrétní příklady uvedu v konkrétních kapitolách.

Zprávy StB pocházejí vždy z různých míst jednotlivých krajů, kde je pořizovali tamní pracovníci, či spolupracovníci. Svým obsahem jsou si velmi podobné, těžko by si jeden pracovník vymyslel stejná sdělení na západě Čech shodně s pracovníkem na východě Slovenska. Shodnost zpráv by zase naznačovala rozšířenost některých názorů v celé republice, tudíž by se v mnoha případech nejednalo o výmysly jednotlivých občanů.

Opravdu částečným pramenem pro poznání názorů obyvatel mohou být i zmíněné rezoluce. Řada rezolucí sice obsahuje podpis stranického funkcionáře, struktura a forma jsou také často podobné a řada z nich obsahuje kolektivní znění „My žádáme“, „my jsme rozhořčeni“. Napovídá to tedy alespoň zde jakémusi diktátu shora.

Na druhé straně obsahový charakter některých bodů rezolucí obsahoval aspekty, které tomu moc neodpovídaly. Jedním z těchto prvků byl i jakýsi dobový jazyk. Pokud by byla dejme tomu instrukce k žádosti trestu smrti, je přece jenom rozdíl mezi odesláním rezoluce s lakonickým „*žádáme ten nejvyšší trest*“⁵⁹⁷ a „*žádáme [...], aby byl vyříznut z národa vřed zrady*“⁵⁹⁸ tedy, že alespoň ve formě postupovali relativně autonomně. Dále pak existovaly rezoluce psané ryze soukromě, tedy jednotlivci, kdy nelze uvažovat o nějakém nátlaku. A ty se prakticky nelišily obsahem, ale spíše formou, která byla mnohdy výrazně drsnější než rezoluce podniků. Pokud bychom přijali tezi, že výše zmíněné prameny jsou autentické, tedy zprávy funkcionářů a StB, tak v nich pak lze nalézt zprávy typu, že např. dělníci si vynutili svolání závodní schůze a odeslání rezoluce. O tom, že lidé brali rezoluce vážně, svědčí i jiná zpráva, kdy jeden dělník odmítl hlasovat pro odeslání rezoluce a nebýt včasného zásahu funkcionářů, tak by byl nejspíš dělníky zlynčován.⁵⁹⁹ To vše svědčí o tom, že občané brali rezoluce velmi vážně. Zprávy o tom, že někdo odmítl hlasovat proti odeslání rezolucí, bylo ještě několik. Často s odůvodněním, že nevědí, co Slánský vlastně udělal. Lze přijmout tezi, že na některé rezoluce se dá nahlížet jako na autentické nebo alespoň částečně autentické vyjádření pocitů občanů.

Zprávy o náladách obyvatelstva se budu snažit většinou dávat do kontrastu s tezemi propagandy. Někdy z toho vyplynou vcelku zajímavé závěry. Někdy lze ze všech těchto zpráv o náladě obyvatelstva vydedukovat samostatné teze, zcela jistě související s procesem, ale ne přímo s předkládanou propagandou. Stejně zase obráceně, ne všechny teze oficiální propagandy se odrazily ve zprávách o náladách obyvatelstva, což se částečně ukáže hned v následující kapitole. To však neznamená, že propaganda zde byla neúspěšná, spíš lidé

---

⁵⁹⁷ Zaměstnanci n.p. SED, Jablonec nad Nisou, 26.11.1952. NA, f. ÚV KSČ, I. oddělení, rezoluce a závazky 1945 – 1963

⁵⁹⁸ Posádková správa, Praha, 27.11.1952. NA, f. ÚV KSČ, I. oddělení, rezoluce a závazky 1945 – 1963

⁵⁹⁹ NA, f. 014, sv. 8, a.j. 61, s. 26

neměli potřebu toto reflektovat. A nyní k poslední službě bývalého generálního tajemníka své straně.

9.1 Mezinárodní scéna - Západ vs. Východ

Počátky procesu souvisejí s mezinárodními událostmi. Mezinárodní scéna se pak odrazila i v propagandě, a to dvěma pohledy. První se týká propagandistického vyličení obrazu Západu a Východu, a s tím souvisejícího obrazu kapitalismu, druhý pohled se týká výše popsaného jugoslávského a izraelského problému. Nejprve tedy k první části propagandy.

Cílem bylo vykreslit jakýsi schematický obraz Spojených států a také jejich spojenců. Šlo o to, aby si lidé uvědomili a vstúpili do paměti, kdo je nepřítel. Tento obraz se skládal z několika částí. První se týká snahy vyličit Západ jako válečné štváče, a to vše mělo jít posléze do kontrastu s Východem, převážně Sovětským svazem jako táborem míru.

Mluvil se o pokusu imperialistů rozbít spojení států lidových demokracií. „*Američtí imperialisté se snažili všemi silami a prostředky dosáhnout světovlády, zosnovali po druhé světové válce nové vojensko-politické spiknutí proti míru a bezpečnosti národů [...] všemi prostředky se američtí imperialisté snaží rozložit jednotu mírumilovných států a zejména zvrátit výstavbu lidově demokratických zemí.*“⁶⁰⁰ Během procesu bylo obyvatelstvo strašeno možnostmi další světové války, další okupace, další zkázy.

Uvádělo se, že občané států by nemohli sledovat v klidu průběh líčení, kdyby nebylo včas odhaleno spiknutí a tím zabráněno možné válce. Propaganda zde byla zaměřena i na děti. Tak např. k jednomu malému chlapci při poslouchání procesu v rozhlasu: „*Jedno mu bylo jasné, kdyby se podařilo, co chtěl Slánský a jeho banda, neseděl by v útlé společenské místnosti, ale žebrol by někde na ulici a možná, že by už nebyl živ.*“⁶⁰¹ Nebo obdobné vyjádření v rezolucích: „*My studenti dětského lékařství říkáme při této příležitosti: [...] Ne, nechceme, abychom museli ošetřovat ta zmrzačená tělíčka roztrhaná granáty, zasypaná rozbořenými domy, spálená napalmovými pumami.*“⁶⁰² Dále bylo poukazováno na to, co by se stalo v případě agrese Spojených států, již by otevřeli dveře Slánský a ostatní obžalovaní.

A ve všech plánech Západu měl figurovat Slánský a jeho skupina. Hovořilo se o tom, že i za cenu války chtěli nastolit kořistnický kapitalismus. „*Připravovali našemu lidu nejhorší*

---

⁶⁰⁰ *Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským*. Praha 1953, s. 8

⁶⁰¹ *Práci napravíme škody, které zrádové napáchali*. In *Mladá Fronta*, 22.11. 1952

⁶⁰² *Studenti 5. ročníku dětského lékařství UK*, Praha. 26.11. NA, f. ÚV KSČ Rezoluce k procesu se Slánským a spol.

úděl: otroctví pod karabáčem magnátů z ,Wall Streetu‘.“⁶⁰³ Neváhali se zastavit před ničím, byli ochotni k vlastizradě, k zatažení vlastní země do války. O Slánském a dalších se uvádělo, že připravovali v amerických službách další zbídačení zemí a národů, chtěli udělat z naší země americkou kolonii, nechat ji drancovat imperialisty, a to pro vlastní zisk.

Zde je velmi podstatné si uvědomit, že tyto hrozby hovořící o nové válce, tak i analogie s nacistickým Německem, se objevily jen sedm let po skončení druhé světové války a nacistické okupace. A nyní se objevila hrozba války nové, kdy má být Československo opět jednou z jejích obětí. Vzpomínky na válku, okupaci a její hrůzy byly u většiny obyvatelstva stále v živé paměti. Vylicení Slánského a dalších obžalovaných jako agentů imperialistů, jejichž cílem je další válka a kteří dělali vše pro porobu vlastního národa, jako americká pátá kolona, působilo velmi silným dojmem.

Se Západem bylo nerozlučně spojeno jeho ekonomické zřízení – kapitalismus, čímž se dostáváme k druhému kontrastu mezi Západem a Východem. Propaganda v průběhu procesu útočila cestou vybraných příkladů hovořících o kapitalismu jako o světě bídy, hladu a bezcitnosti, o světě, kde panuje kořistnický řád. *„Kapitalismus se snaží postavit proti kypícímu radostnému, nastupujícímu životu.“*⁶⁰⁴ Na řadu přišla řeč o nadvládě pánů nad pracujícími a o jejich vykořisťování. Mluvílo se o kapitalismu, který chce zachvátit svět a dostat do svého područí pracující.

Kapitalismus a to, co obnáší, byl nejlépe objasňován při popisu minulosti, éry První republiky, která byla líčena ve špatném světle. Tím tedy na chvíli opouštíme mezinárodní scénu. Na přednes přišel obraz postavení pracujících v minulosti, jejich vykořisťování fabrikanty a statkáři. Bylo tedy nutné vylicít to, co by tu bylo opět nastoleno v případě nové úspěšné války ze strany Spojených států.

První republika měla být tedy dobou, kdy vláda země byla slepá k potřebám svých občanů, kdy u moci byli fabrikanti a statkáři. A v čase procesu, kdy tato doba měla být již za námi, se objevil někdo, kdo usiloval o její návrat. *„Chtěli obnovit kořistnický řád, v němž by byli zase páni fabrikanti, bankéři a velkostatkáři [...] nastolit znovu nenáviděný režim nezaměstnanosti, žebračenek, hladových pochodů, režim krvavých masakrů, persekuce, bídy a nevýslovného strádání.“*⁶⁰⁵ A Slánský měl být tím, kdo usiloval o návrat k takovým poměrům. Propaganda byla plná zděšených pracujících zhnusených nad tím, co Slánský připravoval a odmítajících jeho počínání. *„Byla bych proti vlastním dětem, kdybych neodsoudila bandu*

⁶⁰³ Před soudem lidu. In Rudé právo, 21.11. 1952

⁶⁰⁴ Těžká rána světovému imperialistickému spiknutí. In Mladá fronta, 22.11. 1952

⁶⁰⁵ Před soudem lidu. In Mladá fronta, 23.11. 1952

zrádců. *Nechci, aby moje děti musely prožít to, co jsem prožila já.*“⁶⁰⁶ Následovala další a další odsouzení Slánského a ostatních obžalovaných, volání po spravedlivém a přísném trestu pro ty, kdo měli usilovat o návrat kapitalismu.

A to vše šlo do kontrastu s obrazem Východu, v jehož čele stál Sovětský svaz jako nezdolná síla míru, prosperity a štěstí. Sovětský svaz byl představován jako velká vlast pracujících a jako „*skvělý vzor pro celé lidstvo.*“⁶⁰⁷ Je třeba podporovat Sovětský svaz v jeho boji se Západem, kdy se mělo jednat o „*srážku dvou světů, reprezentovanými dvěma třídami i dvěma morálkami i dvěma metodami ve vzájemném zápasu.*“⁶⁰⁸ Sovětský svaz byl uváděn jako náš vzor a inspirace, ke kterému je třeba se ještě více přimknout a následovat ho na cestě k míru. Pokud budeme kráčet jeho cestou, dosáhneme zářné budoucnosti, ráje na zemi a naprostého blahobytu. Sovětský svaz byl také prezentován jako náš nejvěrnější spojenec, kypící k nám bratrskou láskou, s jehož pomocí půjdeme dále vpřed. „*Abychom společně opřeni o našeho věrného spojence Sovětský svaz zajistili mír a vybudovali socialismus v naší vlasti.*“⁶⁰⁹ Sovětský svaz měl být hrází proti americké světovládě a kapitalismu.

Sovětský svaz byl tedy vylíčen v co nejlepším světle s tím, že pro náš národ by byla naprostá katastrofa, kdybychom ztratili jeho přátelství, kdyby nastal konec našeho spojení. A zde měl zasáhnout Slánský a další obžalovaní a jejich vykonstruovaná role. To on a další spiklenci byli viněni z toho, že chtěli přetrhat naše přátelství se Sovětským svazem a odrhnout nás od našeho ochránce. Nechat nás samotné ve světě nepřátel napospas kapitalismu a imperialismu.

Sovětský svaz byl líčen jako něco, bez čeho se neobejdeme. Vydát se jinou cestou by znamenalo sebevraždu. Jasně černobílé vykreslení světa na my a oni, kdo je nepřítel a kdo přítel. Lid si měl uvědomit, že jen ve východním bloku v čele se Sovětským svazem nalezneme ochranu a prosperitu. Díky němu se nevrátí zpět válka, okupace a kapitalismus. Každý, kdo je proti Sovětskému svazu, je proti celému lidu Československa a vlastně i proti celému lidstvu. Kdo usiloval či usiluje o přetržení pout se Sovětským svazem, je jasný nepřítel, který musí být zničen.

A stejně jako byl líčen kontrast mezi Západem a Východem, tak byl líčen rozpor mezi kapitalismem a socialismem. Socialismem jako táborem rovnosti, žádného vykořisťování, kde

---

⁶⁰⁶ Zaslouží si trest smrti. In Rudé právo, 25.11. 1952

⁶⁰⁷ Rána imperialistickým podněcovatelům války. In Svobodné slovo, 29.11. 1952

⁶⁰⁸ Velké spiknutí. In Nejedlý, Z.: *K procesu s protistátním spikleneckým centrem: 4 projevy v Čs. Rozhlase*, Praha 1953

⁶⁰⁹ Pracující lid žádá tvrdé potrestání vlastizrádců. In Svobodné slovo, 22.11. 1952

již nejsou páni ani fabrikanti, kde všichni budují šťastnou budoucnost, mají šťastný život, ovšem musejí dbát o to, aby se staré zlé časy nevrátily.

Šlo o to, vylíčit socialismus jako ráj a komunisty jako zachránce. Vše, co bylo předtím, bylo špatné a usilovat o návrat kapitalizmu je největším zločinem. Uváděly se různé příklady jednání kapitalistů s pracujícími, jež měly vylíčit fabrikanty jako ty největší „bídačky“. Fabrikant jako největší „zlosyn“ a na druhé straně ubohý vykořisťovaný dělník a komunisté, v čele s Gottwaldem, kteří proletariát vysvobodili z područí kapitalismu. Lidé si měli uvědomit, kde žijí teď a že za to mají být vděční komunistické straně. My žijeme v mírové společnosti bez pánů, kde se má každý dobře a proti nám jsou oni - páni, fabrikanti, zotročovatelé dělnické třídy. Součástí propagandy bylo tedy vylíčení kapitalistického zřízení a varování před ním. V souvislosti s tím se obdobně vyjádřila i rezoluce: „*Chtěli, aby u nás vládli zase boháči a naši otcové, aby byli bez zaměstnání a my děti měly hlad a bídu.*“⁶¹⁰

Lidé měli tedy odmítat kapitalismus a tábor války. Pomocí propagandy si národ měl uvědomit, že jediná schůdná cesta je cesta socialismu vedoucí k budování lepších zítřků. Národu se propaganda snažila dokázat, že žije na straně toužící po míru, ale že u jejich hranic má nepřátele, proto je nutné bdít a být ostražitý a hlídat, aby se nevrátil kapitalismus a vše, co měl představovat: „*Tak, jako se učíme lásce a oddanosti práci [...] tak se z právě probíhajícího procesu učíme nenávidět kapitalismus a každého, kdo se snaží zmařit úsilí dělnické třídy za vybudování socialismu.*“⁶¹¹

Vylíčení Západu a s ním spojeného kapitalizmu jako toho nejhoršího a uvádění příkladů z minulosti mělo zajisté posílit postavení KSČ. Stát, představovaný KSČ, chrání, bdí nad lidmi a zajišťuje blahobyt. Mělo to pak zprofanovat jakoukoliv možnou opozici, protože boj proti komunistickému zřízení by pro československý lid znamenal v souvislosti s touto propagandou usilování o návrat bídy, zotročení a novou válku.

9.2 Tito

Je nezbytné se teď vrátit k prvotní mezinárodní příčině politických procesů, čímž byl jugoslávský konflikt se Sovětským svazem, což se právě odrazilo i v propagandě. Cílem bylo co nejvíce očernit Tita a jeho vlastní cestu k socialismu. Odradit vůbec od takové myšlenky a ukázat, že titovská cesta vede do pekel a je to nejhorší, co může naši zemi potkat. Kritika a útok na Tita souvisel s některými částmi propagandy, jako byl kapitalismus, válka i přátelství se Sovětským svazem.

---

⁶¹⁰ Žáci II. třídy, 3. střední školy, Znojmo, 28.11. NA, f. ÚV KSČ, Rezoluce k procesu se Slánským a spol.

⁶¹¹ Žáci HUPZ, Mladé Svatoňovice, 26.11. 1952. NA, f. ÚV KSČ Rezoluce k procesu se Slánským a spol.

Vydat se titovskou cestou znamenalo zradit Sovětský svaz, vlast všech pracujících, odtrhnout se od něj, být proti táboru míru a pokroku, odmítat demokracii. Zaprodal svoji národní nezávislost kapitalistům, dát moc do rukou imperialistických agentů, špiónů a vrahů. A nakonec je to zaprodání vlastního lidu do služeb nové imperialistické války, nového ničení.

A to vše mělo být dílem Slánského a jeho bandy, kteří měli usilovat o to, aby se z Československa stala druhá Jugoslávie, aby naši zemi postihlo to, co jugoslávský lid. Tito měl být jejich učitel. „*Chtěli naši krásnou vlast přeměnit v imperialistickou kolonii po vzoru Tita v Jugoslávii.*“⁶¹² Smyslem zde tedy bylo zamezit jakékoliv snaze jít vlastní cestou. Cesta, kterou jsme se vydali, je ta nejlepší a ostatní vede ke katastrofě. Je nutné následovat směr vytyčený stranou a Sovětským svazem. Každý, kdo by postupoval jiným způsobem, je naprostý zrádce a zaprodanec imperialismu, jako Tito.

Předcházející pasáže tvořily podstatný prvek propagandy během procesu, ale jak již bylo řečeno, v pramenech o náladách obyvatelstva se to prakticky neobjevilo. Částečně se trochu objevil Sovětský svaz. A někdy ve své pravé roli. Byly to názory typu, že proces řídí oni, že jde jen o to, že Slánský se jim stal nepohodlný, či mnohdy i jiné negativní názory. „*Nyní je ze všeho vinen Slánský [...] jen počkejte, až se dozvíme, o kolik miliard nás připravil Sovětský svaz.*“⁶¹³ Pozitivní názory na Sovětský svaz jsem prakticky nezaznamenal. To však, dle mého soudu, jen velmi těžko může znamenat negativní vnímání SSSR. Spíš to bude tím, že občany trápila řada jiných problémů, a prostě se k tomuto nevyjadřovali.

Stejně tak ze zpráv o náladě obyvatelstva jsem nezaznamenal negativní ohlas na Spojené státy. Ale zde je to patrně stejné jako s SSSR. V tomto směru nelze vyvozovat, že by propaganda byla neúspěšná a že Slánského „oběť straně“ byla „zbytečná“. Lidé opět spíše neměli potřebu tyto věci příliš reflektovat a hovořili o jiných pro ně zásadnějších věcech (viz níže). I tak tu Slánský sehrál svou roli, díky jeho procesu se mohlo v krátkém časovém úseku ale masivními prostředky „pošpinit“ vše zlé, ale vyzvednout vše dobré. Jedna mezinárodní příčina procesu však reflektována rozhodně byla, a možná více, než tvůrci procesu předpokládali. Týká se to státu Izrael a následné vlny antisemitismu.

9.3 Izrael a antisemitismus

Důvody proč stát Izrael sehrál svou roli, jsem již zmínil, teď je čas se podívat, jak se to odrazilo v procese se Slánským. Během procesu se hovořilo o smečkách sionistů. Uvádělo se,

---

⁶¹² XXXII. SČSP, Prostějov 26.11. 1952. NA, f. ÚV KSČ Rezoluce k procesu se Slánským a spol.

⁶¹³ Archiv bezpečnostních složek (ABS), f. 310-114-8, Souček, Josef, 24.11. 1952

sionista Slánský, nebo že Slánský pocházel z bohaté židovské rodiny atd. Sionisté měli být přísluhovači amerického imperialismu a stát Izrael měl být jejich základnou. „*Přes stát Izrael vydržovaný americkými dolary řídili Sionisté z Washingtonu rozvratnou činnost sionistických band v zemích pokroku.*“⁶¹⁴ Sionisté měli mít jediný program, rozvrat dělnického hnutí. Sionisté měli využít hitlerovského rasistického pronásledování Židů, protože jim mělo dát „*gloriolu bojovníků proti fašismu.*“⁶¹⁵ A propaganda šla ještě dál: „*Je přece dobře známo, že to byli právě bohatí američtí židovští fabrikanti, sionističtí monopolisté, kteří podporovali Hitlerovu cestu k moci.*“⁶¹⁶ Sionisté měli být služebníky války a kapitalismu, proto měli být nepřáteli všech i židovských dělníků. A nyní se můžeme prakticky poprvé pořádně dostat ke zprávám o náladách obyvatelstva, které jsou v mnoha ohledech otřesené.

Nenávist vůči obviněným vyzdvihl mnohdy jejich židovský původ. „*Je to všechno hnusná židovina,*“⁶¹⁷ nebo také „*jest to ksindl židovský.*“⁶¹⁸ Hospodářské škody byly dávány do souvislosti s tím, že na něj měli vliv židé, kteří nikdy nepracovali a kteří sedí jen ve vedoucích pozicích a kteří ničí dělnické výdobytky. „*Můžeme padat na huby a není nám to nic platné, když kluci židovský nám to stejně rozfofrují.*“⁶¹⁹ Kritika, že židé nepracují, byla druhým nejrozšířenějším názorem na Židy během procesu. „*Ukažte mi některého žida dělníka.*“⁶²⁰

Nebo i jiné zprávy „*K**vy židovské aj s. Gottwalda chceli zavraždit.*“⁶²¹ Objevily se také zprávy, že některé podniky připravují protižidovská opatření.⁶²² Docházelo k propouštění židovských zaměstnanců a objevil se návrh na nové stanovy KSČ: „*Členem KSČ může být výhradně jen občan ČSR, občan židovského původu nemůže být členem strany.*“⁶²³ Nebo v jedné rezoluci: „*žádáme, aby byli zbaveni všichni občané židovského původu všech stranických a veřejných funkcí a nebyli ani rozhodujícími činiteli v armádě.*“⁶²⁴

Mnohdy se vyjadřovala řada názorů, že se mají všichni židé převést na pracoviště, aby poznali skutečnou práci, což bylo jen o trochu lepší vůči těm, co požadovali jejich vystěhování do Palestiny, to bylo zase lepší vůči těm, co navrhovali židy dát do Jáchymova a dalších koncentráků. Jen s opravdu velmi mírnou mírou nadsázky by se dalo říct, že dílčí

⁶¹⁴ Rána imperialistickým podněcovatelům války. In Svobodné slovo, 29.11. 1952

⁶¹⁵ Sionismus – zbraň našich úhlavních nepřátel. In Mladá fronta, 29.11. 1952

⁶¹⁶ Tamtéž

⁶¹⁷ ABS, f. 310-114-6, 23.11. 1952

⁶¹⁸ ABS, f. 310-114-9, Kohout, 22. 11. 1952

⁶¹⁹ NA, f. 014, sv. 8, a.j. 61, s. 15

⁶²⁰ Tamtéž, s. 10

⁶²¹ ABS, f. 310-114-20, Křižan, Ervín, 21.11. 1952

⁶²² NA, f. 014, sv. 8, a.j. 56, č. 55, s. 10

⁶²³ NA, f. 014, sv. 8, a.j. 64, s. 11

⁶²⁴ Posádková správa 91, Kbely u Prahy. 26.11. 1952. NA, f. ÚV KSČ, I. oddělení, rezoluce a závazky 1945 - 1963

prvky antisemitismu neobsahovaly jen ty zprávy o náladě obyvatelstva, které byly celé antisemitské.

Předcházející pasáže byly jen slabým odvarem oproti nejrozšířenějšímu názoru, který se během procesu vyrojil. Nutno podotknout, že to bylo jen 7 let po válce. Jednalo se o názory typu: „*Hitler, jak je vidět, zlikvidoval málo židů*,“⁶²⁵ a mnoho podobných jen s lehce obměněnou podobou. Sedm let po válce a lidé se odvolávají na Hitlera! „*Jako soudce z lidu, kdybych dnes soudil Hitlera, dal bych mu potírání židů jako polehčující okolnost*.“⁶²⁶

Vyrojily se zprávy o pogromistických náladách. Lidé se někdy dotazovali na vyšší místa, zdali se koná pogrom. Jak již bylo řečeno, jednalo se o nejčastější tezi v průzkumech o náladě obyvatelstva na adresu židů. Je samozřejmě otázkou, do jaké míry to byl rozšířený názor v celé republice. Dělaný průzkum nebyl profesionálním sociologickým průzkumem. Nelze tedy soudit, že odvolávání se na Hitlera či jiné antisemitské teze odpovídají názorům celého státu.

Na tomto místě je však třeba se znovu vrátit k oficiální propagandě. Shrňme tedy, že u jedenácti obžalovaných bylo uvedeno - osoba židovského původu.⁶²⁷ Během soudu se obžalovaní přiznávali, jak pracovali v zájmu sionistických organizací, v novinách se mluvilo o sionistických smečkách. Ale to je tak vše. Zajisté, označovat někoho za osobu židovského původu a zbylé označit za Čechy, indikuje rasistické postoje. A formulace o sionistických smečkách by asi těžko šlo nazvat jazykem dnešní doby „politicky korektní“, ale zprávy tohoto typu se v oficiální propagandě objevovaly jen velmi zřídka oproti jiným tezím.

Cílem mocenských garnitur byl Izrael a snaha vypořádat se s dřívější spoluprací s ním. Cílem procesu nebylo vyvolávat pogromy, k ničemu by KSČ nebyly a spíše by jí výrazně uškodily. Samotný proces patrně nezpůsobil antisemitské názory ve společnosti, spíše pomohl antisemitismu se masově a bez zábran vyjevit, o čemž svědčí i to, že antisemitské názory se objevily už během Slánského zatčení, a to bez významné propagandy tímto směrem (viz níže).

Ostatně propaganda se snažila antisemitismu zabránit.⁶²⁸ Mnoho pokusů učinili straničtí funkcionáři, kteří měli vysvětlovat proces na pracovištích. Funkcionáři uváděli, že lidé proces špatně chápou, že si pletou boj proti sionismu s antisemitismem, že je těžké jim to vysvětlit. Často to označovali za nezdravé jevy, které se šíří. Často se objevily žádosti, aby

---

⁶²⁵ ABS, f. 310-114-18, Hanák, Oldřich, 24.11. 1952

⁶²⁶ ABS, f. 310-114-12, Kliment, Antonín, 23.11. 1952

⁶²⁷ Cestu k této formulaci vcelku dobře popsal při své výpovědi vyšetřovatel Doubek. Viz Kaplan, K.: *StB o sobě*, Praha 2002, s. 115-119

⁶²⁸ Například rozhlasový projev Zdeňka Nejedlého Antisionismus není antisemitismus. In *K procesu s protistátním spikleneckým centrem: 4 projevy v Čs. Rozhlase*, Praha 1953

s příslušným vysvětlováním pomohl tisk.⁶²⁹ Tyto odezvy na vyšších místech i v propagandě též mohou opět dosvědčit pravost zpráv o náladě obyvatelstva.

Funkcionáři se tedy snažili zmírnit antisemitismus. Ovšem, někdy mu spíše napomáhali. Zaznamenal jsem zprávu, že když se v jedné továrně objevil názor, že „*Hitler jich hodně pobil, ale měl je pobít všechny*“,⁶³⁰ tak daný funkcionář se nesnažil tento názor vyvrátit, ale vyjádřil s ním shodu. Nebo když jiný funkcionář dostal otázku „*Znáš žida, který pracuje manuálně?*“⁶³¹ - tak na to odpověděl, že v jejich okrese takový není.

Bylo by velmi zajímavé se také podívat na rezoluce k tomuto problému. Antisemitské rezoluce se vyskytly, ale ty byly na úrovni požadavků, aby židé byli zbaveni svých míst. Ve mnou vybraných rezolucích by šly spočítat na prstech jedné ruky. Vzhledem k masovosti nenávislného antisemitismu, který se vyskytl na pracovištích, by to naznačovalo nějaký vliv na rezoluce. Ale v tomto případě byl tento vliv, vzhledem k jejich obsahu, spíše paradoxně zmírňující.

Průzkum zaznamenal i reakce židovských spoluobčanů. Ty byly pochopitelně plné obav i strachu. Židé mnohdy vyjadřovali obavy z nových pogromů. Objevily se zprávy, že se židé vyhýbají otevřeným veřejným prostranstvím ze strachu z útoků na ně. Rovněž jsem zaznamenal zprávy, kdy jedna židovka, která byla uváděna jako velmi aktivní a výborná propagandistka v RSŠ, vystoupila ze strany, aby jí svým členstvím neškodila.⁶³²

Názory spojené s židovstvím nebyly vždy zcela antisemitské. „*Slánský při procesu znovu ukázal, že neměl téměř nic společného s židovstvím, protože židé jsou známí jako zbožní lidé [...] zdůrazňují, že není žid jako žid, a proto není možno na celou věc se dívat paušálně*.“⁶³³ Podobných názorů však bylo minimum, jednalo se o ojedinělé případy.

9.4 Kult Klementa Gottwalda

Velmi důležitou roli v propagandě během procesu sehrálo také budování kultu tehdejšího prezidenta Klementa Gottwalda. To mělo samozřejmě sloužit k posílení jeho vlastního vlivu, ale také zajistit legitimitu vládnutí komunistické strany a tím i celého režimu. Procesem si také, dá se říct, Gottwald kryl vlastní záda. Již bylo řečeno, že Slánský často své jednání konzultoval s Gottwaldem nebo ho alespoň o všem informoval.⁶³⁴ Tudíž, lze

---

⁶²⁹ Viz článek – Sionismus, nástroj amerických imperialistů. In Rudé právo, 24.11. 1952

⁶³⁰ NA, f. 014, sv. 9, a.j. 71, sv. 9 s. 15

⁶³¹ Tamtéž, s. 19

⁶³² Tamtéž

⁶³³ ABS, f. 310-114-8, Honsu, Bohumil, 21.11. 1952

⁶³⁴ Ströbinger, R.: *Vražda generálního tajemníka*, Brno 1991, s. 72

vysledovat určitou snahu Gottwalda dát od všeho ruce pryč. Dalším možným důvodem bylo to, že se sám Gottwald mohl obávat, že na lavici obžalovaných mohl být klidně být on sám, dnes Slánský, zítra Gottwald. Objevila se také možnost, že na Slánského před Gottwaldem padla volba především kvůli Slánského židovskému původu.⁶³⁵

Že by místo Slánského v rámci monstrprocesu byl souzen Gottwald, vzhledem k záměrům jeho tvůrců, se jeví jako nepravděpodobné. Respektive Gottwald mohl být určitě odstraněn, mohl se konat i soud, neomezeným pánem tu byl Stalin a v tomto směru měl Gottwald zajisté oprávněné obavy. Ale musel by být odstraněn v relativní tichosti nebo by se případný soud musel odehrát s jiným propagandistickým vyzněním. Již bylo řečeno, že obrazu Slánského během procesu se budu věnovat v rámci jiné kapitoly, zde však ve stručnosti zmíním základní aspekty. Teze, že Slánský je agentem imperialismu, chtěl válku proti vlastní zemi, nikdy nesrostl s pracující třídou, nikdy nebyl pravý komunista, chce návrat kapitalismu, mohly být v jeho případě ještě akceptovány, ne však vždy. Od roku 1929 patřil Slánský ke stranickému vedení, ale byl jedním z mnoha. Po válce byl sice druhý nejmočnější muž ve straně, pak i ve státě, ale lidé přeci jenom více vnímají toho prvního, tedy Gottwalda nebo případné členy vlády, např. Kopeckého, Zápotockého atd. Slánský určitě nebyl pro lidi neznámou personou, ale nebyl tak reflektován jako ti dříve jmenovaní, zvláště pak Gottwald. V jeho případě teze o agentu imperialismu atd. mohly být ještě akceptovatelné. Ale u Gottwalda?

Mohlo by být při procesu předkládáno, že člověk, který „se právě vrátil z Hradu“, nikdy nebyl komunistou, člověk, který se chtěl bránit, když se nevzdali „bosí a bezbranní Habešané“, připravoval nový Mnichov? Lze soudit, že toto by nebylo v rozsáhlé míře akceptováno. Gottwaldův proces by se patrně nekonal za účasti veřejnosti a s masovou kampaní. Jenže jedním ze záměrů sovětských poradců byl právě monstrproces, kde je nezbytná a důležitá rozsáhlá propagandistická kampaň a která by se nekonala v případě neveřejného procesu. Je problematické usuzovat, jak by mohla případná propaganda v procesu se „Spikleneckým centrem v čele s Klementem Gottwaldem“ vypadat. Nelze o někom tvrdit, že usiluje o návrat kapitalismu, když ho nebudete dehonestovat tak, že nikdy nebyl komunistou. Ale zhanobení Gottwalda v tomto směru by nebylo z valné většiny přijato. Ale zpět k procesu, který se skutečně odehrál.

Gottwald měl tedy zájem na tom, aby ho propaganda vyličila v co nejlepším světle. Základem propagandy byla teze o hodném prezidentovi obklopeném zrádci, kdy za všechno

---

⁶³⁵ Richter, K., Cílek, R., Bílek, J.: *Úhlavní přátelé osudová spojení: Stalin - Trockij, Hitler - Röhm, Gottwald - Slánský*, Praha 2002, s. 337

špatné mohou právě oni a kdy to byl právě Gottwald, kdo je odhalil. Budování kultu Klementa Gottwalda bylo dosaženo několika způsoby.

Prvně přišla na přednes Gottwaldova role související s předešlými kapitolami, tedy s válkou, kapitalismem a Sovětským svazem. Byl to Gottwald, kdo osvobodil pracující od nadvlády kapitalistických pánů a kdo vede zemi správnou cestou k budování socialismu ke šťastným zítřkům. „*Myslím, napnou-li všichni pracující své síly a budou-li se řídit moudrým vedením presidenta republiky Klementa Gottwalda, že k socialismu brzy dojdeme a v boji za mír a socialismus zvítězíme.*“⁶³⁶ On bdí nad naším spojenectvím se Sovětským svazem a tím chrání naši bezpečnost. Jen jemu máme být vděční za to, že dnes nejsme spoutáni okovy kapitalismu, jak o tom často mluvila propaganda.

Ochráncem se měl Gottwald stát díky své bdělosti. To on měl odhalit spiklence a překazit jim jejich řádění a zabránit tak mnohem větším škodám. Hovořilo se o prozíravém prezidentovi kypícím otcovskou láskou ke své zemi, který ji chrání před úklady nepřátel a jejich přísluhovačů. „*Byl to právě soudruh Gottwald, kdo je odhalil, kdo rozbil jejich zločinné plány, kdo zachránil republiku, kdo odhalením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským zasadil zdrcující ránu celému světovému spiknutí amerických válečných paličů.*“⁶³⁷ Z čela státu nelze odstranit někoho, kdo získal gloriolu hrdiny, málem oběti a zachránce státu. Gottwald si tak upevňoval svoji pozici.

Gottwald se stylizoval do role člověka, za nímž stojí celý národ, který ho bezmezně miluje. Mělo se jednat o bdícího otce pracujících, který přivedl zemi do tábora míru. Jeho ztráta by znamenala naprostou katastrofu. Ti, kdo usilovali o jeho odstranění, chtěli dosáhnout zkázy celé země. Cílem tedy bylo ukázat nepostradatelnost Gottwalda. Byla však tato propaganda zcela úspěšná? Jak tomu bylo mezi lidem?

Hlášení o náladě obyvatelstva se mnohdy svým obsahem nelišilo od novinové propagandy. Občané měli vyjadřovat pohnutí nad tím, že cílem Slánského bylo usilovat o Gottwaldův život. Stejně tak se vyjadřovala láska k prezidentovi a poděkování za jeho bdělost, protože právě on měl odhalit Slánského. Objevily se také zprávy, že během závodních schůzí pracující skandováním vyjadřovali svoji lásku k prezidentovi. „*V soudruha Gottwalda máme důvěru a položili bychom za něj život.*“⁶³⁸ Nebo také „*Soudruh Gottwald vyrostl v našich očích za tyhle dny moc. To je ale bolševik.*“⁶³⁹ Ve stejném duchu vyzněly i

---

⁶³⁶ Zvýšeným úsilím napravíme škody napáchané zrádci a urychlíme výstavbu socialismu. In Svobodné slovo, 29.11. 1952

⁶³⁷ Zrádce. In Mladá fronta, 23.11. 1952

⁶³⁸ NA, f. 014, sv. 9, a.j. 71, s. 6

⁶³⁹ NA, f. 05/1, sv. 391, aj. 2327, s. 42

rezoluce. Na jeho počest se uzavíraly závazky, o čemž se lze dočíst v tehdejším tisku i v rezolucích.

Když se objevily zprávy o nedůvěře vládě v čele se Zápotockým (viz níže), často se k tomu také připojovalo, že lidé mají ke Gottwaldovi stále důvěru. Objevovaly se hlasy litující Gottwalda za to, „*jakými šupáky byl obklopen*.“⁶⁴⁰ Často se také objevilo rozhořčení nad tím, že se usilovalo o Gottwaldův život. „*Našeho milovaného Klému nám chtěli zabít*.“⁶⁴¹ Uvádělo se, že teď je třeba se semknout kolem prezidenta a jít dál.

Dalo by se říct, že propaganda zaměřená na Gottwalda byla v době procesu úspěšná. Ale nebylo tomu docela tak. Z hlášení o náladách obyvatelstva lze vyčíst, že Gottwald nebyl zcela bez poskvrny, i jemu proces uškodil. I to by pak mohl být důkaz o autentičnosti materiálů, když i Gottwaldovo jméno bylo spojeno s kritikou. Těžko lze namítat, že se jednalo o vnitrostranický boj, že chtěl někdo Gottwalda poškodit. A to z důvodu, že kritické ohlasy byly na celé ÚV a vládu, čili na ty, kdo by mohli být jeho konkurenty. Těžko by o to usiloval někdo níže postavený, ten by patrně na to neměl ani prostředky.

A tak se objevovaly požadavky na Gottwalda, aby provedl sebekritiku a vše vysvětlil. Objevily se i názory, že stejně jako ÚV či odpovědní ministři o tom všem musel vědět. „*Všichni to museli vědět, včetně Gottwalda, a když to nevěděli, tak jsou blbci*.“⁶⁴² Velmi často se očekávala čistka celé strany. „*Jistě dojde na Gottwalda, věznici v Praze se říkálo Pankrác a nyní se jí říká Rudolfinum a jednou se jí bude říkat Klementinum*.“⁶⁴³ Názory na Gottwalda byly tedy rozporuplné, ale přece jenom z tohoto procesu vycházel většinou kladně. Svým způsobem to také dokazuje, že řada lidí o procesu dost přemýšlela a nenechala se zahltit oficiální propagandou.

9.5 Vedení státu

V předcházející části jsem hovořil o tom, jak úspěšná či neúspěšná byla propaganda ohledně Gottwalda. Zbytek mocenské garnitury nebyl prakticky během propagandy reflektován. Jak je ale vidět již z předcházející části, neznamena to, že se stranické i státní vedení nedostalo do hledáčku pozornosti obyvatel. V mnoha ohledech nastalo vyjadřování nedůvěry mocenské vrstvě. Zde to mělo velký rozsah od nižších stranických funkcionářů až po ty nejvyšší stranické a vládní činitele. Objevovaly se tudíž názory typu: „*Komu teď máme*

---

⁶⁴⁰ NA, f. 014, sv. 8, a.j. 61, sv. 8, s. 6

⁶⁴¹ ABS, f. 310-114-8, Hanová, 27.11. 1952

⁶⁴² ABS, f. 310-114-8, Horák, 25.11. 1952

⁶⁴³ ABS, f. 310-114-8, Vestička, 3.12. 1952

věřit? Co je správné? Čím se máme nyní řídit?“⁶⁴⁴ Byly to pocity zrady, které měly vést od stranických a vládních činitelů.

Vyjadřovaná nedůvěra souvisela s odhalením Slánského. Takřka unisono zněla otázka, která měla přibližné znění ve stylu „co tam proboha nahoře dělali?“ Jednalo se o jednu z nejčastějších vět ve zprávách o náladě obyvatelstva. Otázku, proč to trvalo tak dlouho, si nekladli jen lidé, co nevěřili v pravost celého procesu či jen jeho části (viz níže). Ve zprávách se často objevovalo znění ve stylu „jsem rád, že Slánského dopadli, musí dostat provaz, atd.,“ ale přidala se k tomu právě i otázka času. Každopádně to svědčí o tom, že řada lidí nepřijala obžalobu bez jakýkoliv úvah, ale o věci přemýšlela. A přemýšlela tak, že to mohlo vedení uškodit.

Lidé byli přesvědčeni, že odpovědní ministři o tom museli vědět, a tak kladli otázky. „Co dělali ministři? Vždyť přece museli mít kontrolu přes ně. Naši soudruzi nahoře málo dbali na kontrolu.“⁶⁴⁵ Je to naprosté vyjádření nedůvěry vyšším místům. A tato skepse se vyjadřovala i v jiných směrech. Byla zde kritika špatného personálního obsazení. Uvádělo se, že dosazování na vyšší místo je ledabylé, že se tam dostávají synové továrníků a nedostává se na poctivé dělníky. „Když se dává dělník za vrátného, tak se kádruje až od babičky a ze všech stran, až se to hnusí, zatímco na vedoucí místa byly dosazovány kádry, které jsou dnes před soudem. Zajímavé by bylo, jak byli kádrováni tito.“⁶⁴⁶ Dalo by se říct, že pověst strany tak u mnohých utrpěla, kdy se například šířil názor, „že Slánský je arcilump, obsazoval funkce lumpy a ti opět vybírali lumpy, a tak je jimi prolezlá celá strana.“⁶⁴⁷ Lidé pak často věřili, že to oni jsou zodpovědní za činnost Slánského.

A u lidí nezůstalo u pouhé kritiky. Mnoho z nich požadovalo rázné řešení, čímž hrozilo, že proces přeroste jejich tvůrcům přes hlavu. Nastaly požadavky obyvatelstva, které se vyšším místům rozhodně nemohly líbit. Dle požadavků obyvatelstva se to u Slánského rozhodně nemělo zastavit, mělo se vyšetřovat dál. A tak se objevovalo hlášení, že se vyskytují požadavky na to, že „ÚV má provést sebekritiku, a ta dána k diskusi všem základním organizacím.“⁶⁴⁸ Dále třeba požadavky vyjádřené v rezolucích: „Žádáme přísné prověření všech vedoucích činníků stranického aparátu od shora dolů, zodpovědných činitelů všech našich zastupitelských úřadů v cizině, ministerstvech, SNB, STB Čs.A.“⁶⁴⁹ Objevovaly se tedy požadavky na vyvození důsledků.

⁶⁴⁴ ABS, f. 310-114-6, referát 2031. Nedatováno

⁶⁴⁵ NA, f. 05/1, sv. 391, aj. 2327, s. 40

⁶⁴⁶ ABS, f. 310-114-19, Czajka, 25.11 1952

⁶⁴⁷ NA, f. 014, sv. 8, a.j. 59, s. 3

⁶⁴⁸ NA, f. 014, sv. 8, a.j. 64, s. 10

⁶⁴⁹ ROH – Hutní projekt n.p., 27.11. 1952. NA, f. ÚV KSČ, I. oddělení, rezoluce a závazky 1945 - 1963

Požadovaly se kontroly a posléze čistky na všech možných místech, od ministerstev až po vysoké stranické funkce. „Všechno je třeba vymést – nejvíce ty šupáky na ministerstvech [...] nejen nahoře, ale i na krajích je to potřeba vyčistit a všude dělat čistku,“⁶⁵⁰ nebo také „třeba vyměnit celou vládu, museli o tom vědět.“⁶⁵¹

A tyto názory často vycházely zdola, od dělníků, tedy od těch, co měli tvořit páteř komunistického režimu. Byly to tedy požadavky na kontrolu zdola. „Ode dneška budeme zkoumat práci všech funkcionářů. Mají malý styk se členy.“⁶⁵² Objevilo se několik návrhů, že funkcionáři mají být vybíráni dělníky z továren. Ovšem požadavky na změnu byly spíše personálního rázu než systémového. Kritika šla totiž vůči vedoucím garniturám, ne přímo proti smyslu samotného režimu. Kritika jak to vedou, ne kritika co vedou. Nebyl tu požadavek, že takhle to dál rozhodně nejde, že se musí zcela změnit systém. Nedá se říct, že by dělníci vyjadřovali v těchto tezích nedůvěru vůči základům režimu. Režim jako takový byl v očích dělníků stále dobrý, jen se tam objevila „banda loupežníků“.

9.6 Hospodářství a kritika režimu

Podstatný moment propagandy se týkal ekonomiky země. Československé hospodářství v čase procesu nefungovalo nejlépe, množily se hospodářské problémy. A příčiny toho měl právě vysvětlit proces. Během procesu se tak uváděla řada příkladů záškodnické činnosti Slánského a ostatních, s cílem ukázat, kdo za vše může, ne pracující, kteří do roztrhání těla plní normy a plán, a rozhodně ne strana a její vedení, ale někdo úplně jiný s nepřátelskými úmysly vůči pracující třídě.

Obvinění se ve svých výpovědích doznávali k různým sabotážím. Ke všemu, co nás mělo poškodit a uvrhnout do závislosti na kapitalistickém světě. Frejka, jeden z obžalovaných, k tomu vypovídal: „Ohromné záškodnictví a sabotáž jsem prováděl spolu se svými společníky v celém průmyslu nesprávným rozdělováním investic [...] do plánu jsme nezařadili využití řady důležitých ložisek železných rud, orientovali jsme takto hutní průmysl na import surovin ve značné míře ze západu.“⁶⁵³

Pracující měli dostat jasnou odpověď, proč se jim nedaří, kdo stojí za brzděním jejich životní úrovně, kdo sabotuje jejich úsilí, zatímco oni celá léta tvrdě pracují. Tím se také odůvodňovaly požadavky na nejpřísnější trest. „Žádáme, aby všechny ničemné škůdce postihl přísný trest. K tomuto požadavku jsme plně oprávněni, neboť to byla právě energetika, která

---

⁶⁵⁰ NA, f. 014, sv. 8, a.j. 61, s. 6

⁶⁵¹ Tamtéž, s. 18

⁶⁵² Tamtéž, s. 18

⁶⁵³ *Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským*. Praha 1953, s. 21

byla záškodnickou skupinou Slánského nejvíce poškozena.⁶⁵⁴ Slánský a ostatní měli ničit vše, co bylo lidem drahé a co měli dlouhá léta pečlivě budovat.

Spiklenci neměli pouze dávat rozkazy k ničení zařízení. Byli viněni, že na důležité posty dosazovali lidi se záškodnickými úmysly, kteří měli nejrafinovanějšími úmysly mařit budování socialismu. „*Slánský, který kolem sebe soustředil zločince nejhoršího druhu a umožnil jim proniknout nejen do strany, ale rozmístil je na nejdůležitější úseky našeho státního a hospodářského života, aby mohli nejsnáze a nejrafinovanějšími způsoby mařit budování socialismu v naší vlasti.*“⁶⁵⁵ Veškerá vina padá na Slánského a jeho přísluhovače, kteří nám měli škodit, aby si obohatili vlastní kapsy. Nemůže za to zřízení a ani vedení, ale zrádci.

Ale podařilo se to? Skutečně občané „pochopili“, kde je skutečná vina hospodářských problémů? Tyto aspekty byly také obsahem zpráv o náladě obyvatelstva. Řada občanů vzala teze propagandy za své. Objevila se řada názorů, dávající Slánskému za vinu naše hospodářské neúspěchy. Mluvílo se o tom, že kde jsme teď mohli být, nebýt Slánského. „*O co nás ti lumpové okradli, o to jsme mohli býti blíže komunismu.*“⁶⁵⁶ Uvádělo se, že životní úroveň mohla být daleko vyšší, mohlo se žít mnohem lépe. Lidé už měli chápat, proč mají takové problémy. „*Procesem se dělnictvu otevrou oči a nakonec uvidí, proč v některých podnicích panoval chaos.*“⁶⁵⁷ A díky tomu, že zrádci byli odhaleni, to teď půjde mnohem lépe. „*Když je to teď všechno v bání, alespoň se nám bude lépe plnit plán.*“⁶⁵⁸ Dalo by se říct, že zde byla propaganda ve velké míře úspěšná.

Ovšem tvrzení, že Slánský může za hospodářskou situaci, někteří nepřijali. Množství lidí si totiž všimlo jednoho problému. Proces se konal víceméně přesně rok od Slánského zatčení a řada jiných obžalovaných byla zatčena i dříve. A tak se lidé ptali: „*Proč jdou platy stále dolu, když už jsou takovou dobu zajištěni? Přece chceme žít lépe a není to nikde vidět.*“⁶⁵⁹ Stejně se objevily hlasy, že hospodářství se nezlepší ani po odsouzení bandy zrádců. „*I když je v tomto procesu odsoudí, tak se poměry stejně nezlepší.*“⁶⁶⁰

⁶⁵⁴ Nejpršnější trest zločnické bandě Slánského. In Mladá fronta, 21.11. 1952

⁶⁵⁵ Rozdrcené spiknutí. In Svobodné slovo, 27.11. 1952

⁶⁵⁶ ABS, f. 310-114-8-29, Mazák František, 27.11. 1952

⁶⁵⁷ ABS, f. 310-114-19- 19, Mruzák Ladislav, 26.11. 1952

⁶⁵⁸ NA, f. 014, sv. 8, a.j. 61, s. 15

⁶⁵⁹ ABS, f. 310-114-8, Trojánec, Josef, 27.11. 1952

⁶⁶⁰ ABS, f. 310-114-8, Reich, Josef, 26.11. 1952

Stejně tak lidé nevěřili, že za hospodářské neúspěchy může skutečně Slánský, že je to jen snaha zastříti skutečného viníka. „*Hází jim to všechno na krk. Všechno bahno, které komunisté nanesli, musejí oni vylízt.*“⁶⁶¹ Názory tohoto typu mnohdy odpovídaly pravdě.

Svalování viny za hospodářské problémy na Slánského a spol., se částečně obrátilo proti vedení. Jeden z podstatných aspektů nálad obyvatelstva se totiž dotýkal skleslých a depresivních pocitů. Často se jednalo o vyjádření zmaru nad dosavadní prací. Tento pocit zmaru se však ne vždy dotýkal přímo Slánského ve smyslu, že to on jim ničí jejich úsilí, i když to zde také bylo. Zde byly spíš právě nářky na vedoucí garnitury režimu.

Depresivní pocity často vycházely z toho, že my, dělníci, se dole snažíme, a nahoře se pak ničí veškeré naše snažení. „*My lidem říkáme, soutězte, soutězte, šetříme každou korunu a miliardy lítají, jsem z toho otrávený.*“⁶⁶² Či také „*my v závodě se honíme za každý halér, a tam nahoře se to vyhazovalo po miliardách.*“⁶⁶³ To vedlo pak ke ztrátě důvěry ve vedení strany a státu.

Byly zde tedy tendence k naprostému zklamání a deziluzi obyvatelstva. Pracující vyjadřovali pocity, hovořící o marnosti jejich pracovního úsilí. „*Dnes již lidé nebudou tak hloupí, aby jezdili na brigády a ničili si zdraví.*“⁶⁶⁴ Objevovaly se tak názory typu, proč zvyšovat výrobu, když se v takovém měřítku krade. „*Děláme jak mourovatý a pořád nikde nic není vidět. My to cítili a nahoře nic nevěděli.*“⁶⁶⁵ Ve zprávách se často uvádělo, že dělníci přecházejí do pasivní nálady. Někdy se také hovořilo o poraženeckých tendencích mezi obyvatelstvem. Objevila se také ztráta důvěry ve smyslu dosavadního konání. „*Schůze, vždyť neměly náplň, nic nám dohromady nedaly.*“⁶⁶⁶ Tudíž snaha svalit hospodářské neúspěchy na Slánského nebyla úplně úspěšná. Avšak předešlé teze neznamenají, že v tomto smyslu propaganda zcela selhala. Lze zajisté věřit tomu, že u části obyvatel teze o Slánského vině za hospodářský zmar byly úspěšné, jen nebyly ve velké míře reflektovány. Je to obdobný problém jako s obrazem Západu apod.

9.7 Proces

Pro poznání toho, jakou měla Slánského oběť smysl, je důležité podívat se na to, jaký měl u obyvatelstva ohlas samotný průběh procesu. Je to zajímavý náhled na to, jak lidé sami

---

⁶⁶¹ ABS, f. 310-114-8, jméno neuvedeno, 27.11. 1952.

⁶⁶² NA, f. 014, sv. 8, a.j. 59, s. 8

⁶⁶³ ABS, f. 310-114-16, Hamrlík, Josef, 24.11. 1952.

⁶⁶⁴ ABS, f. 310-114-6, Filák, František, 3.12. 1952.

⁶⁶⁵ NA, f. 05/1, sv. 391, aj. 2327, s. 40

⁶⁶⁶ NA, f. 014, sv. 8, a.j. 61. s. 21

vnímali samotný soud. Zde lze dobře objasnit úspěch propagandy, tedy do jaké míry lidé věřili obviněním.

Podívejme se nejdřív na to, jak byla vnímána organizace procesu. Samotný proces byl skutečným vykonstruovaným divadlem. Ale jak se na to dívali občané? Dle zaznamenaných reakcí v průběhu procesu řada občanů skutečnou podstatu procesu pochopila.

Spoustě lidí vrtalo hlavou, jak je možné, že obžalovaní na sebe vše tak hladce a snadno přiznávají. Necháпали, že spáchali tak otřesné zločiny a přitom zcela v klidu a bez odmlouvání o nich vypovídají. Proto se objevovaly časté názory, že obžalovaní musejí být zdrogovaní, či že byli bití. „*Bud' musel být každý řádně spráskán, anebo jsou připraveni injekcemi.*“⁶⁶⁷ Zpracování injekcemi byl nejčastější názor, i když zde občané pravdu přímo neodhalili. Každopádně, pochybnosti pokračovaly a nedůvěru mezi lidmi vnesly také technické nedostatky během konání procesu.

Lidé si všimli, že obžalovaní odpovídají dříve, než otázku položí prokurátor. „*Nenechají ani prokurátora domluvit a už to ze sebe sypou.*“⁶⁶⁸ Uvádělo se, „*že dost lidí má proces za podfuk*“ a to z důvodu, že obžalovaní své odpovědi „*měli buďto napsané, nebo se to museli naučit nazpaměť.*“⁶⁶⁹ Ti, kdo si tenkrát mysleli to druhé, měli pravdu.

Kromě organizačních pochyb se objevily i jiné názory související s procesem jako celkem. Na přednes přišly někdy například názory, že proces má jen svalit skutečnou vinu na jiné, což byl v mnoha ohledech názor správný. „*Vše je divadlo, blíží se Vánoce, není zboží ani peníze, tak to svedou na ně.*“⁶⁷⁰ Stejně tak se objevila řada názorů, které nahlížely na proces jen jako na vyřizování osobních účtů v KSČ. „*Kdyby dnešní obžalovaní dosáhli svého cíle, inscenovali by patrně podobný proces proti svým nepřátelům, kteří jsou dnes u moci.*“⁶⁷¹ Objevila se mnohdy i lítost nad Slánským, že je souzen jen proto, že se ho potřebují zbavit.

Předcházející část se dotýkala procesu jako celku. Ale nebyla to jen organizace průběhu procesu, co lidem vrtalo hlavou. Objevily se i názory zpochybňující samotnou podstatu a pravost činů, ze kterých byl Slánský a ostatní viněni. Někdy se tyto názory blížily skutečné realitě, někdy však ne.

Tyto názory, dalo by se říct, byly dvojího typu. Samotné zpochybňování ještě neznamenalo to, že lidé nevěřili ve skutečnou vinu obviněných, či smysl celého procesu. Zpochybňovaly se jen dílčí části obžaloby, kdy se prostě lidem něco nezdálo, ale

---

⁶⁶⁷ ABS, f. 310-114-6, František, Poul, 22.11. 1952

⁶⁶⁸ NA, f. 014, sv. 9, a.j. 71, s. 3

⁶⁶⁹ NA, f. 014, sv. 8, a.j. 64, s. 9

⁶⁷⁰ ABS, f. 310-114-6, zpráva agenta 30312, nedatováno

⁶⁷¹ ABS, f. 310-114-6, Batěk, Václav, referát 2021, nedatováno

nezpochybnili celou vinu, jen kladli mnohdy nepříjemné otázky. Pak se ale objevily i názory, jejichž obsahem byla nedůvěra v celé obvinění některých osob. Na druhé straně to rozhodně svědčí o tom, že propaganda nebyla absolutně úspěšná a že si řada lidí dokázala na věc udělat svůj vlastní názor. Nyní se podívejme, co si řada lidí myslela o obžalobě.

Lidem se zdálo divné, jak to, že jsou obviněni až teď, když jsou žalováni za činy staršího data. To se týkalo mnohdy Slánského. U soudu byly např. použity materiály z dob První republiky, a tak se lidé ptali, jak to, že se to ví až dnes. „*Jak je možné, že staré doklady z bývalých policejních archivů ve věci Slánského vyšly teprve nyní ve známost.*“⁶⁷² Lidé se ptali, když je tedy Slánský z buržoazní rodiny, když bylo již dlouho známo z policejních materiálů, že je trockista, jak to, že se stal generálním tajemníkem strany? „*Nemohl jsem pochopit, jak toho Slánského nechali ve funkci, když se dávno vědělo, že má trockistické názory.*“⁶⁷³ Ke Slánského osobě toho bylo nejvíc, ale jak již bylo řečeno, tomu bude věnována samostatná kapitola. Pojdme se ale podívat na další obžalované.

Řada dotazů se dotýkala také Gemindera, který byl u soudu zesměšněn ohledně znalostí jazyka.⁶⁷⁴ Lidé se často ptali, jak mohl být v důležité funkci někdo, kdo neumí pořádně česky, jak to, že to nikomu nevadilo. Lidem se také velmi často zdálo divné obvinění Franka. Často se dotazovali, jak se mohlo na jeho obvinění přijít až teď, když byl na seznamu válečných zločinců? Jak to, že se na Franka nepřišlo dříve, když v Buchenwaldu byla stranická organizace? Našla se i zpráva hovořící o tom, že Frank zachránil v koncentračním táboře několik životů.⁶⁷⁵ Stejně tak se objevovaly zprávy svědčící o Frankově kolaboraci v táboře, kdy měl pomáhat při transportu vězňů.

Objevila se také ještě jedna kritika, která se týkala dalšího z obžalovaných, a to Frejky. Kritika se netýkala obvinění, s tím lidé souhlasili, kritika se dotkla propagandy, která to podle mnoha lidí přehnala. V novinách vyšel dopis Frejkova syna, kde vyjadřuje opovržení nad svým otcem, dokonce se ho zříká a žádá pro něj trest smrti.⁶⁷⁶ Často se tomu nevěřilo, protože se to považovalo za nemorální. Kritika měla zaznívat od straníků. Ale opět, tyto zprávy nenaznačovaly nedůvěru v celé obvinění.

Ať už vše bylo jakkoliv, toto vše je zajímavá sonda do vnímání lidí ohledně vykonstruované obžaloby. Dokazuje to, že řada lidí o tom všem výrazně přemýšlela a že se

---

⁶⁷² ABS, f. 310-114-8, Hrubý, 21.11. 1952

⁶⁷³ ABS, f. 310-114-8, Mandis, 27.11. 1952

⁶⁷⁴ Během své výpovědi byl dotázán na znalosti češtiny a němčiny, kdy se mělo dle sehraného divadla dokázat, že neumí pořádně ani jeden, a že se tudíž jedná o “typického kosmopolitu“. *Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským*. Praha 1953 s. 110

⁶⁷⁵ ABS, f. 310-114-6, Vandrovec, 27.11. 1952 také ABS, f. 310-114-18, Kovářová, 21. 11. 1952.

⁶⁷⁶ Žádám nejpřísnější trest. In Svobodné slovo, 26.11. 1952

jim zkrátka tato obžaloba nezdála. Navzdory propagandě nebyla pak obžaloba vůči dotyčným osobám zcela úspěšná. Na druhé straně neznamenají tyto představené konkrétní výtky nedůvěru k procesu jako k celku. To, že někdo pochybuje o dílčí části obžaloby u Slánského a dalších, neznamená, že nevěří v to, že je souzen „škůdce“ národa. Či že nevěří v proces jako celek.

Zprávy o náladě obyvatelstva přinesly ještě jeden zajímavý poznatek. Byl to názor, se kterým přišli po většinou dělníci či straníci. Byl to další z negativních postojů k procesu. Ovšem opět ne ve smyslu jeho špatné organizace nebo nedůvěry k obviněným, i když to s tím také někdy souviselo. Se smyslem procesu souhlasili, obviněním věřili, ale vadilo jim, že proces poškozuje právě stranu, které věří. Bylo možné se dočíst: *„Zveřejňovati se to nemělo, strana KSČ si s tím podlomila základy.“*⁶⁷⁷ Objevil se například i názor, *„že by bylo lepší po psychologické stránce pro lidi, kdyby obžalovaní před soudem zapírali a byli žalobou usvědčeni.“*⁶⁷⁸ Nebo také, že ostuda teprve začíná, ta pravá má teprve přijít, až se budou soudit další. Dotyčný měl na mysli Zápotockého, kdy se pak bude psát, že se *„štilil práce, a proto byl harmonikář.“*⁶⁷⁹ Vzhledem k řadě názorů, které se vyrojily v průběhu procesu, tak soud a obžaloba skutečně otřásla důvěrou ve stranu.

Negativní reakce neznamenalala vždy nevíru v pravost obvinění. Ta zde, jak z předcházející části vyplynulo, byla, ale nebyla názorem jediným. U řady lidí měl proces i kladné stránky. Proces samozřejmě nebyl všemi chápán jako divadlo. Dle průzkumu o náladách obyvatelstva byla obvinění a samotný průběh procesu chápány naprostou většinou jako pravdivý.

Proces byl také vítán, protože se tak správně očistí strana. *„Je to pro příslušníky KSČ velikou vzpruhou.“*⁶⁸⁰ Také se uvádělo, že proces má pozitivní vliv na nestraníky, kteří teď vidí, že strana se dokáže vypořádat i s vlastními lidmi, pokud škodí. Uvádělo se, že proces má také někdy vliv na morálku obyvatel, že vypořádání se se zrádci nám umožní lepší život. Uvádělo se, že díky procesu se teď projevuje aktivně řada členů, kteří dříve nebyli moc činní. Stejně tak prý docházelo během procesu k růstu oddanosti vůči straně u lidí, kteří doposud neměli dobrý vztah k současnému režimu. Zde ale mohl sehrát hlavní roli spíše strach nebo snaha ukázat, že jsem loajální, abych se také nestal příští obětí. To vše mohl samotný proces také vyvolat. Průzkumy o náladě obyvatel pokrývaly svým rozsahem celou republiku.

---

⁶⁷⁷ ABS, f. 310-114-9 Šlehofer, 25.11. 1952

⁶⁷⁸ ABS, f. 310-114-6, Kalibera, referát 2024, nedatováno

⁶⁷⁹ ABS, f. 310-114-9, Korsa, 25.11. 1952

⁶⁸⁰ ABS, f. 310-114-9, Hruška, 25.11. 1952.

9.8 Trest

Volání po trestu smrti bylo nerozlučně spojeno s řadou názorů na proces: „*Necht' zhynou tyto hyeny.*“⁶⁸¹ I ti, co pochybovali o některých obviněních či částech procesu, často požadovali ten nejvyšší trest. Tedy, to a to je nám sice divné, ale provaz si rozhodně zaslouží. Na druhé straně se objevily názory, že Slánský a ostatní si sice smrt zaslouží, ale nedostanou ji. A to z důvodu, že jsou to vysocí straničtí funkcionáři. Tudiž i trest smrti byl mnohdy spojen s pochybností s procesem. Uvádělo se, že bude akorát odvezen do SSSR.

Objevily se i názory, že Slánský se z toho dostane, ale ne zásluhou stranické příslušnosti. „*Slánský je příliš chytrý žid a nějakým způsobem se z toho dostane.*“⁶⁸² Nebo také „*jsou to sice lotři, ale trest smrti Slánskému prý nedají [...] neb hlavní soudce je také žid a Slánský prý je ve straně od kolébky.*“⁶⁸³ Ne však každá nedůvěra v provedení trestu smrti byla antisemitská. S nedůvěrou v uskutečnění popravy často souvisely požadavky na veřejnou exekuci, aby se lidé mohli přesvědčit. Ti, co ve smrt věřili, pak ve veřejné popravě spatřovali lepší zadostiučinění.

Přesto všechno se tu přece jen objevily úsudky, že Slánský a ostatní by neměli dostat provaz. Jenže tyto názory měly dost daleko k humanitě. „*Ač důchodce přihlásil jsem se na práci do jáchymovských dolů a právě tam by měl jít Slánský makat, aby alespoň jednou za život poznal manuální práci.*“⁶⁸⁴ Nebo spíše jiné návrhy na trest měly mít spíše odkladný účinek, kdy se například někdo vyjádřil, že „*podle mého bych jim hned smrt nedal, ale celou tu smečku bych vozil na těžké práce s dělníky.*“⁶⁸⁵ Kromě požadavků na trest smrti, či alespoň na doživotí v Jáchymově, se objevovaly mnohdy žádosti na konfiskaci majetku obviněných, aby se alespoň částečně nahradily škody.

Velmi ojediněle se objevilo odmítání smrti, které by nebylo spojeno s požadavky na práci v dolech. Spíše se jednalo o lidi odmítající trest smrti z principu, ale neodmítající vinu obviněných. „*Jedenáct dostalo trest smrti, což je ztráta lidských životů, které nikdo nenahradí.*“⁶⁸⁶

Pak tu však byla tvrzení, že smrt zde prostě být musí. „*Bylo by velkým proviněním proti pracujícím, kdyby jen jediný unikl provazu,*“⁶⁸⁷ či rezoluce „*Aby naše děti mohly žít,*

---

⁶⁸¹ Členové okresní dobové rady v Semilech, 26.11.1952. NA, f. ÚV KSČ, Rezoluce k procesu se Slánským a spol.

⁶⁸² ABS, f. 310-114-6, 22. 11. 1952

⁶⁸³ ABS, f. 310-114-6, 22. 11. 1952

⁶⁸⁴ ABS, f. 310-114-12, Oldřich Plachý, 22. 11. 1952

⁶⁸⁵ ABS, f. 310-114-8, Banka Zdenek, 24.11. 1952

⁶⁸⁶ ABS, f. 310-114-9, Brousková, 28.11. 1952

⁶⁸⁷ ABS, f. 014, sv. 8, a.j.61,s. 3

musí zrádci zemřít“.⁶⁸⁸ Objevovaly se žádosti, aby dělníci dostali obžalované sami do rukou. „*Nedovedu zabít králíka, ale popravu Slánského a ostatních obžalovaných bych si troufla udělati*“.⁶⁸⁹ Provaz se zdál mnohým dokonce málo. Nejrozšířenějším způsobem poprav, který byl žádán, bylo stahování z kůže. „*Účastníkov protištátneho sprisahaneckého centra treba zaživa páliť a sťahovať z nich kožu*“.⁶⁹⁰

Přes všechny pochyby v názorech občanů na proces či obvinění dle zpráv o náladách obyvatelstva naprostá většina občanů věřila v obvinění, věřila, že jsou souzeni skuteční zločinci. Svědčí o tom svým způsobem žádosti o smrt, které byly svým výskytem ve zprávách nejčastější, a to hned po antisemitských narážkách. Lidé byli v obžalobě strašeni hrůznými zločiny, které Slánský chystal. Znovu připomeňme, že proces se konal jen 7 let po válce a 14 let po Mnichovu. A teď se občané dovídají, že někdo znovu chystal válku a okupaci. Stejně tak musela řadu občanů pohoršit žaloba z hospodářských sabotáží, a konec konců i usilování o smrt Gottwalda. Nelze se tudíž divit masovým žádostem o smrt a i žádostem o bestiální smrt.

A co nastalo, když už přišel rozsudek? Jaká byla reakce na verdikt soudu? Vzhledem k předcházející kapitole je jasné, že ohlas byl kladný. Tak přicházely rezoluce: „*Věříme, že všechen náš lid volně vydechl, když tento rozsudek nad upíry, kteří bezohledně odírali náš stát a práci našich dělníků a rolníků krmili imperialistické žraloky, byl vynesen*“.⁶⁹¹ Lidé mluvili o uspokojení nad spravedlivým odsouzením Slánského a ostatních. Chápali to jako zadostiučinění a smrt obžalovaných vítali.

Reflexe rozsudku je zmíněna spíše z jiného důvodu, než byl jásot nad odsouzením k smrti. Vnímání rozsudku mělo i jiný charakter, a to odmítavý. Odmítání rozsudku jako celku bylo právě důsledkem míry obvinění, které se snažila propaganda svalit na spikleneckou bandu. Odmítán však nebyl rozsudek smrti, ale rozsah jeho vynesení.

Soudci totiž vynesli dle údajných Gottwaldových slov jen „11 špagátů“⁶⁹² a tři doživotí. A právě ta tři doživotí se občanům nelíbila. Mělo se jednat o Londona, Löbla a Hajdů. „*Je škoda, že tři dostali jen doživotí, neboť se o ně musíme i starat a hlídat je*“.⁶⁹³ Nebo v rezolucích: „*Protestujeme co nejdůrazněji proti mírnému trestu vyměřenému zrádcům, sionistům a agentům imperialismu Löblovi, Hajdů a Londonovi. Nevidíme žádného*

⁶⁸⁸ Svaz Čsl. Žen při první Brněnské strojárně, 27.11. 1952. NA, f. ÚV KSČ Rezoluce k procesu se Slánským a spol.

⁶⁸⁹ ABS, f. 310-114-8, 28.11. 1952

⁶⁹⁰ ABS, f. 310-114-21, Čonka, František, 23.11. 1952.

⁶⁹¹ Místní organizace KSČ, Dejvice, 29.11. 1952. NA, f. ÚV KSČ Rezoluce k procesu se Slánským a spol.

⁶⁹² Kaplan, Karel: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*. Praha 1992, s. 249

⁶⁹³ ABS, f. 310-114-8, Benda, Jaroslav, 28.11. 1952.

rozdílu mezi těmito třemi a ostatními zrádci, a proto bylo nesprávně použito zmírňovacího paragrafu. Neuzavíráme svoje čestné socialistické závazky proto, aby tito zločinci po odpykání určité části trestu vrátili se do naší společnosti a vzhledem k svému charakteru (buržoazní nacionalisté a sionisté), jakož i třídnímu původu, znovu narušovali naši práci.“⁶⁹⁴

Tento rozsudek byl také často kritizován za to, že doživotí mělo padnout za to, že se dotyční měli dopustit menších zločinů než Slánský. Mnohdy se uváděly příklady přísnějších trestů za menší zločiny. Lidé se pak ptali, jak to, že nedostali i oni provaz. Tato kritika rozsudku se objevila i v rezolucích, které mířily k soudu. Toto odmítání rozsudku pak rozhodně neznamenalo odmítání procesu a obvinění jako celku, spíše naopak. A rozhodně tato kritika nemohla vadit vládnoucím garniturám, i když to svým způsobem byla kritika vůči procesu.

9.9 Obětní beránek

Základní tezí této kapitoly je to, že Slánský nakonec akceptoval roli „obětního beránka“ z důvodu, že věřil, že svým přiznáním a svým výstupem před soudem slouží straně. Slánský pomohl straně svým životem a v čase procesu jí měl „pomoci“ svojí smrtí. A jak byl v této poslední službě pro stranu úspěšný?

Předně proces posloužil v budování kultu Gottwalda. Byly tu kritické výtky na jeho osobu, ale v minimální míře vůči těm prohlášením, která právě utvrzovala Gottwaldův kult. Slánský tak umožnil ochránit toho, kdo ho nakonec poslal na smrt. Ale tím pádem vlastně i stávající systém, jehož se Gottwald stal ztělesněním. Proces též utvrdil obraz Sovětského svazu a v mnoha ohledech se zajisté zdařila obhajoba socialismu. Stejně tak Slánský napomohl „vysvětlení“ hospodářských potíží. Lze věřit, že teze o vině spiklenců za hospodářskou situaci, byla široce akceptována.

Jenže pak tu jsou pocity deziluze a zmaru u obyvatelstva, co se celkově obrátilo vůči vedení státu a strany. Důležitá je i existence požadavků na kontrolu zdola a volání po vyvození odpovědnosti. V tomto směru Slánský svojí „obětí“ straně uškodil, respektive vedení KSČ, mimo Gottwalda. Proces měl pro stávající systém neurčité vyznění a v mnoha ohledech se obrátil proti němu.

Ale na této kapitole je podstatná i jiná věc. Propagandistické teze během procesu podtrhují vize, které Slánský zastával. Řadu z nich lze nalézt ve Slánského projevech s tím, že z jeho strany to nebyl jen prázdný propagandistický balast. Většinu toho, co vyzdvihovala

---

⁶⁹⁴ Zaměstnanci n.p. Projekta, Praha, 27.11. 1952. NA, f. ÚV KSČ Rezoluce k procesu se Slánským a spol.

propaganda, Slánský též chválil. Opravdu věřil ve spojení Sovětským svazem a v Západu viděl nepřítele, pochopitelně byl proti kapitalizmu, s tím, že chtěl budovat socialismus.

Jednou ze základních tezí této práce je to, že Slánský měl své vize o budování nové a lepší společnosti, kterou je třeba chránit, a to za každou cenu. A tedy znovu se jedná ve značné míře o teze, které byly hojně reflektovány propagandou. Slánský přijal roli „obětního beránka“, aby pomohl vyzdvihnout a ochránit to, co sám obhajoval. Ale paradoxně to vyzdvihl takovým způsobem, že se stylizoval do role toho, kdo to všechno chce zničit. Veškeré úsilí Slánského se tak obrátilo proti němu.

10. Homo Slánský

10.1 Slánský a společnost

Poslední kapitola mé diplomové práce patří k jedné z nejdůležitějších. Pokusím se v maximální možné míře, jakou mi však může dovolit rozsah pramenů, představit veřejný obraz Rudolfa Slánského, tedy to - jak byl představován společností a jak ho společnost vnímala. Na začátku, když jsem přemýšlel, jak pojmut diplomovou práci, jsem zauvažoval o tom, jak mohl být Slánský společností vnímán. Jak chápala společnost druhého nejmocnějšího muže strany, pak státu a jaký k němu měla postoj, když se najednou stal odporným zrádcem národa. K poslední části existuje rozsáhlé množství pramenů, ovšem k té první, je to už výrazně horší. Proč?

Jak jsem již zmínil, společnost vnímala hlavně „jedničku“ – Gottwalda a Slánský jako „dvojku“ stál až za ním. Je též pravděpodobné, že společnost se více zajímala spíše o ministry a předsedu vlády, než o generálního tajemníka, i když byl de facto mocensky nad nimi. To není nic překvapivého, lze to dobře vysledovat i na politické scéně posledních let. Je to však vysvětlení toho, proč je příliš málo pramenů pro poznání Slánského na vrcholu jeho moci.

To však v žádném případě neznamená, že Slánský byl pro společnost neznámou osobou, zvláště pro straníky. To, že se společnost hlavně zajímala o Gottwalda a komunistické ministry, je jasné, ale to neznamená, že nevěděli, že tu je „dvojka“. Minimálně pokud se alespoň někdy podívali do své stranické legitimace, kde hned vedle podpisu Klementa Gottwalda, byl podpis Rudolfa Slánského.⁶⁹⁵ V čase prověrek vyšla v novinách směrnice a odůvodnění této akce s fotkami Gottwalda i Slánského⁶⁹⁶, a to patrně nebyl ojedinělý případ. O postavení Slánského svědčí samostatné zasedání Ústředního výboru KSČ, kdy dost často vystupoval s důležitým referátem, a to hned po Gottwaldovi. Jeho projevy zazněly v celé řadě veřejných vystoupení a mnohé z nich byly vydány knižně. Samozřejmě lze polemizovat s otázkou intenzity čtení těchto projevů, ale přeci jenom to o něčem svědčí. Jsou to sice jen dílčí části, tyto však dokazují, že pro širší veřejnost nebyl Slánský rozhodně neznámou personou.

Pro poznání Slánského na vrcholu jeho moci budu většinou vycházet též z pramenů z doby jeho pádu, tyto prameny totiž vypovídají i o jeho obrazu ve společnosti ještě z doby, kdy byl na vrcholu moci. Dalším podstatným zdrojem informací ke Slánskému budou

---

⁶⁹⁵ Je důležité se zmínit, co se dělo se stranickou legitimací po pádu Slánského. Tisk legitimací s jeho podpisem byl zastaven. V těch legitimacích, jež obsahovaly jeho podpis, se mělo jméno Slánského škrtnout a přelepit kontrolní známkou za rok 1952. Poté se začaly vydávat legitimace pouze s podpisem Gottwalda. NA, f. ÚV KSČ, f. 02/01, schůze ze 3. 6. 1951

⁶⁹⁶ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 11, a.j. 78, s. 20

prameny z období jeho padesátin, kdy se již tajně chystalo jeho zatčení. Jedná se o oficiální prezentaci Slánského v čase, kdy byl generálním tajemníkem, a lze v ní vysledovat i postoj řadové veřejnosti, který je dle mého soudu v mnoha případech pravdivý.

V následující kapitole budu postupovat dvěma způsoby. V první části se pokusím především představit, jak byl Slánský společnosti prezentován - tedy oficiální propagandu. A to během jeho narozenin v kontrastu s oficiální agitací během procesu. Druhá část bude o tom, jak byl Slánský vnímán mimo oficiální rámec, a to mocenskou garniturou, ale i celkově společností.

10.2 Narozeniny vs. proces

Rudolf Slánský oslavil své padesáté narozeniny 31. 7. 1951. Tehdy proběhla velkolepá kampaň oslavující jeho osobu. Propaganda během Slánského narozenin byla ve velké části v zrcadlovém kontrastu vůči agitaci během procesu. Oslava jeho narozenin v porovnání s procesem, který se konal jenom o rok a čtvrt později, nám může dobře osvětlit, jak oficiální místa podávala veřejnosti obraz osoby druhého nejmocnějšího muže státu. V této kapitole se bude jednat převážně o oficiální pojetí Slánského, ale pro osvětlení některých momentů je nezbytné a dobré uvést i některé pozdravné zdravice z doby jeho narozenin, ale i rezoluce, či jiné ohlasy z dob procesu.

Důležitým prvkem jak narozenin, tak i procesu, bylo vyličení samotného charakteru Rudolfa Slánského, jeho osobních vlastností. V době svého vrcholu byl Slánský prezentován jako člověk se vzornými bolševickými vlastnostmi. Typická byla pro něj bezmezná obětavost, byl vzorným komunistou, neohroženým bojovníkem a vynikajícím politickým pracovníkem. Na to pak reagovala některá blahopřání: „*Stal ses mi vzorem, právě tak, jako řadě poctivých lidí.*“⁶⁹⁷ Spisovatel Jan Drda hovořil o něm, že to je „*veliký vzor občana.*“⁶⁹⁸ Prostě takový komunistický Mirek Dušín.

Jenže pak přišel proces a Slánský byl na jednu „*zrádce, před kterým musil s opovržením plivnout každý poctivý člověk*“⁶⁹⁹ nebo „*zločinec bez svědomí a citu, lhostejný k osudu svého bližního a vlastního národa.*“⁷⁰⁰ A také „*imperialisté nechtějí mír, nýbrž válku, a právě proto mohou do svých služeb získat vždycky jen lidské zrůdy, jen takové bezmezné, podlé, pokrytecké, jedovaté hady, jakými se ukázal Slánský.*“⁷⁰¹ Asi „nejlépe“ byl Slánský

---

⁶⁹⁷ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 19-21, a.j. 185

⁶⁹⁸ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 1, a.j. 2, s. 45

⁶⁹⁹ Zrádce. In Mladá fronta, 25. 11. 1952

⁷⁰⁰ Poučení i výstraha. In Mladá fronta, 24. 11. 1952

⁷⁰¹ Drtivá porážka Imperialistů. In Rudé právo, 21. 11. 1952

vyličen v článku s názvem Jidáš „*pod ryšavými vlasy těkají v masce vrásek zbabělé záludné oči [...] jako přišlápnutý had, který se už nemůže vyprostit, ochotně začíná vypovídat na první otázky. Masku Rudolfa Slánského definitivně spadla. Objevila se pod ní tvář lidojeda. Tvář starého prohnaného agenta buržoazie, hrobaře naší svobody.*“⁷⁰² V rezolucích se psalo o vyvrheli národa, arcilotru Slánském, zlotřilém vyznavači dolaru, agentu imperialismu atd. Úplný a radikální obrat, a to během krátké doby. Šlo o to, co nejvíce pošpinit Slánského, ukázat, že před soudem stojí skutečný nepřítel a dokázat to takovým způsobem, aby se zapomnělo, kým byl ještě v roce 1951. Stejnou taktiku navrhoval sám Slánský po pohřbu Beneše. Tvář „reakce“ se musela ukázat v co nejhorším světle. Stejně tak se teď musí ukázat Slánský jako vyvrhel národa.

Narozeniny pojednávaly také o vztahu Slánského ke straně a k samotnému socialistickému zřízení. Protože, kdo byl Rudolf Slánský podle oficiálního pojetí? No přeci bojovník za socialismus, ochránce dělnické třídy. A k tomu mu jeden dělník napsal: „*Piši ti, abych ti v myšlenkách stiskl ruku za všechno, co jsi vykonal pro nás škodováky, a pro ostatní pracující naší vlasti, že dnes tak žijeme, za to můžeme v nemalé míře děkovat Tobě.*“⁷⁰³ Slánský byl osvoboditel od kapitalismu, co přinesl lidem současný blahobyt. A je zřejmé, že řada lidí to tehdy tak i cítila. Řada projevů Slánského byla plná vizí o tom, že teď budujeme novou a lepší společnost.

ÚV KSČ mu k narozeninám napsalo: „*Drahý soudruhu, celá naše strana a všechen náš pracující lid Tě zdraví jako svého věrného syna a bojovníka, proniknutého láskou k pracujícímu lidu.*“⁷⁰⁴ Slánský byl prezentován tak, že je nerozlučně spjat s KSČ, a to skutečně také byl. Dle Václava Kopeckého Slánský „*patří k nosným pilířům naší strany [...] jeho zásluhy o stranu od roku 1929 jsou vskutku neocenitelné. Ve vedení strany byly mu vždy svěřovány ty nejodpovědnější úkoly.*“⁷⁰⁵ Dle Kopeckého by tedy strana bez Slánského nebyla tam, kde je teď, což opět byla vlastně pravda. Ostatně Kopecký pěl na Slánského snad největší chválu, stejně jako nejvíc dštil síru po jeho pádu. Každopádně v čase narozenin je Slánský představován jako nejpřednější a nejlepší člen KSČ, který dělá vše pro to, aby zde byl socialismus, bez něhož by snad ani nastolení socialismu u nás nebylo možné. Slánský byl také zakládající člen strany, který od počátku zastával tu správnou bolševickou linii a od počátku byl na správné straně. Věrný syn dělnické třídy, kdy dle Gustava Klimenta „*více než*

---

⁷⁰² Slánská, J.: *Zpráva o mém muži*, Praha 1990, s. 34

⁷⁰³ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 19-21, a.j. 185

⁷⁰⁴ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 1, a.j. 2, s. 23

⁷⁰⁵ Tamtéž, s. 1, 4

30 let prožil v řadách dělnické třídy, ve středu jejich velkých zápasů.⁷⁰⁶ Všem lidem měl dle Hendrycha ukazovat, „jak je třeba neustále nesmiřitelně bojovat proti všem cizím nebolševickým, buržoazním ideologiím a vlivům.“⁷⁰⁷ To vskutku Slánský ukazoval. Pokud je tu nepřítel, tak podle Slánského je třeba jej najít a nemilosrdně zničit. A tak vlastně ukazoval, jak najít a zničit sám sebe, protože a za chvíli měl sám patřit k nepřítelům.

Později během procesu se pak objevilo: „Bylo to prohnité buržoazní prostředí, které ve všech obviněných vypěstovalo nenávist k dělnické třídě a k pracujícím. Rudolf Slánský, který pocházel z bohaté židovské rodiny a už před lety se dostal na trockistickou, dělnickému hnutí nepřátelskou platformu, viděl v zájmech kapitalistů sobě bližší zájmy, než byly zájmy pracujících,“⁷⁰⁸ již to není člověk, co dělá vše pro pracující třídu, ale od počátku činí vše pro to, aby zničil její výdobytky, prostě už od základu její jasný nepřítel. Slánský a ostatní „byli žoldnéři fronty smrti, kterou se umírající kapitalismus snaží postavit proti radostnému nastupujícímu životu,“⁷⁰⁹ tedy naprostá snaha vytěsnit Slánského z jakékoliv spojitosti se stranou. Slánský byl vždy kukačka kapitalismu, se stranou nemá nic společného, ta je čistá, strana za nic nemůže, to Slánský. Dělníci nemají děkovat Slánskému za to, že díky němu se mají dnes dobře, ale mají si uvědomit, že on chtěl všechny tyto výdobytky zničit a obnovit kapitalismus. „Jen nejzavilejší nepřítel pracujícího lidu může připravovat jeho zotročení v bídě, hladu a nezaměstnanosti.“⁷¹⁰ A tak lid má děkovat straně a Gottwaldovi, že byl Slánský odhalen a zničen.

Pokud byl však Slánský během narozenin dáván za vzor toho, kdo je přední bojovník za socialismus, tak se také muselo říct, kde pro svůj neohrožený boj bere inspiraci. A tak dle Kopeckého byl Slánský „několikrát vězněn v žalářích první republiky a to pro svoji horoucí lásku k Sovětskému svazu a k soudruhu Stalinovi,“⁷¹¹ či podle Hendrycha „Život soudruha Slánského je příkladem toho, jak se učit u velkého Stalina, ze zkušeností VKS (b).“⁷¹²

Jenže nedlouho poté pak chtěl pomocí bandy spiklenců „odcizit naši republiku od nejlepšího a nejvěrnějšího nepřítele, od Sovětského svazu,“⁷¹³ nebo též „Pro pracujícího člověka kdekoliv ve světě není nesmyslnějšího pomyslení, než že by on a jeho země mohli sloužit k útoku na velkou vlast pracujících a skvělý vzor pro celé lidstvo – Sovětský svaz.“⁷¹⁴

---

⁷⁰⁶ Tamtéž, s. 50

⁷⁰⁷ Tamtéž, s. 38

⁷⁰⁸ Rozdrcené spiknutí. In Svobodné slovo, 21. 11. 1952

⁷⁰⁹ Těžká rána světovému imperialistickému spiknutí. In Mladá fronta, 22. 11. 1952

⁷¹⁰ Poučení i výstraha. In Lidová demokracie, 24. 11. 1952

⁷¹¹ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 1, a.j. 2, s. 9

⁷¹² Tamtéž, s. 38

⁷¹³ Rozdrcené spiknutí. In Svobodné slovo, 21. 11. 1952

⁷¹⁴ Rána imperialistickým podněcovatelům války. In Svobodné slovo, 23. 11. 1952

Během narozenin se rozebírala role Slánského v době Slovenského národního povstání, kdy Slánský měl být jedním z hrdinů SNP. Kopecký k tomu například uváděl: „*Za těchto horských bojů, které vyžadovaly sílu vydržet nevýslovné útrapy, prokázal soudruh Slánský heroism, jenž mu jako partyzánskému bojovníkovi zjednal slávu, zvěčněnou již mnoha názvy závodů a šachet,*“⁷¹⁵ nebo Jozef Lietavec uvádí: „*Súдруhovi Slánskému patrí trvalá pamiatka a vďaka za to, že vysoko vyzdvihol bojovú politickú morálku účastníkov Povstania.*“⁷¹⁶ Takže tehdy to byl hrdina, který nezklamal, hrdina, který bojoval za ideály a neohrožený bojovník, jehož život byl sám ohrožen. Když se mluvilo o Slánském a SNP, byla zdůrazňována role Švermy. Slánský a Šverma, dva velcí bojovníci, z nichž jeden hrdinně padl a druhý hrdinně překonal nesnáze.

Jenže o něco později zaznívá: „*Slánský nechal úmyslně zahynout Jana Švermu, to všechno ve mně vzbuzuje největší odpor a hněv [...]* O takové příkladné komunisty nás chtěli připravit tyto stvůry.“⁷¹⁷ Slánského sice vyšetřovatelé nezlomili v tom smyslu, aby otevřeně přiznal, že zabil Švermu. To ale neznamená, že se to nepodařilo stylizovat do procesu. Takže najednou je z něj vrah a zrádce povstání. Smrt Švermy byl jeden z největších zločinů, jenž mu byl přičítán.

Důležitým bodem oslav byla prezentace vztahu mezi Slánským a Gottwaldem. A tak jsme se mohli dozvědět od Kopeckého: „*Poměr soudruha Slánského k soudruhu Gottwaldovi byl naplněn vždy úctou, věrností a láskou, neznající poskvrny [...]* A má-li být řečeno, kdo se vedle soudruha Gottwalda nejvíce zasloužil o bolševizaci naší strany, jest nesporné, že to byl opět soudruh Slánský.“⁷¹⁸ Slánský měl být pravou rukou Gottwalda, jeho nejbližší spolupracovník, spolubojovník a Gottwald měl být jeho největší vzor, od kterého se Slánský učí.

Jenže jak se měl ke svému vzoru zachovat?: „*Slánský a jeho kriminálnici, mezi které se cynicky vřadil také lékař prof. Dr. Haškovec, usilovali o fyzické zničení našeho drahého s. Gottwalda.*“⁷¹⁹ Vyšetřovatelé nedostali během procesu ze Slánského sto procentní přiznání k pokusu o vraždu Gottwalda, ale i tak během procesu zazněla řada rozhořčení nad tím, jak Slánský usiloval o život Gottwalda. Často se uvádělo, že Slánský chtěl zabít Gottwalda jako svoji největší překážku, svého největšího nepřitele. „*Ukládali o život našeho milovaného presidenta s. Gottwalda, který stál v cestě jejich dravčím úmyslům.*“⁷²⁰ Bylo potřeba udělat z

⁷¹⁵ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 1, a.j. 2, s. 5

⁷¹⁶ Tamtéž, s. 42

⁷¹⁷ Po odstranění zločinců rychleji vykročíme vpřed. In Mladá fronta, 26. 11. 1952

⁷¹⁸ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 1, a.j. 2, s. 8,7

⁷¹⁹ Vojenská lékařská akademie, 26.11. 1952. NA, f. ÚV KSČ, Rezoluce k procesu se Slánským a spol.

⁷²⁰ Fakultní rada právnické fakulty UK, 26.11. 1952. NA, f. ÚV KSČ, Rezoluce k procesu se Slánským a spol.

Gottwalda obětí Slánského, aby se zapomnělo na to, že to byli nejbližší spolupracovníci. Gottwald má být někdo, kdo má být litován, protože měl být zavražděn „odporným“ Slánským.

V případě Slánského narozenin je důležitá jedna věc. V době jeho narozenin již byli zatčeni a vyslýcháni lidé, se kterými pak byl Slánský souzen a popraven, či se alespoň o nich uvažovalo jako o členech spikleneckého centra. Důležité je, co se o tom psalo v době Slánského narozenin, kdy ještě Slánský měl být sám obětí spiklenců. Kopecký k tomu uvádí: „*Učinily z něho předmět zvilé nenávisti nepřátel a těch bídných zrádných živlů, jež jako Šling, Švermová, Clementis a spol. ve svých zločinných úkladech proti straně [...] zaměřili vedle soudruha Gottwalda svou zášť hlavně proti soudruhu Slánskému.*“⁷²¹ Tehdy byl Slánský jedním z pilířů strany, na který se spiklenci zaměřili. Bez likvidace Slánského nešlo odstranit tehdejší zřízení. Lietavec opět uvádí: „*V čase, keď Slánský prišiel do Banskej Bystrice, Husák, Novomeský a spol., ktorí sa ukázali ako zradcovia strany, ľudu a záujmov národa, presadzovali v SNP záujmy buržoázie. Zatiaľ čo celý náš ľud s radosťou vítal príchod s. Slánského, vtedy Husák a ostatní buržoázni nacionalisti hrali sa na vodcu povstania, chceli rozbiť revolučný bojový duch slovenského ľudu.*“⁷²² Opět je hrdinou SNP. V jedné zdravotnici se objevilo: „*Po odhalení skupiny zrádců Šling – Švermová – Clementis, řekl nám s. Gottwald ,Straně věřte soudruzi a my soudruhu Slánský, pevně věříme tobě.*“⁷²³ Když zradí manželka národního hrdiny Švermy, máme tu ještě Slánského, na kterého se můžeme spolehnout.

Slánský je během narozenin prezentován ještě jako obětí. Někdo, koho máme litovat, protože se stal cílem spiklenců a máme být rádi, že spiklenci byli odhaleni. S tím, že Slánský je po hned Gottwaldovi druhá záruka pro pracující lid v tom, že spiklenci neuspějí. Ale jak jsem uvedl dříve, v případě hypotetického procesu „Šling-Švermová“ by dle mého soudu byla tato koncepce v konečném důsledku neúspěšná. Během narozenin to mohlo být ještě akceptováno a mnozí lidé se opravdu mohli bát či věřit, že tu hrozí ztráta Slánského, ale posléze by mnozí žádali jeho odvolání, protože nese za Šlinga a Švermovou tu největší odpovědnost.

Jenže proces se konal s ním, jako s hlavou spiknutí, pokud tedy měli lidé ještě v červenci proklínat Švermovou a Šlinga za to, že chtěli odstranit Slánského, tak v čase procesu proklínali jeho. Za to, že stál v čele skupiny, která podle jedné rezoluce se nedá

---

⁷²¹ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 1, a.j. 2, s. 9

⁷²² Tamtéž, s. 41

⁷²³ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 19-21, a.j. 185

„přirovnati k dobytku, poněvadž dobytek, který dává všestranný užitek, by se tímto přirovnáním urazil a byl ponížen.“⁷²⁴

Asi nejvypjatější částí Slánského narozenin byly různé blahopřejné zdravice. Znělo v nich například: *„Naším nejvřelejším přáním je, aby si nás ještě dlouho vedl,“⁷²⁵* či *„abys byl dlouho zdrav a mohl zastávat odpovědnou funkci.“* Dlouho ji však Slánský opravdu nezastával. Nebo: *„Ještě jednu padesátku“⁷²⁶* a v kontrastu s tím pak pozdější rezoluce: *„Bylo by proto nespravedlivé, aby tito lotři jen svým dechem otravovali vzduch v naší republice.“⁷²⁷* Asi nejlépe to vyjádřil článek Tři lavice: *„Psovi psi smrt!“⁷²⁸*

Klidně se mohlo stát i to, že zdravice přející Slánskému dlouhý život a rezoluce požadující jeho smrt byly psány stejnými lidmi a v obou případech myšleny upřímně. K tomu se vyjádřil reportér Čutek v úvodu k rozhovoru, který vedl v 60. letech s manželkou Slánského, Josefou. *„Z vlastní vůle jsme také psali a já četl před naplněným sálem onu zdravici k padesátým narozeninám Rudolfa Slánského. Ještě téhož roku [...] jsem stejně spontánně s ostatními zvedl ruku a odhlasoval, že ten, jemuž jsme slavnostně přísahali věrnost, ten, jehož jsme prohlásili za náš vzor, je naším úhlavním nepřitelem a jenom jeho smrt může vykoupit zradu, kterou na nás spáchal.“⁷²⁹* Slánský sám říkal, že kdo je nepřítel, musí být nemilosrdně zničen. Když označíte za spásu národa generálního tajemníka, díky němuž dnes dělníci žijí lépe, není problém věřit tomu, že mu pošlou upřímné blahopřání s přáním dlouhého života. Když stejného člověka masivně prezentujete jako zrádce národa, který chtěl těmto dělníkům zničit vše, co mají, který na ně chystal nový Mnichov, a to vše předtím byl jen jeho klam, lze věřit, že upřímně pošlou rezoluci, kde žádají jeho smrt.

S obdobným vyzněním absurdity byly různé závazky, které byly typické pro většinu propagandistických akcí. Nejprve se pracující zavazovali k socialistickým závazkům na počest Slánského *„na počest tvých padesátých narozenin zpevnili soudruzi Jaroslav Dvořák a Václav Šebek svoji normu o 15%“⁷³⁰* a posléze se zavazovali k závazkům na jeho popravu. *„V závodě Aritma v Modřanech odpracují zaměstnanci nedělní dobrovolnou směnu, aby tím způsobem vyjádřili svou žádost o tvrdé potrestání škůdců, a aby na druhé straně dali výraz své lásce a oddanosti presidentu republiky Klementu Gottwaldovi.“⁷³¹*

⁷²⁴ MO KSČ Deblín. 26.11. 1952. NA, f. ÚV KSČ, odd. I. rezoluce a závazky 1945-1963

⁷²⁵ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 19-21, a.j. 185

⁷²⁶ Tamtéž

⁷²⁷ Cihlářské závody n.p. Uhřetěves, 26. 11. 1952. NA, f. ÚV KSČ, Rezoluce k procesu se Slánským a spol., nezpracovaný fond

⁷²⁸ Slánská, J.: *Zpráva o mém muži*, Praha 1990, s. 40

⁷²⁹ Tamtéž, s. 205

⁷³⁰ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 19-21, a.j. 185

⁷³¹ Hlas spravedlivého rozhořčení pracujících. In *Lidová demokracie*, 25. 11. 1952

10.3 Mimo propagandu

Předcházející část se většinou týkala oficiální propagandy během Slánského narozenin a pak během procesu s ním. Teď se pokusím zajít mimo oficiální rámec. Zde budu sledovat tři linie. První se bude týkat toho, jak představitelé komunistické moci prezentovali Slánského v čase jeho pádu a tím i to, jaký k němu mohli mít vztah. Cílem bude především analýza hlavních tezí projevů mocenské garnitury, jež byly předneseny v čase jeho odvolání z funkce, a pak v čase, kdy již byl ve vězení.

V druhé části se zaměřím především na některé hlavní názory, které byly zaznamenány přímo u lidí, a to též po odvolání Slánského z funkce, ale také po jeho zatčení a následně během procesu. Bude se jednat o věci, které se dotýkají jeho osoby a částečně dokreslují to, jak byl vnímán ve společnosti. Jedná se o obdobný či stejný typ pramenů, který jsem použil v kapitole „Poslední služba straně“, tedy zprávy instruktorů, kteří měli vysvětlovat odvolání a později zatčení Slánského a pak zprávy StB k těmto událostem. Je tu opět problém s autentičností, ale obhajoba těchto pramenů je stejná jako v předcházející části, tudíž se nebudu opakovat.

Pro upřesnění celkového obrazu Slánského je tu ještě třetí linie. Ta bude nejkratší a částečně by ji šlo zařadit do linie propagandy. Bude se jednat o analýzu těch nejpodstatnějších bodů, které během procesu vysílala česká sekce zahraničního rozhlasu. Pojdme se však nejprve podívat na vývoj vztahu Slánského a stranického vedení v čase jeho pádu.

10.4 Ohlas vedení

Jaké byly názory Slánského spolustraníků, jak se na něho dívali v okamžiku jeho pádu a co proti němu chtěli použít? Zdeněk Fierlinger obviňoval Slánského v tom smyslu, že odmítal v průmyslu spolupráci se sovětskými odborníky a v rámci toho se o něm vyjádřil: „*Slánský [...] se svým obličejem mefista všechno jaksi hleděl odmítat.*“⁷³² V případě Clementise, hovořil o Slánském takto: „*Kdo mu pomáhal? [...] pomáhalo mu v tom jakési divné stvoření, o němž naše veřejnost tvrdila, že je to 'šedá eminence.'*“⁷³³ Druhý nemocnější muž státu byl divné stvoření. Pochopitelně, že ve Fierlingerově projevu nezazní, jak aktivně vystupoval proti tomuto divnému stvoření, když byl ještě na vrcholu moci. Vzhledem k dřívějším prohlášením Fierlingera se snad dá říct, že kdyby nebylo Slánského, musel by si ho vymyslet. Slánský měl u Fierlingera několik vroubků, ať už se to týkalo zmíněného

---

⁷³² NA, f. ÚV KSČ, f. 01, sv. 18, a.j. 29, s. 6

⁷³³ Tamtéž, s. 7

sociálnědemokratického sjezdu nebo Únorových dní. Ale je tu zajímavé sdělení o tom, že Slánský byl u společnosti vnímán jako šedá eminence, což svým způsobem byl.

Slánského tajemník v generálním sekretariátě Bašťovanský o něm řekl: „*Vlna nevídaného rozhořčení [...] vůči odhalenému a zneškodněnému renegátovi [...] Slánský, který působil dojem strohého dogmatického, ledového člověka – bez vřelosti, bez laskavosti, bez srdce [...] tyto jeho osobní vlastnosti jsou v souvislosti s jeho politickým profilem – profilem zrádce a záškodníka [...] v jeho počínání [bylo] tolik cynismu, neupřímnosti, náladovosti, která působila, že se ho soudruzi báli [...] v poměru k lidem byl Slánský, povýšenecký a dával najevo, že se sám pokládá za jednoho z nejpovolanějších činitelů naší strany.*“⁷³⁴ Ale tím Slánský byl, byl to jeden z nejpovolanějších členů tehdejší KSČ. V charakteristice Slánského se i u jiných stranických funkcionářů objevovalo, že je to „chladný“ typ člověka, lze tedy usuzovat, že v tomto směru na tom něco bude. Ale patrně jen částečně. Již několikrát jsem nadhodil tezi, že Slánský ve svých vizích usiloval o vytvoření nové a lepší společnosti, s novým a lepším člověkem, kde však nemilosrdně zlikviduje každého, kdo jí stojí v cestě. Být chladný ledový byrokrat s vizí lepší společnosti nejde zcela dohromady. Byl to schopný vedoucí pracovník se svojí vizí a ideály, ale některým spolupracovníkům nedokázal z lidského hlediska přirůst k srdci.

A jeho „chladné“ vlastnosti nelze zajisté dávat do souvislosti s jeho „zradou“. Opět tu máme jasné vymezení. Bašťovanský byl spolupracovník Slánského, tak je třeba se od něho co nejvíc distancovat. A jak hodnotil Bašťovanský počínání Slánského jako generálního tajemníka? „*V sekretariátě zavedl Slánský režim dokonalého autoritářství. Jeho slovo platilo prostě jako názor vedení strany a nesouhlasné návrhy dovedl obratně pochovat a znemožnit [...] Slánský byl příliš přemoudřelý.*“⁷³⁵ Bašťovanský tedy říká to, že Slánský dovedl jasně vymezit svůj cíl, dokázal si ho u svých pracovníků prosadit a dobře ho zaštitil ideou strany. To, že díky názorům a cílům, které Slánský prosadil, jsou patrně komunisté u moci a drží ji, Bašťovanský pochopitelně nezmínil.

V tomto směru se obdobně vyjádřil Bareš: „*Slánský zavedl v sekretariátě režim skutečné autokracie jeho osoby [...] on nám to také jednou vyložil, že my nemáme právo ani podepisovat dopisy, že je to úmyslně tak uděláno tak, že on je za všechno, co se v sekretariátě děje, odpověden, že on podepisoval až na poslední úsek všechno [...] to bylo strohé vedení jednotlivcem.*“⁷³⁶ Na autoritářské chování Slánského padala řada dalších stížností, ale pokud bychom Slánského brali jako „manažera“ a generální sekretariát jako „management“ firmy

⁷³⁴ Tamtéž, s. 48-49

⁷³⁵ NA, f. ÚV KSČ, f. 01, sv. 18, a.j. 29, s. 50-51

⁷³⁶ Tamtéž, s. 82

KSČ, tak se není moc čemu divit. Slánský chtěl stranu jako pevné organizované soukolí, měl své vize a plány, které nevybuduje bez jasné autority u svých podřízených. Z ryze organizačního hlediska musí být vedoucí pozice autoritářská. Ale v kritice Slánského autoritářství se skrývá i něco jiného. Jak Bašťovanský, tak i Bareš říkají jednu věc. My nic, to Slánský. Pokud se děly nějaké nepravosti, tak to vše dělal Slánský a my jsme tomu nemohli zabránit, protože v sekretariátě zavedl svoji diktaturu. My nic, my jsme byli jen jeho zástupci.

Ke Slánskému se zajímavě vyjádřil Harus: *„Znám Slánského ne méně než 30 let. Srazil jsem se s ním, když v letech 1922 – 1923 [...] objevil se mladík [...] vzbudil tedy moji důvěru. Naprostou důvěru. Mladý student, intelektuál, že ano [...] později jsem si ho stále ještě vážil. Nemohl jsem si ho nevážit, neboť absolutně nikdy jsem neměl podezření a příčiny k tomu, abych podezříval [...] jenom jednou jsem musel někdy v sobě potlačovat. Potlačovat některé pocity, které jsem si nedovedl ani dobře vysvětlit [...] A tady si dávám otázku, jak to, že tak mladý a nyní už vyspělý soudruh mohl takhle skončit zradou. Soudruzi, hledám příčiny, mnoho příčin, ale odpovědět na tuto otázku plně ještě nemohu.“*⁷³⁷ Tedy dost častá otázka v oné době. Jak mohl někdo jako Slánský zradit? Nemohou to pochopit. Dost jeho spolupracovníků v něm vidělo, co předkládala propaganda během narozenin, skutečného a opravdového komunistu. A to, že tu byly nějaké nevysvětlitelné pocity, snad slouží jako nějaké vnitřní vysvětlení této nepochopitelné zrady.

Asi nejzajímavější udivení a vyrovnání se Slánského zradou vyjádřil ve svém vystoupení Pašek: *„Bylo [to] velmi nemilé překvapení a řeknu přímo, byla to rána palicí do hlavy. Nečekal jsem takovou zradu u Rudolfa Slánského. K padesátému výročí narozenin Rudolfa Slánského jsme dělali řadu akcí [...] No a co? Byl to náš rodák, bylo mu 50 let, byly tu zásluhy, sám jsem je viděl, sám znám Rudolfa Slánského čtvrt století a nebránil jsem se tomu, naopak s chutí a radostí jsem to dělal.“*⁷³⁸ Tedy vskutku řada věcí kolem Slánského narozenin byla upřímná. Lidé viděli, že má Slánský zásluhy, tedy alespoň z jejich pohledu.

A pak následoval velmi zajímavý Paškův argument, jak se vyrovnat se zradou: *„Já jsem byl překvapen, nic jsem nevěděl, jako teď říká celá řada soudruhů 'já jsem to věděl, já jsem to říkal'. Já jsem věřil a věřím soudruhu Gottwaldovi a byl jsem přesvědčen, že, kdyby znal nějaké konkrétní důkazy o zradě Slánského, že by ho nenavrhoval [...] na místopředsedu naší vlády, že kdyby byly známy ty důvody, které jsou známy dnes, tak se to nestalo. (soudruh Gottwald: 'Jaks to říkal, věříš nebo nevěříš?') Pašek: protože Ti věřím, hájím usnesení ÚV. A*

---

⁷³⁷ Tamtéž, s. 111-112

⁷³⁸ Tamtéž, s. 149

*ted' byl odhalen Rudolf Slánský jako zrádce – čert ho vem!*⁷³⁹ Jeden z mála co říká pravdu. Nevěděl to, nečekal to, ale zcela to přijímá, když to jde od Gottwalda a od strany. Musí věřit Gottwaldovi, když ted' zradil Slánský, jinak se mu zhroutí myšlenkový svět. Protože komu opravdu by mohl ještě věřit?

Kapitolu samu pro sebe tvoří projev Kopeckého: „*V květnu 1945 a pak po únoru 1948 se do řad strany dostalo veliké množství lidí židovského původu, jak kosmopolitního*⁷⁴⁰ *tak sionistického smýšlení. A tu se jeví odpovědnost Rudolfa Slánského [...] Nejen že umožnil vstup do strany všemožným židovským živlům, ale napomáhal tomu, aby se dostali do aparátu strany [...] do významných funkcí [...] Slánský s plným vědomím podporoval toto rozmáhání židovských živlů ve straně [...] nehledě na to, že šlo o lidi z bohatých židovských rodin, vyložené cizí elementy, vzdálené dělnictvu, lidu a národu, a vychované kapitalisty.*“⁷⁴¹

Je důležité uvést závěr Zápotockého k této diskuzi: „*Řeknu upřímně, jsem nebyl nikdy žádným zvláštním přítelem Slánského přes ty dlouhé roky [...] Ale soudruzi, ale neměl jsem příčinu, a to řeknu docela otevřeně, domnívat se, že Slánský je zrádce a že Slánský je vědomým poškozovatelem strany. Mohl jsem vidět řadu Slánského chyb, ale soudruzi, kdo z nás ve své politické práci a činnosti se chyb nedopustil? A je naprosto nesprávné, když my bychom odstraňovali lidi proto [...], že se dopustili chyb [...] dokud jsme se domnívali, že u Slánského byly chyby a veliké chyby, které poškodily stranu [...], přesto jsme mu dávali příležitost, aby Slánský mohl své chyby napravit [...], najednou se začalo přicházet k tomu, že Slánský nepáchal jenom politické chyby, že to nebyla jenom nesprávná orientace [...], že to bylo vědomé páčání špatných činů.*“⁷⁴² Na rovinu připustí, že se Slánským nebyli kamarádi. A jeho teze o chybách? Opět ochrana sebe sama. Byly tu veliké chyby, ale jen chyby, kterých se koneckonců dopouští každý. Neviděli jsme nepřátelskou činnost, proto trvalo odhalení Slánského dlouho. Kdybychom to věděli, zasáhli bychom, ale my to nevěděli. Jak bychom také mohli, vždyť známe Slánského jen desítky let. Kryli si záda, ale mnohdy neúspěšně. Jak bylo řečeno, během procesu se lidé ptali, jak to že vám to trvalo tak dlouho, když jste Slánského znali tolik let?

Je třeba podívat se na názory toho nejvyššího, Klementa Gottwalda. Vraťme se nejprve k času odvolání Slánského z funkce, tedy k zasedání ÚV KSČ dne 6. 9. 1951. Shrňme některé zásadní body Gottwaldova projevu: „*O úspěchu nebo neúspěchu zamýšlené věci*

⁷³⁹ Tamtéž, s. 149

⁷⁴⁰ Kosmopolitismus byl definován jako „*buržoazní politická teorie a směr, který pokládá nebo vydává existenci různých národů a států ve světě za příčinu konfliktů mezi nimi. Východisko vidí ve zřeknutí se národnosti a ve vzdání se státní suverenity*“ *Příruční slovník k dějinám KSČ, svazek I., Praha 1964, s. 377*

⁷⁴¹ NA, f. ÚV KSČ, f. 01, sv. 18, a.j. 29, s. 173

⁷⁴² Tamtéž, s. 7-10

*nakonec rozhodují lidé, jimž věc do rukou svěříme, a i organizace a metody naší práce. Čili, jinými slovy, byla-li správná politická linie dána, pak kádrové a organizační zabezpečení jejího provádění je rozhodujícím činitelem.*⁷⁴³ Čili jinými slovy, já dal dobrou linii, ale Slánský to svoji kádrovou politikou zkazil, za problémy tak může on: „*Naše strana je v situaci, kdy provádění úspěšné, správné politické linie není dostatečně zabezpečeno správnou kádrovou a organizační politikou. A neváhám říci, že to je jednou z podstatných příčin všech obtíží a neúspěchů.*“⁷⁴⁴ Já nic, já prezident.

Posléze sice Gottwald říká, že si pro sebe nežádá absolutorium, tj. zproštění odpovědnosti, jenže pak znovu uvádí „*kdo vybíral a připravoval návrhy na rozmístění kádrů, případně je sám rozmisťoval. Byl to aparát ústředního výboru a sekretariát s ústředním tajemníkem s. Slánským v čele [...] my všichni v předsednictvu ÚV jsme mysleli, že sekretariát v čele s. Slánským je zárukou, že jim navrhovaní lidé jsou dobří.*“⁷⁴⁵ Já nic, já jen předseda strany. Ale po celou dobu se spíše nesla kritika na lidi, kteří byli ve Slánského aparátu. Slánský byl zatím kritizován jen za to, že je dosadil.

Jiná kritika se ovšem objevila po jeho zatčení, kdy o tom přednesl Gottwald zprávu na zasedání ÚV 6. 12. 1951. Nejdříve se vyjádřil ke Slánského počínání v nové funkci: „*Předně jsme pozorovali, že si Slánský v nové funkci nevede tak, jak to na zářijovém zasedání ústředního výboru sliboval. Vykonával svoji práci ledabyly, přenášel své špatné pracovní metody do nového působiště, udržoval pohromadě skupinu svých bezprostředních stoupenců,*“⁷⁴⁶ a pak nepřímou na adresu Slánského: „*Strana sílí, když se soustavně a neustále očišťuje od cizího, nepřátelského nánosů a neváhá v pravé chvíli vyříznout cizí, škodlivý vřed, byť by i sebedlouhěji vrostl do jejího těla.*“⁷⁴⁷ Teď je Slánský již škodlivý vřed, kterého je třeba se zbavit. Již nedělá jen chyby, teď je to zrádce národa.

Než přejdeme k ohlasu na pád Slánského ve společnosti, je nezbytné pokusit se shrnout vztah Klementa Gottwalda a Rudolfa Slánského. Samozřejmě se můžeme pohybovat v rovině úvah. Když jsem popisoval pád Slánského, opíral jsem se především o práce Karla Kaplana. Kaplan tvrdí, že Gottwald i Slánský byli přátelé; že Gottwald byl přinucen obětovat svého přítele s tím, že to pro něj bylo trauma. Přátelské vztahy mezi Gottwaldem a Slánským popisuje též manželka Slánského Josefa. To ať již v citované vzpomínce krátce po Slánského narozeninách, či ve své knize Zpráva o mém muži: „*Kléma a Ruda, nejbližší spolupracovníci*

⁷⁴³ NA, f. ÚV KSČ, f. 01, sv. 16, a.j. 28, s. 57

⁷⁴⁴ Tamtéž, s. 57

⁷⁴⁵ Tamtéž, s. 58

⁷⁴⁶ NA, f. ÚV KSČ, f. 01, sv. 18, a.j. 29, s. 6

⁷⁴⁷ Tamtéž, s. 9

*po celých šestadvacet let, nerozluční přátelé. Kdo mohl znát Rudu líp než Kléma?*⁷⁴⁸ Ke vztahu mezi Gottwaldem a Slánským uvedl svou poznámku již citovaný zpravodajec Plaček: „*Slánský snad byl schopen vydat každého na šibenici, jen jednoho nikdy nezradil a nebyl by nikdy zradil – Gottwalda.*“⁷⁴⁹

Ovšem Muriel Blaive přichází s tím, že je zde možná i jiná alternativa. Jednak motivy Josefy Slánské je možné vidět v tom, že se snaží ukázat co nejodporněji charakter spiknutí vůči svému manželovi, a to právě tím, že byl zrazen nejlepším přítelem. Důležitější jsou ale poznatky okolo Gottwalda. Podle Muriel Blaive je tu možnost, že Gottwald neměl obětovat svého kamaráda, ale svého soka. Poukazuje na to, že Gottwald si po zatčení Slánského nechával přehrávat záznamy výslechů, vznášel podněty a při poslouchání procesu v rozhlase neměl být rušen. Blaive v tom vidí jisté rozpory, tudíž poukazuje na to, že Gottwald a Slánský nebyli zřejmě nejbližší přátelé, nýbrž sokové.⁷⁵⁰ Pro tento rozpor by hovořily i mnou citované části Gottwaldových projevů z 6. 9. a 6. 12. 1951.

Rozpor tu může být, ale jen zčásti. Dle mého soudu Gottwald byl částečně v podobné pozici, v jaké byl Slánský ohledně Švermové v únoru 1951 na zasedání ÚV KSČ. Předpokládám, že Gottwald i Slánský byli kamarádi. Dokud to šlo, snažil se Gottwald Slánského chránit, o čemž by svědčila i první koncepce dopisu Stalinovi. Připomeňme, že Gottwald bral část odpovědnosti na sebe a psal o tom, že Slánskému věří. Toto by nepsal o svém soku, zvláště by to nepsal Stalinovi. Dopis sice v tomto znění odeslán nebyl, ale i jen samotná koncepce dopisu o něčem vypovídá. Ale co pak s Gottwaldovými postoji po 6. 9. 1951? V čase zbavení Slánského jeho funkce ho Gottwald sice kritizuje, ale jen za chybné rozmisťování lidí.

A co Gottwaldovy postoje po zatčení Slánského? A to, že si přehrával záznamy výslechů atd.? Gottwald patrně správně usoudil, že v tento moment je Slánský již ztracen. Co mohl říci? Slánský je nevinný a soudruh Stalin se mýlí? To nebylo možné. Pro Slánského nemohl udělat nic, nezbývalo, než udělat něco pro sebe, stejně tak, jak to udělala řada jiných. Gottwaldovi nezbývalo nic jiného, než ukázat, že za vše může Slánský, ne on. Zmínil jsem se, že dle mého soudu Gottwald nemohl být postaven před veřejný monstrproces jako Slánský, rovněž jsem ale poukázal na to, že by mohl být snadno odstraněn neveřejným způsobem. Gottwald tudíž potřeboval jasně ukázat, kdo je tady nepřítel, jasně se vymezit vůči Slánskému, a mít jasno v tom, co všechno Slánský vypovídá, a jak se případ vyvíjí.

⁷⁴⁸ Slánská, J.: *Zpráva o mém muži*, Praha 1990, s. 155

⁷⁴⁹ Citováno dle Kalous, J.: *Štěpán Plaček*. Praha 2010, s. 228

⁷⁵⁰ Blaive, M.: *Promarněná příležitost. Československo a rok 1956*, Praha 2001, s. 175-176

Cílem zde však bylo především poukázat na to, že Gottwald i Slánský mohli být přátelé, a tudíž, že Gottwald Slánského obětoval, a pak se již snažil zachránit sám sebe, protože mu taky již nic jiného nezbývalo.

10.5 Ohlas procesu ve společnosti

Pokud byly shrnuty ohlasy na Rudolfa Slánského z pohledu vedení, důležité je též podívat se na názory řadových straníků či celkově lidí. Ucelené ohlasy na Slánského v době, kdy byl ještě na vrcholu moci, prakticky neexistují. Jistý pohled na Slánského před jeho pádem nám mohou poskytnout dopisy, které dostával jako generální tajemník, mnohdy se však jedná o anonymy. Zajímavé je však to, že dostával i kladné dopisy *„jsi jeden z těch, který ožívá v mých představách všechny ty revolucionáře – vizionáře, plné jasnozřivosti, kteří byli zrozeni býti vůdci lidu [...] Soudruhu Rudolfe, je nutno sehnout se a s uchem přitisknutým na zemi, zaposlouchat se, co říká lid.“*⁷⁵¹ Slánský byl hodnocen kladně, ale byl kritizován za odtrženost od běžných straníků a lidu. V některých anonytech se objevilo hodnocení mocenské pozice Slánského: *„že se o Vás mluví jako o muži v pozadí“*⁷⁵² nebo též *„Ty jsi jediným a skutečným vedoucím.“*⁷⁵³

Pak tu byly negativní ohlasy: *„Vedle Lenina, Stalina, Slánského a smečky podobných despotů, kteří přivedli republiku do tohoto nynějšího stavu bídy a chaosu.“*⁷⁵⁴ Ale především velmi vulgární a antisemitské názory: *„Ty vole, blbče a smradlavý žide“*⁷⁵⁵ nebo také *„jenom ve Tvém židovském sadistickém mozku se můžou zrodit ty zvrhlosti [...] Jen Ty a Tvé kousky nutí Český národ, aby litoval Hitlera a jeho skonu, že se mu nepodařilo vás všechny vyvraždit.“*⁷⁵⁶

A na závěr dopisy částečně prorocké: *„Mám k Tobě proto otázku: Jseš si vědom toho, že židé v Československu to jednou odnesou Tvoji vinou. Myslíš, že je správné, že ve státě, kde zůstalo tak málo židů, má býti právě žid vůdcem hlavní strany? [...] nechtěl bys toho již nechat?“*⁷⁵⁷ Prorocké ve smyslu, že proces málem vyvolal pogromy, a opět je tu zajímavé označení Slánského jako vůdce strany. Ale pak se objevily přímo prorocké dopisy, již z roku 1948 *„Krásně se budete [...] vyjímat na té šibenici!“*⁷⁵⁸

---

⁷⁵¹ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 209, a.j. 1303, s. 17

⁷⁵² Tamtéž, s. 106

⁷⁵³ Tamtéž, s. 140

⁷⁵⁴ Tamtéž, s. 115

⁷⁵⁵ Anonym z roku 1949, s. 9. Tamtéž

⁷⁵⁶ Anonym z roku 1949, s. 21. Tamtéž

⁷⁵⁷ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 209, a.j. 1303, s. 120

⁷⁵⁸ Tamtéž, s. 193

Ucelenější prameny ke Slánského osobě existují až z času jeho pádu, ale i tak nám svým obsahem mohou říci o Slánském mnohé. Znovu připomínám, že se jedná o obdobný či stejný typ pramenů, jaký jsem použil během analýzy ohlasů na proces. Na členských schůzích byla přednesena Slánského sebekritika a referát Gottwalda. Stejným způsobem byli straníci obeznámeni se Slánského zatčením, a pak je tu samozřejmě samotný proces. Ze všech těchto schůzí byly pořizovány záznamy, které byly předávány na vyšší místa. Tyto prameny mohou být stejně problematické jako ohlasy na proces. Pro jejich hodnověrnost lze ale použít stejné argumenty jako v případě ohlasu samotného procesu, tudíž se zde nebudu opakovat. Každopádně vycházím z toho, že jsou v mnoha ohledech vyjádřením autentického ohlasu občanů. A jaké tedy byly názory na Rudolfa Slánského?

První ohlasy na Slánského byly pořizovány již krátce po jeho sebekritice, kdy jeho vystoupení mělo být projednáno na členských schůzích. Častým jevem byla kritika toho, že řadoví funkcionáři jsou za menší prohřešky potrestáni mnohem přísněji než Slánský, který byl pouze přerazen do vládní funkce. „*Taký vyspelý funkcionár, ako je súdruh Slánský, sa nemal dopustiť tak závažných chýb. Keby sa vraj dopustili niektorí z našich súdruhov takých chýb, určite by boli prísnejšie posudzovaní.*“⁷⁵⁹ Kritika za malý trest, ale na druhé straně se v tomto případě hovoří i o tom, že Slánský byl vyspělý funkcionář. I samotné přerazení do vládní funkce se setkalo s kritikou: „*Chceme, aby s. Zápotocký řídil naši vládu a nezabýval se převýchovou. Má-li se s. Slánský vrátiti na správnou cestu, v tom mu mohou pomoci jedině masy, od kterých se odtrhl a doporučovali bychom mu takovou práci, při které by byl s masami v denním bezprostředním styku.*“⁷⁶⁰ V těchto případech je tedy akceptována Slánského vina, resp. chyby. Slánský se dopouštěl chyb a je třeba jej potrestat, ale přísněji, než se stalo.

Hodnocena byla i samotná sebekritika Slánského. Mnohým se zdála nedostatečná a neupřímná, či přímo falešná: „*Nejsme malé děti, abychom věřili, že mohlo jít o omyl, soudruh Slánský dělal chyby vědomě.*“⁷⁶¹ Řada lidí mohla být přesvědčena, že dělal chyby, stejně tak mohli lidé věřit, že to byly chyby vědomé. Ale v mnoha těchto názorech lze vidět také silácké prohlášení na členských schůzích. Začíná pád druhého nejmocnějšího muže, který stál nad námi, jehož direktivy jsme mnohdy museli (nebo spíše měli) poslouchat, a teď již pomalu nemusíme.

I v čase pouhého odvolání z funkce se objevil názor volající po smrti, i když oproti těm, co budou následovat, v dost mírné formě: „*Stát se to v SSSR, tak šel s. Slánský ke*

⁷⁵⁹ NA, f. UV KSČ, f. Klement Gottwald (100/24), sv. 108, a.j. 1401, s. 40

⁷⁶⁰ Tamtéž, s. 5

⁷⁶¹ Tamtéž, s. 49

zdi!“⁷⁶² Či se objeví názor „na šachtu s ním“, což ale bylo přítomnými na členské schůzi odsouzeno.⁷⁶³ Zaznamenal jsem i zprávy, že kritické ohlasy na Slánského jsou většinou od bývalých členů národních socialistů, sociálních demokratů, nebo jsou „ovlivnění“ zahraničním rozhlasem.

Vyrojila se řada dotazů na to, proč Slánský musel dostat řád socialismu. Zaznamenal jsem i názor, že Slánský za nic nemůže, že pouze na všechno nestačí a nebyl upozorňován na případné chyby,⁷⁶⁴ nebo tu byl názor, aby byl Slánský přeřazen na funkci desítkového důvěrníka⁷⁶⁵, tedy na nejnižší funkci, kterou sám stvořil. Jakýsi návrat ke kořenům.

V době jeho sebekritiky se však objevovaly i názory, ze kterých Slánský vycházel dobře „Ale s. Slánský, byť se dopustil chyby, neztratil u nás na vážnosti, jelikož svoji chybu s bolševickou otevřeností přiznal. Vážíme si jeho slov, že se necítí osobně nijak dotčen a že slibuje další věrnou a poctivou práci pro myšlenku komunismu. I tímto přiznáním vzdáváme čest!“⁷⁶⁶ Vážíme si Slánského, je to pro nás velký komunista. Chyby sice dělal, tomu věříme, ale neztratil u nás vážnost.

Byli ovšem také tací, ať v době jeho dovolání z funkce nebo i v čase zatčení, co chybám nevěřili, a bylo tu udivení nad tím, že by Slánský vůbec něco spáchal. „Neumím si to v hlavě srovnat, že by Slánský byl ve spolku s reakcí a zradil. Takový starý člen, který pro stranu udělal mnoho a mnoho vytrpěl. Osobně nevěřím ve vinu Slánského,“⁷⁶⁷ nebo též „vysvětluje si to s tím Slánským, jak chcete, já to obhajovat nebudu, já tomu nevěřím a nesouhlasím s tím.“⁷⁶⁸

V čase jeho zatčení se objevovaly názory, že Slánský je oběť spiknutí. „Je mi to jasné, pokud šel Slánský podle předáků, byl dobrý, ale teď, když viděl, jaká je bída mezi lidma, a kam to všechno vede, tak je v lochu,“⁷⁶⁹ nebo: „To všechno dělá Rusko, kdo se mu nelíbí, tak letí.“⁷⁷⁰ Také tu byly celkové obavy: „Musíme si dát pozor, aby v ÚV nebyl někdo, kdo by nám chtěl odrovnat dobré soudruhy,“⁷⁷¹ či také, „to se mi nelíbí, všechny opravdové a staré komunisty zavřou. Něco jiného se píše, něco jiného se dělá. Je tu směr mladých proti starým.“⁷⁷² To opět znamená, že řada lidí nepřijímala věci okolo Slánského tak, jak jim byly

---

⁷⁶² NA, f. ÚV KSČ, f. 05/1, sv. 359, a.j. 2176

⁷⁶³ Tamtéž

⁷⁶⁴ NA, f. UV KSČ, f. 100/24, sv. 108, a.j. 1401, s. 40

⁷⁶⁵ Tamtéž, s. 48

⁷⁶⁶ NA, f. ÚV KSČ, f. 05/1, sv. 359, a.j. 2176, s. 31

⁷⁶⁷ ABS, f. 310-114-7. Kašparová, Marie

⁷⁶⁸ NA, f. ÚV KSČ, f. 05/1, sv. 359, a.j. 2176, s. 26

⁷⁶⁹ ABS, f. 310-114-7. Grill

⁷⁷⁰ ABS, f. 310-114-7. Drbohlav, Jan

⁷⁷¹ NA, f. ÚV KSČ, f. 05/1, sv. 416, a.j. 2460, s. 2

⁷⁷² ABS, f. 310-114-7. Doušek, Emil

předkládány, ale přemýšlela o tom a udělala si vlastní názor. A mnohdy i pravdivý, tedy sdělení, že za tím stojí Moskva. Ukazuje to též na postoj, alespoň části veřejnosti, ke Slánskému. Mnoho lidí ho přijímalo kladně, tudíž řada věcí okolo Slánského narozenin nebyl pro mnohé jen prázdný propagandistický balast, ale patrně to, co si sami o něm mysleli.

Pak tu byla skupina podobných názorů, ale přeci jen z jiného soudku. „*To není možné, celý národ jej uctívá, že byl partyzánem, komu teď máme věřit.*“⁷⁷³ Nebo: „*Komu máme věřit, když funkcionáři, kteří stvořili stranu, zradili,*“⁷⁷⁴ či jedna manželka: „*Můj muž Emil je celý zdrcen, on Slánskému tolik důvěřoval.*“⁷⁷⁵ Tady lidé v konečném důsledku neodmítali vinu Slánského, byli víceméně přesvědčeni, že Slánský je nakonec vinen a je to zrádce. Ale znovu zpět ke Slánského narozeninám, protože tehdy v něm viděli to, co se o něm psalo, tedy opravdového komunistu a předního bojovníka za socialismus a nyní se s tím nemůžou srovnat. „*Nemohu pochopit, že by Slánský, jako 100% komunista a marxista, který si chodil pro rozum do Moskvy, mohl tak zklamat, když cizina na něho tolik nadávala.*“⁷⁷⁶ Celá kampaň kolem Slánského pak vyvolala rozčarování, deziluzi či nezájem. „*Až bude první máj, tak radši na průvod nepůjdu, protože bych nesl oslavovanou osobu a za čas ji zavřou.*“⁷⁷⁷ Lidé se ptali, komu teď věřit, když i takový dlouholetý soudruh, jako Slánský, mohl zradit.

Na otázky komu se teď má věřit, straničtí instruktoři někdy reagovali slovy: „*Věřte straně, soudruzi.*“⁷⁷⁸ Vzhledem k tomu, že mnohdy byla právě víra ve stranu otřesena, těžko to mohlo pomoci. Spíše to vypovídá o tom, že v tomto směru neměli instruktoři moc co říci, patrně sami mohli být mnohdy překvapeni tím, co se děje.

Pak tu byly samozřejmě názory zcela opačné, hovořící o jasné vině a dehonestující Slánského. O tom, že byl vždy nedůvěryhodný. „*Já jsem Slánskému vždy nedůvěřoval vzhledem k jeho měšťáckému původu.*“⁷⁷⁹ Objevovala se řada stížností na jeho adresu. Nejčastěji to, že ignoroval pracující, což byl jeden z kontrastů, kdy se k jeho narozeninám psalo, že Slánský má „*nejtěsnější a lidský bezprostřední vztah k masám.*“⁷⁸⁰ Pak si pracující stěžovali, že Slánský ignoroval jejich petice, přání, stížnosti. Najednou to byl prostě někdo, kdo má daleko k dělníkovi. A byl tu mnohem větší počet lidí s opačným názorem. V tom nemusí být rozpor, prostě u spousty lidí budil rozdílné názory, tuto skutečnost lze názorně pozorovat i v dnešní politice. Ale na druhé straně v řadě negativních prohlášení tohoto typu

⁷⁷³ ABS, f. 310-114-7. Lepš

⁷⁷⁴ ABS, f. 310-114-7. Slanař

⁷⁷⁵ ABS, f. 310-114-7. Dondová, Žofie

⁷⁷⁶ ABS, f. 310-114-7. Lis, František

⁷⁷⁷ ABS, f. 310-114-7. Laskovcová, Božena

⁷⁷⁸ NA, f. ÚV KSČ, f. 05/1, sv. 416, a.j. 2460, s. 2

⁷⁷⁹ ABS, f. 310-114-7, Dělník ČSD, Liberec

⁷⁸⁰ NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 1, a.j. 2, s. 34

lze znovu vidět pouze silácké prohlášení „Nikdy jsem ho neměl rád, nezdál se mi“. Ale to nic nemění na faktu, že prostě řada straníků ho jednoduše neměla „ráda“ a zase naopak, vzhledem k počtu členů KSČ to není nic neobvyklého.

Objevily se názory stejné jako u procesu: „*Oběsit ho by bylo málo, protože co on provedl, je nejhnusnější čin funkcionáře. Je smutné, že právě byl v ÚV KSČ, kam se vyšplhal po dělnických zádech, kde se podlým způsobem spojil pro své choutky se Švermovou a s ostatní spikleneckou bandou. Zasloužil by, dát ho mezi lidi a ti by mu ukázali, jak jej nenávidí. Při nejmenším by ho rozduplici za ty jeho úmysly prodat nás do amerického područí,*“⁷⁸¹ nebo „*kdybych já zatýkal Slánského, tak jej na místě zbiju, až bych mu vymlátil zuby. My dřeme jako mezci a takový lump nás 6 let vyžírá.*“⁷⁸²

Stejně tak se objevily názory o tom, že u Slánského se to nezastaví. Jeden úředník měl ukázat na obraz Gottwalda a prohlásit: „*když to půjde takhle dál, dočkáme se brzy toho, že odstraníme i tohoto,*“⁷⁸³ či též „*komu teď máme věřit, za měsíc to může být Zápotocký nebo někdo jiný.*“⁷⁸⁴ Stejně tak tu bylo hromadné vyjadřování díky za to, že Gottwald pomohl odhalit Slánského.

Ještě něco k „siláckým“ prohlášením. Ukázaly se totiž další obdobné názory jako během procesu, a to ve stylu „já to vždy říkal“, například: „*Prostudoval jsem mnoho politické literatury o trockistickém spiknutí. Tuto událost sem předvídal, zvláště po zatčení Šlinga a Švermové jsem o tom hodně přemýšlel a v duchu si říkal, že Slánský za to musí zodpovídat.*“⁷⁸⁵ Stejně tak tu byly požadavky na kontrolu zdola, ve smyslu, že kdyby ti nahoře poslouchali dělníky dole, byl by Slánský odhalen dříve. Zajímavé byly vcelku i názory nestraníků: „*Vidiš, jaké máme lumpy v komunistické straně, a pak se k nim máme dáti. Nikam nepůjdu,*“⁷⁸⁶ nebo „*Všechny spisy Slánského budou staženy z prodeje. Zítra pro fôr bude nutné jít po obchodech a kupovat jeho knihy, než budou staženy.*“⁷⁸⁷

Poslední část ohlasu na Slánského vychází z jeho etnického původu. Samotný proces vyvolal vlnu antisemitismu, byl to důsledek propagandy, ale nebyl to přímo záměr. Úmyslem procesu bylo vymezit se vůči Izraeli, ale cílem nebylo antisemitské vyhocení, i když to se nakonec stalo. Jenže v době, kdy byl Slánský odvolán z funkce a později v době, kdy byl zatčen, se rovněž objevily antisemitské nářky, ovšem bez jakékoliv antisionistické kampaně

---

⁷⁸¹ ABS, f. 310-114-7. Pršala, František

⁷⁸² ABS, f. 310-114-7. Bursa, Vojtěch

⁷⁸³ ABS, f. 310-114-7. Kruliš, Vladimír

⁷⁸⁴ ABS, f. 310-114-7. Knap, Oldřich

⁷⁸⁵ ABS, f. 310-114-7. Mach

⁷⁸⁶ ABS, f. 310-114-7. Pabourek

⁷⁸⁷ ABS, f. 310-114-7. Šprachta, Bohuslav

(nepočítaje projev Kopeckého). Během procesu byla souzena banda sionistů, spílalo se Izraeli. Ale ne rok předtím. Takže už tehdy např. „*To je vidět židáka? Jsou mu milejší dolary, než zájmy vlastního národa.*“⁷⁸⁸ „*Slánský mě byl vždy nesympatický, protože je žid, kterým stejně nevěřím.*“⁷⁸⁹ A pak tu máme názory ze zmíněných anonymních dopisů. Dá se tedy říci, že proces nevyvolal přímo antisemitské postoje, pouze umožnil lidem je výrazně a bez obalu vyjavit.

10.6 Ohlas emigrace

Pokud jsem analyzoval domácí ohlas i domácí propagandu, je nezbytné se podívat i na zahraniční „propagandu“, resp. české vysílání rádia Svobodná Evropa, ale rovněž na výtahy ze zahraničního tisku⁷⁹⁰. Nejedná se o propagandu v pravém slova smyslu, ale není to ani ohlas řadových lidí. Jedná se o oficiální vyjádření československé emigrace.

Zahraniční tisk hodnotil Slánského a spol. tak, že „*nemáme žádného soucitu [...] jejich skutečným zločinem je, že byli Stalinovými katany.*“⁷⁹¹ Většina relací Svobodné Evropy se snažila o jakousi „satiru“ na Slánského. Jedna část se týkala Jaroslava Nováka, předsedy soudu, který soudil Slánského. Novák neměl dobrý třídní původ, dle Kaplana byl vybrán právě z tohoto důvodu, aby měl pohnutky tvůrcům procesu vyhovět.⁷⁹² Každopádně Svobodná Evropa poukazovala právě na to, že komunistu Slánského soudí „buržoazie“: „*Věčná spravedlnost, která vládne světem, nemohla vymyslet na R. SLÁNSKÉHO a všechny jeho ukrutnosti a zlé činy, které napáchal odplatu horší, než pana radu NOVÁKA [...] R. SLÁNSKÝ míval pro lidi, jako je pan rada NOVÁK, jen úšklebek. V jeho očích nebyli nic – buržousti a třídní nepřátelé. A tu máš! Pan rada NOVÁK [...] může teď svobodně a podle svého gusta namáčet Rudlu SLÁNSKÉHO do jakéhokoliv bláta [...] Rudla SLÁNSKÝ, ten obávaný tyran a všemocný vládce od Prašné brány poníženež musí stát a smí mu za to nanejvýš poděkovat.*“⁷⁹³ Svobodná Evropa připravila i jakousi „muzikálovou“ verzi procesu, kde měl Slánský zpívat: „*Přemýšlím již pořádnou chvíli, kde jsem to vlastně spáchal úchylku. Zdá se, že byla zleva, obdivoval jsem kdysi Zinovjeva.*“⁷⁹⁴

Celkové charakteristiky Slánského pak vypadaly tak, že „*Škrt jeho pera znamenal otrockou práci pro tisíce Čechoslováků. Jeho osobní zášť přivedla mnohého Čecha a Slovaka*

⁷⁸⁸ ABS, f. 310-114-7. Hop, Ladislav

⁷⁸⁹ ABS, f. 310-114-7. Karlová, Marie

⁷⁹⁰ V obou případech vycházím z monitoringu zahraničního rozhlasu a tisku, který prováděla zpravodajská služba. Příslušné materiály jsou uloženy v Národním archivu, fond Monitorů 1945 - 1954

⁷⁹¹ Svobodná Evropa, 22. 11. 1952. NA, f. Monitorů 1945 – 1954, ka 399

⁷⁹² Kaplan, K.: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, Praha 1992, s. 222

⁷⁹³ Hlas USA. NA, f. Monitorů 1945 – 1954, ka 399

⁷⁹⁴ Svobodná Evropa, 26. 11. NA, f. Monitorů 1945 – 1954, ka 375

do obávaných Jáchymovských uranových dolů. Jeho hlas se ani nezachvěl, kdykoliv pronesl slova, která pro mnohého nevinného byla rozsudkem smrti [...] nebylo dne, aby Rudlu Slánského neproklínaly tisíce Čechů a Slováků.“⁷⁹⁵ Slánský skutečně nese zodpovědnost za řadu poúnorových represí.

Znova ke Slánskému: „Kdo z vás komunistů jste ho znali, víte, jak kovaný komunista to byl. Kdo z vás nekomunistů jste o Slánském věděli před válkou a po válce, víte, jak tvrdý komunista to byl. Kolik nekomunistů poslal na smrt, kolik nekomunistů nelítostně pronásledoval.“⁷⁹⁶ Ke Slánskému se vyjádřil i Koni Zilliacus⁷⁹⁷, který figuroval v žalobě procesu: „Nemám Slánského rád. Slánský byl stopadesátiprocentním stalinistou a neústupným dogmatikem.“⁷⁹⁸ Tedy zahraniční relace říkala to, co tehdy propaganda během narozenin, tedy že Slánský byl opravdový komunista, jen to pochopitelně vnímali trochu jinak.

Na přednes přišla i samotná obžaloba. Po výčtu toho, co všechno měl Slánský spáchat, se objevilo, že člověk by byl „po přečtení obžaloby Slánského nakloněn věřit, že Slánský byl demokrat, obhájce práv rolnictva a bojovník proti komunistickému teroru na venkově.“⁷⁹⁹ A k tomu opět se obdobně vyjádřil „muzikál“, kdy měl Slánským zapět: „Řekněte přece, jak k tomu přijdu já, starý kat, že mám být souzen jako demokrat. Každý musí uznat, že to byl, přirozeně, justiční omyl.“⁸⁰⁰

10.7 Slánský a společnost – shrnutí

Jak se celkově dívat na domácí názory týkající se Rudolfa Slánského? Uvedené ukázky ohlasu z domácí scény na tuto osobu pochopitelně nevycházejí z nějakého profesionálního sociologického výzkumu dělaného v té době. Ale přesto jsou schopny nám poskytnout jistý pohled na Slánského. Než budu pokračovat, je třeba uvést ještě pro příklad Muriel Blaive: „Ve chvíli svého zatčení byl Slánský nepochybně nejnenáviděnějším vysokým komunistickým činitelem v zemi.“⁸⁰¹

---

⁷⁹⁵ Hlas USA, 21. 11. 1952. NA, f. Monitory 1945 – 1954, ka 399

⁷⁹⁶ Tamtéž

⁷⁹⁷ Žaloba proti Slánskému a také rozsudek obsahovaly jeho špiónážní spojení s Koni Zilliacusem. Zilliacus byl levicově orientovaným funkcionářem, poslancem Labour Party a udržoval vztahy s čsl. sociálními demokraty. Slánský neměl příležitost se s ním setkat, aby jednali „o špiónáži“. Obvinění bylo postaveno na dopisech nalezených ve Slánského kanceláři, a na výpovědi některých svědků, kteří měli zprostředkovat styky. Ve skutečnosti šlo o Zilliacusovy dopisy Fierlingerovi, který je poskytl Slánskému. Zilliacuse žaloba uváděla jako britského špiona, v Británii ho naopak podezírali ze spolupráce se sovětskými zpravodajci. Kaplan, K.: *StB o sobě*, Praha 2002, s. 140

⁷⁹⁸ BBC European service, 23. 11. 1952. NA, f. Monitory 1945 – 1954, ka 399

⁷⁹⁹ Svobodná Evropa 22. 11. 1952. NA, f. Monitory 1945 – 1954, ka 399

⁸⁰⁰ Svobodná Evropa, 26. 11. NA, f. Monitory 1945 – 1954, ka 375

⁸⁰¹ Blaive, M.: *Promarněná příležitost*. Praha 2001, s. 116

V zásadě lze říci, že toto sdělení je pravdivé. A to nemusíme ani vycházet jen z citovaných ohlasů. Slánský byl spoluvůdce represí a měl významný podíl na nezákonnostech doby, v tomto směru není o jeho podílu na represích pochyb a řada lidí měla oprávněný důvod ho nenávidět. To vyjádřil zajímavě literát Václav Černý: „*Slánský [byl] nejautentičtější československou formou stalinismu [...] obsahem i cíli své politiky [...] stalinismus u nás = slánskismus.*“⁸⁰² Ale nenávist vůči Slánskému během procesů nepramení jenom z nezákonností, které pomohl odstartovat, ale také ze společnosti, kterou chtěl a kterou se snažil vytvářet. Zde se dá říci, že se chytil do vlastní pasti. Tato problematika byla již zmíněna v kapitole Poslední služba straně. Jde tedy o to, že Slánský chtěl společnost, která se bude opírat o Sovětský svaz - není ani pochyb o tom, že upřímně věřil ve spojení se Sovětským svazem, chtěl novou a lepší socialistickou společnost, ke které se musí směřovat. Chtěl lidem ukázat, že již dnes se lidé mají lépe než za nenáviděné První republiky. Pokud novou společnost někdo nechce proto, že je zatím „neuvědomělý“, je třeba ho vzdělávat, ukázat mu, že se doposud mýlí a přivést ho na správnou cestu.

Ale pokud je tu někdo, kdo odmítá spojení se Sovětským svazem, jako naši jedinou zárukou, pokud někdo chce návrat ke kapitalismu První republiky, pokud někdo chce návrat ke starým časům, ne proto, že je neuvědomělý, ale proto, že je to „zlotřilý reakcionář“, musí být bez milosti zničen, i kdyby to byl generální tajemník. A než bude fyzicky zničen, musí být zničen i morálně. Sám říkal, že je potřeba ukázat pravou tvář reakce jako vraha a zločince atd., a to přesně během procesu demonstrovali na něm. A odtud pramení nenávist vůči Slánskému během jeho pádu a samotného procesu. Slánský chtěl zničit vše, co dle něj mělo být pro ostatní to nehlavnější v jejich životě, lásku k Sovětskému svazu, socialistickou společnost atd. A v této době řada lidí těmto věcem věřila. Ale pochopitelně u jiných lidí nenávist pramenila z represí, které rozpoutal.

V případě nenávisti ke Slánskému vycházející ze zaznamenaných ohlasů, je přece jenom zapotřebí uvést několik ale. Nejprve znovu podotýkám, že řada lidí měla důvod nenávidět Slánského ať už za rozpoutané represe, nebo právě za to, že chtěl zničit stávající společnost. Tudíž lze důvodně předpokládat, že řada zaznamenaných ohlasů je zcela upřímným vyjádřením nenávisti k němu. Přesto však znovu podotýkám, že na řadu těchto prohlášení se lze dívat jednak jako na jakési silácké řeči, pouhé fantazírování, ale někdy i jen jako na prosté vyjádření souhlasu. Lidem mohl být celý proces jednoduše lhostejný; standardizovanými floskulemi mohli dávat najevo jen svou konformitu. Naopak pro vyjádření pochybností o vině či dokonce teze o nevině byla potřeba notná dávka odvahy I tyto názory –

---

⁸⁰² Černý, V.: *Paměti 1945 – 1972*, 3. díl, Brno, 1992, s. 364, 368

tedy že Slánský může být nevinný – se vyskytly, avšak byly v menšině. Připomínám, že jsem zaznamenal zprávu, kdy dělníkovi hrozil lynč za to, že odmítl hlasovat pro odeslání rezoluce.

A tím se dostáváme právě ke kladným hodnocením Slánského. Ta jsou zajímavá z několika důvodů. Ne zas tak za odvahu lidí je vyslovit, ale spíš jako důkaz toho, že tehdejší lidé řadu věcí nepřijímali automaticky, ale o věcech přemýšleli. Když šlo něco shora, nebylo to automaticky přijato a poslušně akceptováno. A především je to důležité ve vztahu ke Slánskému. Řada lidí měla oprávněný důvod ho nenávidět. Ale zaznamenané ohlasy nám přesto poskytují důkaz o tom, že řadou lidí byl vskutku přijímán kladně, že to pro ně mohl být opravdový vzor a že to neříkali a nepsali jen jako povinné repliky. Slánský byl možná charakterově chladný, jak o něm říkali jeho spolupracovníci, přesto ho řada straníků přijímala a dokázal si je získat. Ale celkově to není zpochybnění teze Muriel Blaive o tom, že Slánského v čase jeho zatčení v celé zemi nenáviděli nejvíc, jde jen o to, že ho řada lidí přesto uznávala.

11. Konec Rudolfa Slánského

Předcházející kapitola se v mnoha ohledech dotkla morálního konce Slánského, ve smyslu zhanobení jeho osoby v čase jeho zatčení a procesu. Ale je nezbytné k úplnému závěru práce zmínit i jeho fyzický konec. Slánský si vyslechl svůj rozsudek smrti 27. 11. 1952. Ještě před vynesením rozsudku mohl Slánský slyšet svůj ortel od svého obhájce během jeho závěrečné řeči: „Činy, kterých se Rudolf Slánský dopustil, jsou v zákoně ohodnoceny pouze jediným trestem, trestem nejvyšším, trestem absolutním, trestem smrti.“⁸⁰³ Stejně tak se sám Slánský vyjádřil k navrhovanému rozsudku slovy: „Vím, že rozsudek, který navrhuje státní prokurátor, bude rozsudek nanejvýš spravedlivý za všechny tyto strašné zločiny, které jsem spáchal [...] Dopustil jsem se nejpodlejších zločinů, jakých se může kdo dopustit. Vím, že pro mne není žádných polehčujících okolností, žádné omluvy, žádné shovívavosti. Zasluhuji právem opovržení. Nezasluhuji jiný konec svého zločinného života, než konec, jaký navrhuje státní zástupce.“⁸⁰⁴

Den před popravou, tedy 2. 12. 1952, ve 22 hodin, došlo k poslednímu setkání mezi Rudolfem Slánským a jeho manželkou.⁸⁰⁵ V místnosti, kde se setkali, byla mezi nimi natažena drátěná síť. Josefa Slánská své poslední okamžiky se svým manželem popsala takto: „Visel na drátěné síti. Jeho tvář byla zoufalstvím zkřivená. Vypadá jako ukřižovaný Kristus, blesklo mi hlavou.“⁸⁰⁶ Slánský na rozdíl od většiny popravených nezanechal dopis na rozloučenou.

K výkonu trestu smrti pověšením došlo 3. 12. 1952. K popravě byla použita šibenice v podobě prkna s krátkou závěsnou oprátkou a napínací kladkou. Tento typ šibenice neumožňoval rychlou a bezbolestnou smrt. Ze zápisu ohledně vykonaných poprav na tomto zařízení vyplývá, že od zahájení poprav do doby, kdy lékař konstatoval smrt, uběhlo obvykle 10 až 12 minut. Rudolf Slánský byl oběšen jako poslední, a to konkrétně v 05:37. Do rakve s tělem Slánského byly vhozeny oprátky ze šibenic, které ukončily život i zbývajících spiklenců. Všechna těla byla zpopelněna a nasypána do jednoho pytle. Popel byl rozprášen na neznámém místě za Prahou.⁸⁰⁷

Poslední slova bývalého druhého nejmocnějšího muže státu těsně před jeho popravou zněla: „Mám to, co jsem si zasloužil.“⁸⁰⁸

---

⁸⁰³ *Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským*. Praha 1953, s. 528

⁸⁰⁴ Tamtéž, s. 540-541

⁸⁰⁵ Kýr, A.: Výkon vyšetřovací vazby a trestu smrti v případě „Slánský a spol.“ In Pernes, J., Foitzik, J. (eds): *Politické procesy v Československu po roce 1945 a "případ Slánský"*, Brno 2005, s. 386

⁸⁰⁶ Slánská, J.: *Zpráva o mém muži*, Praha 1990, s. 178

⁸⁰⁷ Kýr, A.: Výkon vyšetřovací vazby a trestu smrti v případě „Slánský a spol.“ In Pernes, J., Foitzik, J. (eds): *Politické procesy v Československu po roce 1945 a "případ Slánský"*, Brno 2005, s. 386

⁸⁰⁸ Citováno dle Tamtéž, s. 386

12. Závěr

Ve své diplomové práci jsem se soustředil na základní otázku: Kdo to byl Rudolf Slánský? Jaké byly jeho představy a vize? Pokoušel jsem to demonstrovat na jeho politické činnosti a jeho dalších aktivitách, které pomohly na položené otázky odpovědět.

A jakou odpověď nám Slánského aktivita dala? Nejvíce podnětů poskytla analýza Slánského činnosti v KSČ – jeho strategií při budování strany, posilování disciplíny jejích členů i jejího vlivu ve společnosti. Slánský byl nepochybně člověk po organizační stránce velmi schopný. KSČ sice nefungovala dokonale, nebylo to absolutně bezchybně fungující soukolí. Je třeba však brát v potaz fakt, že byla kolosem se dvěma miliony členů. Podstatné je, že všechny problémy fungování KSČ, o kterých se Slánský dozvěděl, reflektoval a snažil se je napravit. Ať už zřizováním různých funkcionářských míst jako byli desítkoví důvěrníci či újezdní tajemníci nebo též provedením stranických prověrek. Na těchto momentech je sice vidět, že strana nefungovala zcela dobře, ale pro tuto práci je důležitý fakt, že zde můžeme sledovat, jak se Slánský snažil věci zorganizovat tak, aby fungovaly lépe.

Jak se Slánský snažil organizovat KSČ, vyplouval na povrch jeden podstatný moment. Slánský byl ve svém aktivismu veden velmi silnou vizí nové a lepší společnosti s novým a lepším člověkem. Není přitom podstatné, jaký dnes máme názor na tuto myšlenku. Důležitá je skutečnost, že motivací k jeho neúnavné organizační činnosti nebyla jen snaha bezdůvodně kontrolovat, nýbrž kontrolou (terorem a procesy) přetvořit společnost podle těchto ideálů.

Slánský byl tvůrcem poválečné KSČ, ale netvořil ji pouze mechanicky jako prostředek, pomocí něhož se komunisté chopí moci. Na stranu, kterou Slánský budoval, pohlížel právě jako na *nástroj*, pomocí něhož vybuduje a přebuduje společnost, byl to instrument, kterým vychová *nového člověka*. Velmi dobře se to projevuje na jeho úsilí o stranická školení. Nehodnotím, jak byl v tomto směru úspěšný, podstatná je jeho myšlenka. Nešlo mu jen o to, mít straníky, kteří rychle dostanou instrukci z ústředí a budou schopni rychle uspořádat demonstraci, ustanovit akční výbor aj. Správný straník musel být náležitě vzdělán, musel být uvědomělý ohledně vizí KSČ, musel je umět správně aplikovat atd. Důležité bylo i to, že Slánskému nešlo pouze o straníky. Správně uvědomělý člen KSČ měl dle představ a instrukcí Slánského působit i na zbytek společnosti, na nečleny KSČ, směrem k jejímu převychování.

Ukazují nám to rovněž stranické prověrky. Jejich průběh a částečně i jejich potřeba je opět důkazem, že se stranický stroj občas zadrhával. Prověrky byly nástrojem pro masové vzdělávání. Ale podstatnější tu jsou Slánského názory během průběhu první i druhé prověřovací akce. Slánského postoj byl takový, že pokud po Únoru byla stvořena masová strana, do které byla přijata řada lidí, kteří zatím zdaleka nesplňují představy o ideálním členovi, tak takový člen nesmí být vyloučen, ale naopak musí se mu pomoci dát se na správnou cestu. Zde je patrna Slánského víra, že pomocí strany převychová nového člověka. Z jeho pohledu strana musí být co nejmasovější, kde se převychová co nejvíce lidí, co zatím ne zcela chápou myšlenky KSČ. A pomocí takto převychovaných a uvědomělých lidí bude strana působit na zbytek společnosti.

Tyto charakteristiky Slánského ve velké míře souvisí s jeho další podstatnou aktivitou a tou je jeho podíl na poúnorových represáliích. Slánský nesl velkou vinu na poúnorových nezákonnostech, řadu z nich pomáhal rozpoutat. To je neoddiskutovatelný fakt. Pro tuto práci jsou však podstatné i jiné zřetelky této činnosti, které navazují na předcházející odstavce. Za prvé, tato aktivita byla vyústěním jeho organizačního úsilí, které do komunistické strany vkládal i dříve a pro které nejspíš ztratil dosavadní (lidsky adekvátní a pochopitelná) měřítko. S tím, za druhé, souvisí, že v jeho činnosti vždy hrála obrovskou roli vize „nové společnosti“ a „nového člověka“. Jakkoliv je pro nás těžké či dokonce nemožné tuto vizi a její uskutečňování přijmout, motivací Rudolfa Slánského nebyla touha po neomezené osobní moci, holém teroru a všeobecném útlaku lidstva, nýbrž naopak vize „světlé budoucnosti“, již byl Slánský najednou schopen a ochoten obětovat doslova vše – včetně sebe sama. Na rozdíl od strany se však na represe nedíval *pouze* jako na nástroj přetvoření stávajícího stavu do nového a lepšího. Viděl v tom i něco navíc: represe měly být nejen nástrojem přeměny, nýbrž i její ochrany před nepřítelem.

Je to obdobné jako u prověrek. Pokud se ve společnosti nacházel člověk, co zatím pouze nechápal cíle strany, co byl neuvědomělý, považoval Rudolf Slánský za právo i svou povinnost mu pomoci dát se na správnou cestu. A to i násilím. Avšak člověk, který odmítal komunistické vize z principu, který skutečně či jen domněle chtěl zničit její moc a úsilí, pak to byl „nepřítel“, se kterým strana a lid neměly mít žádné slitování. V případě prověrek měl být vyloučen ze strany, v případě represí fyzicky i morálně zničen. V tom lze vidět jeden z hlavních prvků, které vedly Slánského k jeho úsilí během represí, k ochraně jeho vize o vytvoření nové společnosti. Cílem této argumentace není obhajovat činnost Rudolfa Slánského; jde tu o nový (a důsledně historický) pohled na to, jak se na jeho podíl na nezákonnostech dívat. Hnací silou během represí byla ochrana jeho vize. Zároveň však

nesmíme v případě této problematiky zapomínat na to, že tu byl Sovětský svaz a jeho teorie zostřování třídního boje, významný impuls pro poúnorové represe. Sovětský svaz ale spíše ovlivnil míru rozsahu nezákonností, než to, že tu byly. Nesmíme zapomínat na prohlášení Slánského krátce po Únoru, ve kterém bylo řečeno, že útlak tu nebude, ale že strana bude nemilosrdně stíhat každého nepřítele. Slánský by mocí represí chránil své vize i bez Sovětského svazu.

Nejparadoxnější na to všem je, že Slánského vize a jeho organizační úsilí se odrazily na jeho pádu, obrátily se proti němu. Slánský byl spoluvůdcem mechanismů, které ho zlikvidovaly fyzicky, ale též spoluvytvářel společenské ovzduší, které ho zničilo morálně. Pokud reflektoval vizi lepší společnosti, tak hovořil též o tom, že se musí chránit, že každý, kdo usiluje o jakýkoli návrat ke starým poměrům, byť i v jen dílčí části, je nepřítel, který musí být zničen. Ve projevech Rudolfa Slánského lze snadno odhalit černobílé myšlení, z něhož vyplývaly základní teze, že pokud někdo usiluje o zničení našeho spojení se Sovětským svazem, je nepřítel, jestliže někdo chce návrat bývalého ekonomického zřízení, je nepřítel. Díky Klementu Gottwaldovi jsme dosáhli významného pokroku a tudíž kdo je proti němu, je nepřítel. A takového člověka nestačí zničit pouze fyzicky, ale musí se ukázat jeho „pravá“ tvář. To Slánský sám radil na počátku represí. Ukázat naše nepřátele jako zločince, vrahy a teroristy. A to vše se odrazilo vůči němu během jeho vlastního procesu. Vize společnosti, kterou chtěl, kterou předkládal, se musí chránit za každou cenu, a ten, kdo ji narušuje, musí být zničen, tedy i Rudolf Slánský. A v případě své vlastní likvidace Slánský vystoupil v roli „obětního beránka“, který svou obětí upevní a ochrání to, co sám chtěl. V tomto směru se však proces, jak bylo ukázáno, zcela nepovedl.

Toto vše je však pouze jedna strana mince. Sice nejpodstatnější, přesto je to pouze část odpovědi na otázku, kdo byl Rudolf Slánský? Zatím se jednalo o sebe prezentaci Slánského, o jeho hlavní vize. Důležitá je i prezentace Slánského, to, jak byl společností, kterou chtěl přebudovat, předkládat, a jak jí byl vnímán. První aspekt není příliš problém určit a týká se oficiální propagandy, druhý je komplikovanější, protože se lze pohybovat pouze v rovině úvah.

Předně jsem již uvedl tezi, že Slánský patřil k nejnenáviděnější osobě v poúnorovém Československu. S touto tezí se dá víceméně souhlasit. Proč? To již vysvětlily některé části předcházejících odstavců. Jedná se o jeho podíl na poúnorových represích, kdy negativně zasáhl do života velkého množství lidí, a pak shrnutí kapitoly Poslední služba straně, kdy se proti Slánskému obrátil hněv lidí za to, že chtěl zničit to, co sám budoval. Nepřehlédnutelné jsou i kladné ohlasy na Slánského, které jsem zaznamenal. Vůči negativním zprávám byly

v jasné menšině, ale vyskytovaly se a nebyly zcela výjimečné. Řada lidí Slánského jako druhého muže za Gottwaldem přijímala kladně. Akceptovala vize, které sám předkládal, viděla ho jako někoho, kdo pomáhá nastolit novou společnost. Slánský tedy patřil k nenáviděným lidem, ale zároveň byl mnohými přijímán.

Kdo byl Rudolf Slánský? Byl to velmi organizačně schopný člověk, který měl vize o nové a lepší společnosti s novým a lepším člověkem, které chtěl prosadit, avšak neváhal chránit tyto vize masovým násilím, za což si vysloužil oprávněnou nenávist velké části společnosti. Přesto se s ním část lidí ztotožnila, akceptovala jeho úsilí a viděla v něm jednoho z vůdců, který má tyto vize nastolit.

Seznam pramenů a literatury

Archivní prameny

Národní archiv

fond Zasedání ÚV KSČ (01)
fond Generální sekretariát (100/1)
fond Rudolf Slánský (100/50)
fond Organizační oddělení Švermové (100/4)
fond Sekretariát 1945-1951 (02/4)
fond Celostátní porady a konference 1945-1990 (KSČ-CK 1945-1990)
fond Simone André (93)
fond Klub poslanců KSČ, Praha (KP KSČ)
fond Alexej Čepička (100/52)
fond Předsednictvo ÚV KSČ (02/01)
fond Organizační sekretariát (02/3)
fond Rezoluce k procesu se Slánským a spol. (nezpracováno)
fond ÚV KSČ, odd. I. rezoluce a závazky 1945-1963 (nezpracováno)
fond Bulletin (014)
fond Oddělení stranických orgánů: I. oddělení 1945-1956 (05/1)
fond ÚV KSČ, f. Klement Gottwald (100/24)
fond Monitor 1945 – 1954

Archiv Bezpečnostních složek

fond Velitelství StB (f. 310)

Tištěné prameny

Černý, V.: *Paměti 1945 – 1972*, 3. díl, Brno, 1992
Löbl, E.: *Svedectvo o procese*. Bratislava 1968
Nejedlý, Z.: *K procesu s protistátním spikleneckým centrem: 4 projevy v Čs. Rozhlase*, Praha 1953
Procacci, G. (eds): *The Cominform: minutes of the three conferences, 1947/1948/1949*, Milano 1994
Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským, Praha 1953
Příruční slovník k dějinám KSČ, svazek I., Praha 1964

- Slánská, J.: *Zpráva o mém muži*, Praha 1990
- Slánský, R.: *Za vítězství socialismu II. Stati a projevy*, Praha 1951
- Švermová, M.: *Vzpomínky*, Praha 2008

Literatura

- Balík, S. (a kol.): *Politický systém českých zemí 1848-1989*, Brno 2007
- Bartošek, K.: *Český vězeň*, Praha-Litomyšl 2008
- Blaive, M.: *Promarněná příležitost. Československo a rok 1956*, Praha 2001
- Čapka, F.: *Dějiny zemí Koruny české v datech*, Praha 2010
- Činátl, K.: *Věčné časy. Československé totalitní roky*, Praha 2009
- Fajmon, H., Balík, S., Hloušková, K. (eds.): *Dusivé objetí*, Brno 2008
- Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšejka, P.: *Komunismus v České republice*, Brno 1999
- Heywood, A.: *Politické ideologie*, Praha 1994
- Kalous, J.: *Štěpán Plaček. Život zpravodajského fanatika ve službách KSČ*. Praha 2010
- Kaplan, K., Kosatík, P.: *Gottwaldovi muži*, Praha 2004
- Kaplan, K.: *K politickým procesům v Československu 1948-1954*, Praha 1994
- Kaplan, K.: *Československo v letech 1948-1953*, Praha 1991
- Kaplan, K.: *Kronika Komunistického Československa: Klement Gottwald a Rudolf Slánský*, Praha 2009
- Kaplan, K.: *Nebezpečná bezpečnost. Státní bezpečnost 1948-1956*, Brno 1999
- Kaplan, K.: *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993
- Kaplan, K.: *Pět kapitol o Únoru*, Brno 1997
- Kaplan, K.: *StB o sobě. Výpověď Bohumila Doubka*, Praha 2002
- Kaplan, K.: *Utváření generální linie výstavby socialismu*, Praha 1966
- Kaplan, K.: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, Praha 1992
- Kárník, Z., Kopeček, M. (eds.): *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, 5. díl, Praha 2005
- Malíř, J., Marek, P.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004*, 1-2. díl, Brno 2005
- Maňák, J.: *Komunisté na pochodu k moci. Vývoj početnosti a struktury KSČ v období 1945-1948*. Praha 1995
- Maňák, J.: *Proměny strany moci*, 1. díl, Praha 1995
- Marek, P.: *České živnostnictvo 1945-1960. Likvidace živnostníků, řemeslníků a obchodníků v českých zemích*, Brno 2006

- Pavka, M.: *Kádry rozhodují vše! Kádrová politika z hlediska teorie elit*. Brno 2003
- Pernes, J., Foitzik, J. (eds): *Politické procesy v Československu po roce 1945 a "případ Slánský"*, Brno 2005
- Pernes, J., Pospíšil, J., Lukáš, A.: *Alexej Čepička: šedá eminence rudého režimu*, Praha 2008
- Richter, K., Cílek, R., Bílek, J.: *Úhlavní přátelé osudová spojení: Stalin - Trockij, Hitler - Röhm, Gottwald - Slánský*, Praha 2002
- Rupnik, J.: *Dějiny komunistické strany Československa*, Praha 2002
- Sláma, J., Kaplan, K.: *Parlamentní volby v Československu v letech 1935, 1946 a 1948*, Praha 1991
- Ströbinger, R.: *Vražda generálního tajemníka*, Brno 1991
- Šimánková, A., Vorel, J.: *Československá justice I.*, sešit 8, Praha 2003
- Veber, V.: *Osudové únorové dny*, Praha 2008
- Vykoukal, J., Litera, B., Tejchman, M.: *Východ. Vznik a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha 2000

Tisk

- Rudé právo, 20. 11. – 27. 11. 1952
- Svobodné slovo, 20. 11. – 27. 11. 1952
- Lidová demokracie, 20. 11. – 27. 11. 1952
- Mladá fronta, 20. 11. – 27. 11. 1952

Články

- Gibianskij, L.: *Informbyro a východní Evropa*. In Soudobé dějiny 1994, č. 4-5
- Kaška, V.: *Indoktrinace členů KSČ během tzv. dnů komunistické výchovy 1948-1949: organizace, ideologické zázemí, lokální průběh*, In Dějiny-teorie-kritika, 1/2008
- Murašková, G. P.: *Únorová krize roku 1948 v Československu a sovětské politické vedení. Podle materiálů ruských archivů*. In Soudobé dějiny 1998, č. 2-3
- Rychlík, J.: *K problematice tzv. slovenského buržoazního nacionalismu*. In.: Slovanské historické studie, 24, 1998
- Sommer, V.: *Kronikář komunistického Československa. Karel Kaplan a studium soudobých dějin*. Soudobé dějiny 15, 2008, č. 2
- Šolc, J.: *Operace „Velký metař“*. In Historie a vojenství, č. 4, 1995

Internetové zdroje

- Blumenthal, H.: *Communism on Trial: The Slansky Affair and Anti-Semitism in Post-WWII Europe* [on-line][cit. 19.09. 2009]. Dostupný z <http://iseees.berkeley.edu/sites/default/files/u4/bps_/publications_/2009-08-Blumenthal.pdf>
- Lukeš, I.: *Rudolf Slansky: His Trials and Trial.*, s. 28-29 [on-line] [cit. 28.06. 2010]. Dostupný z <<http://www.wilsoncenter.org/topics/pubs/WP50IL.pdf>>
- Projev Slánského v Ústavodárném shromáždění, 11. 3. 1948. [on-line] [cit. 28.01. 2010]. Dostupný z <<http://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/095schuz/s095001.htm>>
- Moravec, Z.: Případ Otty Šlinga. Bakalářská práce. Masarykova Univerzita Brno. Vedoucí práce: PhDr. Jiří Pernes, CSc. [on-line] [cit. 10.08. 2010]. Dostupný z <http://is.muni.cz/th/125807/ff_b/>
- Štanclová, D.: *Politické soudní procesy jako nástroj legitimace komunistických režimů*. Diplomová práce. Masarykova Univerzita Brno. Vedoucí práce: doc. PhDr. Stanislav Balík, Ph.D. [on-line] [cit. 20.08. 2010]. Dostupný z <http://is.muni.cz/th/65327/fss_m/?lang=en;id=173316>

Přílohy

Příloha č. 1

Rudolf Slánský v pěti letech

Zdroj: Slánská, J.: Report on my husband, New York 1969

Rudolf Slánský s manželkou ve 30. letech

Bedřich Geminder, Klement Gottwald a Rudolf Slánský s rodinami ve 30. letech v SSSR

Zdroj: Kaplan, K., Kosatík, P.: *Gottwaldovi muži*, Praha 2004

Povolení k pobytu v SSSR pro cizince

Пролетарии всех стран, соединяйтесь!

**СОЮЗ СОВЕТСКИХ
СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ
РЕСПУБЛИК**

ВИД НА ЖИТЕЛЬСТВО ДЛЯ ИНОСТРАНЦА

А № 129060

Предъявителю настоящего вида Техословацкому гр-ну Сланскому
Рудольфу имеющему визу на въезд в СССР за № _____
сроком до _____ 193 г., выданную _____

разрешено проживание в Союзе Советских Социалистических Республик
девятое января 1945 г.
начальник Управления НК Минини Минини

СВЕДЕНИЯ О ВЛАДЕЛЬЦЕ ВИДА НА ЖИТЕЛЬСТВО

1. Время и место рождения 1901 г. Техославия
2. Семейное положение в браке состоит
3. Профессия или должность редактор
4. Когда приехал в СССР и цель приезда в 1939 г.
5. При нем находятся дети до 16 лет _____
6. На основании каких документов выдан вид Нам. паспорт № 210426
по 31/III-1945 г.

Настоящий вид выдан Визир управл. Минини
УНКВР г. Москвы и Моск. обл.
09 октября 1945 г.

Минини
Собственноручное заявление владельца вида на жительство

Zdroj: NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 1, a.j. 3

Známky k první prověrce

Zdroj: NA, f. ÚV KSČ, f. 100/4, sv. 6, a.j. 31

Poznámka Rudolfa Slánského pro Marii Švermovou ohledně nového zápisníku desítkového důvěrníka

Mámo!
 našel jsem
 u sebe tento nápis.
 Souhlasím, dávám vavelské
 nyní, když máme pomocníky pro
 agitaci, neměl byt zapisník pro
 rozšiřování i pro jejich seznamy.
 27. V. 50
 Slánský
*Pro Marii Švermovou 23/5.
 Bylo ušl. v ústřední knihovně
 23. 5. 50*

Zdroj: NA, f. ÚV KSČ, f. 02/4, sv. 11., a.j. 116/2, s. 2

Ukázka rukopisu Slánského z projevu Nové úkoly na zasedání ÚV KSČ 17. 11. 1948

- 1 -

~~Úkoly~~ Hlavní
hlavní úkol strany - zajištění
plnění pětilety

~~politický význam~~

Hlavní úkol strany ~~na~~ v této době
 je ^{všechny} zajištění ~~plnění~~ pětiletky plánu.
 Strana musí v této vědomé politice
 význam tohoto úkolu.

Na úspěšném plnění pětiletky
 plánu v první řadě záleží, jak rychle
 budeme svou hospodářskou sílu
 k socializmu v naší zemi.

Na budování naší země, na
 přepracování naší země
 se žilky kapitalistické třídy, ~~se~~
 se stávají našimi nepřáteli a zbraňemi.
 Tím úspěšněji budeme plnit úkol
 úkoly pětiletky plánu, tím rychleji
 překonáme žilky kapitalistické třídy
 tím úspěšněji bude hospodářství naší země

Zdroj: NA, f. ÚV KSČ, f. 100/50, sv. 7-8, a.j. 105

Rudolf Slánský ve své pracovně

Zdroj: Kaplan, K.: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, Praha 1992

Rudolf Slánský se svojí zástupkyní Marií Švermovou u hrobky Jana Švermy

Zdroj: Švermová, M.: *Vzpomínky*, Praha 2008

Příloha č. 7

Rudolf a Josefa Slánští spolu s Gottwaldem a jeho manželkou Martou v roce 1949

Zdroj: Slánská, J.: Report on my husband, New York 1969

Anonymní leták

Zdroj: NA, f. ÚV KSČ, f. 100/1, sv. 209, a.j. 1303

Blahopřejný telegram ke Slánského padesátinám

Číslo listu 89	Druh TELEGRAM Dodací č.
Přijat	S RUDOLF SLANSKY UVKSC PRAHA =
201. 31. VII. 50 1029	Vypraven
189 NEZVESTICE 9 84 31 0855 = slov Den Hod. Služební údaje - dopravní cesta DRAHY SOUDRUHU V DEN TVYCH PADESATIN BLAHOPREJE TI RODNA OBEC NEZVESTICE A V TECHTO DNECH NENI U NAS OBČANA KTERY BY NEZVPONEL TVYCH NAROZENIN A NEODCENIL TVOJI ZASLUŽNOU PRACI PRO NASI REPUBLIKU VSECHEN PRACUJICI LID VAZI SI TVOJI PRACE KTEROU JSI VYKONAL A SLIBUJE TI ZE SE JESTE USILOVNEJI BUDE CIT ZE TVYCH SLOV JNENEN NARODNI FRONTY PREJEME TI DO DALSI PADESATKY HODNE ZDRAVI A SILY PRO DALSI TVOJI PRACI K VYBUDOVANI SOCIALISNU = MISTNI AKCNI VYBOR NARODNI FRONTY NEZVESTICE +	

Zdroj: NA, f. ÚV KSČ, 100/50, sv. 19-21, a.j. 185

Rudolf Slánský si se svým synem prohlíží dary ke svým padesátinám

Zdroj: Kaplan, K.: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, Praha 1992

RUDOLF SLÁNSKÝ NA K L A D N Ě

Na Kladno přišla hrůzostrašná zpráva,
redaktor už ji kolportéru dává,
kolportér dál ji šeptá potají:
"Máme zas dneska poprask v partaji!

Já to mám všecko takřka z první ruky:
Muna už jednal s "karlínskými kluky",
Haken mu říkal, že sem přijde dnes
ten mladý Slánský řídit na okres!"

Jako když víchř k požáru se nese,
tak letí zpráva v dolech po okrese,
však mnohý horník rozjasňuje líc:
" Éh- jen tak houšť - a jen sem Slánských víc!"

A "Ruda" přišel.- "Hle, karlínský klouček!
Toho si leckdo strčí za klobouček,
až někdo z vůdců křikne do davu,
chudáček malý přijde o hlavu!"

Zdroj: NA, f. ÚV KSČ, 100/50, sv. 19-21, a.j. 185

Příloha č. 10

Rezoluce z procesu

Podací úřad
+ + + + 1593 OPAVA/5 11 198 27 1055 =
NEBUDE LI POZDE NAVRHUJI ABY ALESPON HLAVA SPIKLENECKEHO A
VLASTIZRADNEHO HNUTI RUDOLF SLANSKY NEBYLA OKAMZITE POPRAVENA
A ALE PO VZORU SSSR BYLO VYJIMECNE POZITO VYSSICH FOREM
SOCIALISMU KDE SE ZRUSUJE TREST SMRTI A V Kladnem pripade tro
nezvyklem byla dana osoba slanskeho do rukou stachanovcu v
uhelnych dolech jako pomocna pracovni sila poznamenena
kainovym znamenim aby nemohla byti okamzite nasimi stachanovci

Prijat
LINCOVANA ALE ZA NEJNUTNEJSICH KALORII POTRAVIN UDRZOVANA
PRI DOCASNEM ZIVOTE V DOLECH ABY ALESPON JESTE PRED SMRTI
POZNAL ZRADCE LIDU SVETOVY SPION DVOJI TVARE CO JE PRACE V
POTU TVARI HAVIRSKOU PEST A ODHODLANY NEKOMPROMISNI POSTOJ
V BOJI ZA SVETOVY MIR A LEPSI PRISTI VSECH PRACUJICICH NA
CELE ZEMI BUDIZ VECNOU VYSTRAHOU NAS POSTOJ K SVETOVYM PARAZITUM
MEZINARODNIM SPIKLENCUM HROBARUM SVETOVEHO MIRU A VSEHO
PRACUJICIHO LIDU CEST A SLAVA VSEM I DROBNYM BUDOVATELUM A
ZAMESTNANCUM SVETOVEHO MIRU SLAVA VELIKEMU UCITELI NARODU
STALINovi A JEHO ZAKU MILOVANEMU TEZCE ZKOUSENEMU DELNICKEMU
PRESIDENTU S GOTTWALDOVI JAN DELNIK PSYCHYOLOG SOCIOLOG VERNY
PRITEL SSSR A VSECH OSTATNICH NAS PRACUJICICH CELEHO SVETA

MILUJICI SVOU VLAST SVUJ NAROD SVEHO PRESIDENTA BOJUJICI ZA
LIDSKA PRAVA A K TOMU PROTIKLAD ZRADOU VLASTI JSEM BEZPARTIJN
OPAVA CSR +

Bez podpisu

Zdroj: NA, f. ÚV KSČ, Rezoluce k procesu se Slánským a spol.

Kymlburk $\frac{27}{11}$ 1952

Šátní prokuraturě

z Prahy.

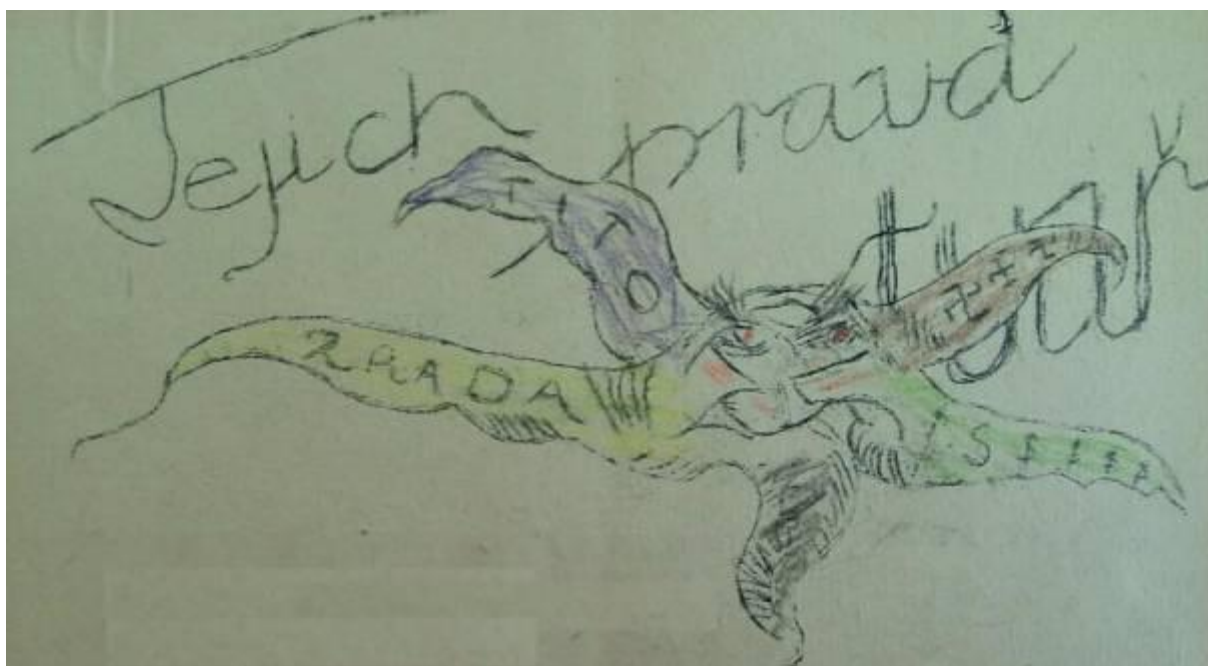
Společnost Anna Husáková,
sídící na věštní odsouzení
k smrti opravné prostřed-
ky. Je mi nejasné proč
ani jeden odsouzený

neponouká tohoto
práva. Jest smrti
není trestem pro člo-
věka, ale zmaření
životu. Hodnoty svě-
ta dají se nahradit
ne život lidský.

Odsoudíme-li na
smrt člověka, život
hmolu - zbavíme života
a nikdy nemůžeme svou
chybu napravit!
Je tolik práce na
světě, ať práci své
chyby napraví.

Zdroj: NA, f. ÚV KSČ, odd. I. rezoluce a závazky, Rezoluce k procesu se Slánským a spol.

Zdroj: Závodní rada ministerstva státní kontroly, nedatováno. NA, f. ÚV KSČ, Rezoluce k procesu se Slánským a spol., nezpracovaný fond

Rudolf Slánský před soudem

Zdroj: Kaplan, K.: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, Praha 1992

Úmrtní list Rudolfa Slánského

ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA
Obvodní Prague 14
NÁRODNÍ VÝBOR V
OKRES Praha

ÚMRTNÍ LIST

V KNIZE UMRTÍ Obvodního NÁRODNÍHO VÝBORU
v Praze 14.

VE SVAZKU 4 ROČ. 1952 NA STRANĚ 264 POD ČÍS. ŘADOVÝM 1188
JEST ZAPISÁNO

Den, měsíc, rok a místo úmrtí	3.12.1952.- třetího prosince jeden tisíc devět set padesát dva. Praha 14 Nusle, Tábořská tř. čp.900
Jméno a příjmení	Rudolf S l á n s k ý
Profese	generální tajemník
Sex	ženský
Bydliště	Praha 6 Bubeneč, Korunovační čis. 33
Pohlaví	mužské
Den, měsíc, rok a místo narození	31.července 1901 Nezvěstice okr.Blovice
Jméno a příjmení poutavého manžela	Josefa S l á n s k á roz. Hašková
Jméno a příjmení rodičů zemřelého	Šimon Slánský a Jindřiška Slánská roz. Epsteinová
Příčina smrti	Údusení z oběšení- N 991
Místo a datum pohřbu (kremace)	-

V.2. PŘEDSEDA

v Praze, dne 9.února 1955.

J. Pouliček
zást. matrikáře.

Zdroj: Slánská, J.: Report on my husband, New York 1969